

ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์
ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

นางสาวรัตติกาล เจนจัด

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974 -14 - 2474 - 4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

FOLK TOYS AS MEDIUM FOR THE TRANSMISSION OF LOCAL WISDOM AND THE
RELATIONSHIP BUILDING BETWEEN ELDERS AND CHILDREN AND YOUTH,
PA DAET SUB-DISTRICT, MAE SRUAI DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

Miss Rattikan Jenjad

สถาบันวิทยบริการ
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Development Communication
Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974 - 14 - 2474 - 4

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้าง
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอ
แม่สรวย จังหวัดเชียงราย

โดย นางสาวรัตติกาล เจนจัด
สาขาวิชา นิเทศศาสตรพัฒนการ
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.พีระ จิรโสภณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อুবลวรรณ เปรมศิริรัตน์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อวยพร พาณิช)

รัตติกาล เจนจัด : ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. (FOLK TOYS AS MEDIUM FOR THE TRANSMISSION OF LOCAL WISDOM AND THE RELATIONSHIP BUILDING BETWEEN ELDERS AND CHILDREN AND YOUTH, PA DAET SUB-DISTRICT, MAE SRUAI DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 214 หน้า. ISBN 974 - 14 - 2474 - 4

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น และเพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นพื้นบ้าน โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เด็กและเยาวชน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในฐานะผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา มีคุณลักษณะที่โดดเด่น เช่น เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน มีความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีความพร้อมที่จะทำการถ่ายทอดภูมิปัญญา รักเด็ก และเข้าใจเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร ได้แก่ เพศของผู้รับสาร วัยของผู้รับสาร ทักษะและความสามารถของผู้รับสาร และความสนใจของผู้รับสาร ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา หลักๆ พบว่า เป็นการสาริต เพื่อให้เด็กได้ทำตาม การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทาง เพื่อเปิดโอกาสให้มีการซักถาม การจัดกลุ่มที่เหมาะสม และการใช้ภาษาถิ่นทางด้านเนื้อหาเป็นเรื่องของ ความเป็นมาของของเล่น ประโยชน์ ความรู้เรื่องวัสดุและอุปกรณ์ รวมทั้งวิธีทำและวิธีเล่น ช่องทางการสื่อสารและสื่อ แบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ 1.ด้านพื้นที่ ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และพิพิธภัณฑ์เล่นได้ 2. ด้านเวลา ได้แก่ ผ่านกิจกรรมงานวันเด็ก และการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน 3. สื่อ พบว่า มีสื่อกิจกรรมการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียน และ สื่อเชิงรุกผ่านกิจกรรมของเล่นเดินทาง และสุดท้าย เด็กในฐานะผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า เด็กที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีลักษณะโดดเด่น เช่น มีความสนใจ มีความชอบของเล่นพื้นบ้าน อยากทำของเล่นเป็น รวมทั้งเป็นคนช่างสังเกตและซักถาม

ส่วนสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกันนั้น พบว่ามาจาก 1. การเป็นครอบครัวเดี่ยวของสังคมในปัจจุบัน 2.การที่เด็กต้องไปโรงเรียน 3. การมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย 4. การที่เด็กต้องทำกิจกรรมอื่นๆ และ 5.การขาดพื้นที่สาธารณะที่จะทำให้ผู้สูงอายุและเด็กได้มาพบกัน กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ การเพิ่มช่องทางการสื่อสาร ประกอบไปด้วย 1. บ้าน 2. โรงเรียน 3. สนามเด็กเล่น 4. พิพิธภัณฑ์เล่นได้ 5. ลานวัด ส่วนสื่อกลางที่ใช้เชื่อมความสัมพันธ์ ได้แก่ ของเล่นพื้นบ้าน และสื่อบุคคล นอกจากของเล่นพื้นบ้านจะเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ เพิ่มขึ้นคือ ผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุ เด็กกับเด็ก ผู้สูงอายุกับครู และผู้สูงอายุกับคนในชุมชน

ภาควิชา.....การประชาสัมพันธ์.....ลายมือชื่อนิสิต.....รัตติกาล เจนจัด.....
สาขาวิชา.....นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา.....2548.....

4785251028 Major DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD : FOLK TOYS / LOCAL WISDOM

RATTIKAN JENJAD : FOLK TOYS AS MEDIUM FOR THE TRANSMISSION OF LOCAL WISDOM AND THE RELATIONSHIP BUILDING BETWEEN ELDERS AND CHILDREN AND YOUTH, PA DAET SUB-DISTRICT, MAE SRUAI DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE . THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. Dr. KANJANA KAEWTHEP 214 pp. ISBN : 974 - 14 - 2474 - 4

The objectives of this research are to study the communication for transferring local wisdom and building relationship between elders, children and youth through folk toys, by using sample groups of elders, children, youth, and related person such as teachers.

The results showed that elders, as the source of wisdom, had outstanding intellectual attributes (e.g. knowledge in folk toys, ability and readiness to transfer wisdom, love and care children). Moreover, they are capable of analyzing the receivers' attributes, including genders, ages, skills, abilities, and interests. The strategies employed were demonstration, informal communication, two-way communication, proper grouping, and using dialect. The characteristics of contents used for communication are background of toys, usefulness, knowledge of materials and equipments (including how to make and play). The channels used were divided into 3 aspects. 1. Location (e.g. home, temple, school, museum) 2. Events (e.g. Children day, folk sport competition) 3. Mediums (e.g. teaching tools at schools, traveling-toys activities) Finally, we found that children, as the receiver of wisdom transfer that are interested in receiving wisdom has outstanding attributes (e.g. interest in folk toys, desire for building folk toys, observing and asking questions).

The reasons causing distance between elders and children were 1. Single-family of modern society 2. School admission 3. Advance in technology 4. Other activities 5. Lack of public space to meet. The strategies to save the stated problems are communication channels (1. Home 2. School 3. Playground 4. Museum 5. Temple ground) and add medium to build their relationship (e.g. folk toys, personal communication). Besides, folk toys are also the medium to enhance relationship between elders and elders, children and children, elders and teachers, and elders and the community.

Department.....Public Relations.....Student's signature.....*Rattikan Jenjad*
 Field of student...Development Communication.....Advisor's signature.....*Kanjana Kaewthep*
 Academic Year.....2005.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเนื่องจากบุคคลหลายๆ ท่านที่ได้ให้การสนับสนุน ความอนุเคราะห์ และการช่วยเหลือ แนะนำ ในด้านต่างๆ กราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ ที่เป็นพระเจ้า ในบ้านของลูก ให้การสนับสนุนทั้งในเรื่องของกำลังใจ กำลังใจ และกำลังใจ ในการศึกษาเล่าเรียน ขอบคุณพี่ๆ และครอบครัวที่อบอุ่น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ ให้ทั้งความรู้ ให้ทั้งสติการคิดวิเคราะห์ในขณะที่ยังกำลังจะไร้สติ พร้อมทั้งชี้ทางสว่างให้กับผู้ วิจัยได้เห็นว่า ไม่มีอะไรที่ทำได้ รวมทั้งผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์ ประธานกรรมการ และรองศาสตราจารย์ อวยพร พานิช กรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ สำหรับคำแนะนำ คำชี้แนะ จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ และกราบ ขอบพระคุณ ครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับผู้วิจัยตั้งแต่ออนุบาลจนถึง ปัจจุบัน

ขอบพระคุณ อัยชืน อัยโย อัยหน่อ อัยกวัน อัยแสง อัยแอ ครูกาบแก้ว คุณเบิ้ม พี่นาง แห่ง บ้านป่าแดด ที่สละเวลาอันมีค่ามาให้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และหยิบยื่นไมตรีจิตที่ดีมาตลอดเวลาของ การเก็บข้อมูล ขอบคุณน้องๆ กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ ตูม ตาม ตู จอย บุญ หลุยส์ ที่ยอมให้พี่ตามเก็บ ข้อมูลชนิดถึงลูกถึงคน ลงทุนปั่นจักรยานตามน้องๆ และขอบอกว่าไม่ผิดหวังกับข้อมูลที่ได้มา

ขอบคุณเพื่อนๆ นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาคนอกเวลาราชการ รุ่น 10 ทุกคน ที่คอยช่วยเหลือกัน ปลอบใจซึ่งกันและกันในเวลาที่วุ่นและสับสน ต่างเป็นกำลังใจให้กันและกันเป็นอย่างดี ถึงแม้บางครั้งจะออกแนวเตี้ยอุ่มคอม ตัวเองยังไม่เอาไม่รอด อยู่บ้าง แต่อย่างน้อยก็เห็นในน้ำใจ ถึงช่วยอะไรไม่ได้ ช่วยฟังก็ยังดี

ขอบคุณกำลังใจจากเพื่อนเก่า ทุกๆคนที่เป็นเหมือนอัญมณีที่นับวันจะเพิ่มคุณค่า ขอโทษ ที่ไม่ได้เอ่ยชื่อใครอย่างน้อยใจ เนื้อที่มีจำกัด ขอบใจทุกคนนะที่ถามอยู่เรื่อยๆว่าจะจบหรือยัง เพราะ เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้วิจัยรีบทำให้สำเร็จ ขอขอบคุณใครคนหนึ่งที่เป็นเหมือน สิ่ง ดีที่หายไป แต่ยังคง เป็นแรงบันดาลใจของผู้วิจัยไม่เคยเปลี่ยนแปลง ขอขอบคุณทุกคนด้วยใจจริง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ.....	1
ปัญหานำการวิจัย.....	9
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตการวิจัย.....	10
นิยามศัพท์.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร.....	12
ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล.....	21
ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองขั้นตอน.....	27
แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	29
แนวคิดเรื่องของเล่นพื้นบ้าน.....	32
แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	44
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	51
3. ระเบียบวิธีวิจัย.....	56
รูปแบบการวิจัย.....	56
ขั้นตอนการทำวิจัย.....	56
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	57
กลุ่มเป้าหมาย.....	58

บทที่	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	59
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	60
การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล.....	61
4. ผลการวิจัย.....	63
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน.....	63
การวิเคราะห์ความยากง่ายและกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้าน.....	68
การวิเคราะห์ของเล่นพื้นบ้านในด้านกระบวนการสื่อสาร.....	92
ผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	92
เนื้อหา.....	117
ช่องทางการสื่อสาร.....	123
ผู้รับสาร.....	130
ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในอดีต.....	137
ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในปัจจุบัน.....	141
กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก.....	145
สื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์.....	157
ประเภทของความสัมพันธ์.....	163
ผลของการทำของเล่นพื้นบ้าน.....	168
5. การสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	171
สรุปผลการวิจัย.....	171
การอภิปรายผลการวิจัย.....	186
ข้อเสนอแนะทั่วไป.....	198
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	199
รายการอ้างอิง.....	200
ภาคผนวก.....	204
ภาคผนวก ก.	
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	205

	หน้า
แนวคำถามที่ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย.....	205
ภาคผนวก ข.	
ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน.....	211
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	214

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ/ภาพ ที่	หน้า
1. แสดงการสื่อสารแบบสองชั้นตอน.....	27
2. แสดงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	49
3. แสดงสภาพแวดล้อมทั่วไปของหมู่บ้าน.....	65
4. แสดงการจัดระดับความยากง่ายของเล่นพื้นบ้าน.....	70
5. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 1 นก.....	75
6. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 1 กบ.....	75
7. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 1 งูคูด.....	76
8. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 2 กังหันลม.....	77
9. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 3 ลูกข่างสะบ้า.....	78
10. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 3 จานบิน.....	79
11. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 3 กำหมวน.....	80
12. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 ลูกข่างไว้.....	82
13. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 พญาสิมงาย.....	83
14. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 พญาสิมแดง.....	84
15. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 สัตว์กะลา.....	85
16. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 ถ่มถ่ม.....	86
17. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 5 บาร์โติ๊ะ.....	87
18. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 5 อมรเทพ.....	88
19. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 คนเลื่อยไม้ (สลาเลื่อยไม้).....	89
20. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 คนดำข้าว.....	90
21. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 สัตว์ไม้.....	91
22. แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 สัตว์ชัก.....	91
23. แสดงภาพสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่.....	95
24. แสดงคุณลักษณะของผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	102
25. แสดงคุณลักษณะของเด็กที่สนใจ.....	132
26. แสดงภาพผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน.....	147
27. แสดงภาพผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน.....	148

แผนภาพ/ภาพ ที่	หน้า
28. แสดงภาพผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน.....	148
29. แสดงภาพของเล่นในสนามเด็กเล่น.....	151
30. แสดงภาพของเล่นในสนามเด็กเล่น.....	151
31. แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้.....	154
32. แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้.....	154
33. แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้.....	155
34. แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้.....	155
35. แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้.....	156
36. แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้.....	156
37. แสดงภาพกำหมุ่นที่ทำจากลูกสะบ้า.....	159
38. แสดงภาพกำหมุ่นแบบเฮลิคอปเตอร์.....	159
39. แสดงภาพที่ปั้นฝ้าย.....	160
40. แสดงภาพสุมจัดปลา.....	161
41. แสดงภาพสุมไก่.....	161

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำของเล่น.....	71
2. แสดงการสรุปกระบวนการทำของเล่นที่บ้าน.....	92
3. แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตและปัจจุบัน..	144

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

จากในอดีตสถานภาพและบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุอยู่ในฐานะผู้อาวุโส ได้รับความเคารพนับถือจากคนในครอบครัวและชุมชน ให้เป็นผู้นำทางความรู้ ความคิด และความเชื่อ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การเรียนรู้ของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับอาชีพในชีวิต เช่นชาวไร่ชาวนาก็เรียนรู้การทำนาจากพ่อแม่ บรรพบุรุษของตนเอง เป็นการเรียนรู้จากผู้สูงอายุเพราะในอดีตยังไม่มีโรงเรียนวิชาชีพเหมือนในปัจจุบัน ในสังคมนอกบ้านผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคม เพราะเป็นผู้รู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งการกำหนดเวลาที่เหมาะสมต่อการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นที่รักของคนในหมู่บ้านและชุมชน ซึ่งสังเกตได้จากการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน เป็นผู้นำทางศาสนา เป็นต้น

แต่ในปัจจุบันบทบาทของผู้สูงอายุทั้งในครอบครัวและสังคมก็ลดลงไปเหลือเพียงผู้สูงอายุ หรือคนแก่ที่ไม่มีบทบาททางสังคม และเป็นเสมือนบุคคลที่ไร้ความสามารถ ไม่สามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับครอบครัวได้ และถูกมองข้ามความสำคัญไป ผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็นคนที่ล้าสมัย มีการดำรงชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันหรือสภาพการณ์ที่พวกเขาเหล่านั้นประสบอยู่ที่ต้องทันสมัย ผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็นภาระ ที่จะต้องเลี้ยงดู ซึ่งมีผลทำให้ผู้สูงอายุบางคนต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือขาดการเอาใจใส่ที่ดีพอ และถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ไม่มีลูกหลานคอยดูแล

นอกจากนั้นแล้วผู้สูงอายุยังพบกับปัญหา ทั้งในเรื่องสุขภาพ เนื่องจากผู้สูงอายุภูมิคุ้มกันต่ำลงและมีโอกาสเกิดโรคต่างๆ ได้สูง ร่างกายที่เคยสมบูรณ์ ไปไหนมาไหนสะดวกก็ไม่เหมือนก่อน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเครียดได้ ปัญหาเรื่องการเงิน ก็เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ออกไปทำงาน นอกจากอยู่กับบ้านคอยให้ลูกหลานเลี้ยงดู จึงทำให้ผู้สูงอายุไม่ค่อยมีรายได้ในการใช้จ่าย และปัญหาทางสังคม ผู้สูงอายุยิ่งอายุมากขึ้นเพื่อนร่วมรุ่นก็ล้มหายตายจากไป โดยเฉพาะคู่สมรส ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหว

ผู้สูงอายุในความเป็นจริงแล้วเป็นต้นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่คนในชุมชนควรรีให้ความสนใจในฐานะผู้มีประสบการณ์ มีวิทยาการ มีภูมิปัญญา มีองค์ความรู้และมีความพร้อมในการพัฒนาสังคม มีงานวิจัยหลายเรื่องระบุว่าผู้สูงอายุในสังคมไทยถูกมองว่า เป็นผู้มีบทบาทและมีกิจกรรมทางสังคมน้อย กิจกรรมที่ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางศาสนา มีการรวมตัวเฉพาะคนในวัยเดียวกัน ผู้สูงอายุถูกมองและได้รับการปฏิบัติจากสังคมอย่างไม่ถูกต้อง ทั้งๆที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมที่จะทำงานเพื่อสังคมและสามารถที่จะใช้เป็นพลังขับเคลื่อนให้ครอบครัวและชุมชน และสังคมพัฒนาไปในแนวทางที่เหมาะสมและส่งเสริมความสมดุลให้กับวิถีชีวิตที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นคนในวัยใด มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนาสังคม (ชุกกลีน อุณวิจิตร และประวิทย์ เอกเจริญสุข, 2545)

เช่นเดียวกับผู้สูงอายุบ้านป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ที่มีการรวมกลุ่มและถ่ายทอดประสบการณ์ รวมทั้งภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่เดิม นำมาสร้างสรรคของเล่นพื้นบ้านที่มีคุณค่าทางใจ ต่อตัวเองและเด็กๆ ที่ได้มาเล่นของเล่นของผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ทำขึ้น เด็กๆ ได้เล่นรวมทั้งทราบถึงความเป็นมาของของเล่นที่ตัวเองได้เล่น ส่วนผู้สูงอายุก็มีความสุขกับการที่ตัวเองได้เป็นคนสำคัญ ไม่เป็นภาระให้กับลูกหลานและกลับมามีคุณค่าอีกครั้งหนึ่งเหมือนเช่นในอดีต

กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้กำเนิดขึ้นมาจากการประสานความร่วมมือของนักพัฒนาและชาวบ้านแห่งตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เพื่อเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นของตำบลป่าแดด โดยเฉพาะของเล่นพื้นบ้าน วิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมสู่คนรุ่นหลัง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกเพศทุกวัย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการรักษาแบบความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของระบบเครือญาติอันเป็นโครงสร้างสังคมที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม โดยมีเป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ (รุ่งนภา สุขมล , 2548) คือ

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีโอกาสได้แสดงความรู้ ความสามารถที่ก่อให้เกิดความสุขกาย สบายใจ และความรู้สึกในคุณค่าของตนเอง
2. เพื่อนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาและการฟื้นฟูชุมชนในการแก้ปัญหาของครอบครัว เช่น ลดการทะเลาะวิวาทในครอบครัว การรักษาสุขภาพอนามัย จากเด็กสู่ผู้สูงวัย การศึกษาการเกษตรสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ
3. เพื่อให้ชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

4. ผู้มีรายได้น้อยและว่างงานจำนวนหนึ่งสามารถประกอบอาชีพและมีรายได้เสริมจากการส่งเสริมอาชีพที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

5. ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ในรูปของการจัดทำกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน การส่งเสริมงานอาชีพและพัฒนาตลาดทางเลือก เป็นต้น

โดยมีลักษณะงานและกิจกรรมของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2541- ปัจจุบัน มีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น

- ส่งเสริมการประกอบอาชีพ เน้นภูมิปัญญาชาวบ้านและองค์ความรู้ท้องถิ่น การพัฒนาบริหารจัดการด้านการตลาด การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน การระดมทุน การพัฒนาขยายตลาดทางเลือก

- งานส่งเสริมอาชีพพัฒนาตลาดทางเลือก โดยพัฒนาต่อเนื่องจากจากโครงการศูนย์การศึกษาพัฒนาตลาดทางเลือกในชุมชน

- งานพัฒนากองทุนและขยายเครือข่าย ส่งเสริมการจัดตั้งการรวมกลุ่มภายในชุมชนด้านอาชีพ ธุรกรรมทางการเงิน การพัฒนาบุคลากรในการดำเนินการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน และการขยายเครือข่ายกองทุน

- งานถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน จัดนิทรรศการ แสดงผลงาน สาธิตการทำงานของผู้สูงอายุตามสถานที่และงานเทศกาลต่างๆ รวบรวมผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การฝึกอบรม ทักษะศึกษาดูงาน การจัดตั้งศูนย์ภูมิปัญญา “ พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ “ การสอนการเล่นดนตรีพื้นเมือง การประดิษฐ์ของเล่นไม้ไผ่พื้นบ้านแก่เยาวชนและผู้สนใจทั่วไป

- งานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชน สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของคนทุกวัยในชุมชน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดให้กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในสถานศึกษา

- งานพัฒนาการเมืองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น สนับสนุนเครือข่ายองค์กรชาวบ้านด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองท้องถิ่น

ผู้สูงอายุบ้านป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นผู้เฝ้าบทบาทที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ในการทำของเล่นพื้นบ้านสู่สมาชิกในชุมชน เยาวชนคนรุ่นหลัง ผ่านของเล่นพื้นบ้านให้ทราบถึงประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ของเล่นพื้นบ้านที่ป่าแดดจึงกลายเป็นสื่อกลางที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็ก ซึ่งดูเหมือนจะอยู่กันคนละฟากฟ้าได้หันหน้ามาคุยกันได้อีกครั้ง คนแก่ได้กลับมาใช้ชีวิตชีวา และเด็กก็ได้ของเล่นที่ตนเองชอบ

ของเล่นพื้นบ้านถือกำเนิดขึ้นมาจากบรรยากาศทางสังคมที่อบอุ่นของครอบครัวและเครือญาติซึ่งประกอบด้วยคนหลายรุ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีความสอดคล้องกับวิถีการผลิตในสังคม ชวนาที่ต้องพึ่งแรงงานจากกลุ่มเครือญาติและคนบ้านใกล้เคียงโดย ผู้สูงอายุซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวและชุมชนที่พ้นวัยแรงงานที่มีหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ลูกหลานแทนพ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงาน (รุ่งนภา สุขมล , 2548) นอกจากนี้ยังเป็นเพื่อนเล่นของเด็กแล้ว ซึ่งการเป็นเพื่อนเล่นของเด็กก็ถือว่าเป็นสื่ออย่างหนึ่ง คือเป็นสื่อบุคคล การหาของเล่นให้เด็กโดยการนำเอาวัสดุธรรมชาติที่อยู่รอบๆตัว และเหลือใช้ เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ เศษไม้ เปลือกหอย กะลา หิน ดิน ทราย ฯลฯ มาประดิษฐ์เป็นของเล่นรูปแบบง่ายๆ ให้เด็กเล่น ของเล่นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้ใหญ่ รุ่นปู่ย่าตายายที่สร้างสรรค์มาด้วยความรักในตัวลูกหลาน โดยแฝงไปด้วยคติ แนวคิด รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูพร้อมไปกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการเล่นของเด็กเต็มเต็มช่องว่างระหว่างวัยของผู้สูงอายุและเด็ก ช่วยสร้างความสัมพันธ์ให้คนสองวัยแน่นแฟ้นมากขึ้น

ของเล่นในสายตานักสื่อสาร “ของเล่น” ถูกถือว่าเป็น “สื่อ” “การเล่น” จะถูกรับรู้ว่าเป็น “การสื่อสาร” และเมื่อนักสื่อสารพิจารณาสิ่งใดว่าเป็นสื่อ ก็จะมีนัยยะตามมา 2 ประเภท (กาญจนา แก้วเทพ , 2546) คือ

1. นัยยะแรก สิ่งที่เป็นสื่อ นั้นจะทำหน้าที่เป็น “กาวใจ” เชื่อมติดระหว่างอะไรกับอะไร (ตั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไป) ตัวอย่างเช่น ของเล่นสามารถเป็นกาวใจประสานเชื่อมโยงระหว่าง

2. นัยยะที่สอง สิ่งใดเป็นสื่อ จะหมายความว่า สิ่งนั้นสามารถจะ “นำพา” สิ่งอื่นๆ ที่ไปไกลกว่าตัวมันเอง ก็คือ “ของเล่นมิใช่เป็นเพียงแค่ของเล่น แต่เป็นมากกว่าของเล่น” และของเล่นนั้นสามารถจะเป็น “สื่อชนิดพิเศษ” เนื่องจากมีคุณวิเศษ 3 ประการ คือ 1. เป็นสื่อที่ส่งความสุข 2. เป็นสารที่ใช้แทนรัก 3. เป็นสื่อที่เต็มไปด้วยสุนทรียะ คือ เป็นสื่อที่เติมเต็มไปด้วยความรู้สึกนานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นความสนุกสนาน ความตื่นเต้น ความอ่อนโยน การสะกดกลั้น จินตนาการ ฯลฯ ดังนั้นประสบการณ์ในระหว่างที่เล่นนั้นก็ประสบการณ์ชุดเดียวกับประสบการณ์เชิงสุนทรียะอื่น เช่น การดูหนัง ฟังเพลง เล่นกีฬา เล่นดนตรี ฯลฯ

ของเล่นสามารถที่จะสอดแทรกตัวเองเข้าไปเป็นสื่อได้หลายแบบ เช่น สื่อบุคคล โดยมีผู้ใหญ่ทำตัวเป็นของเล่นสำหรับเด็ก สื่อวัตถุ คือของเล่นที่มีรูปร่างหน้าตาต่างๆ สื่อพื้นบ้าน เช่น ของ

เล่นที่ป่าแดด หรือ สื่อเฉพาะกิจ ที่คุณหมอบอกเด็กใช้ของเล่นเป็นสื่อตรวจสอบอาการเจ็บป่วยทางจิตใจของเด็กๆ

ของเล่น และการละเล่นพื้นบ้าน เป็นสื่อพื้นบ้านที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์ มีรากฐานมาจากภูมิปัญญา และจินตนาการท้องถิ่น โดยแฝงไว้ซึ่งพฤติกรรมและจิตวิญญาณของชุมชน (ปัทมาพร ชเลิศเพ็ชร และคณะ , 2544)

คุณค่าของของเล่นพื้นบ้านในมุมมองสุขภาพะ 4 ด้านคือ

1. ของเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมสุขภาพกาย ของเล่นเป็นสื่อกลางที่ทำให้เด็กได้ออกกำลังกาย ฝึกความว่องไวของอวัยวะต่างๆ ความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 พัฒนาทักษะการควบคุมการชักกล้ามเนื้อใหญ่ – ย่อย ทำให้ร่างกายแข็งแรง เช่น กบกับ (เดินกะลา) ขาหยั่ง นอกจากนี้ของเล่นยังช่วยในการฟื้นฟู สภาพร่างกาย ภายภาพบำบัด อย่างเช่น ของเล่นของปู่เฒ่า ที่ประดิษฐ์ของเล่นจากเศษไม้ วัสดุในท้องถิ่น ให้หลานที่ป่วยเป็นโรคสมองพิการ เพื่อช่วยบริหารแขนขา และสมองจนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้

2. ของเล่นพื้นบ้านส่งเสริมสุขภาพใจ ไม่ว่าจะการเล่นหรือของเล่นล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้เล่นเกิดความสนุกสนาน ร่าเริง ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ ความตึงเครียด เช่น การที่เด็กเอาดินเหนียวมาปั้นหรือนวดเป็นรูปร่างต่างๆ เป็นการช่วยให้เด็กได้ระบายอารมณ์และความคับข้องใจออกมาทางกายสนองความต้องการของตนเอง นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจจากการที่ทำของเล่นด้วยตนเอง

3. ของเล่นพื้นบ้านช่วยส่งเสริมสุขภาพสังคม ของเล่นบางอย่างเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ หรือเลียนแบบบทบาทของพ่อแม่ ลูก ในครอบครัว ช่วยในการเรียนรู้การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น ของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อกลางที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น จากการที่พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ประดิษฐ์ของเล่นให้ลูกหลานด้วยความรัก มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกซึ่งกันและกัน เช่น ชุมชนป่าแดดที่มีการเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ไปสอนเด็กทำของเล่นพื้นบ้านด้วยตนเอง เน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ทำให้ในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4. ของเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ ของเล่นและการละเล่นเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรม จากผู้ใหญ่สู่หลานในเรื่องความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมสุนทรียภาพ คุณค่า ความดีงาม อย่างเช่น การที่เด็กทำของเล่นด้วยตนเอง หรือนำวัสดุจากธรรมชาติมาเล่น จะทำให้เขาเกิดการเรียนรู้ที่มีการไตร่ตรองเข้าไปข้างในจิตใจอย่างลึกซึ้ง เล่น การ

มัธยัสถ์ และการเรียนรู้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อเล่นของเล่นกับเพื่อน เด็กได้ซึมซับและตระหนักถึง การอนุรักษ์ในภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมกับการเล่นของเล่น

บุญทอม นีกรธรรม (2544) ได้แบ่งประเภทของเล่นพื้นบ้านที่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน บ้านป่าแดดเป็น 3 ประเภท คือ

1. ของเล่นที่บ่งบอกลักษณะของการดำเนินชีวิตในอดีต เช่น คนดำข้าว คนเลื่อยไม้ อุปกรณ์ การจับสัตว์น้ำ เช่น ยอ สวิง ช้อง ฯลฯ
2. ของเล่นที่มีกลไก เพื่อให้เด็กได้ใช้ความคิดในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา เช่น พญาลิ้ม ง่าย พญาลิ้มแดง เป็นการเล่นที่แสดงถึงเขาวงกตปัญญา
3. ของเล่นสวยงาม มีรูปแบบการเล่นง่ายๆ เช่น โคมหมุน คอปเตอร์ไม้ไผ่ นกหวีด อมรเทพ

นอกจากนี้ บวร งามศิริอุดม และคณะ (2544) ได้แบ่ง “ ประเภทของเล่นพื้นบ้าน “ ตาม ลักษณะการเล่นดังนี้

1. ของเล่นเชิงประติมากรรม ได้แก่ ปลาตะเพียน กระจับพวง งูไม้ระกำ ควายดิน/ วัวดิน ควายใบ มะม่วง บ้านกานธูป เครื่องจักรสาน ตะกร้อ
2. ของเล่นบทบาทสมมติ ได้แก่ ตุ๊กตาผ้า ตุ๊กตาลูกตาล หุ่นมือ ชฎา หน้ากาก หม้อข้าว หม้อแกง ม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย
3. ของเล่นที่ทำให้เกิดเสียง ได้แก่ ลูกหึ่ง ปี่โบลาน ตะลั่นแก้ว นกหวีด จิ้งห่อง ลิ่นมังกร ป้องแป้ง จักจั่น เครื่องดนตรีไทย กลองหน้ากบ
4. ของเล่นเกี่ยวกับรถ ได้แก่ เกวียนไม้ตอก รถกะลา รถหลอดด้าย รถไม้ ลูกล้อ ลากกาบ มะพร้าว หมูกระดาษ
5. ของเล่นเชิงกล ได้แก่ ลูกข่าง กังหันลม ลูกยาง เหวียงไกล ว่าว
6. ของเล่นเกี่ยวกับการต่อสู้ ได้แก่ หนังสือตีค ดาบ อีโป๊ะ ไม้ตีด หัวหญ้าแพรง
7. ของเล่นเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ได้แก่ ลิงใต้เชือก บาร์กระโดด นกบิน
8. ของเล่นเพื่อการประลองฝีมือหรือความคิด ได้แก่ อีตัก หมากเก็บไม้ หมากเก็บหิน ไม้ห่ม หลุมเมือง ยางวง ลูกหิน
9. ของเล่นเกี่ยวกับเรือ ได้แก่ เรือกาบมะพร้าว เรือปอกเปลือก
10. ของเล่นเกี่ยวกับการเดิน ได้แก่ กระแตเวียน เดินกะลา ไม้ต่อขา

11. การเล่นเกมอื่นๆ กระดานชนวน เดินตะลา ไม้ต่อขา

ของเล่นบ้านป่าแดดนั้น ได้ทำขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ เนื่องจากบ้านป่าแดด ตั้งอยู่ในภูมิภาคประเทศ ที่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบระหว่างภูเขา ซึ่งในอดีตมีป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมี ไม้ไผ่ ไม้เนื้ออ่อน เป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น และยังเป็นวัสดุสำคัญในการทำของเล่นพื้นบ้าน ของกลุ่มคนเผ่าคนแก่ นอกจากไม้ไผ่ ไม้เนื้ออ่อนแล้วของเล่นพื้นบ้านยังใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เมล็ดพืช กะลามะพร้าว ใบลาน หรือวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่บริเวณบ้าน เช่น เศษไม้ เชือก เป็นต้น ส่วนอาชีพของชาวบ้านในบ้านป่าแดดนั้น คล้ายกับชนบททั่วไปที่ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับจ้าง การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ทำเพื่อประโยชน์การใช้สอยในการประกอบอาชีพและการแลกเปลี่ยนสินค้ากันในสังคมเล็กๆ ดังนั้น ของเล่นพื้นบ้านของบ้านป่าแดด นอกจากจะเป็นของเล่นที่ทำให้เด็กเล่นเพื่อความเพลิดเพลินแล้ว ยังเป็นของเล่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน เช่น เครื่องมือจับสัตว์น้ำ อาวุธ รวมทั้งของใช้ในบ้าน เป็นต้น

การฟื้นฟูของเล่นพื้นบ้านที่บ้านป่าแดด จึงมิได้เป็นเพียงการหยิบเอาวัตถุทางวัฒนธรรมขึ้นมาบดฝุ่น แต่ยังเป็นการรื้อฟื้นวิถีชีวิตท้องถิ่นและระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติให้กลับคืนมา ผู้สูงอายุแม้มิได้เป็นปัจจัยการผลิตตามวิถีคิดของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม แต่ผู้สูงอายุถือว่าเป็นคลังแห่งภูมิปัญญาของสังคม ทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม ประเพณี และพิธีกรรมเพื่อให้สรรพชีวิตดำรงอยู่ ซึ่งเป็นดุลยภาพแห่งชีวิตในการดำรงอยู่ของมนุษย์

การฟื้นชีวิตให้กลับของเล่นพื้นบ้านต้องอาศัยความชำนาญจากผู้สูงอายุ เพราะคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มักมองข้ามมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ บางคนลิ้มเลียนทั้งรูปร่างลักษณะ วิธีการเล่น และขั้นตอนการทำของเล่นพื้นบ้านไปจนหมดสิ้น ขณะที่ผู้สูงอายุเป็นผู้เก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมความรู้ และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้หากไม่มีการทบทวนและรื้อฟื้นขึ้นมาก็จะสูญหายไปพร้อมกับความร่วงโรยของผู้สูงวัย (รุ่งนภา สุขมล , 2548)

ของเล่นพื้นบ้านนั้นมีที่มาที่ย้ำเตือนความทรงจำที่อบอุ่น มีความสุข สนุกสนานไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็สามารถสัมผัสความสุขนี้ได้ และในระหว่างการเล่นของเล่นพื้นบ้านนั้น จะเกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของเล่นจากอดีตถึงปัจจุบัน สามารถบอกถึงที่มาของของเล่นในด้านศิลปวัฒนธรรม เรื่องราวที่สนุกสนานบอกเหตุการณ์ในความทรงจำ การเล่นในร่วม

ในที่แจ้ง กลางแดด หรือเหมาะสำหรับหญิง - ชาย เล่นเป็นกลุ่ม หมู่คณะ หรือเล่นคนเดียว วัสดุบางอย่างนั้นบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การพึ่งพาและเกื้อกูลธรรมชาติ ที่สำคัญสามารถเชื่อมโยงสู่การพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จริยธรรม เป็นสื่อการเรียนรู้การสอน แง่คิดเชิงพุทธศาสนาตามหลักธรรมได้ด้วย (กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ , ของเล่นพื้นบ้าน , เชียงใหม่ : 2545)

ในการศึกษาในพื้นที่บ้านป่าแดดนั้น ได้มีงานวิจัยที่ได้ศึกษาถึง”บริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่ สู่คนรุ่นหลัง” (ลัดดา กังวานนวกุล, 2545) ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน จากคนเฒ่าคนแก่ สู่คนรุ่นหลัง อย่างเป็นรูปธรรม มีปัจจัยหลายประการที่สนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลายประการ แต่ทว่างานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่ได้ระบุ หรือชี้ชัด ในเรื่องการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดและของเล่นในฐานะที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์

ดังนั้นการวิจัยเรื่อง **“ของเล่นในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุแก่กับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย”** นี้มุ่งศึกษากลุ่มคนเฒ่าคนแก่แห่งบ้านป่าแดดหมู่ 2 และหมู่ 3 ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีการทำของเล่นพื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง ว่ามีกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างไร โดยมีของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อ รวมทั้งกลยุทธ์การสื่อสารอย่างไรในการถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมทั้งให้เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญ เห็นคุณค่าของของเล่นพื้นบ้านและเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าว

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษา **“การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน”** โดยผู้ที่ถ่ายทอดนั้นเป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่เกือบจะไม่มีบทบาทในชุมชนแล้ว มาเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้กลับมาเป็นคนสำคัญ และมีความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน รวมทั้งเรื่องราวความทรงจำที่ฝังใจในอดีต **โดยมีกลยุทธ์การสื่อสารอย่างไร** โดยมีสื่อของเล่นเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ส่งสารคือผู้สูงอายุและผู้รับสารคือเด็กเยาวชนในท้องถิ่น **มีการวิเคราะห์ผู้รับสารที่เป็นเด็กและเยาวชนอย่างไร** ในการแบ่งกลุ่มของเล่นให้เด็กๆ เนื่องจากเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน ทั้ง เพศ อายุ ความสนใจและความชอบย่อมแตกต่างกัน **นอกจากนั้นยังมุ่งศึกษาว่าการที่ผู้สูงอายุจะทำงานร่วมกับเด็กได้นั้น จะต้องมีคุณลักษณะอย่างไร** เพื่อให้การทำงานกับเด็กเป็นไปอย่างราบรื่น

และตัวของเด็กที่จะอยู่กับผู้สูงอายุนั้นจะต้องมีคุณลักษณะอย่างไร เพื่อให้จะให้ก้าวใจชนิดนี้สามารถที่จะทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าสิ่งนี้ให้คนรุ่นต่อไปได้มีเล่น หรือมีไว้ศึกษา

นอกจากนั้นยังศึกษาถึง “การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน” เนื่องจากสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยวัตถุนิยมและของเล่นที่ทันสมัย และเด็กถูกแยกออกจากผู้สูงอายุเหมือนอยู่คนละขั้ว และเข้าใจกันยากขึ้น พูดกันน้อยลง เนื่องจากความสะดวกสบายและการคมนาคม การสื่อสารที่สะดวก รวมทั้งสื่อโทรทัศน์ที่มีครอบครองกันแทบทุกบ้านเช่นนี้ เวลาของเด็กในหนึ่งวันนอกจากการเรียนหนังสือที่โรงเรียนแล้ว เวลาว่างส่วนใหญ่ก็หมดไปกับการดูโทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยของคนทั้งสองวัย ดังนั้นการสื่อสารโดยมีสื่อเล็กๆ ที่นอกสายตาอย่าง ของเล่นเป็นสื่อกลางหรือเป็นก้าวใจที่จะเชื่อมต่อนั้น จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กตัวเล็กๆ ได้หรือไม่ และจะสามารถลดช่องว่างระหว่างวัยระหว่างคนทั้งสองวัยให้สามารถพูดภาษาเดียวกันได้อย่างไร โดยที่ผู้สูงอายุไม่ใช่เป็นเพียงคนแก่ล้าสมัยอีกต่อไป นอกจากนั้นการสื่อสารดังกล่าว มีพื้นที่สาธารณะหรือว่าช่องทางการสื่อสารอะไรบ้าง รวมทั้งผู้สูงอายุและสื่อเล็กๆ ที่เป็นของเล่นพื้นบ้านเหล่านี้สามารถฟื้นกระแสของเล่นสมัยใหม่ ที่มีสีสันสวยงาม และมีแสงมีเสียงไว้ล่อตาล่อใจ หรือเกมคอมพิวเตอร์และของเล่นอิเล็กทรอนิกส์ ที่เป็นต่อหลายอย่างทั้งความสนุกสนาน ตื่นเต้นได้อย่างไร

ปัญหานำการวิจัย

1. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็ก และเยาวชนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร
2. การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นพื้นบ้านเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

2. เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน โดยผ่านของเล่นที่บ้าน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ของเล่นในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” แบ่งขอบเขตเป็น

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่จะทำการศึกษาคือ บ้านป่าแดด หมู่ 3 ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีการดำเนินกิจกรรมการทำของเล่นที่บ้านมาอย่างต่อเนื่อง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นที่บ้าน กลยุทธ์การสื่อสาร และผู้ส่งสารที่เป็นผู้สูงอายุมีการวิเคราะห์ผู้รับสารที่เป็นเด็ก ๆ โดยที่มีความแตกต่างทั้งเพศ อายุ และความสนใจอย่างไร รวมทั้งวิเคราะห์เนื้อหา ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ว่าเป็นอย่างไร และทั้งผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ กับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นที่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุในอดีตและปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร มีวิธีการแก้ไขอย่างไร ของเล่นเป็นสื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองวัยได้อย่างไร

3. กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้ประสานงาน

นิยามศัพท์

การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่มีช่องทางการสื่อสารหรือพื้นที่สาธารณะ ที่ทำให้ผู้สูงอายุและเด็กได้มาพบกัน เช่น บ้าน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์เล่นได้ โดยมีของเล่นเป็นสื่อกลาง เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร รวมทั้งเกิดความเข้าใจกันมากขึ้น และสามารถลดช่องว่างระหว่างวัยระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนได้

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง กระบวนการสื่อสาร ที่ประกอบไปด้วย 1. ผู้ส่งสาร ในที่นี้หมายถึง ผู้สูงอายุ 2.สารหรือเนื้อหาในการสอน เช่น ความรู้เรื่องของเล่น ประโยชน์ วิธีทำของเล่น เป็นต้น 3.ช่องทางการสื่อสารและสื่อ ในที่นี้หมายถึง ด้านพื้นที่ เช่น สถานที่ทำ ด้าน

เวลา เช่น การจัดงานวันเด็ก และสื่อ เช่น กิจกรรมของเล่นเดินทาง เป็นต้น 4. ผู้รับสาร หมายถึง เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น โดยผู้สูงอายุมีกลยุทธ์การสื่อสารในการสอนทำของเล่น ต่างๆ เพื่อให้เด็กเข้าใจ และสามารถที่จะเป็นทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิตของเล่นได้

กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ หมายถึง การรวมตัวของคนในชุมชนที่ประกอบด้วยคนในวัยต่างๆ เช่นผู้สูงอายุในชุมชน และนักพัฒนาอิสระ ที่สนใจในกิจกรรมของกลุ่ม และต้องการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะของเล่นพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนในเรื่องของเล่นพื้นบ้านของผู้สูงอายุในชุมชน เป็นความรู้ซึ่งถ่ายทอดและสั่งสมมาในอดีต

อุ้ย หมายถึง สรรพนามที่ใช้เรียกผู้สูงอายุของคนในภาคเหนือ ใช้แทนคำว่า ปู่ ย่า ตา หรือ ยาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถทราบถึงการสื่อสารที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนเฒ่าคนแก่กับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นพื้นบ้าน
2. สามารถทราบถึงสำคัญของสื่อเล็กๆ ที่ถือได้ว่าเป็นสื่อนอกสายตาเช่น ของเล่นพื้นบ้านนั้นเข้ามามีส่วนในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน
3. สามารถทราบถึงการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของผู้สูงอายุ
4. สามารถนำการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านไปประยุกต์ใช้กับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านอื่นๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาเรื่อง ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย นั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร
2. ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองชั้นตอน
4. แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
5. แนวคิดเรื่องของเล่นพื้นบ้าน
6. แนวคิดเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

ความหมาย

ปรมะ สตะเวทิน (2538 : 47) ให้ความหมายของการสื่อสารว่า คือ กระบวนการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel)

Evertt M. Rogers (อ้างถึงในเสถียร เขยประทับ , 2526) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการที่ความคิด หรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร

สวณิต ยมาภัย (2536 : 18) กล่าวว่า "การสื่อสาร หมายถึง การนำเรื่องราวต่างๆที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น หรือความรู้สึก โดยอาศัยเครื่องนำไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่งให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ จนทำให้เกิดการกำหนดรู้ความหมายแห่งเรื่องราวนั้นร่วมกันได้"

วิรัช ลภีรัตนกุล (2546 : 159) กล่าวว่า "การติดต่อสื่อสาร คือ กระบวนการในการส่งผ่านหรือสื่อความหมายระหว่างบุคคลสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่สมาชิกสามารถใช้ความสามารถของตนเองสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ โดยแสดงออกในรูปของความต้องการ ความปรารถนา ความรู้สึกนึกคิด ความรู้ และประสบการณ์ต่างๆจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง"

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่มีความหมายเหล่านี้มีส่วนร่วมก็คือการสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความสัมพันธ์ (relationship) กล่าวคือ ในการสื่อสารนั้นจะต้องมีผู้เกี่ยวข้องอยู่สองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับสารซึ่งทั้งสองฝ่ายมีความเกี่ยวพันหรือสัมพันธ์กัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การสื่อสาร (communication) เป็นกระบวนการถ่ายทอดสารระหว่างมนุษย์ โดยผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า "ภาษา" เพื่อติดต่อกัน ด้วยวิธีการต่างๆ อันจะส่งผลให้ฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน เช่น การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ เป็นต้น แต่ละบุคคลอาจนำวิธีการหรือมีกระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมหรือความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ในการติดต่อสื่อสารกันทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารทั้งสิ้นซึ่งทั้งสองฝ่ายอาจมีวัตถุประสงค์ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการสื่อสารจึงสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (To Inform) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการเผยแพร่หรือบอกกล่าว เรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆ กิจกรรม นโยบาย ความเคลื่อนไหว ฯลฯ ของตนเองหรือหน่วยงานให้ผู้รับสาร ได้ทราบ ผู้รับสารก็มีความประสงค์ที่จะได้ทราบข่าวสาร เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

2. เพื่อให้การศึกษา (To Educate) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ และเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งมากกว่าการได้รับทราบ ผู้ส่งสารก็มีความประสงค์ที่จะเรียนรู้และศึกษา

3. เพื่อโน้มน้าว (Persuade) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกรับใจ สนใจ คล้อยตาม สนับสนุนและต้องการที่จะปฏิบัติตาม ส่วนผู้รับสารก็ต้องการที่จะได้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

4. เพื่อความบันเทิง (To Entertain) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความพอใจ สนุกสนาน ส่วนผู้รับสารก็ต้องการได้รับความพอใจ เพลิดเพลินใจ หรือสนุกสนาน

จึงอาจสรุปวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้ดังนี้ (ปรมะ สตะเวทิน , 2533 : 60)

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform)	1. เพื่อทราบ (Understand)
2. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate)	2. เพื่อศึกษา (Learn)
3. เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain)	3. เพื่อหาความพอใจ (Enjoy)
4. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)	4. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide)

นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของการสื่อสารยังอาจแบ่งได้ในแง่ผลของการสื่อสารว่าเกิดผลโดยตรงหรือโดยอ้อม กล่าวคือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลทันที (consummatory purpose) หมายถึงสารนั้นสามารถสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ในทันทีทันใด (immediate reward) (Wilbur , 1949) เช่น การเสนอข่าวเบา (soft news) ที่อ่านง่ายและเข้าใจง่าย สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อ่านได้ทันที นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ (instrumental purpose) (Wilbur , 1949) ซึ่งหมายถึงสารนั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การกระทำอย่างอื่นต่อไป ผลที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้เกิดจากสารนั้นโดยตรง แต่เกิดจากการใช้สารเป็นเครื่องมือให้เกิดผลนั้นซึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจช้า (delayed reward) (Wilbur , 1949) เช่น การนำเสนอข่าวหนัก (hard news) ซึ่งต้องใช้ความคิดในการ

อ่านเพื่อทำความเข้าใจเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาหรือใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการกระทำสิ่งอื่นในโอกาสต่อมา

องค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสารโดยทั่วไปมี 4 ประการ ดังนี้

1. ผู้ส่งสาร (sender) คือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการทำการสื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการและวัตถุประสงค์ของตน ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เข้ารหัส (encoding) อันเป็นการแปรสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นแทนความคิด ได้แก่ ภาษา (ภาษาพูด ภาษาเขียน) หรือ วจนภาษา และอาจปฏิกิริยาทำทางต่างๆ (อวจนภาษา)

การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ล้วนเริ่มต้นมาจากความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวสาร (Source Credibility) หรือผู้ส่งสารเป็นสำคัญ จะต้องทำให้ผู้รับสารมีความมั่นใจในผู้ส่งสาร โดยเฉพาะกับการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งผู้สื่อสารมีการเผชิญหน้ากันในการสื่อสาร พร้อมกับแสดงผลของการสื่อสารออกมาในลักษณะอันตรกิริยา (Interaction) ที่จะสะท้อนกลับไปยังผู้ส่งสารทันที ดังนั้นความน่าเชื่อถือหรือการยอมรับในตัวผู้ส่งสารจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

ดังที่แมคไกร์ (McGuire) กล่าวว่า ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร เกิดขึ้นจากการที่ผู้รับสารยอมรับในเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏจริง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร จึงอยู่ที่การยอมรับของผู้รับสารต่อผู้ส่งสารว่ารู้ว่ามีสิ่งใดถูก และมีสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่น่าไว้วางใจให้รับรู้ หรือกล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของแหล่งสารขึ้นอยู่กับ การยอมรับในความชำนาญ (Expertise) และเป็นสิ่งที่ประจักษ์ (Objectivity)

มณฑล ไบบัว (2536) ได้เสนอความคิดว่าผู้ส่งสารที่ดีควรมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐาน คือ

1. เป็นผู้มีความเจตนาแน่วแน่ที่จะให้ผู้อื่นรับรู้ความประสงค์ของตน
2. เป็นผู้มีความเข้าใจเพียงพอในเนื้อหาเรื่องราวที่ตนมีความประสงค์จะสื่อสารกับผู้อื่น ผู้ส่งสารต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างถ่องแท้
3. เป็นผู้มีความพยายามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนจะสื่อสารด้วย

4. เป็นผู้รู้จักใช้กลวิธีที่เหมาะสมในการนำเสนอต่อผู้รับสาร

2. สาร (message) คือ เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมากโดยอาศัยภาษา หรือ สัญลักษณ์ใดๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้น และต้องการถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การรับรู้ของผู้รับสาร การส่งสารเกิดจากการที่ผู้ส่งสารแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างเพื่อแทนความคิดที่เกิดขึ้น เช่น การพูด การเขียน การวาด การแสดงอาการหรือกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

3. ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (channel) คือ สิ่งที่ขนส่งสาร (a carrier of message) หรือเป็นพาหนะที่ทำให้สารของผู้ส่งสารปรากฏ เช่น อากาศ แสง เสียงตลอดจนอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อใช้ติดต่อส่งสารไปถึงกันและกัน

สามารถแบ่งประเภทของสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร เป็น 3 ประเภท คือ

สื่อบุคคล

เกศินี จุฑาวิจิตร์ กล่าวถึงสื่อบุคคลไว้ว่า สื่อบุคคล (Human Media) เป็นสื่อพื้นฐานดั้งเดิมของมนุษย์ และเป็นช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล ในด้านการให้ความหมายนั้น สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นต่างๆ ที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมก่อนการใช้สื่อประเภทอื่นๆ โดยมี “คำพูด” เป็นพาหนะที่สำคัญที่สุด

สื่อบุคคลในสังคมประกอบไปด้วย สื่อบุคคลท้องถิ่น (Localite) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ แพทย์ ฯลฯ และสื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น (Cosmolite) ได้แก่ นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ส่งเสริม ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ

สื่อเฉพาะกิจ

ปรมะ สตะเวทิน กล่าวถึง สื่อเฉพาะกิจว่าหมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหาเฉพาะ และจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม ตัวอย่างของสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ ใบปลิว คู่มือ จุลสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ จดหมายข่าว วีดิทัศน์ เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว สื่อกิจกรรม เป็นสื่อเฉพาะกิจรูปแบบหนึ่ง เกศินี จุฑาวิจิตร์ กล่าวถึง สื่อกิจกรรมว่า ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การจัดประกวด การจัดขบวนแห่ การจัดรถเคลื่อนที่ การจัดสนทนากลุ่ม การจัดรายการพิเศษทางวิทยุ การจัดวันและสัปดาห์พิเศษ การพบปะและการประชุม เป็นต้น

สื่อมวลชน

ประมะ สตะเวทิน กล่าวถึงสื่อมวลชนว่า หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ภายในเวลาเดียว โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ นิตยสารและภาพยนตร์

4. ผู้รับสาร (receiver) คือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร เป็นองค์ประกอบประการสุดท้ายในกระบวนการสื่อสารและเป็นองค์ประกอบสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารใดๆ ก็ตามจะไม่ประสบความสำเร็จได้เลยหรืออาจประสบความสำเร็จไม่เต็มที่ หากผู้รับสาร ไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสาร

ผู้ส่งสารจึงต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญที่มีผลหรือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับ การตีความหมาย และการทำความเข้าใจข่าวสารของผู้รับสาร ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะความสามารถในการถอดรหัสสาร ทักษะคติในการสื่อสาร ความถึงความรู้เรื่องสารและการสื่อสาร
2. ปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา และอาชีพ
3. ปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะของบุคคล

ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารประเภทใดหรือระดับใดก็ตาม นอกจากองค์ประกอบการสื่อสารทั้ง 4 ประการนี้แล้วก็น่าจะมีองค์ประกอบเพิ่มเติมอีก 2 ประการ ที่ทำให้กระบวนการติดต่อสื่อสารมีความสมบูรณ์ขึ้น นั่นคือ ปฏิกริยาตอบกลับหรือปฏิกริยาสะท้อนกลับ (feedback) ที่ผู้รับสารแสดงตอบกลับต่อสารของผู้ส่งสาร และกรอบแห่งการอ้างอิง (frame of reference) หรือสนามแห่งประสบการณ์ร่วม (field of experience) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารนั้นๆด้วย

ทิศทางการสื่อสาร

1. การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียว (One – way Communication) โดยที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือซักถาม ทำให้ปริมาณข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) มีน้อย หรือไม่มีเลย โดยที่ผู้ส่งสารไม่สนใจต่อปฏิกริยา

สะท้อนกลับ การสื่อสารในรูปแบบนี้จะมีลักษณะเป็นไปในรูปของนโยบาย คำสั่งของผู้บริหาร หรือผู้นำ โดยผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์

2. การสื่อสารแบบสองทาง (Two – way communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วย จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างสลับบทบาทในการรับและส่งสาร มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างกัน การโต้ตอบระหว่างกันที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารให้ความสำคัญต่อปฏิริยาสะท้อนกลับ (Feedback) ทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การไหลของข่าวสาร

1. การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top – down Communication) เป็นการส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังบุคคลที่มีตำแหน่งที่ต่ำกว่า การสื่อสารแบบนี้มักแสดงออกมาในรูปของนโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น

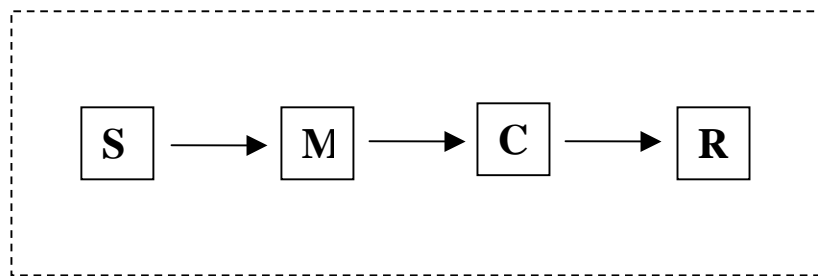
2. การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom – up Communication) เป็นการส่งข่าวสารจากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าไปยังผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า การสื่อสารแบบนี้มักมีลักษณะของการประชุม การสัมมนา การปรึกษาหารือ ตลอดจนการร้องทุกข์ เป็นต้น

3. การสื่อสารตามแนวราบ (Horizontal Communication) เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่อยู่ในระดับหรือตำแหน่งเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก เช่น เพื่อน ญาติพี่น้อง การสื่อสารแบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์และเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกสังคม

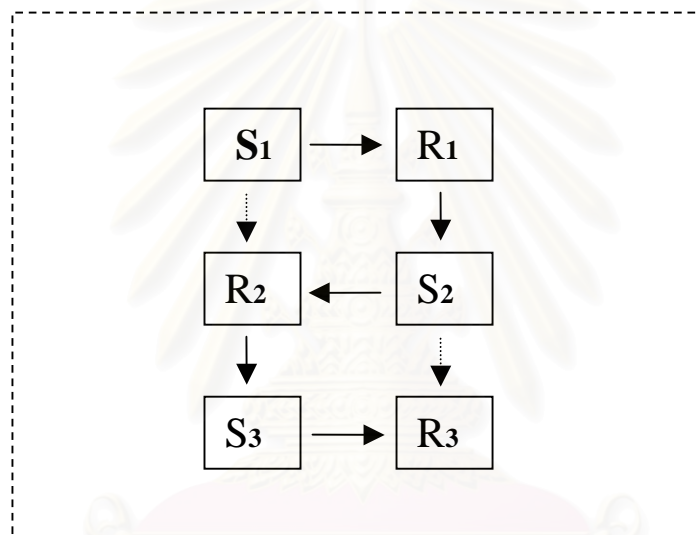
แบบจำลองการสื่อสาร

จากแบบจำลองต่างๆ วงการนิเทศศาสตร์สามารถจะแบ่งประเภทการสื่อสารออกเป็น 2 แบบจำลองใหญ่ๆ คือ แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission)

และแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic) (กาญจนา แก้วเทพ, 2546)

Transmission Model

Ritualistic Model

แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission) นั้น จะมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว (one -way communication) คือ มีการถ่ายทอดข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับจะตายตัว และหลังจากที่สื่อสารผ่านช่องทาง/สื่อแล้ว ผู้รับสารก็จะรับรู้/คิดตามที่คุณต้องการ ในแง่นี้ ผู้ส่งสารจึงเป็นผู้ควบคุมกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้รับนั้นจะมีบทบาทและส่วนร่วมเพียงเป็นผู้รองรับข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดไปเท่านั้น

ส่วนแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic) นั้น มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) โดยที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้นจะมีการสลับบทบาทกันไปมา เช่น การนั่งสนทนากัน หลังจากสื่อสารกันแล้ว คู่การสื่อสารทั้งสองฝ่ายก็จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบพบกันครึ่งทาง (shared meaning) ดังนั้นในแบบจำลองเชิงพิธีกรรมนี้จึงเปิดโอกาสให้คู่

การสื่อสารทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารได้มากกว่าแบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร

ประเภทของการสื่อสาร

การสื่อสารแบ่งได้เป็นหลายประเภท ซึ่งหากใช้เกณฑ์ทางด้านจำนวนของผู้ทำการสื่อสารเป็นหลักแล้ว จะสามารถแบ่งการสื่อสารออกได้ดังนี้ (เกคินี, 2537 : 6)

1. การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) คือ การสื่อสารกับตนเอง เช่น การคิด การไตร่ตรองหาเหตุผล การวิเคราะห์ การทบทวนเรื่องที่พูดหรือ เขียน การร้องเพลงฟังคนเดียว ซึ่งทั้งหมดนั้นจะมีผู้สื่อสารเพียงคนเดียว บุคคลนั้นทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลสองหรือสามคน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและสร้างสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การพูดคุยแบบเห็นหน้าค่าตา การใช้โทรศัพท์คุยกัน เป็นต้น

3. การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารภายในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะพูดคุยโต้ตอบกันได้โดยตรงและทั่วถึง เช่น การสื่อสารในการประชุมสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ กระตุ้น หรือร่วมกันแก้ปัญหา

4. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication or Public Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมากซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยอาจจะใช้สื่อโทรทัศน์ เข้าช่วย เช่น การใช้โทรทัศน์วงจรมติในการสอนนักศึกษาในกลุ่มใหญ่ที่มีหลายห้องเรียน การสื่อสารกลุ่มใหญ่นี้ ได้แก่ การอภิปรายในหอประชุม การปราศรัยหาเสียง เป็นต้น โอกาสที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสารจะสื่อสารกันได้โดยตรงและทั่วถึงมีน้อยมาก และขาดลักษณะของการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

5. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสาร ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 คน ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารที่มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาศัยอยู่ในสถานที่ต่างๆ ห่างไกลกัน ได้อย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ เช่น โทร

ทัศนวิทย์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารไม่สามารถทราบปฏิกิริยาของผู้รับสารได้อย่างทันทีทันใด

2. แนวคิดการสื่อสารระหว่างบุคคล

ความหมายและหน้าที่

ดีน บามานด์ (Dean Bamand) (1968 : 10) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล คือ ความเกี่ยวเนื่องกับการเสาะหาความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการต่อสถานการณ์ในสังคม ซึ่งบุคคลมีการติดต่อในลักษณะเผชิญหน้ากัน (Face-to-face) โดยมีการแลกเปลี่ยนกันแบบที่ใช้ วจนภาษา (verbal) และอวัจนภาษา (non-verbal)

จากคำนิยามนี้ สามารถแบ่งเกณฑ์ของการสื่อสารระหว่างบุคคลได้ดังนี้

1. ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
2. การสื่อสารระหว่างบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับการพึ่งพาซึ่งกันและกัน กล่าวคือ พฤติกรรม ทาง การสื่อสารของคนหนึ่งเป็นผลโดยตรงต่ออีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสนใจร่วมกัน
3. การสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน
4. ข่าวสารที่ส่งผ่านกันอาจอยู่ในรูปของวจนภาษา และอวัจนภาษา
5. การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นความสัมพันธ์แบบไม่มีโครงสร้างที่แน่นอน หรือไม่เป็นทางการซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้

บาร์เกอร์ (Barker) และเกาท์ (Gaut) (1996 : 50) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล คือ การแบ่งปันความรู้สึก และความคิดต่อผู้อื่น โดยจะแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคล 2 คน ในลักษณะใกล้ชิดกัน

อิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2526 : 16) ให้ความหมายว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การถ่ายทอดความรู้สึกและความต้องการของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารและเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง โดยปกติแล้วจะเป็นการสื่อสารโดยการพูด ที่ผู้พูดและผู้ฟังปรากฏตัวต่อหน้ากัน และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้จำนวนผู้ร่วมในการสื่อสารมีจำนวนน้อย อาจมีจำนวน 2 คน

3 คน หรือ 6 คน จำนวนสูงสุดจะเป็นเท่าได้นั้นขึ้นอยู่กับว่า การสื่อสารนั้นยังคงอยู่ในเกณฑ์ 3 ประการของการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือไม่ หลักเกณฑ์ 3 ประการ ดังกล่าวได้แก่

1. ทุกคนที่ร่วมในการสื่อสารจะต้องอยู่ใกล้ชิดกัน
2. ทุกคนที่ร่วมในการสื่อสารมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร
3. สารที่ส่งกันนั้น ประกอบไปด้วยวจนสาร และอวจนสาร

ประมะ สตะเวทิน (2543 : 35) การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การสื่อสารที่ประกอบไปด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (person to person) กล่าวคือ ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรงในขณะที่คนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นๆจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group)

พอล ราซาเฟล (Paul Lazafeld) และ เฮร์เบอร์ต แมนเซล (Herbert Manzel) (1960 : 97) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสำคัญ คือ มีการพูดคุยกันแบบเป็นกันเองและเป็นส่วนตัว ทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดได้ง่ายขึ้น การเห็นหน้าค่าตากันเมื่อมองในแง่จิตวิทยาแล้ว จะทำให้ผู้ฟังซึ่งเป็นเป้าหมายในการชักจูงใจของผู้พูด

บุษบา สุธีธร (2531 : 251) ให้ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลว่า เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารอย่างน้อยสองคน หรือเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มเล็กๆก็ได้ ทั้งนี้ มีข้อแม้ว่าบุคคลในกลุ่มทุกคนสามารถร่วมมีบทบาททั้งเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยทั่วไปการสื่อสารระหว่างบุคคลมักเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า ดังนั้น คู่สื่อสารจึงมักสามารถแสดงปฏิกิริยาป้อนกลับกันได้ในระหว่างทำการสื่อสารจากความหมายการสื่อสารระหว่างบุคคลดังกล่าวมีลักษณะสำคัญที่ควรจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล ใน 3 ประเด็น คือ

1. กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดในสิ่งต่างๆ ระหว่างกันและกัน การสื่อสารจึงไม่หยุดเพียงผู้ส่งสาร ส่งสารไปยัง ผู้รับสาร แต่เมื่อส่งสารไปแล้วผู้รับสารจะต้องเกิดการตีความและแสดงปฏิกิริยาป้อนกลับต่อข่าวสารที่รับรู้ บางครั้งอาจ

เป็นการโต้ตอบด้วยคำพูดหรือแสดงเพียงการสื่อสารที่ไม่ใช้คำพูดเช่น พยักหน้าเข้าใจ การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการ ดังแบบจำลองซึ่งวิลเบอร์ ชแรมม์ ได้รับแรงบันดาลใจจากแบบจำลองของ ชาร์ล ออสกู๊ด โดยได้ศึกษาและอธิบายการสื่อสาร ดังนี้คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะมีการกระทำเหมือนกันทั้งสองฝ่ายคือ ต่างต้องเข้ารหัส หรือถอดรหัสเนื้อหาสาร แปลเรียบเรียง ตีความสัญญาณ เพื่อถ่ายทอดออกมาเป็นสารสู่คู่สื่อสารผู้ส่งสารสามารถเป็นผู้รับสาร และผู้รับสารก็เป็นผู้ส่งสารได้ขณะเดียวกัน การสื่อสารจึงมีลักษณะไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ไม่มีจุดเริ่มต้นและไม่มีที่สิ้นสุด เป็นกระบวนการในลักษณะวงกลมนั่นเอง

2. สาร (Messages) ในการสื่อสารระหว่างบุคคลมีลักษณะสำคัญที่ควรให้ความสนใจในเรื่องต่างๆ ดังนี้ คือ

2.1 ลักษณะสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล สารในความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้มีขอบเขตจำกัดเพียงสารที่ต้องมีคนถ่ายทอดเพื่อแลกเปลี่ยนจากบุคคลหนึ่งสู่คู่สื่อสารเท่านั้น สารที่คิดอยู่ในสมองโดยไม่มีการพูด ไม่มีการถ่ายทอดความคิดนั้นออกสู่ผู้รับสารไม่ถือเป็นสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นเพียงการสื่อสารภายในตัวบุคคลเท่านั้น (Intrapersonal communication)

2.2 ความแตกต่างของสารกับความหมาย สาร (Messages) กับความหมาย (Meaning) สารเป็นตัวกลางถ่ายทอดแสดงถึงความหมายที่อยู่ในสาร แต่การรับรู้ความหมายของสารนั้นขึ้นอยู่กับการตีความของผู้รับสาร ดังนั้น บางครั้งสารจึงอาจถูกตีความจากผู้รับสารผิดไปจากที่ผู้ส่งต้องการจะสื่อความหมาย ทั้งนี้ก็เนื่องจากความต้องการของผู้รับ การให้คุณค่า การรับรู้และประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารนั่นเอง

2.3 ประเภทของสาร สารที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ

2.3.1 วัจนสาร เป็นคำพูดที่ใช้ในการสื่อสารทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยทางโทรศัพท์ การสนทนากับเพื่อน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการเขียนในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนจดหมาย บันทึกสั่งงานหรือคำสั่งเฉพาะตัวบุคคล

2.3.2 อวัจนสาร คือ ภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างกันโดยไม่ใช้คำพูด ได้แก่ ภาษาท่าทาง ภาษาเครื่องหมาย ภาษาวัตถุ ภาษาระยะทาง เป็นต้น เรามักพบว่าสารที่ไม่ใช้คำพูดมักสอดแทรก

ไปด้วยกับสารที่เป็นคำพูดเพื่อเน้นคำพูดให้ชัดเจนมีน้ำหนักมากขึ้น เช่น การยิ้มพร้อมกับส่งเสียง ทักทาย การส่ายหน้าประกอบกับคำตอบว่าไม่เข้าใจ ไม่เห็นด้วย ฯลฯ การเน้นคำที่ต้องการจะเน้น ด้วยเสียงสูง อย่างไรก็ตาม การใช้สารที่ไม่ใช้คำพูดเพียงลำพังก็สามารถสื่อความหมายได้เช่นกัน เป็นต้นว่า การขมวดคิ้ว แสดงความไม่เข้าใจ การยิ้มแสดงความเป็นมิตร แต่มีข้อน่าสังเกต คือ สารที่ไม่ใช้คำพูดที่ส่งผ่านไปยังผู้รับสารโดยไม่มีคำพูดประกอบด้วย ผู้รับสารอาจตีความหมายสารนั้น ผิดไปก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ร่วมทั้งสองฝ่าย

3 การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นกิจกรรมระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย ทั้งนี้เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยปกติคู่สื่อสารมักสามารถแสดงปฏิกิริยาป้อนกลับต่อกันได้ในระหว่างสื่อสารกิจกรรมที่บุคคล 2 คน หรือระหว่างบุคคลในกลุ่มเล็กๆ ดำเนินไปร่วมกัน ก็คือการแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อ การรับรู้ความหมายร่วมกัน ลักษณะการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย จึงมีลักษณะ แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 การสื่อสารซึ่งหน้า (face-to-face communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งและผู้รับ เห็นหน้ากันและมีปฏิกิริยาป้อนกลับเข้ามาในกระบวนการสื่อสารได้ทันที คู่สื่อสารทั้งสองฝ่ายจึง สามารถปรับการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพจากการศึกษาปฏิกิริยาป้อนกลับของกันและกันได้โดยตรง

3.2 การสื่อสารแบบผ่านสื่อ (interpose communication) เป็นการสื่อสารโดยอาศัยสื่อ ที่มีช่องทางให้ส่งหรือรับข่าวสารได้ไม่เกินครั้งละสองคน เช่น การพูดโทรศัพท์ การเขียนจดหมาย ส่วนตัวถึงกันและกัน เป็นต้น

ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารแบบซึ่งหน้าหรือเป็นแบบผ่านสื่อ คู่สื่อสารสามารถแสดงปฏิกิริยา ป้อนกลับแก่กันและกันได้อย่างสะดวก เป็นต้นว่า การพูดโทรศัพท์ แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านสื่อ แต่ปฏิกิริยาป้อนกลับอาจแสดงให้คู่สื่อสารได้รับรู้จากน้ำเสียง เช่น พูดเสียงห้วนให้รู้ว่าเริ่มไม่พอใจ เสียงหัวเราะแสดงให้รู้ว่าชอบใจ ถูกใจในคำพูดของอีกฝ่าย เป็นต้น

หน้าที่ของการสื่อสารระหว่างบุคคล

หน้าที่ของการสื่อสารตามทฤษฎีของแดนส์ (Dance) และลาร์สัน (Larson) (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534 : 2)

1. หน้าที่เชื่อมโยง (Linking Function)

การสื่อสารทำหน้าที่เชื่อมโยงบุคคลกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์สร้างและพัฒนาความผูกพันทางวัฒนธรรม สังคม และสภาวะจิตใจกับโลกภายนอกตัวเอง จากการสื่อสาร มนุษย์จะเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่น การสื่อสารช่วยสร้างภาพของตนเองของผู้อื่นและภาพความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น ทำให้มองเห็นได้ว่า ผู้อื่นมองเราอย่างไรด้วยวิธีการนี้เราใช้กระบวนการทางการสื่อสารสองแบบคือ

1.1 กระบวนการเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งอื่น (assimilation) เช่น เปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับบุคคลอื่นทันทีที่รู้ว่า ผู้อื่นมีค่านิยมขัดกับตน

1.2 กระบวนการเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (accommodation) เป็นการเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับตนให้สอดคล้องกับความรู้สึกที่ผู้อื่นมีต่อตนเอง

2. หน้าที่ไตร่ตรอง (Mentation Function)

การไตร่ตรอง คือ การคิดในเชิงรวบยอดใช้ความสามารถในการจดจำ การวางแผน และคาดคะเน รวมทั้งประเมินคุณค่าด้วย

การสื่อสารทำให้เราสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้ มนุษย์สามารถคิดได้ ไม่มีข้อจำกัดโดยอาศัยภาษาและความหมาย มนุษย์มีจินตภาพได้กว้างไกลไปกว่าในสถานที่ที่ตนเองอยู่และเกินไปกว่าที่ตนเองอยู่ (decentering) ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถสร้างภาพเกี่ยวกับผู้อื่นได้ และนำไปสู่ความสามารถในการเข้าใจผู้อื่น (empathy) ได้

3. หน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์ (Regulatory Function)

มนุษย์กำหนดกฎเกณฑ์ 3 สิ่งคือ

1. ให้ผู้อื่นกำหนดพฤติกรรมตนเอง
2. กำหนดพฤติกรรมของตนเอง
3. กำหนดพฤติกรรมของผู้อื่น

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารระหว่างบุคคล

วัตถุประสงค์ประสงค์ของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่สำคัญมี 6 ประการ ซึ่งวัตถุประสงค์เหล่านี้ไม่อาจทราบหรือตระหนัก หรือตั้งใจ ในขณะที่ทำการสื่อสารระหว่างบุคคลอยู่ก็ได้ (Devito, 1986 : 14 – 15 อ้างถึงใน ประทุม ฤกษ์กลาง, 2534 : 22) วัตถุประสงค์ดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

1. การค้นพบตัวเอง (to discover oneself)

เมื่อเราทำการสื่อสารระหว่างบุคคล จะช่วยให้เราเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและคนอื่นด้วยการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (self-perceptions) ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการที่เราเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองจากการสื่อสารกับคนอื่น การสื่อสารระหว่างบุคคลจะเปิดโอกาสให้เราได้พูดเกี่ยวกับสิ่งที่เราชอบ ความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมของเรา

2. การค้นพบโลกภายนอก (to discover the external world)

การสื่อสารระหว่างบุคคลทำให้เราเข้าใจโลกภายนอกได้ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุ เหตุการณ์ ผู้คน ถึงแม้ว่าข่าวสารจำนวนมากจะมาถึงเราจากแหล่งของสื่อมวลชน แต่บ่อยครั้งที่เรามักจะอภิปรายและเรียนรู้ในท้ายสุดผ่านทางปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

3. การสร้างและดำรงความสัมพันธ์อันดี (to establish and maintain meaningful relationships)

ความปรารถนาที่สำคัญมากอันหนึ่งของคนเราคือ การสร้างและดำรงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับคนอื่น ๆ เราใช้เวลาเป็นจำนวนมากในการสื่อสารระหว่างบุคคลก็เพื่อสร้างและดำรงความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ซึ่งความสัมพันธ์นี้จะช่วยลดความเหงา และความหดหู่ ช่วยให้เรามีความสุขมากขึ้น และทำให้เรามีความรู้สึกในแง่ที่ดีต่อตนเอง

4. เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม (to change attitude and behaviors)

บ่อยครั้งที่เราใช้ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคนอื่นโดยผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งผลของการศึกษาและวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชนกับการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเหนือกว่าการสื่อสารมวลชน

5. เพื่อการเล่นและความบันเทิง (to play and entertain)

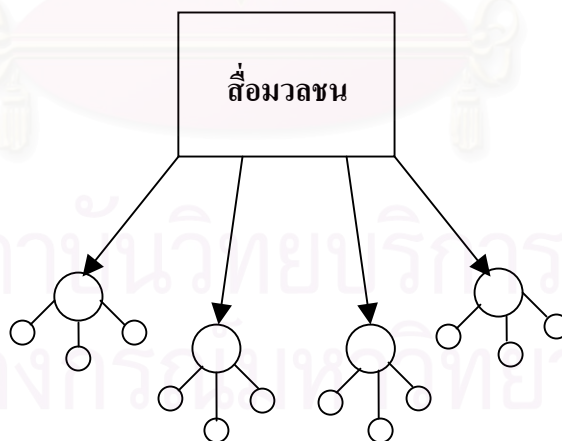
การพูดคุยกับเพื่อนฝูงเกี่ยวกับกิจกรรมในวันสุดสัปดาห์ การวิจารณ์กีฬา การเล่าเรื่อง นิยาย เรื่องตลก การพูดคุยเพื่อฆ่าเวลา เหล่านี้ล้วนเป็นการใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อการเล่นและความบันเทิง

6. เพื่อการช่วยเหลือ (to help)

เราสามารถใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อการช่วยเหลือ การรักษาทางใจ เช่น การพูดแนะแนว นักเรียน นักศึกษา การปลอบเด็กร้องไห้ ซึ่งเป็นการใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล เพื่อการช่วยเหลือแบบไม่ใช่วิชาชีพ นอกจากนี้ยังมีการใช้แบบเป็นวิชาชีพ เช่น นักจิตวิทยาได้ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลในการรักษาโรคทางจิต

การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีความได้เปรียบในแง่ที่ว่า สามารถใช้ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ได้รับสารได้ดี หากผู้นำทางความคิดมีทักษะทางการสื่อสารที่ดีย่อมประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจให้กลุ่มเป้าหมายหันมายอมรับและปฏิบัติตามแนวทางผู้ส่งสารต้องการ

3. ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองขั้นตอน

○ = ผู้นำทางความคิด

○ = ประชาชน

แผนภูมิภาพที่ 1 แสดงการสื่อสารแบบสองขั้นตอน

ทฤษฎีนี้ค้นพบโดย พอล เอฟ. ลาซาร์เฟลด์ และคณะ (Paul F. Lazarsfeld and others) สารสำคัญของทฤษฎี คือ การแพร่กระจายข่าวสารโดยผ่านสื่อมวลชนนั้น จะผ่านขั้นตอนสองขั้นตอน กล่าวคือ ข่าวสารจะไปถึงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำความคิดเห็น (opinion leaders) ในขั้นแรก และกลุ่มผู้นำความคิดเห็นจะเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารต่อไปยังประชาชนคนอื่นๆ ในขั้นที่สอง (พัชนี เขยจรรยา และคณะ, 2538 : 189)

การสื่อสารแบบสองขั้นตอนมีสมมุติฐานดังนี้ (คักดี วดีศิริศักดิ์, 2540 : 38 – 39)

1. บุคคลมีได้อยู่แบบต่างคนต่างอยู่ แต่รวมกันเป็นกลุ่มและมีการติดต่อกับบุคคลอื่น
2. การสนองตอบข่าวสารจากสื่อมวลชนไม่เป็นแบบโดยตรงและทันทีทันใด แต่จะกระทำผ่านและได้รับอิทธิพลจากการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆในสังคม
3. มีสองขั้นตอนของกระบวนการ คือ
 - 3.1 การเปิดรับและสนใจติดตาม (reception and attention)
 - 3.2 การยอมรับหรือการไม่ยอมรับหรือต่อต้าน (acceptation or rejection)
4. ผู้รับสารแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ
 - 4.1 ฝ่ายที่ชะมักเขม้นในการรับและส่งผ่านข่าวสาร และแนวความคิดจาก สื่อมวลชน
 - 4.2 ฝ่ายที่คอยรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่นเป็นแนวทางชี้แนะ
5. บุคคลที่ชะมักเขม้นในการรับ-ส่ง แนวคิดจากสื่อมวลชน (opinion leaders) นี้มีลักษณะเด่นคือ การใช้หรืออาศัยสื่อมวลชนในปริมาณที่สูง มีความรู้สึกเข้าร่วมกับสื่อ (gregariousness) ตระหนักดีว่าตนมีอิทธิพลทางความคิดต่อผู้อื่นและถือว่าตนเป็นแหล่งข้อมูล และเป็นผู้นำทางความคิดที่สำคัญ

จุดเด่นของทฤษฎีการสื่อสารแบบสองทอด คือ การที่ได้พิจารณาความจริงที่ว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวในสังคม แต่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ หรือทุติยภูมิเสมอ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นกลุ่มต่างๆ ในสังคมนี้ได้ก่อให้เกิดเป็นเครือข่าย (interpersonal network) ในการสื่อสารมวลชน ซึ่งมีหน้าที่ คือ (พีระ จิโรโสภณ, 2539)

1. เป็นช่องทางในการถ่ายทอดข่าวสารในสังคม
2. เป็นแหล่งของอิทธิพลกลุ่ม หรืออิทธิพลบุคคลที่มีผลกระทบต่อความคิดและการกระทำของสมาชิกในสังคม

แบบจำลองการสื่อสารแบบสองชั้นตอนนี้ เน้นบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชน และสื่อระหว่างบุคคล คือ แทนที่จะมองว่ามวลชน คือ บุคคลจำนวนมากที่ไม่มีความสัมพันธ์ ไม่มีการเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ต่างคนต่างอยู่ ต่างถูกเชื่อมเข้ากับสื่อมวลชนแต่ไม่มีการเชื่อมระหว่างกันเอง แบบจำลองของการสื่อสารแบบสองชั้นตอนมองมวลชนว่าประกอบไปด้วยคนจำนวนมาก ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์หรือมีการโต้ตอบซึ่งกันและกัน การสื่อสารแบบสองชั้นตอนให้ความสำคัญกับประชาชนในการสื่อสารมากขึ้น และเห็นว่าสื่อมวลชนไม่ได้มีพลังอย่างยิ่ง หรือมีอำนาจโดยตรง คนๆ หนึ่งอาจจะได้รับข่าวสารแล้ว บุคคลนั้นอาจแลกเปลี่ยนความคิดหรือปรึกษาหารือเกี่ยวกับข่าวสารนั้นๆ กับบุคคลอื่นๆ ได้ (เสถียร เขยประทับ, 2530 – 150)

ผลของการวิจัยของลาซาร์ลเฟลด์และคณะ นอกจากจะชี้ให้เห็นว่าข่าวสารจากสื่อมวลชน มิได้เข้าถึง หรือมีอิทธิพลโดยตรงต่อผู้รับแล้ว ยังได้มีการค้นพบปัจจัยแทรกที่สำคัญระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร คือ อิทธิพลของบุคคลที่เรียกว่า “ผู้นำทางความคิดเห็น” วิจัยในหลายสาขาวิชา นอกเหนือจากการสื่อสาร เช่น สังคมวิทยาชนบท การตลาด การศึกษา และการแพทย์ เป็นต้น ทั้งนี้โดยเน้นในเรื่องอิทธิพลและบทบาทของผู้นำความคิดเป็นการชักจูงใจให้ยอมรับนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ๆ

4.แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Singhal + Rogers (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 33) ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า การกำหนดบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนานั้นจะเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยมของ “การพัฒนา” นั้นเอง ดังนั้นเมื่อกำหนดค่านิยมของการพัฒนาเปลี่ยนจาก Dominant Paradigm ที่เน้นเรื่องปริมาณของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ Alternative Paradigm บทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย จากการสื่อสารแบบเดิมที่มีลักษณะจากบนสู่ล่างเป็นการสื่อสารทางเดียวและถูกวางแผนมาจากส่วนกลางมาเป็นการสื่อสารแบบล่างขึ้นบน หรือ การสื่อสารในแนวระนาบเป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการสื่อสารที่วางแผนมาจากท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

McQuail (กาญจนา แก้วเทพ, 2534 : 34) ได้ประมวลคุณลักษณะสำคัญๆของการสื่อสารที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาแนวใหม่ เช่น

- มีลักษณะหลากหลาย (Multiciplicity)

- เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก (Smallness of Scale)
- สร้างและใช้อยู่ในท้องถิ่นตนเอง (Locality)
- ไม่มีลักษณะแข็งตัว ยืดหยุ่นได้ ไม่เป็นสถาบัน (Deinstitutionalization)
- มีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างผู้ส่งสาร – ผู้รับสาร (Interchange of Sender – receiver roles)
- เน้นการสื่อสารแนวนอนในทุกระดับของสังคม (Horizontality of communication)

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ในการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนนั้น เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมน่าจะมีดังต่อไปนี้

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของตนเอง
3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามามีส่วนร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถทำได้
4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง
5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิถีวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

6. ยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับชุมชน

7. สร้างสื่อที่มีสาระให้แกชุมชน

โดยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารนั้นก็จะมีระดับต่างๆที่แตกต่างกันไปของการเข้ามามีส่วนร่วมของการสื่อสาร ซึ่งปัจจัยที่จะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับเข้ามามีส่วนร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกริยาย้อนกลับ

2. ลักษณะสองทางและ Interactivity ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้าร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่าใด

3. ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่

4. ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมหรือไม่ นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนาและเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน (Dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decision making) ก็ยิ่งทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

5. ประเภทของช่องทาง / สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็กเช่นสื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยเช่นสื่อประเพณีก็จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่

6. ผู้รับสารและการมีปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนาระแสหลัก โดยสิ้นเชิง กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่เชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีใช้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะสื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้นอาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากผู้ส่งที่คาดไว้ และนอกจากนั้นวิธีการรับสารก็มีได้เป็นอย่างดี Passive หากเป็นอย่าง active และมักมี

ปฏิบัติการย้อนกลับทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ดังนั้นไม่ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมกับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิบัติการย้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

5.แนวคิดเรื่องของเล่นพื้นบ้าน

ความหมายของ “ของเล่น”

รุ่งนภา สุขมล (2548) ได้ให้ความหมาย “ของเล่น” หมายถึง “ของเล่น” คือ สิ่งของ วัสดุ อุปกรณ์ หรือสิ่งใดก็ตามที่เด็กนำมาเล่นหรือผู้ใหญ่สรรหามาให้เด็กเล่น เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินใจ เกิดความรู้ ความคิด และจินตนาการ ดังนั้น ของเล่นจึงเป็นสิ่งที่มีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา อาจเป็นวัสดุหรือเศษวัสดุที่หาได้จากบริเวณบ้าน เช่น ฝาขวด ไม้ไอศกรีม ถ้วยพลาสติก กล่องกระดาษ และสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ใบไม้ กาบกล้วย กิ่งไม้ ก้อนหิน ก้อนดิน นอกจากนี้ ของเล่นยังอาจเป็นได้ทั้งคนใกล้ชิดของเด็ก หรือสัตว์เลี้ยงภายในบ้าน เป็นสิ่งที่เด็กทำขึ้นเองหรือผู้ใหญ่ทำให้ ของเล่นจึงเป็นสื่อที่นำไปสู่การทำกิจกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็ก

บวร และคณะ (2544) ได้ให้ความหมาย “ของเล่นพื้นบ้าน” หมายถึง ของเล่นที่ได้จากการใช้วัสดุเหลือใช้หรือที่อยู่รอบบ้านในสมัยก่อน มาจัดทำเป็นของเล่นให้เด็กได้เล่น การจัดทำของเล่นให้เด็ก ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากผู้ใหญ่ได้ใช้เวลาว่างในการประดิษฐ์ของเล่นให้เด็กเล่น ของเล่นบางชนิดที่ประดิษฐ์โดยเด็กเอง เพื่อใช้ประกอบการเล่น

วิวัฒนาการของ “ของเล่น”

คำว่า “เล่น” เป็นการกระทำเพื่อความสนุกหรือผ่อนคลายอารมณ์ การเล่นจึงเป็นการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตาม เพื่อความสนุกหรือผ่อนคลายอารมณ์ หากมองในด้านจิตวิทยาเด็กแล้ว การเล่นจึงไม่ใช่เพียงการทำกิจกรรมเพื่อความสนุก หรือ ผ่อนคลายอารมณ์เท่านั้น ทว่าการเล่นยังเป็นกระบวนการเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่างๆให้แก่ผู้เล่นเองด้วย

เนื่องจากการเล่นเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ ของเล่นจึงน่าจะถือกำเนิดมาพร้อมกับมนุษยชาติด้วยเช่นกัน ของเล่นแต่เดิมน่าจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติซึ่งมนุษย์หาได้จากรอบๆตัว เป็นสิ่งที่หยิบมาเล่นได้ทันทีหรือนำมาดัดแปลงเป็นของเล่นได้อย่างง่ายๆ และมีอายุการ

ใช้งานได้ไม่นานนัก อาจเป็นของเล่นที่ใช้เสร็จแล้วทิ้งเลย เพราะไม่สามารถหามาเล่นได้อีกตลอดเวลา เช่น ก้อนหิน กิ่งไม้ เปลือกหอย เมล็ดพืช เป็นต้น

ต่อมาจึงได้มีการประดิษฐ์ของเล่นที่มีรูปแบบหลากหลายปลະซับซ้อนมากขึ้น วัสดุที่นำมาใช้ทำของเล่นก็มีให้เลือกมากมาย ไม่เฉพาะแต่วัสดุที่มาจากธรรมชาติเท่านั้น มีการนำเอาวัสดุสังเคราะห์มาทำเป็นของเล่น เพื่อให้ได้ของเล่นที่มีความทนทาน รูปแบบแปลกใหม่ และมีสีสันที่สวยงามดึงดูดความสนใจของเด็กมากยิ่งขึ้น

การประดิษฐ์ของเล่นขึ้นมาจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของมนุษย์ ของเล่นและการเล่นหลายชนิดนิยมเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของเล่นและการเล่นพื้นฐานที่ส่งผลต่อการพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น วิ่งไล่จับ โยนรับสิ่งของหรือลูกบอล หรือ ซ่อนหา เป็นต้น

ประโยชน์ของ “ของเล่น”

ประกาศรี นันทนฤมิต (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2549) ประมวลเอาไว้ว่ามี 10 ประการ ดังนี้

1. เสริมสร้างพัฒนาการเด็กทุกด้าน เช่น ความสามารถด้านคณิตศาสตร์ / วิทยาศาสตร์
2. เสริมสร้างการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า
3. พัฒนาสติปัญญา รวมทั้งจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
4. พัฒนาความสามารถด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะคำศัพท์
5. ช่วยสร้างความมั่นใจในตัวเอง เช่น เมื่อประสบความสำเร็จ ในการเล่น ได้แสดงออก
6. สำหรับการเล่นที่เป็นการละเล่นร่วมกับคนอื่น จะช่วยสร้างทักษะทางสังคม เช่น การอดทนรอคอย การผลัดเปลี่ยน การแก้ปัญหาพร้อมกลุ่ม ฯลฯ
7. ช่วยให้เด็กได้รู้จักตนเอง
8. เนื่องจากการเล่นให้ความเพลิดเพลิน จึงช่วยสร้างสุขภาพจิตที่ดีให้กับเด็ก ๆ
9. ช่วยพัฒนาบทบาททางเพศและบทบาทสมมติ เช่น เด็ก ๆ ที่เล่นตุ๊กตา
10. ช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความสนใจและสมาธิ ซึ่งจะสังเกตเห็นได้เวลาที่เด็กเล่น ของเล่น

การเล่นสะท้อนวิถีชีวิตในด้านต่างๆ

การเล่นได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตใน 2 ด้าน (<http://www.childthai.org>) ดังนี้

1. ด้านสังคม การเล่นของเด็กจะบ่งบอกลักษณะของสังคมด้านต่าง ๆ เช่น

1.1 ครอบครัว

มีคนอยู่รวมกันหลายครอบครัวในบ้านเดียวกัน ตามปกติสมัยโบราณเมื่อลูกแต่งงานพ่อแม่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะแบ่งที่ดินให้ลูกปลูกบ้านอยู่ใกล้ ๆ หรือ เป็นครอบครัวขยาย คือเมื่อลูกแต่งงานจะต่อเรือนของพ่อแม่ออกไปให้เป็นสัดส่วนของตนทำให้มีหลายครอบครัวในบ้านเดียวกัน ลักษณะครอบครัวขยายจะสะท้อนออกมาโดยเด็กรู้จักการเล่นรวมกลุ่ม ทั้งในกลุ่มพี่น้องห้องเดียวกันและในกลุ่มของเด็กในวัยเดียวกัน

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม

คนที่ประกอบอาชีพเดียวกันมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือในหมู่บ้านเดียวกันหรือส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น ฉะนั้นผู้ที่ควบคุมหรือผู้ที่คอยดูแลสังคมคือผู้อาวุโส เช่น พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่ คนเหล่านี้จะต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับที่ได้รับความเคารพนับถือของคนในหมู่บ้านหรือในสังคมของตน เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี อบรมเด็กซึ่งเป็นลูกหลานของตนหรือเปรียบเสมือนลูกหลานของตน ให้เป็นคนที่มีกิริยามารยาทมีความเกรงใจมีสัมมาคารวะ เคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม

1.3 การคมนาคม

โดยปกติบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำจะเดินทางไปมาหาสู่กันโดยใช้เรือเป็นพาหนะส่วนทางบกหรือที่ดอนมักจะใช้การเดินเท้าหรือหากไกลก็จะใช้สัตว์ เกวียน รถ เป็นต้น ดังในปริศนาคำทายถึงเรือว่า “อะไรเอ๋ยมะลุมมะล่ำ เดินวันยังค่ำไม่เห็นรอย” หรือ พุดถึงถนนว่า “อะไรเอ๋ยยิ่งตัดยิ่งยาว” ฯลฯ

1.4 สภาพสังคม

เป็นสังคมเกษตรกรรมพึ่งพาตนเอง มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อมีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจซึ่งกันและกัน ทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันด้วยความสงบเรียบร้อย

1.5 ค่านิยมของสังคม

สมัยก่อนนิยมคนที่มีบุญวาสนา เช่น ไนบหรือเล่นว่า “ใครกินอิมก่อนดูโฉนดูหน้า อิมทีหลังล้างถ้วยล้างจาน” หรือ “จ้ำจี้เม็ดขนุนใครมีบุญได้กินสำหรับ” เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าการ

เล่นของเด็กบางอย่างแบ่งแยกให้รู้ว่าการเล่นอย่างไร สำหรับเด็กหญิงหรือเด็กชาย เช่น เล่นขายของ เล่นตุ๊กตา เล่นลูกหิน ลูกข่าง ฯลฯ

2. ด้านวัฒนธรรม การเล่นทำให้เด็กได้รับประโยชน์ทางวัฒนธรรม 2 ประการ คือ

2.1 ทางร่างกาย

การเล่นกับเด็กเป็นของคู่กัน โดยปกติแล้วเด็กจะไม่อยู่นิ่งมักจะเคลื่อนไหวร่างกายไปมา เช่น วิ่ง กระโดด ฯลฯ มีผลให้ร่างกายแข็งแรง พัฒนากล้ามเนื้อฝึกการใช้วัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น มือ แขน ขา ให้เจริญเติบโต สมบูรณ์ ตามวัย เช่น เล่นกระโดดเชือก วิ่งเปี้ยว เป่ากบ เล่นลูกข่าง เป็นต้น

2.2 ทางจิตใจ

การเล่นของเด็กเป็นการพัฒนาจิตใจของเด็กได้ ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน อารมณ์แจ่มใส ฝึกหัดให้รู้จักคิด มีไหวพริบ มีเชาวน์ เกิดปัญญาเฉียบแหลมรู้จักสังเกตธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและประเมินสถานการณ์รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ยอมรับในกฎระเบียบ กติกา รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการอยู่รวมเป็นกลุ่ม ทำงานเป็นกลุ่มนับว่าเป็นการปูพื้นฐานพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กให้มั่นคง และเป็นคนที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อเด็กเมื่อเติบโตขึ้นและเป็นสิ่งที่ช่วยให้สังคมอยู่ด้วยความสงบสุขเช่น

2.2.1 จริยธรรม

มีความรับผิดชอบในหน้าที่หรือในสิ่งที่ตนจะต้องทำในขณะที่เล่นรู้จักการเล่นรวมกลุ่ม ยอมรับการแพ้ชนะโดยสุจริตและมีความสามัคคี

2.2.2 คุณธรรม

มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น ในการเล่นที่มีผู้เล่นรวมกันหลายวัยผู้ที่มีวัยสูงหรือผู้ที่แข็งแรงกว่ามักจะเสียสละ หรือรับหน้าที่ช่วยให้ผู้ที่เด็กกว่าหรืออ่อนแอกว่าให้รับหน้าที่ในการเล่นน้อย และคอยช่วยเหลือปกป้องไม่ให้เปลี่ยงพล้ำต่อฝ่ายตรงกันข้าม ในการเล่นบางประเภทเช่น การเล่นตุ๊กตาแสดงออกถึงความอบอุ่น ความรัก ความอ่อนโยนของจิตใจที่เด็กได้รับจากผู้ใหญ่ในครอบครัว “น้อง” เป็นต้น นอกจากนี้เด็กยังได้รับการอบรมให้มีมารยาท มีความเกรงใจ เชื้อพึ่งผู้ใหญ่ เช่น การเล่นในร่ม การเล่นร้องบทร้องเล่น ปริศนาคำทาย เด็กจะเล่นอยู่ใกล้ ๆ ผู้ใหญ่และเล่นอย่าง

เงียบ ๆ ไม่ส่งเสียงดังรบกวนเวลาพักผ่อนของผู้ใหญ่ผู้ซึ่งเหน็ดเหนื่อยจากงานในตอนกลางวัน

2.2.3 ความซื่อสัตย์

ในการเล่นเด็กจะยึดมั่นและเคร่งครัดในกติกา มีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ยอมรับการตัดสินของหมู่่มากนับว่าเป็นการสอนให้เด็กมีประชาธิปไตย มีระเบียบวินัยในการเล่น ดังจะเห็นได้จากการผิดกติกาแม่ผู้เล่นคนอื่นจะไม่รู้ เป็นต้น

นอกจากการพัฒนาทางร่างกายและการปูพื้นฐานทางด้านจิตใจที่เด็กได้รับจากการเล่นอันแสดง ถึงวัฒนธรรมอย่างหนึ่งแล้ว อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่นก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่แฝงวัฒนธรรมด้าน ต่างๆไว้ เช่น

2.2.4 ภาษา

ในบทร้องประกอบการเล่น บทร้องเล่น และปริศนาคำทาย เด็กไม่ได้เป็นผู้คิดบทขึ้นเอง ผู้ใหญ่จะเป็นผู้สอนให้ร้องหรือทายซึ่งเป็นบทที่จดจำต่อ ๆ กันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นภาษา ที่ง่าย ๆ คล่องจองกัน ง่ายต่อการจำ เป็นการฝึกให้เด็กออกเสียงภาษาให้ถูกต้องชัดเจน ทำให้เด็ก ซึมซับลักษณะอันดีของภาษาไทยโดยไม่รู้ตัวตั้งแต่เด็ก และกลายเป็นลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของคนไทย คือ เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน แบ่งตามพัฒนาการของแต่ละวัยจากง่ายไปหายาก เป็นการช่วยให้ เด็กในแต่ละวัยได้พัฒนาการพูดการออกเสียงและการเขียนภาษาได้อีกวิธีหนึ่ง

2.2.5 การแต่งกาย

จากบทร้องเล่น บทปริศนาคำทาย จะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในการแต่งกายของคนใน สมัยก่อนได้เป็นอย่างดี เช่น เด็กนิยมผมไว้ ผมจุก แกละ เปีย ฯลฯ ไม่สวมรองเท้า นอกจากนี้ยังมี บทร้องประกอบการเล่นสะท้อนถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย และความนิยมในรูปร่างหน้าตาของ หญิงสาว เช่น คิ้วต่อ คอกลม สวมต่างหู ทาแป้ง ใช้ชะมดเช็ดปรุงเป็นเครื่องหอมสำหรับประพิน โฉมและนิยมทัดดอกไม้ที่หูหรือเสียบไว้ที่ผม เป็นต้น

2.2.6 ความเชื่อ

ในการเล่นของเด็กมีความเชื่อแฝงอยู่เช่น ในการเล่นซ่อนหาในบทร้องประกอบการเล่นจะมีบทแข่งไว้ด้วยคือ “ปิดตาไม่มีด สาระพิษเข้าตา พ่อแม่ทำนาได้ข้าวเม็ดเดียว ข้าวเหนียวเม็ดครึ่ง” ซึ่งเด็กผู้ปิดตา จะกลัวคำแข่งนี้และเชื่อว่าหากปิดตาหรือหลับตาไม่มีดจะเกิดผลตามบทที่ร้องหรือ การเล่นเข้าทรงต่างๆ

2.2.7 วิถีชีวิต

ปกติคนโบราณมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเพื่อสะดวกในการใช้น้ำในการยังชีพ หากอยู่ในที่ดอนก็จะขุดบ่อเพื่อนำน้ำมาใช้ลักษณะทั่วไปของบ้านเรือนเป็นเรือนใต้ถุนสูง ถ้าอยู่ริมน้ำเป็นการป้องกันให้พ้นจากน้ำท่วมหรือทำเป็นเรือนแพ หากอยู่ในที่ดอนเป็นการป้องกันสัตว์ร้ายได้ถุนใช้เป็นทำงานหรือเป็นที่เล่นของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในตอนกลางวัน บางบ้านใช้เป็นที่พักเก็บเครื่องมือประกอบอาชีพ เช่น คันไถ จอบ เสียม ฯลฯ ส่วนอาชีพนั้นเป็นอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนทำนาทำไร่ ทอผ้าเลี้ยงสัตว์ค้าขายของจากสวน

2.2.8 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เด็กจะได้รับการสอนให้ทำอุปกรณ์ประกอบการเล่นจากผู้ใหญ่ทำให้เล่นก่อน เด็ก ๆ จัดจำวิธีทำมาทดลองทำเองและพัฒนาฝีมือต่อไป เช่น การทำม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย การจักสาน เลียนแบบการจักสานของผู้ใหญ่ การปั้นรูปคน สัตว์ จากดินเหนียวเป็นต้น เป็นการฝึกและเรียนรู้งานประณีตศิลป์ตั้งแต่ในวัยเยาว์พร้อมกับสอนให้เด็กรู้จักนำเอาวัสดุเหลือใช้ของผู้ใหญ่มาประดิษฐ์เป็นอุปกรณ์การเล่นอย่างง่าย ๆ ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และจากวัสดุที่หาได้มากในแต่ละท้องถิ่น อุปกรณ์ประกอบการเล่นเหล่านี้สามารถบ่งบอกถึงแหล่งวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพอีกเช่น ไถ จอบ สิว ขวาน แห โม้ กบไสไม้ ที่ปรากฏอยู่ในปริศนาคำทายต่างก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมและการสั่งสมภูมิปัญญาของคนไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมือง

ของเล่นในฐานะช่องทางการสื่อสารหรือตัวสื่อ

ในแง่ตัว C ในแบบจำลอง S – M – C - R นั้นจะมีความหมายถึง 2 อย่าง อย่างแรก ตัว C จะหมายถึง channel ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสาร และ media ซึ่งแปลว่าตัวสื่อ ระหว่างความหมายทั้งสองนี้ คำว่า "ช่องทางการสื่อสาร" จะมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่า เพราะอาจจะหมายถึงวาระ โอกาส พื้นที่ที่จะเกิดการสื่อสารขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2547)

(ก) ของเล่นในฐานะที่เป็นสื่อ ของเล่นเป็นสื่อชนิดพิเศษประการหนึ่งคือ

1. ของเล่นเป็นสื่อรัก/ สื่อชีวิต เนื่องจากเป็นสื่อรักแทนใจจากผู้ให้ถึงผู้รับ เป็นสื่อที่ให้ชีวิตชีวาแก่ผู้รับ ดังที่มีผู้กล่าวว่า ของเล่นเป็นยาอายุวัฒนะสำหรับเด็ก ๆ สื่อรัก/ สื่อชีวิตแบบนี้จะสามารถเสริมสร้างศักยภาพที่มีติดตัวมนุษย์มาทุกคนให้แบ่งบานได้อย่างเต็มที่

2. ความสำคัญของสื่อมีได้อยู่ที่ราคา แต่อยู่ที่ความรักและห่วงใย เป็นความต่อเนื่องมาจากเรื่องความรักที่อยู่ในสื่อ เรื่องความรักเป็นคุณค่า/ นามธรรม จึงไม่เฉพาะเอามูลค่า/ ราคา ไปเป็นมาตรวัดได้

การรับรู้เช่นนี้มีอยู่ในสายตาเด็ก ๆ มากกว่าผู้ใหญ่ เพราะเด็ก ๆ จะชื่นชอบของเล่นจากความสนุกสนานที่อยู่ในตัวของเล่นเอง (เด็ก ๆ จึงเล่นไปไม่ ก้อนหิน ดิน ทราย) หรืออาจจะห่วงแหวนของเล่นที่เต็มไปด้วยความรักมาจากผู้ใหญ่

3. ของเล่นเป็นสื่อเชื่อมสายสัมพันธ์ ดังที่คำว่า "สื่อ" นั้นในความหมายหนึ่งย่อมาจากคำว่า "แม่สื่อแม่ชัก" ซึ่งหมายความว่าเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างของสองสิ่ง คนสองคน ให้เข้ามาหากัน ดังนั้น เมื่อเราตรวจสอบรูปแบบการเล่นแต่ละชนิด เราก็จะพบว่า ของเล่นนั้นอาจจะเป็นสื่อเกี่ยวร้อยระหว่างเด็กกับตัวเอง เด็กกับเพื่อน ๆ เด็กกับโลกภายนอก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม บทบาทของตัวสื่อกลางนี้ก็อาจจะเล่นบทบาทสายลับสองหน้าได้ กล่าวคือ ด้านหนึ่งอาจจะทำหน้าที่เป็นทูตสันถวไมตรี และในอีกด้านหนึ่งก็อาจจะเล่นบทเป็นผู้ประกาศสงครามระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ระหว่างเพื่อน ๆ ที่เล่นด้วยกัน (แล้วก็ทะเลาะกัน)

4. ของเล่นเป็นการประสานรอยร้าวระหว่างความคิดกับความรู้สึก ข้อเสนอแนะของนักวิชาการสายการเล่นที่เห็นว่า แต่เดิมนั้น มนุษย์เราถูกออกแบบให้ความคิดและความรู้สึกประกบติดกันมาเป็นแผ่นเดียวกัน แต่แล้ว ก็มีกระบวนการแยก /ฉีก/ สองมิตินั้นออกจากกัน และ "การเล่น" ได้เข้ามาเป็นเครื่องประสานรอยร้าวหรือรอยแยกระหว่างความคิดกับความรู้สึก ให้เข้ามาประกบติดกันอีกครั้งหนึ่ง ฉะนั้นในการเล่นทุกอย่างจึงต้องใช้ทั้งสมองคิด พร้อมทั้งต่อมอารมณ์ นานาประเภทก็จะทำงานประสานไปในเวลาเดียวกัน

5. ของเล่นเป็นพื้นที่พบกันระหว่าง "กรอบ" กับ "จินตนาการ" ดังเช่นแนวคิดของเปียเจต์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ในขณะที่เด็ก ๆ ต้องเดินอยู่ในแถวหากเขาต้องการจะอยู่ในสังคมต่อไป เขาก็ต้อง "เจริญรอย" ตามผู้ที่เดินล่วงหน้ามาก่อน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมนุษย์เราเป็นสัตว์โลกที่มีจินตนาการ ดังนั้นในระหว่างที่เดินอยู่ในแถว จินตนาการของเด็ก ๆ ก็ต้องแตกแถวออกไปบ้าง ด้วยเหตุนี้ ของเล่นที่จะทำหน้าที่เปิดพื้นที่ได้ดีจึงต้องเป็นของเล่นที่มี "ที่ว่าง หรือ ลานจอด" ให้จินตนาการได้ร่อนลงมาได้บ้าง

(ข) ของเล่นในฐานะช่องทางสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสารเรื่องของเกม/ ของเล่นพื้นบ้านมีดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์เล่นได้ เป็นตัวอย่างของช่องทางที่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่บ้านป่าแดด

จ. เชียงราย พิพิธภัณฑ์เล่นได้มีทั้งคุณลักษณะแบบเดิม ๆ ของพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปคือ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของที่เป็นของเล่นพื้นบ้านทั้งหลายเพื่อมิให้สูญหาย เป็นสถานที่ทำหน้าที่เป็น "ห้องเรียนนอกระบบ" คือให้ความรู้ ให้ความเข้าใจแก่ผู้มาเยือน แต่ทว่าพิพิธภัณฑ์แบบนี้ก็จะมีคุณสมบัติแตกต่าง ออกไปจากพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป คือสามารถจับต้องได้

2. ห้องสมุดของเกม แนวคิดเรื่องห้องสมุดของเกม ซึ่งมีลักษณะเหมือนห้องสมุดทั่วไป แต่แทนที่จะเน้นการยืมหนังสือ ก็เปลี่ยนเป็นการยืมของเกม และเป็นสถานที่ที่จะใช้ให้ความรู้เรื่องของเกมแก่ผู้ปกครอง สำหรับในสังคมไทย แนวคิดนี้ยังไม่รู้แพร่หลายมากนัก เพื่อฝึกความรับผิดชอบเด็กๆ รวมทั้งเป็นการให้โอกาสเด็กได้เล่นของเกมโดยไม่ต้องซื้อ

3. ลานวัด/ ลานเพลิน ในขณะที่ปัจจุบัน เด็ก ๆ มีโอกาสเข้าวัดน้อยลงทุกที เพราะวัดกลายเป็น "พื้นที่สาธารณะสำหรับคนแก่" ดังนั้น จึงควรมีขบวนกรรือพื้นซิงพื้นทีลานวัด ซึ่งแต่ก่อนเคยให้บริการเป็นสนามเด็กเล่นอยู่แล้ว (ก่อนจะมีสนามเด็กเล่นแบบใหม่) และพระสงฆ์ก็อาจจะพลิกกลยุทธ์การสื่อสารสาธารณะรูปแบบใหม่ ๆ มาอบรมเด็ก เช่น ให้มาเล่นที่ลานวัดได้ฟรี แต่ต้องฟังเทศน์เสียก่อน เป็นต้น เมื่อเด็ก ๆ มาเล่นที่วัด (อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่) ก็ยังมีโอกาสมากขึ้นที่วัดจะได้ทำหน้าที่เป็น "จุดนัดพบ" ระหว่างคนสองวัย คือ เด็ก ๆ และคนเฒ่าคนแก่

4. แปลงสนามเด็กเล่นให้เป็นสนามปั่นแต่งเด็ก ทุกวันนี้สนามเด็กเล่นในเมืองไทยมีหน้าตาจืดชืดมาก คือ เหมือน ๆ กันหมดทั่วประเทศ ในสนามก็จะมีแต่ชิงช้า กระดานหก กระดานหมุน ฯลฯ และมีแต่เด็ก ๆ เท่านั้นที่เล่น

สนามเด็กเล่นให้ควรจะแปลกหู แปลกตา มากกว่านี้ ให้มีลักษณะทั้งบันเทิงและได้สาระ (edutainment) ไปพร้อม ๆ กัน ตัวอย่าง การจัดงานของเกมพื้นบ้านที่วัดบ้านหนองหล่ม จ. ลำพูน นั้น สามารถแปลงลานวัดให้เป็นสถานสาระ – บันเทิงครบวงจรมานแล้ว

5. ศูนย์นันทนาการ เมืองไทยมีการตั้งศูนย์ฯ นันทนาการมาแล้ว เพราะฉะนั้นของเล่นพื้นบ้านควรจะสอดแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์เหล่านี้ เช่น ศูนย์วัฒนธรรม เพราะการละเล่นนี้ถือว่าเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการอบรมบ่มเพาะคนในสังคม ศูนย์สาธิตฯ มีวิธีการทำของเล่นพื้นบ้านแบบต่าง ๆ โดยผนวกเอาหลักวิทยาศาสตร์ (ฟิสิกส์/ เคมี/

ชีวะ) หลักคณิตศาสตร์ หลักการแพทย์/ สาธารณสุข เข้าไปอธิบายประกอบเพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ของเล่นที่บ้าน ส่วนศูนย์เรียนรู้นั้นก็ตรงกับเรื่องของเล่นที่บ้านอยู่แล้ว

6. ฝากไปกับสื่อแบบใหม่ ๆ ทั้งระดับชุมชนและระดับชาติ ในที่ประชุม เรื่องของเล่นที่บ้าน ได้เสนอให้การใช้สื่อของชุมชน เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ซึ่งไม่ควรจะเป็นแค่เรื่องของผู้ใหญ่เท่านั้น และไม่ควรจะเป็นแค่เรื่องการทำมาหากิน เศรษฐกิจการเมือง เพียงแง่มุมเดียว เพราะชีวิตมนุษย์ต้องมีการพักผ่อนรื่นเริงบันเทิงใจด้วย โดยเฉพาะในวัยเยาว์ที่เป็นช่วงเวลาเดียวที่จะแสวงสุขอย่างเต็มที่ของมนุษย์ ควรมีการสอดแทรกเรื่องของเล่นที่บ้านเข้าไปในสื่อของชุมชนเหล่านี้

ส่วนสื่อระดับชาตินั้น มีข้อสังเกตว่าในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเล่ม หรือโทรทัศน์ มักจะมีการสอดใส่เนื้อหาที่แนะนำของเล่นที่บ้านญี่ปุ่นลงไปอยู่เสมอ และเมื่อมีการแนะนำของเล่นชิ้นไหนให้รู้จัก เด็ก ๆ ก็จะไปหาของแบบนั้นมาเล่น เมื่อรู้แบบนี้แล้ว ทำไมการ์ตูนโทรทัศน์ไทย เช่น สดุดสาคร จ๊ะทิงจา โสณน้อยเรือนงาม หรือ ละครประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ แบบสิงห์ไกรภพ จึงไม่มีโอกาสสอดแทรกของเล่นที่บ้านลงไปบ้าง

นอกจากนั้น ในงานทดลองฟื้นฟูของเล่นที่บ้านหลายแห่งได้ให้แนวคิดเรื่องการแปลงสื่อจาก "ตัวของเล่นจริงๆ" มาเป็นสื่อหนังสือ ซึ่งทำให้เป็นสื่อเชิงรุกได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ธีรพันธ์ อนวัชศิริวงศ์ มีข้อเสนอว่า "เวลาจะแปลงสารมาใส่สื่อใหม่ ๆ นั้น อย่าคิดถึงแต่เพียงระดับหนังสือเท่านั้น แต่ขอให้คิดเลยเถิดไปถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น VCD หรือ DVD ด้วยเลย เพราะสื่อใหม่ ๆ เหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงสื่อเชิงรุกเท่านั้น แต่มีอานุภาพระดับรุกฆาตเลยทีเดียว"

6. สื่อกิจกรรม นอกเหนือจากบรรดาสื่อที่เป็นช่องทางนำพาข่าวสารเรื่องของเล่นที่บ้านไปยังที่ต่าง ๆ แล้ว ที่ประชุม AHC ยังเสนอให้มีการค้นคิดกิจกรรมใหม่ ๆ สไตส์แปลก ๆ ซึ่งถือเป็น "วาระ/ โอกาส/ พื้นที่" ที่จะเปิดตัวของเล่นที่บ้าน เช่น การฝากไปกับการจัดการ "หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล" การใช้โอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเด็ก วันครอบครัว ฯลฯ

7. การเผยแพร่ข่าวสาร ปัจจุบันนี้มีกรณีของการรื้อฟื้นของเล่นที่บ้านที่ประสบความสำเร็จ (success case) และที่ทำให้ผลอย่างดี (best practice) จำนวนไม่น้อยแล้ว เช่น ที่เอ่ยอ้างชื่อมานับครั้งไม่ถ้วนก็เช่นกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดด จ.เชียงราย น้องปอ/ปู/ไพโร จากชุมชนศรีบุญเรือง จ.หนองบัวลำภู คุณพ่อศักดิ์ชัย จุติโชติ คุณพ่อน้องไข่แดงจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อเด็กพิการ จ.นครศรีธรรมราช พระมหาบันเทิง จากวัดหนองหล่ม จ.ลำพูน ฯลฯ กรณีที่สำเร็จและทำได้ดีเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นข่าวดีของเรื่องพื้นบ้านให้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

สื่อของเล่นในแบบต่างๆ

สมสุข หินวิมาน และเกียรติชัย อิศรเดช (อ่างใน กาญจนนา แก้วเทพ, 2547) แบ่งประเภทของสื่อ โดยใช้ "คุณสมบัตินิ" (characteristics) และ "สถานการณ์" "พื้นที่" "เวลา" "ภารกิจ" "กลุ่มเป้าหมาย" ที่เกิดการสื่อสารขึ้น ก็ได้จัดแบ่งสื่อออกไปเป็น 7 ประเภท คือ

1. สื่อบุคคล

ได้แก่ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นสื่อในการสื่อสารประเภทต่าง ๆ เช่น การสื่อสารภายในบุคคล (intrapersonal communication) และการสื่อสารระหว่างบุคคล

2. สื่อวัตถุ

หากคิดในแง่ของเล่น บรรดาสิ่งของที่นำมาใช้ในการเล่น เช่น นกหวีด หมากเก็บ หนังสือตะกั่ว ตุ๊กตา ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ถือว่าเป็นสื่อวัตถุได้ทั้งสิ้น

3. สื่อพื้นบ้าน

เป็นสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีอาณาเขตทางวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ของสื่อพื้นบ้าน หมายความว่า บ้านหนึ่งก็มีวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ซึ่งมีสีสันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของวัฒนธรรมวัตถุ (เช่น ของเล่นพื้นบ้าน) วัฒนธรรมอาหาร วัฒนธรรมนิทาน หรือวัฒนธรรมการละเล่น / การแสดง (เกณฑ์ที่ใช้จะหนักไปในแง่ "เทศะ คือ พื้นที่")

4. สื่อประเพณี

เกณฑ์ที่ใช้แบ่งจะหันไปทางด้าน "กาละ/เวลา" หมายถึงสื่อที่มีตัวบ่งชี้เป็นวาระ/เวลาที่เกิดขึ้นในรอบปีในสังคมเดิม

5. สื่อเฉพาะกิจ

เป็นสื่อที่ใช้สำหรับเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์เฉพาะ ขอบเขตของสื่อเฉพาะกิจนี้ อาจครอบคลุมตั้งแต่สื่อสมัยโบราณ เช่น ม้าเร็ว นกพิราบ คนเดินสาร มาจนถึงสื่อสมัยใหม่ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ โปสเตอร์ ฯลฯ

6. สื่อเฉพาะกลุ่ม

เป็นสื่อของคนแต่ละกลุ่ม เช่น ภาษาท่าทางของคนเฉพาะกลุ่ม เช่น ภาษามือของคนหูหนวก ทำเดินประจำกลุ่ม ภาษาช่าง ฯลฯ ในแง่นี้ของเล่นก็อาจถือได้ว่าเป็นสื่อเฉพาะของกลุ่มเด็ก ๆ ในแต่ละห้องที่

7. สื่อเชิงวัฒนธรรม (cultural media)

ธรรมชาติของสื่อเชิงวัฒนธรรมจะเน้นการมีส่วนร่วม (participation) ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร อาจเป็นได้ทั้งกิจกรรมที่เป็นทางโลกและทางธรรม โดยที่เป็นสื่อที่อยู่ควบคู่กับมนุษยชาติมานานแล้ว เช่น การเล่นเกม การเล่นพนันฟุตบอล การเข้าร้านเสริมสวย การทำบุญที่วัด การละเล่นของเด็ก ๆ ฯลฯ สื่อประเภทนี้มักประสานเอาสื่อแบบอื่น ๆ หลากประเภทเข้ามาไว้ด้วยกัน

จากประเภทสื่อที่กล่าวถึงนี้ "ของเล่น" สามารถเป็นสื่อได้หลายแบบ สำหรับผู้ใหญ่บางคนที่ทำตัวเป็น "ของเล่น" สำหรับเด็กเล็ก ๆ (เช่น เล่นจ๊ะเอ๋ เล่นซ่อนหา) ก็น่าจะเป็นของเล่นแบบ "สื่อบุคคล" และแน่นอนว่า ของเล่นที่มีรูปร่างทั้งหลายจะจัดเป็น **สื่อวัตถุ** และหากเป็นสื่อวัตถุที่เล่นกันอยู่ตามท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง เช่น ที่ป่าแดด จ. เชียงราย มีการเล่นที่เอาไม้ไผ่มาทำเป็นขาเดิน 2 ข้าง ซึ่งจะทำให้ตัวสูงขึ้น เรียกว่า "โก้งแก้ง" ก็น่าจะถือเป็น "สื่อพื้นบ้าน" ได้

"ของเล่น" บางชนิดอาจถูกใช้เป็น **สื่อเฉพาะกิจ** เช่น บรรดาคุณหมอมดเด็กที่ใช้ของเล่นเป็นสื่อตรวจสอบอาการเจ็บป่วยทางจิตใจของเด็ก ๆ หรือในขั้นต่อไปก็เป็นการใช้ของเล่นเป็นสื่อเพื่อการเยียวยา และแน่นอนว่า "ของเล่น" น่าจะถูกถือเป็น **สื่อเฉพาะกลุ่ม** ของเด็ก ๆ อยู่แล้ว

สื่อของเล่นในการสื่อสารแบบต่าง ๆ

เมื่อของเล่นกลายเป็นสื่อ การเล่นเกมเป็นการสื่อสารแบบหนึ่งตามมา แบ่งได้เป็น 3 แบบ ใหญ่ ๆ (กาญจนา แก้วเทพ , อ้างถึงแล้ว) คือ

1. การสื่อสารภายในตนเอง (intrapersonal communication)

การสื่อสารแบบนี้ ทั้งผู้ส่งและผู้รับสารจะเป็นบุคคลเดียวกัน เมื่อเทียบกับของเล่นแล้วก็คือ บรรดาของเล่นที่เด็กเล่นกับตนเอง หรือเล่นกับของเล่นตามลำพัง เช่น เด็กผู้หญิงที่เล่นตุ๊กตา หรือเด็กผู้ชายที่เล่นรถหรือเครื่องบิน การเล่นเกมแบบนี้นอกจากจะมีประโยชน์ด้านการพัฒนาร่างกาย ส่วนต่าง ๆ การใช้ร่างกายสำรวจและทดสอบสิ่งใหม่ ๆ แล้ว การสื่อสารภายในตนเองยังเป็นการ

สื่อสารที่มีประโยชน์หลายด้าน เช่น การพัฒนาสมาธิให้มีระยะเวลายาวนาน จดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน มีสติ รวมทั้งส่งเสริมจินตนาการเพราะเด็กต้องสมมติบทบาทตนเอง

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)

การสื่อสารแบบนี้จะมีผู้ส่งผู้รับฝ่ายละ 1 คนที่มาสื่อสารกัน เมื่อพิจารณาในแง่การเล่น ก็เริ่มเป็นการที่เด็กก้าวออกไปเล่นกับคนอื่น ๆ ที่เป็นเด็กด้วยกัน แต่ทว่ายังมีปริมาณคนน้อย คือเพียงหนึ่งคน การดำเนินความสัมพันธ์และการสื่อสารอาจจะยังไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก ของเล่นและการละเล่นในการสื่อสารระหว่างบุคคลก็เช่น การเล่นเป่ากบ อีตัก ฯลฯ

4. การสื่อสารเป็นกลุ่ม (group communication)

เป็นรูปแบบที่ขยายปริมาณผู้สื่อสารมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลจาก 2 คน มาเป็นมากกว่า 2 คน และเมื่อผู้สื่อสารมีจำนวนมากขึ้น การสื่อสารก็จะเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การสื่อสารเป็นกลุ่มจึงต้องมีกฎกติกา มารยาทบางอย่างเพิ่มขึ้น เช่น ต้องไม่พูดพร้อม ๆ กันในเวลาเดียวกัน ต้องพูดเรื่องเดียวกัน ฯลฯ

ในกรณีที่เป็นการเล่นและของเล่นนั้น ส่วนใหญ่แล้ว การเล่นของเด็ก มักจะเป็นการสื่อสารเป็นกลุ่ม เช่น การเล่นตีจับ การเล่นกระต่ายขาเดียว ซี่ม้าส่งเมือง ฯลฯ สำหรับของเล่นและการเล่นในแบบการสื่อสารเป็นกลุ่มนี้ จะช่วยพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า "ทักษะทางสังคม" (social skill) ให้เกิดขึ้น เช่น รู้จักที่เขาที่เรา (ต้องรอให้ถึงตาตัวเองก่อน) รู้จักการแบ่งงานกันทำและการทำงานรวมกลุ่ม (เช่น รู้ว่าจะให้ใครเล่นเป็นม้า ใครเล่นเป็นคนขี่) รู้จักการเห็นอกเห็นใจคนอื่น ต้องรู้จักอดกลั้นและให้อภัย (เช่น เพื่อนที่ทำให้อิมแพ็ค) การรักษาสติของตนเองและผู้อื่น ฯลฯ รวมทั้งการต้องรู้จักเคารพกฎ กติกา ด้วย เช่น เมื่อเป่ายิงจวบพาก็ต้องยอมแพ้ เป็นต้น

การเล่นกับคนอื่นเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมนี้ จำเป็นอย่างมากสำหรับการพัฒนาทักษะทางสังคมเพื่อให้เติบโตมาเป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกับคนอื่นได้ในสังคม

จากแบบแผนการเล่นทั้ง 3 แบบนี้ จะเห็นว่ารูปแบบการเล่นกับของเล่นแต่ละอย่างต่างมีเป้าหมายและคุณสมบัติที่ทำประโยชน์ไปคนละอย่าง การเล่นแบบแรก ทำให้รู้จักตัวเอง ส่วนการเล่นแบบที่ 2 และ 3 นั้น ช่วยให้รู้จักอยู่ร่วมกันคนอื่น ดังนั้น การเล่นทั้ง 3 แบบจึงจำเป็นสำหรับเด็ก

ของเล่นเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

1. ของเล่นเป็นสื่อจากแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic model) เป้าหมายหลักของการสื่อสารแบบนี้จะมุ่งที่การสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างความรู้สึกร่วมกันสร้างประสบการณ์ร่วมกัน (shared understanding , feeling + experience) ระหว่างจากผู้ส่งกับผู้รับ ความสำคัญจึงอยู่ที่คู่สื่อสารทั้งสองฝ่าย และทิศทางไหลของข่าวสารเป็นแบบสองทาง

2. ของเล่นเป็นการใช้สื่ออย่างสมจริง ซึ่งคุณสมบัตินี้เห็นได้อย่างเด่นชัด เมื่อเทียบกับรูปแบบการสื่อสารอย่างอื่นๆ ในชีวิตของเด็ก เช่น การอาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน ทำการบ้าน

3. ไม่มีการแยก “ผู้ส่ง” – “ผู้รับ” อย่างเด็ดขาด มีแต่ “คู่การสื่อสาร” ในการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น มักจะมีการแยกบทบาทอย่างเด็ดขาดระหว่าง “ผู้ส่ง” และ “ผู้รับ” การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะมีการสลับบทบาทกันไปมา (role shifting) ในการสื่อสารแบบนี้จึงมักเรียกทุกคนที่เข้าร่วมในการสื่อสารว่า “คู่การสื่อสาร”

4. อำนาจของผู้ที่สื่อสารมีลักษณะสมดุล บทบาทผู้ส่งและผู้รับจะสลับเปลี่ยนกันไปตาม ดังนั้นการกระจายอำนาจจึงมีลักษณะที่สมดุล เท่าเทียมกันเสมอภาคกันมากขึ้น อันเป็นรูปแบบการพูดคุยหรือการหารือกัน

6. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความหมายของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Popular Wisdom) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งยังมีการพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายาม จะยืนหยัดเพื่อดำรงการพึ่งตนเองต่อแรงกระแสดความกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากโลกภายนอก (เสน่ห์ จามริก 2537 : 34)

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสีและคณะ (2536 : 146) ได้ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา

เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างผสมสมัย

สถาบันวิจัยทางสังคม (2534 : 3) ได้ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ว่า หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในการทำสิ่งต่างๆซึ่งความรู้นี้มีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้นและกระบวนการขั้นตอนในการนำเข้าสู่สิ่งนั้นๆ ซึ่งสามารถพิจารณาออกได้เป็นความรู้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่น เช่น การประยุกต์ใช้พลังคน สัตว์ และธรรมชาติ รวมทั้งโน้มถ่วงของโลก ลม น้ำ ไฟ ไอน้ำ การติดตัวของไม้ การอัดตัวของวัตถุ ซึ่งได้แก่ การตอกลิ้ม การบีบน้ำมันพืช และความยืดหยุ่นของวัตถุซึ่งได้แก่ การยืดตัวของหนังสัตว์ เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต และอำนวยความสะดวกให้ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ตัวอย่างคือ เทคนิคการเพาะปลูก การจับสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ประเภทต่างๆ การตีเหล็ก การทำครกหิน และงานเซรามิกซ์ เป็นต้น

ในหนังสือ “การสร้างสรรคภูมิปัญญาไทยในการพัฒนา” ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนานมีลักษณะ เชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆแบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความ เป็นอยู่การใช้จ่าย และการศึกษาวัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด (ประเวศ วะสี 2530 : 75)

ส่วน ธวัช ปุณโณทก (2529 : 40) ได้กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง พื้นเพ รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมกันมา

สรุปได้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นต้น

ธรรมชาติของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะทั่วไปดังนี้

1. เป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย
2. เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในชุมชนตนเอง ชุมชนมีความสามัคคี เอื้ออาทรและเป็นปึกแผ่นสืบทอดกันมาเรื่อยๆ
3. เป็นการนำจุดดีหรือแง่ดีของอดีตมาเชื่อมโยง สัมพันธ์ ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและในอนาคตให้ดียิ่งขึ้นเป็นสิ่งสำคัญ
4. มีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม และศิลปดนตรี เป็นต้น กับลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น วิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม และความเชื่อเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น
5. เป็นปรัชญาในการศึกษาในรูปของการแสวงหาความรู้ จากปรากฏการณ์ชีวิตของสังคมมนุษย์โดยทั่วไป ทั้งนี้ เพื่ออธิบายความเป็นจริงทางกายภาพหรือธรรมชาติของตน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม
6. เป็นองค์ความรู้ที่ได้ผ่านการทดสอบเชิงประจักษ์ในสภาวะปัญหาที่เป็นจริงอยู่เสมอๆในชีวิตประจำวัน จนบังเกิดเป็นความรู้หรือการอธิบายอันสั่งสมสืบทอดกันตามลำดับ ดังนั้น ในบางครั้งจึงดูเหมือนว่าภูมิปัญญาชาวบ้านดูห่างไกลจากลักษณะความเป็น “ศาสตร์” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าภูมิปัญญาชาวบ้านมีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์เป็นฐาน
7. เป็นภาพสะท้อนของความเป็นพลวัตในวิถีชีวิตของสังคม เพราะภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของความคิดกับโลกแวดล้อมอันหลากหลาย
8. เป็นองค์ความรู้ที่ผสมผสานสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากร และธรรมชาติแวดล้อม ศาสนา และกระบวนการทางสังคมเข้าด้วยกัน และถ่ายทอดกันเป็นวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ทางสังคม

9. จุดมุ่งหมายสูงสุดในการพยายามคิดค้น แสวงหาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง

10. มีการบูรณาการสูง โดยการเชื่อมโยง กาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จากประสบการณ์จริงอีกทั้งมีการเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

11. ภูมิปัญญาชาวบ้านของแต่ละท้องถิ่นเป็นเรื่องความจำเพาะกับท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องเฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเอาไปใช้ในท้องถิ่นอื่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือได้ก็ไม่ได้

12. เน้นเรื่องของจริยธรรมมากกว่าวัตรธรรม ซึ่งบรรพชนให้สามารถอยู่ได้ยาวนานเท่าทุกวันนี้

13. ภูมิปัญญาชาวบ้านนับเป็นวัฒนธรรมพื้นฐาน ซึ่งเป็นก้าวแรกของการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศในทุกๆด้าน

ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน

“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” มีคุณค่า และมีความสำคัญนานัปการต่อการพัฒนาท้องถิ่นไทย ดังนี้

1. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน“ นับเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย ที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน และเป็นมรดกไทยที่คนไทยทุกวันนี้ภูมิใจและที่ชาวต่างประเทศมองเห็นคุณค่าจนเรียกประเทศไทยว่าเป็นดินแดนที่มั่งคั่งด้วยมรดกทางวัฒนธรรม (Rich of Culture)

2. ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมที่ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมโทรม “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ของชาวไทยได้ช่วยให้คนไทยใช้สติปัญญาความสามารถ และภาวะสร้างสรรค์ มาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุกล่วงไปมาโดยตลอดศักยภาพนี้ได้นำพาบรรพชนไทยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสันติสุขสืบต่อมาเป็นเวลาอันยาวนานจนถึงปัจจุบัน ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติของภูมิปัญญาชาวบ้านก็คือ ปรัชญาที่คนรุ่นใหม่ภูมิใจอยู่เสมอว่า “มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ฉะนั้นมนุษย์จะต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติ” นั่นเอง

3. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” เป็นองค์ความรู้ที่มีขอบเขตกว้างขวางและลึกซึ้งมาก ซึ่งครอบคลุมคตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าเทียมธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัวและการเลือกเฟ้นความคิดวิธีการมาใช้ชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เนื้อหาขององค์ความรู้ของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นับเป็นแม่บทในการจัดการศึกษาศาสนัยใหม่ที่มุ่งให้ผู้เรียน ได้ “รู้รอบ” และ “รู้ลึก”

4. การเชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และจากชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย และพร้อมๆ กันนั้น คนแต่ละรุ่นในแต่ละชุมชนก็จะปรับความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดนี้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เหมาะสมและดำรงชีพได้อย่างสันติสุขแนวคิดของภูมิปัญญาชาวบ้านนี้จะตรงกับแนวคิดของการจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ที่ให้จัดการศึกษาแบบ “ระบบเครือข่ายการเรียนรู้” (Learning Network)

5. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ที่ปราชญ์ชาวบ้านได้ศึกษาค้นคว้ามานั้น ล้วนเป็นการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้แบบเชิงประจักษ์จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเสมอๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันมีการทดสอบจากประสบการณ์จริงจนกว่าจะหาข้อสรุปที่ชัดเจนและสืบทอดต่อกันไป เล่น การนำเกษตรแบบผสมผสานมาประยุกต์พิถีกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการรักษาโรคด้านสมุนไพร เป็นต้น การเรียนรู้เชิงประจักษ์ในปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอๆ ในการดำรงชีพนี้นับเป็นแม่บทของ “งานวิจัย” ในปัจจุบัน

6. การถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และการปฏิสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ในหลายๆ สาขาผสมผสานกัน “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งนับเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมที่ปัจจุบันนี้เรียกว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated) หรือแบบสหวิทยาการ

7. วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์ตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการทำให้ดู ให้ลงมือทำ และให้เลียนแบบอย่างที่ดีของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปราชญ์ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติมานับว่าประสบผลสำเร็จและกระทำกันมาเป็นระยะยาวนานนั้น นับเป็นการเรียนรู้ที่นักศึกษารุ่นใหม่เรียกว่า “Learning by Doing” ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุด

จะเห็นได้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” เป็นคลังความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งของสังคมไทยที่จะส่งผลทำให้เกิดความมั่งคั่งของความรู้ใหม่ๆ ได้ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ส่วนประเวศ วะสี (2530) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ

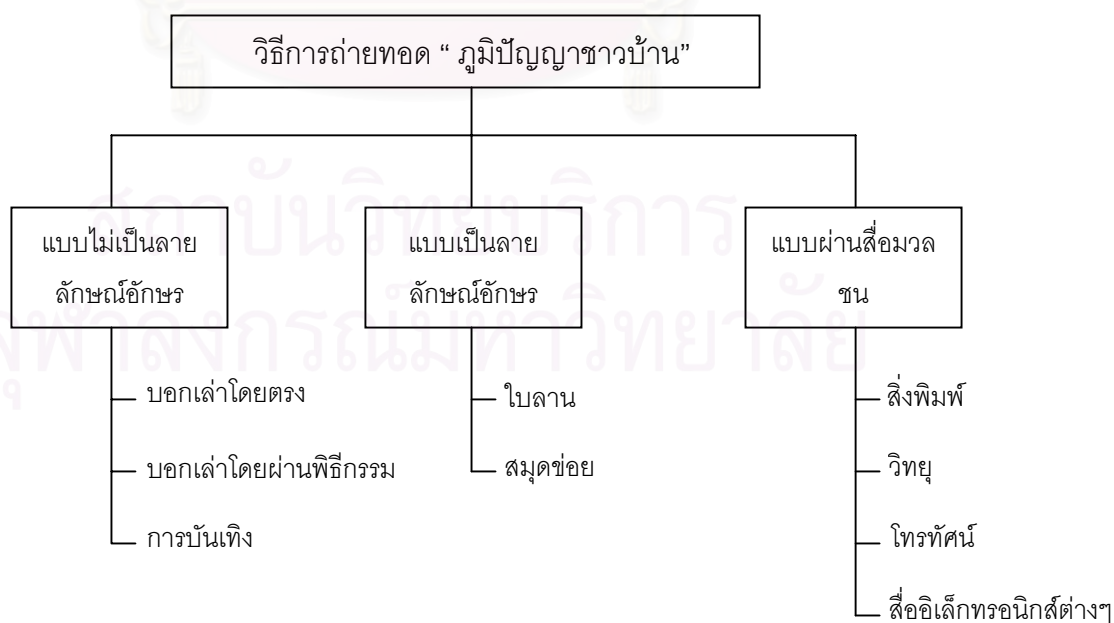
1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่นเนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิต และสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น พิธีลอยกระทง พิธีแหกนา พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

3. มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

วิธีการถ่ายทอด “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีการถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาอันยาวนานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน วิธีการถ่ายทอด “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” สามารถสรุปได้ 3 แบบ ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2 แสดงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

1. การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การบอกเล่าให้ฟังต่อๆ กันมา ลักษณะของการบอกเล่ามี 3 ลักษณะ คือ

ก. การบอกเล่าโดยตรง อาทิ การอบรมสั่งสอนกิริยามารยาท การสั่งสอนวิชาชีพ และการสอนหนังสือ เป็นต้น

ข. การบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม อาทิ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น และพิธีสู่ขวัญ เป็นต้น ในพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้จะมีคำสอนแทรกอยู่ซึ่งเป็นลักษณะของการเชื่อมโยงประสบการณ์

ค. การบันทึก ได้แก่ ลิเก ลำตัด โนรา หนังตะลุง หมอลำ และคำขอ เป็นต้น เนื้อร้องของคำร้อง ต่างๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน ตลอดจนการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

2. การถ่ายทอดแบบลายลักษณ์อักษร ในอดีตจะใช้วิธีจารึกหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวภาคใต้เรียกว่าบุตดำ บุตขาว บางแห่งก็ใช้วิธีจารึกแผ่นหินอย่างศิลาจารึกหรือแผ่นศิลาดำรายาที่วัดโพธิ์ เป็นต้น

3. การถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งจะออกมาในรูปของสิ่งตีพิมพ์ทุกประเภท สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อโทรคมนาคมต่างๆ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เทเลเท็กซ์ โทรศัพท์ โทรภาพ โทรสาร ตลอดจนโทรประชุม (Teleconference) เป็นต้น

ส่วนมาร์กาเร็ต มิด (อังในสันติสุข กฤษดากร 2541 : 52) ได้แบ่งการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนออกเป็น

1. การบอกเล่าต่อกันมาในสังคมดั้งเดิมของชนกลุ่มหนึ่งๆ การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากผู้สูงอายุกว่าไปสู่สมาชิกของกลุ่ม เช่น บรรพบุรุษเล่าสู่ลูกหลาน

2. การเรียนรู้หรือการได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นเพื่อนกันอาจเรียนรู้มาพอกัน
3. การที่คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถดีกว่าเป็นผู้ถ่ายทอดให้ ซึ่งผู้ใหญ่อาจเรียนรู้จากลูกหลาน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถสอนให้

7.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทผู้ใหญ่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2535) ศึกษาเรื่อง “ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอน และปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือ ผู้ใหญ่ที่มีความรู้ หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือ ลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังๆต่อไป

พวงทอง นิลยิ้ม (2538) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัวการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่นและของเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านเก่า อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่ในครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการให้การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับลูกหลานของตนเอง โดยมีการเล่นและของเล่นของเด็กเป็นสื่อกลางที่ใช้ในการถ่ายทอด และ ส่งผลเป็นประสบการณ์ที่เด็กจะได้รับการปลูกฝัง จนพัฒนาเป็นบุคลิกภาพของเด็ก นอกจากนี้ในการศึกษาพฤติกรรมที่คาดว่าเด็กจะได้รับคุณลักษณะบางประการจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากผู้ใหญ่ไปสู่เด็ก โดยผ่านการเล่นและของเล่น คือ ความสนุกสนาน ร่าเริง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความมีเมตตา การแข่งขันตามกติกาของสังคม และความขยันอดทน

มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ (2540) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถม ศึกษาจังหวัดสงขลา” การวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านนั้น ถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่าลักษณะ การอธิบาย แนะนำ โดยการสาธิตในลักษณะการแสดง การทำให้ดูโดยการฝึกปฏิบัติในลักษณะ การให้นักเรียนฝึกใช้เครื่อง

ดนตรี และการถ่ายทอดความรู้โดยการให้เข้าร่วมแสดงในลักษณะการนำนักเรียนไปร่วมแสดง ดนตรีพื้นบ้านในงานต่างๆ

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา (2537) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของ ชาวเขาเผ่าเย้า บ้านแม่ซ้าย จังหวัดเชียงราย” การวิจัยพบว่า กระบวนการสืบทอดการปักผ้าของ ชาวเย้าทำโดยมารดาสอนให้แก่บุตรสาว โดยใช้วิธีสอนแบบปากเปล่า และการสาธิต ผู้เรียนใช้วิธี การสังเกตและฝึกประสบการณ์ด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ โดยไม่มีการจดบันทึกเป็นหลัก ฐาน การถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับความแม่นยำของผู้สอน และผู้เรียนในการถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

งานวิจัยเกี่ยวกับของเล่น

พันธนี เจริญสุข (2526) ศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นของครูอนุบาลเกี่ยวกับเครื่องเล่นที่จำ เป็นต่อการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย" ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นว่าเครื่องเล่น ประเภทต่าง ๆ มีความสำคัญ และสามารถช่วยเสริมและเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้ 3 ด้าน คือ

1.ด้านร่างกาย เครื่องเล่นที่ช่วยให้เด็กมีการเคลื่อนไหวร่างกายได้มากและมีส่วนใน การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ของเด็ก ช่วยตอบสนองพัฒนาการของเด็กได้แก่ ชิงช้านั่งหมุน กระดานลื่น ราวป็นปาย ฟุตบอล ลูกบดขนาดใหญ่ ชุดหัดแต่งตัว

2.ด้านสติปัญญา เครื่องเล่นและสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะช่วยให้เด็กรู้จักใช้สติปัญญาใน การคิดและพิจารณา ไตร่ตรองช่วยในการจำ ฝึกการสังเกตและเปรียบเทียบ ส่งเสริมการใช้ภาษา รู้ จักใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นของตนเอง เกิดการเรียนรู้ที่ดี ได้แก่ ไม้บล็อกสร้างสรรค์ พลาสติก สร้างสรรค์ กลองไหวพริบ โดมิโน (ภาพต่อปลาย) ลีตโต้ (ภาพจับคู่) ภาพตัดต่อรูปต่าง ๆ ตัว อักษร ก - ฮ แท่งไม้ภาพประกอบตัวอักษร กลองหยอดรูปทรงต่าง ๆ กระดานฉลุทรงเลขาคณิต แผ่นไม้จำแนกทรง ภาพฉลุรูปทรงต่าง ๆ กระดานฉลุเรียงขนาด กระดานปักหมุดสี ลูกกลมสวม หลัก 1-5 ลูกกลมสวมหลัก 10 เม็ด ลูกคิดราว ลูกคิดขำมั่ว ตัวเลข 0-9 กระดานฉลุตัวเลข 0-9 ตัว สัตว์พลาสติก หนังสือภาพ

3.ด้านอารมณ์และสังคม เด็กเล่นด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ และความเครียดของเด็ก ช่วยส่งเสริมการเล่นร่วมกันของเด็ก ได้แก่ ตุ๊กตา หุ่นมือ กลอง ฉิ่ง เครื่อง เหย้า เทปเพลงและนิทาน ดินสอสี สีเทียน ดินน้ำมัน กระดาษวาดภาพ กระดานสี กรรไกรปลาย มน เศษวัสดุ ชุดเครื่องครัว

พรณี สุวดี (2527) งานวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สาม ที่เรียนด้วยกิจกรรมการเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผน การสอนของกระทรวงศึกษาธิการ" ผลการศึกษาพบว่า

1. การเล่นเกมของเด็กภาคเหนือส่วนใหญ่ที่เคยเล่นคือ กระจ่าตาเดียว ซ่อนไข่ม่มเต่า กระโดดเชือก ม้าก้านกล้วย จำจี้จำจวด จุ่มจะหลี่ ปั้น ะหลาบ (ปั้นก้านกล้วย)
2. การเล่นเกมที่คิดว่าควรนำมาเล่นในสมัยนี้ ได้แก่ ก้อนถบ จำจี้จำจวด โอ-วา-แป๊ะ และที่ไม่ควรนำมาเล่นคือ ชนกวาง ยิงกั้ง เล่นไม้จั่ว วัวกระทิง
3. นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าวัตถุประสงค์ที่นำมาทำของเล่นพื้นเมือง ได้คือ ไม้ไผ่
4. บุคคลที่สอนให้นักเรียนรู้จักของเล่นพื้นเมือง คือ ปู่ ย่า ตา ยาย
5. นักเรียนขอให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน และต้องการจะช่วยให้ทำของเล่นจากวัสดุในท้องถิ่น

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2530) ศึกษาเรื่อง "ผลของการเล่นของเล่นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กประถมวัย" ผลการวิจัยพบว่าการแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อให้เล่นของเล่นต่าง ๆ กัน ได้แก่ สามเหลี่ยมในฝัน ไม้บล็อกรวม โดยปล่อยให้เล่นอย่างอิสระ

1. กลุ่มที่เล่นสามเหลี่ยมในฝันและกลุ่มที่เล่นไม้บล็อกรวม ทั้ง 2 กลุ่มมีพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สูงกว่ากลุ่มที่ปล่อยให้เล่นอย่างอิสระ
2. กลุ่มที่ปล่อยให้เล่นอย่างอิสระนั้น พัฒนาการทุก ๆ ด้านไม่ได้สูงขึ้นจากเดิม อาจเป็นเพราะขาดสิ่งเร้าที่จะกระตุ้นให้เกิดความคิดจินตนาการ และการทดลองเชิงปฏิบัติที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความคิดคล่องแคล่วและความคิดริเริ่ม
3. กลุ่มที่เล่นสามเหลี่ยมในฝัน มีพัฒนาการด้านความคิดคล่องแคล่วและความคิดริเริ่มสูงกว่ากลุ่มที่เล่นไม้บล็อกรวม
4. ความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องแคล่วและความคิดริเริ่มนั้น สามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ แม้จะใช้ช่วงระยะเวลาในการฝึกไม่นานนัก ด้วยการเล่นของเล่นในฝัน หรือไม้บล็อกรวม อย่างถูกหลักการ และต่อเนื่อง

ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์ (2536) ศึกษาเรื่อง "ผลของการใช้เกมการเล่นพื้นบ้านของไทย ที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2" ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำเกมการเล่นพื้นบ้านของไทยมาใช้จัดกิจกรรม เพื่อฝึกทักษะทางสังคม ทำให้เด็กได้ฝึกการเคารพต่อเกณฑ์กติกาของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มการแสดงออกและ

การแก้ไขปัญหาในกลุ่ม การมีมารยาทในสังคม การแสดงความรับผิดชอบและมีลักษณะความเป็นผู้นำ และการช่วยเหลือผู้อื่นได้ในขณะเล่น โดยนักเรียนไม่รู้สึกรู้ว่าขณะนั้นกำลังเรียนอยู่ ทั้งนี้เพราะทักษะทางสังคมดังกล่าวได้สอดแทรกอยู่ในขั้นตอนของการเล่น เมื่อเด็กได้เล่นจึงเกิดการเรียนรู้ได้เองอย่างรวดเร็ว

2. ความสอดคล้องของทักษะทางสังคมที่ปรากฏในการละเล่นพื้นบ้านของไทย สอดคล้องกับพัฒนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มากขึ้นและนักเรียน ทุกคนมีโอกาสได้เล่นอย่างทั่วถึง จึงทำให้นักเรียนแต่ละคนมีพฤติกรรมทางสังคมสูงขึ้น

3. การนำเอาเกมการละเล่นพื้นบ้านของไทยมาเป็นกิจกรรมหลักในการสอนนั้น นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านของไทยไว้ไม่ให้สูญหายแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจทำท่ายความสามารถของนักเรียน แต่ละกิจกรรมแฝงไว้ ด้วยคุณค่าทางทักษะสังคม และจริยธรรมที่ควรนำมาปลูกฝังให้กับนักเรียน ในระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะทักษะทางสังคมด้านการยอมรับผลที่เกิดขึ้นด้วยดี

งานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุบ้านป่าแดด

ชุกกลีน อุณวิจิตร และประวิทย์ เอกเจริญสุข (2545) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดในการพัฒนาสังคม” การวิจัยพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่แสดงออกเป็นบทบาทที่เป็นไปตามความคาดหวังของบรรทัดฐานของสังคม จากคนอื่นๆ สังคมเดียวกันและจากผู้ชมภายนอก โดยผู้สูงอายุบ้านป่าแดดได้พัฒนาตนเองจากการเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่กับบ้านมาเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี เป็นครูผู้ถ่ายทอดทักษะและภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน เป็นผู้คอยกระตุ้นเตือนชุมชนให้ตระหนักถึงปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างของผู้เสียสละและผู้สร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังเป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านของเล่นพื้นบ้าน

ของเล่นพื้นบ้านถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนวัยต่างๆ และสร้างความหมายในมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี เพราะ เป็นเรื่องของผู้สูงอายุมีความรู้ มีประสบการณ์และมีความคุ้นเคยมาก่อน และ พัฒนาตนเองจากการเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่กับบ้านมา เป็น ครูผู้ถ่ายทอดทักษะและภูมิปัญญาให้กับเยาวชน

ลัดดา กังวานนวกุล (2545) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน จากคนเฒ่าคนแก่ สู่คนรุ่นหลัง” ผลการวิจัยพบว่า มีการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน จากคนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นหลัง อย่างเป็นรูปธรรม ปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นภูเขาอุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ที่จะหนุนการเสริมการทำกิจกรรมด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน
2. ความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ที่มีการปฏิบัติยึดถือในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นโอกาสของการเกิดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้มากขึ้น
3. ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ใช้ชื่อว่า “กลุ่มคนเฒ่าคนแก่” ทำหน้าที่เป็นองค์กรพี่เลี้ยงที่เชื่อมโยงชุมชนกับสังคมภายนอก ทำให้สังคมภายนอกรับรู้และเกิดความสนใจซึ่งกลายเป็นการหนุนและกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นภาคภูมิใจ เด็กและเยาวชน คนรุ่นหลังเกิดแรงบันดาลใจอยากเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญามากขึ้น
4. ลักษณะของคนในชุมชน ที่ยังคงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความร่วมมือช่วยเหลือกันในลักษณะพี่น้องและเครือญาติ การทำกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงมีลักษณะของความเป็นกลุ่มที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การวิจัยในเรื่อง “ของเล่นในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” มีความแตกต่างจากงานวิจัยทั้ง 2 งาน คือ การศึกษาถึง การสื่อสารเพื่อใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมทั้งการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับ “ของเล่นพื้นบ้าน” ในฐานะที่เป็น “สื่อ” ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างความสัมพันธ์ โดยที่ผู้สูงอายุมีเทคนิคและวิธีการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านอย่างไร รวมทั้งผู้สูงอายุมีการวิเคราะห์ผู้รับสาร เช่น การเลือกของเล่นให้เหมาะสมกับ เพศ อายุ และความสนใจของเด็กแต่ละคนอย่างไร รวมทั้ง การสร้างความสัมพันธ์มีการสื่อสารกันในลักษณะใด มีทิศทาง และการไหลของข่าวสารอย่างไร มีการเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้สูงอายุและผู้รับสาร หมายถึง เด็กและเยาวชน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น รวมทั้งแสดงถึงความต้องการของตนเองอย่างไร รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไร

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนและรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ขั้นตอนการทำวิจัย
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. กลุ่มเป้าหมาย
5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยต้องการชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านสู่เยาวชนท้องถิ่นนั้น มีความเกี่ยวเนื่องและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอด (ผู้สูงอายุ) กับผู้รับการถ่ายทอด (เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น) และครอบครัว โดยมีของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและครอบคลุม ผู้วิจัยจึงได้เลือกวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก

ขั้นตอนการทำวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม นอกจากนี้ยังศึกษาในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน รวมทั้งประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยและเตรียมความพร้อมในการเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการค้นคว้าจากเอกสารชั้นรอง (secondary data) เช่น หนังสือ “ของเล่น ความหมายที่มากกว่า” เว็บไซต์เกี่ยวกับของเล่นพื้นบ้าน เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ และวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ

2. ผู้วิจัยทำการศึกษาเบื้องต้น โดยการเข้าสำรวจพื้นที่ของชุมชน และแนะนำตัวกับผู้ประสานงานของกลุ่ม รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่ม

3. การเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุ เด็กหรือเยาวชนในท้องถิ่น ผู้ประสานงานของกลุ่ม ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ครู อาจารย์ เพื่ออธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการวิจัย แนวคำถาม ประโยชน์ของการวิจัย และขอความร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ รวมทั้งกลยุทธ์ในการสื่อสาร และข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน โดยมีของเล่นเป็นสื่อกลาง

4. บันทึกข้อมูล ในการวิจัยภาคสนามผู้วิจัยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยขณะสัมภาษณ์จะมีการบันทึกข้อมูล พร้อมกับใช้เทปบันทึกเสียงในการบันทึกข้อมูล จากนั้นก็นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในแต่ละวันมาทำการสรุปและจัดหมวดหมู่ของคำตอบที่ได้วางแนวทางไว้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษา เป็นการศึกษาการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัวโดยผ่านของเล่นพื้นบ้าน และการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านสู่เยาวชนในท้องถิ่น ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงเป็นการเก็บข้อมูลจากปรากฏการณ์การสื่อสารอันนำไปสู่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุสู่เยาวชน โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ทั้งความเป็นมา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่

2. การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยจะเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชน และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร อันนำไปสู่การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

3.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยเป็นการพูดคุยตามโอกาสและความเหมาะสม ควบคู่ไปกับการสังเกตอากัปกริยา ท่าทางระหว่างการสัมภาษณ์พูดคุย ซึ่งผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ประเภทนี้ในการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมาย และการเก็บข้อมูลทั่วไป

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยจะมีแนวคำถาม (Interview guide) เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงตามที่ต้องการศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย

จากกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลทั้งหมด จำนวน 15 ท่าน ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่

- คุณอ่อนแก้ว อุดละ ผู้ประสานงานของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่
- คุณวีรพงษ์ กังวานนวกุล ผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มคนเฒ่าคนแก่
- ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก ครู

2. ผู้สูงอายุ จำนวน 6 ท่าน ได้แก่

- อ้อยไย สุภาวะ อายุ 67 ปี
- อ้อยชื่น อุ่นเวือน อายุ 69 ปี
- อ้อยแฉ สุธรรมมา อายุ 75 ปี
- อ้อยหน่อ คำแดง อายุ 63 ปี

- อัยแสง สุธรรมมา อายุ 75 ปี
- อัยกวัน ไชยวงศ์ อายุ 76 ปี

3. เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น จำนวน 6 ท่าน ทั้งที่เป็นบุตรหลานของผู้สูงอายุ และที่ไม่ใช่ แต่มีความสนใจในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน

- ด.ช. อติศร สุภาวะ อายุ 14 ปี
- ด.ช. อติศัย สุภาวะ อายุ 14 ปี
- ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ อายุ 13 ปี
- ด.ช. สมชาย ยาวะริน อายุ 14 ปี
- ด.ช. วิญญู สุธรรมมา อายุ 10 ปี
- ด.ญ. จรรยา บุญส่ง อายุ 13 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. ตัวผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตัวเอง
2. เทปบันทึกเสียง
3. กล้องถ่ายรูป
4. แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีแนวคำถาม 3 ชุด คือ

- แนวคำถามสำหรับกลุ่มผู้นำ

- กลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีเป้าหมายในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างไร
- กลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีส่วนสนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านอย่างไร
- กลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านออกสู่ภายนอกชุมชนอย่างไร

- แนวคำถามสำหรับผู้สูงอายุ

- ผู้สูงอายุมีเทคนิควิธีการสื่อสารในการสอนให้เด็กทำของเล่นอย่างไร
- การสอน เป็นการสอนแบบไหน การบอกเล่า การสาธิต หรือสอนที่เป็นแบบแผนเป็นทางการ

- นอกจากทำของเล่นที่บ้านแล้ว ผู้สูงอายุได้มีโอกาสไปสอนการทำของเล่นที่ไหนอีกบ้าง
- ก่อนการสอนให้เด็กทำของเล่นที่บ้าน ผู้สูงอายุได้เตรียมตัวอย่างไร มีอุปกรณ์การสอนหรือไม่
- ในระหว่างสอนให้เด็กทำของเล่น ผู้สูงอายุได้สอดแทรกความเป็นมาของของเล่นที่บ้านที่กำลังทำกันอยู่หรือไม่
- ผู้สูงอายุเปิดโอกาสให้เด็กซักถาม เวลาที่ไม่เข้าใจในเรื่องของเล่นหรือไม่ อย่างไร

■ แนวคำถามสำหรับเด็กและเยาวชน

- ก่อนที่จะทำของเล่น เด็กๆ ได้มีโอกาส พูดคุย กับผู้สูงอายุ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร และ การพูดคุยกัน ส่วนใหญ่คุยกันเรื่องอะไร
- ในขณะที่ทำของเล่นเด็กๆ ได้บอกความต้องการของตนเองให้ผู้สูงอายุทราบหรือไม่ ว่าตนเอง ต้องการแบบไหน อย่างไร
- เวลาที่ไม่เข้าใจวิธีการทำของเล่น เด็กๆ ได้ถามผู้สูงอายุหรือไม่ อย่างไร
- หลังจากที่ทำของเล่นด้วยกัน ทำให้เด็กๆ อยากอยู่กับผู้สูงอายุ และอยากพูดคุยกับผู้สูงอายุ มากขึ้นหรือไม่ อย่างไร

แนวคำถามดังกล่าว เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยให้แนวคำถาม คลอบคลุมแนวคิด และขอบเขตการวิจัย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เนื้อหาของคำถามสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมของผู้ถูกสัมภาษณ์ ช่วงเวลาและโอกาส แต่ต้องอยู่ในแนวคิดและขอบเขตการวิจัย แนวคำถามเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถตอบ และแสดงความคิดเห็นได้

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติดังนี้

1. ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แนะนำตัวกับผู้ประสานงานของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ และให้ผู้ประสานงานแนะนำผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายให้เกิดความคุ้นเคยและรู้สึกเป็นกันเอง โดยการพูดคุยเรื่องทั่วๆ ไปกับกลุ่มเป้าหมายพร้อมทั้งบอกถึง

วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อที่กลุ่มเป้าหมายจะได้ให้ความไว้วางใจผู้วิจัย และให้ข้อมูลที่เป็นจริงไม่ปิดบัง ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ

2. ในทุกครั้งที่เก็บข้อมูลจากภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยจะต้องจดบันทึกภาคสนามเพื่อป้องกันการลืมข้อมูลที่ได้ในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง

3. ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่ปรากฏในการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมทุกหัวข้อหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลในส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถตอบคำถามปัญหาคำถามวิจัย ซึ่งจะมีวิธีการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ หลังจากได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดแบ่งชนิดเป็นหัวข้อตามความเหมาะสม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลชนิดต่างๆที่แบ่งไว้ เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย (Induction analysis) เป็นการตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม

3. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอย่างละเอียดแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) โดยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านสู่เยาวชนในท้องถิ่นของผู้สูงอายุ

3.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัวโดยผ่านของเล่นพื้นบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งจะนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน
2. ข้อมูลการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน

1. ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของบ้านป่าแดดไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมีเพียงคำบอกเล่าจากคนแก่คนแก่ว่า ในอดีตนั้นบ้านป่าแดดมีชื่อว่า “บ้านหนองหลวง” หรือ “หนองขาว” ตามลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งของชุมชน ที่มีหนองน้ำหรือแม่น้ำลาวไหลผ่านจากทิศใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือ ซึ่งแตกต่างจากทิศทางการไหลของแม่น้ำสายอื่นที่ไหลจากทิศเหนือไปทิศใต้ ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านป่าห้าตามลักษณะป่าไม้ที่มีไม้ห้าขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. บ้านวัด ใช้เรียกกลุ่มบ้านหลักซึ่งมีวัดตั้งอยู่ในบริเวณนี้จึงเรียกว่ากลุ่มบ้านวัด
2. บ้านกลางทุ่ง เดิมชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณกลุ่มบ้านวัด จะไปทำนาในบริเวณบ้านกลางทุ่งในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตจะมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ จึงได้ทำที่ปักชั่วคราวไว้ใกล้กับทุ่งนา เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนกินข้าว หรือพักค้างคืนในกรณีที่ต้องเฝ้าวัวควาย หรือสัตว์เลี้ยงอื่นๆ ต่อมาได้กลายเป็นที่อยู่อาศัยถาวร จึงเรียกกลุ่มนี้ว่า บ้านกลางทุ่ง (ัดดา กังวานนวกุล, อ้างถึงแล้ว)

การก่อตั้งหมู่บ้านในระยะแรกนั้น เริ่มจากกลุ่มครัวเรือน 4-5 หลังคาเรือนซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มชาวไทยลื้อที่อพยพมาจากบ้านดอยสะเก็ด อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาตั้ง

หลักแหล่งหาที่ทำกินใหม่ ซึ่งอาชีพที่คนกลุ่มแรกที่เข้ามาบุกเบิกก่อตั้งหมู่บ้านได้แก่ อาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ หลังจากนั้นก็มีกลุ่มคนที่โยกย้ายตามครอบครัวระยะประมาจากเชียงใหม่ และร่วมกันสร้างวัดป่าแดดขึ้น ในปี พ.ศ. 2382 จนมีการขยายตัวของประชากรกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่และแตกแขนงออกไปสร้างชุมชนใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียงอีกหลายหมู่บ้าน ทำให้ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น ตำบลป่าแดด และอำเภอแม่สรวย ในปี พ.ศ. 2444 ปัจจุบันบ้านป่าแดด (เดิม) ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าแดด (รุ่งนภา สุขมล, อ้างถึงแล้ว)

2. สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านป่าแดด ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่สรวย 7 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองเชียงราย ไปทางทิศใต้ ประมาณ 60 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านทุ่งรวงทอง หมู่ 15
ทิศใต้	ติดกับ	แม่น้ำลาว
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านสันโค้ง หมู่ 17
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านไร่ หมู่ 2

การเดินทางเข้าไปในป่าแดดเนื่องจากระยะทางจากตัวอำเภอแม่สรวยมายังที่บ้านป่าแดดนั้น ห่างกันประมาณ 7 กิโลเมตร และไม่มีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่านเลย มีแต่มอเตอร์ไซด์รับจ้างที่เข้ามาในหมู่บ้าน แต่ไม่มีสำหรับขาออกไป ชาวบ้านที่ต้องเดินทางระหว่างหมู่บ้านไปยังตัวอำเภอแม่สรวย จึงใช้มอเตอร์ไซด์ และรถยนต์ส่วนตัว ซึ่งชาวบ้านที่ไม่มีรถส่วนตัวได้อาศัยรถของเพื่อนบ้านออกมาเพื่อมาทำธุระ ดังนั้นวิธีที่สะดวกที่สุดคือ ใช้รถยนต์ส่วนตัว

3. สภาพแวดล้อมทั่วไป

สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ้านป่าแดด บ้านป่าแดดแวดล้อมไปด้วย ทุ่งนา และภูเขา มีที่ราบระหว่างภูเขาอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 437 เมตร ในอดีตบ้านป่าแดดจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้จำนวนมากบางแห่งมีลักษณะเป็นป่าดงดิบ แต่ปัจจุบันถูกตัดทำลายไปแล้วจำนวนมาก บ้านป่าแดดยังอุดมไปด้วยไม้ไผ่ชนิดต่างๆ อีกมากมาย เช่น ไผ่ซาง, ไผ่รวก, ไผ่หีเยะ, ไผ่บง, ไผ่ไร่, ไผ่ข้าวหลาม เป็นต้น นอกจากนี้ไม้ไผ่แล้ว ต่อไม้ที่เหลือจากการตัดไม้ในอดีตซึ่งมีเหลืออยู่มากในป่า จึงกลายเป็นวัตถุดิบในการผลิต และการสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่แห่งบ้านป่าแดด

ภาพที่ 3 แสดงสภาพแวดล้อมทั่วไปของหมู่บ้าน

4. สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของบ้านป่าแดดนั้น คล้ายกับชนบททั่วไป คือ ตั้งอยู่บนฐานของสังคมการเกษตรที่นับถือพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชน โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา บ้านป่าแดดมีการชลประทานที่ดีมาก โดยการทำนานั้นสามารถทำได้ถึงปีละ 2 ครั้ง นอกจากนั้นยังมีการทำสวน เช่น สวนหอม สวนชิง ปลูกถั่ว ข้าวโพด การเลี้ยงสัตว์ ค้าขายรับจ้างทั่วไป การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า การทำของเล่นพื้นบ้าน งานแกะสลักไม้เพื่อเป็นของที่ระลึก รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผา ทั้งที่ทำการใช้สอยในการประกอบอาชีพและแลกเปลี่ยนสินค้ากันในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มแม่บ้านนั้น มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การทำอาหาร ขนมพื้นบ้าน เช่น การแปรรูปอาหาร และการจักสานอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน รวมทั้งอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น ข้องใส่ปลา กระด้ง เป็นอาชีพเสริม

5. กลุ่มในชุมชน

ในชุมชนบ้านป่าแดดมีกลุ่มในชุมชน ที่สามารถเชื่อมโยงคนในชุมชนให้มีกิจกรรมร่วมกันจากการสังเกตจะเห็นได้ว่า เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีป้ายที่หน้าบ้านว่าบ้านไหนเป็นสมาชิกในกลุ่มใด บ้านป่าแดด หมู่ 3 เป็น 1 ใน 22 หมู่บ้านของตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัด

เชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านแรกที่ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน มีหมู่บ้านใกล้เคียง ได้เริ่มทำกิจกรรมดังกล่าวมากขึ้น กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น

- 1.กลุ่มทำของเล่นพื้นบ้าน
2. กลุ่มทอผ้า
- 3.กลุ่มดนตรีพื้นเมือง
- 4.กลุ่มเลี้ยงปลา
5. กลุ่มหมอมือ
6. กลุ่มตำข้าวหอมมะลิ
7. กลุ่มไข่เค็ม
8. กลุ่มสตรีพัฒนา
9. กลุ่มออมทรัพย์

ฯลฯ

กลุ่มเหล่านี้ได้มีการระดมทุนโดยการขายหุ้นให้กับสมาชิกในกลุ่ม เพื่อนำเงินที่ได้ไปใช้เป็นทุนหมุนเวียนสำหรับการผลิตสินค้าและกิจกรรมของกลุ่มและเมื่อถึงสิ้นปีสมาชิกในกลุ่มก็จะได้รับเงินปันผลตามผลกำไรของกลุ่ม

นอกจากการตั้งกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ผลที่ได้รับคือ คนในชุมชนต่างมีรายได้เสริมจากการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้า มีการทอผ้าเพื่อวางจำหน่ายในงานประเพณีต่างๆ รวมทั้งการฝากขายที่ พิพิธภัณฑ์เล่นได้ สำหรับผู้ที่สนใจและมาดูงานได้ซื้อไปเป็นของฝาก

กลุ่มต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการเชื่อมโยงความร่วมมือ ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนทุกเพศทุกวัยที่เล็งเห็นความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์องค์ความรู้ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีคุณภาพและมาจากความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

6. สถาบันในชุมชน

บ้านป่าแดดมีวัดเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมและศูนย์รวมใจของชาวบ้าน ในอดีตชาวบ้านได้อาศัยวัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน เมื่อปี พ.ศ. 2475 วัดได้เป็นที่สถานที่สำหรับการเรียนการสอนชั่วคราว เปิดสอนตั้งแต่ ป.1-ป.4 มีนายอ้าย มณีวรรณ เป็นครูใหญ่คนแรก และประมาณช่วงปี พ.ศ.2525 – พ.ศ. 2530 เป็นช่วงระยะเวลาที่วัดและพระสงฆ์มีบทบาทต่อชุมชนมาก เนื่อง

จากมีพระนักพัฒนาที่ชื่อว่า พระมหาประสงค์ ศรีธิเลิศ กลับจากการเรียนหนังสือทั้งทางโลกและทางธรรม ในกรุงเทพฯ มาจำวัดที่บ้านป่าแดด ในระหว่างนั้นก็ได้เริ่มกิจกรรมพัฒนาชุมชนต่างๆ เช่น โรงเรียนสอนพุทธศาสนาวินาศาตย์ จัดทำห้องสมุดประชาชน รวมกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว ทำกิจกรรมพัฒนาวัด พัฒนาหมู่บ้าน แข่งกีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ เป็นต้น แต่ปัจจุบันบทบาทของวัดเริ่มน้อยลง เพราะมีพระสงฆ์จำนวนน้อยลงและไม่สามารถเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนได้เหมือนเดิม (ลัดดา กังวานนวกุล, อ้างถึงแล้ว)

นอกจากวัดป่าแดดแล้ว ในชุมชนยังมีสถาบันที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของเด็กๆ ในชุมชน นั่นคือ โรงเรียนบ้านป่าแดด (เวทยาสมิทธิ) นอกจากจะเป็นโรงเรียนที่ให้การศึกษาให้กับบุตรหลานของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นพื้นที่หรือช่องทางสื่อสารให้กลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนได้มาพบกันผ่านกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน โดยมีการเชิญผู้ปกครองของเด็กนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยการร่วมแข่งขันกับบุตรหลาน

7. ปัญหาหลักของชุมชน

1. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบ้าน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านวัดกับบ้านกลางทุ่ง โดย 2 กลุ่มนี้มักจะมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันเสมอ สาเหตุประการหนึ่ง น่าจะมาจากกลุ่มบ้านกลางทุ่ง มีความต้องการอยากแยกหมู่บ้านออกไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง เพื่อความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง แต่เนื่องจากคุณสมบัติของกลุ่มบ้านกลางทุ่งไม่มีความพร้อม จึงทำให้ไม่สามารถแยกหมู่บ้านได้

2. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านมีรายได้น้อย เกิดภาวะการว่างงานสูง การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเมื่อได้ผลผลิตก็ขายได้ในราคาที่ไม่สูงนัก

3. ปัญหาทางด้านสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด วัยรุ่นใจแตก ครอบครัวแตกแยก การเล่นเกมพนัน การเล่นหวย ปัญหาโรคเอดส์ และเด็กกำพร้า เริ่มมีจำนวนมากขึ้น

ข้อมูลการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเพื่อตอบปัญหาในการวิจัยดังนี้

1. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร
2. การสื่อสารเพื่อการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นพื้นบ้านเป็นอย่างไร

1. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร

ในการนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบปัญหาข้อที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

- ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ความยากง่ายและกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้าน
- ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ของเล่นพื้นบ้านในด้านกระบวนการสื่อสาร
 1. ผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา
 2. เนื้อหา
 3. ช่องทางการสื่อสาร
 4. ผู้รับสารหรือผู้รับการถ่ายทอด

ส่วนที่ 1. การวิเคราะห์ความยากง่ายและกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้าน

ในกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้านนั้น ของเล่นมีหลายหลายชนิดและมีระดับความยากง่ายของขั้นตอนการทำที่แตกต่างกันไป ผู้สูงอายุได้มีการเลือกของที่จะทำการสอน โดยที่จะสอนของเล่นที่มีความยากน้อยที่สุดก่อน จากนั้นจึงสอนในขั้นที่ยากขึ้นต่อไป ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์กระบวนการทำของเล่นพื้นบ้าน และจัดระดับความยากง่ายของของเล่นดังนี้

กระบวนการทำของเล่นพื้นบ้าน

1. วัสดุและอุปกรณ์

1.1 วัสดุ

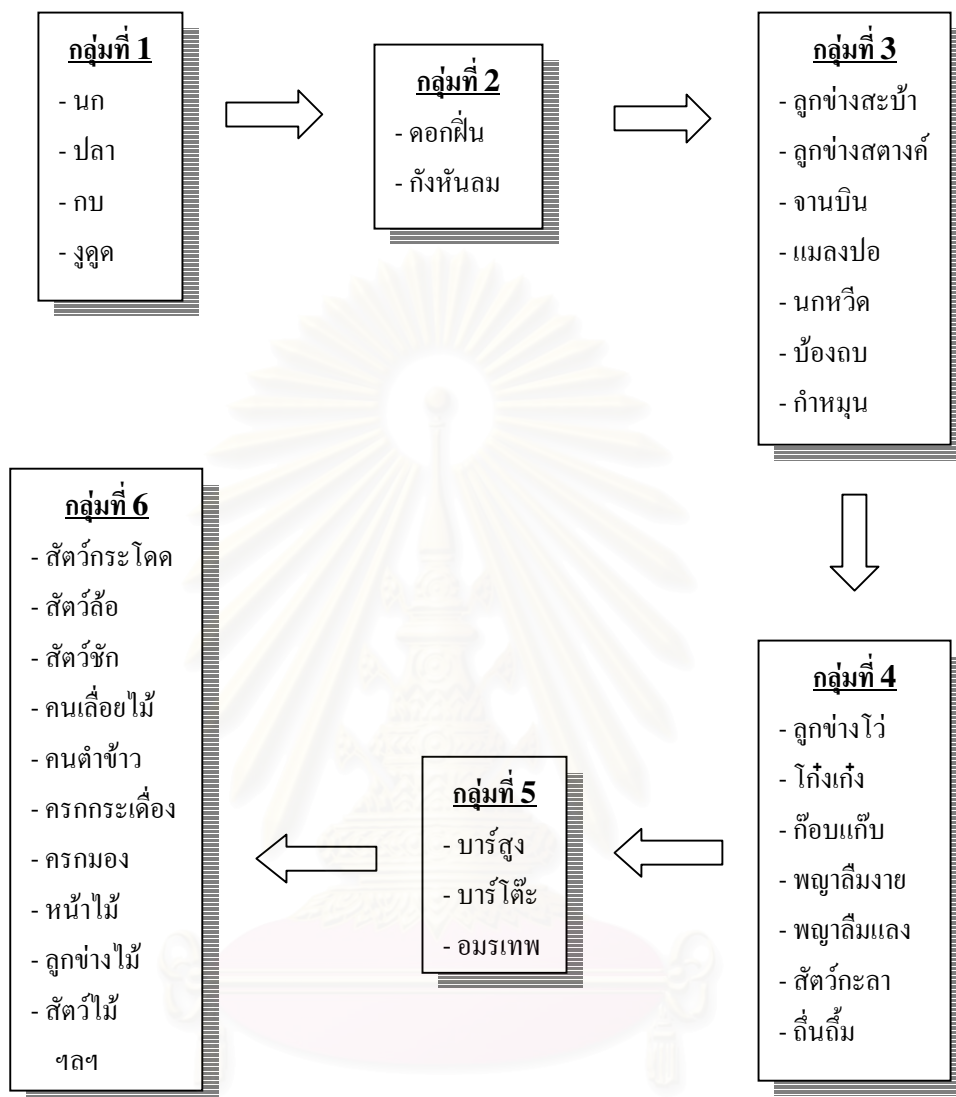
ของเล่นพื้นบ้านบ้านป่าแดด ส่วนใหญ่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่

เศษไม้	เป็นเศษไม้ที่เหลือจากการสร้างบ้านหรือทำสิ่งของเครื่องใช้ ก่อนนำมาใช้ ต้องขัดด้วยกระดาษทราย
ไม้ไผ่	หาได้ทั่วไปในพื้นที่บ้านป่าแดด ไม้มีหลายชนิด เช่น ไม้ซาง, ไม้รวก, ไม้เหี้ย, ไม้บง, ไม้ไร่, ไม้ข้าวหลาม เป็นต้น ใน การทำของเล่นชนิดต่างๆ ก็ใช้ ไม้ไผ่ที่แตกต่างกันไป
กะลามะพร้าว	เป็นกะลามะพร้าวที่ใช้แล้ว นำมาขัดเอาเนื้อในที่ติดอยู่ออก และขัดข้าง นอกให้เกลี้ยงเกลาด้วยกระดาษทราย
เมล็ดพืช	เมล็ดพืชหลากหลายชนิด นำมาแต่งรูปร่างหน้าตาของของเล่นให้เป็น หน้าตาของสัตว์ต่างๆ
ขาบาริโต๊ะ	เลือกมาจากไม้ไผ่รวกที่มี 3 แฉง
เชือก	ใช้สำหรับร้อยให้ชิ้นส่วนต่างๆ ให้เข้ากันหรือใช้สำหรับดึงให้ของเล่น ทำงาน

1.2 อุปกรณ์

มีดเหลา	ใช้เหลาไม้ ขุดไม้ให้เรียบ
อิโต้	ใช้ตัดไม้ที่มีลักษณะแข็งที่ไม่สามารถเหลาได้ง่าย
เลื่อย	ใช้สำหรับเลื่อยไม้ไผ่ที่เป็นปล้อง หรือไม้ชิ้นส่วนต่างๆ
กรรไกร	ใช้สำหรับตัดไม้ไผ่ที่เป็นแผ่นบางๆ
เหล็กเจาะรู	นำไปเผาไฟให้ร้อนมากที่สุดแล้วนำมาเจาะไม้ให้เป็นรูตามที่ต้องการ
เตาอังไต้	ใช้สำหรับก่อไฟเผาเหล็กเจาะรูและเผาไม้เพื่อตัดให้โค้ง
สว่านมือ	ใช้เจาะรูไม้
กระดาษทราย	ใช้ขัดงานให้เรียบ เกลี้ยงเกลา โดยใช้เบอร์ที่หยาบก่อนแล้วตามด้วยเบอร์ ที่ละเอียด
เขียงรอง	ใช้รองในเวลาตัดไม้
กาว	ใช้ติดชิ้นส่วนของเล่น

2. การจัดระดับความยากง่ายของของเล่นพื้นบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
แผนภูมิภาพที่ 4 แสดงการจัดระดับความยากง่ายของของเล่นพื้นบ้าน

การจัดระดับความยากง่ายในการทำของเล่นพื้นบ้าน ผู้วิจัยจัดตามการสังเกตและจากการสัมภาษณ์ ทั้งนี้อาจจะมีของเล่นบางอย่างที่ไม่ได้จัดเรียงในแผนภูมิภาพดังกล่าว โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการจัดระดับของเล่นไว้ 4 เกณฑ์ดังนี้

2.1. วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้

ของเล่น กลุ่มที่	ชื่อของเล่น	วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้
1.	นก	ตอก
	ปลา	ตอก
	กบ	ตอก
	งูคูด	ตอก
2	ดอกผืน	ตอก, ไม้ไผ่ที่เหลาแล้วสำหรับทำก้าน, มีดเหลา
	กั้งหันลม	ตอก, ไม้ไผ่ที่เหลาแล้วสำหรับทำที่จับ, เชือก, มีดเหลา
3	ลูกข้างสะพาน	ลูกสะพาน, ไม้ไผ่สำหรับทำก้าน, เหล็กสำหรับเจาะรู, มีดเหลา
	ลูกข้างสตางค์	ไม้แผ่นวงกลม, ไม้ไผ่สำหรับทำก้าน, เหล็กสำหรับเจาะรู, มีดเหลา
	จานบิน	ไม้ไผ่เป็นท่อน, ไม้ไผ่สำหรับทำเป็นแกนใบพัด, เหล็กสำหรับเจาะรู, มีดเหลา
	แมลงปอ	แขนงไม้ไผ่, ตอก, มีดเหลา, กาว
	นกหวีด	ไม้ไผ่, ไม้สำหรับหลอดเป่า, เหล็กสำหรับเจาะรู, มีดเหลา
	บั้งถบ	ไม้ไผ่, มีดเหลา
	กำหมุ่น	ไม้ไผ่เป็นกระบอก, ไม้ไผ่สำหรับทำเป็นแกนใบพัด, ไม้ไผ่สำหรับทำแกนใบพัด, เชือก, เลื่อย, มีดเหลา
4	ลูกข้างโว	กระบอกไม้ไผ่, เศษไม้ที่เป็นแผ่นบางๆ, ไม้ไผ่สำหรับทำเป็นแกน, ไม้สำหรับใช้ดึงเหล็กสำหรับเจาะรู, เชือก, กาว, เลื่อย, มีดเหลา
	โค้งแก่ง	ลำไผ่สำหรับทำเป็นที่จับ, ท่อนไม้ไผ่สำหรับทำเป็นที่เหยียบ, เลื่อย, มีดเหลา
	ก๊อบแก๊บ	กะลามะพร้าว, เชือกหรือปอ, กระจาดทราย, มีดเหลา
	พญาลีมฉาย	กระบอกไม้ไผ่, ไม้ไผ่ท่อนเล็กๆสำหรับทำลูกไม้, เชือกหรือปอ, มีดเหลา
	พญาลีมแลง	ไม้ไผ่ที่เหลาจนกลม, เชือกหรือปอ, ไม้ไผ่สำหรับทำจุก, มีดเหลา
สัตว์กะลา	กะลามะพร้าว, เศษไม้สำหรับทำล้อ, อุปกรณ์สำหรับแต่งกะลาให้เป็นรูปต่างๆ เช่น ตาใช้เมล็ดพืชทำ หนวดใช้เชือกทำ หูใช้เศษไม้มาตัดแต่ง เป็นต้น, กระจาดทราย, ยางรัด, เชือก, กาว, เลื่อย, มีดเหลา	
ถ้ำถ้ำ	กระบอกไม้ไผ่, ไม้สำหรับสอดเข้าไปหัวท้าย, ไม้แผ่นบางๆ สำหรับ	

		ปิดรู, เลื่อย, มีดเหลา
5	บาร์สูง	ไม้ไผ่สำหรับทำเป็นบาร์และตัว, ไม้ไผ่ปล้องเล็กๆสำหรับทำแขนขา, กิ่งไม้สำหรับทำเป็นหัว, เชือก, มีดเหลา
	บาร์โต๊ะ	ไม้สำหรับทำเป็นฐานเวลาตั้งโต๊ะ, ไม้ไผ่ทำเป็นราว, ไม้ไผ่สำหรับทำขาบาร์, ไม้ไผ่ปล้องเล็กๆสำหรับทำเป็นแขนและขา, กิ่งไม้สำหรับทำหัว, กาว, มีดเหลา
	อมรเทพ	ไม้ไผ่ลักษณะโค้งงอ, ไม้ไผ่สำหรับทำตัว, ไม้ไผ่ปล้องเล็กๆสำหรับทำเป็นแขนและขา, กิ่งไม้สำหรับทำหัว, กาว, มีดเหลา
6	สัตว์กระโดด	ไม้ไผ่, เศษไม้สำหรับเหลาให้เป็นรูปสัตว์ต่างๆ, ไม้สำหรับตั้ง, ไม้เป็นปล้องสำหรับยึดแขนและขา, เลื่อย, มีดเหลา
	สัตว์ลื้อ	เศษไม้สำหรับเหลาให้เป็นรูปสัตว์ต่างๆ, ไม้สำหรับทำลื้อ, เลื่อย, มีดเหลา
	สัตว์ชัก	ไม้ไผ่, เศษไม้สำหรับเหลาให้เป็นรูปสัตว์ต่างๆ, ไม้เป็นปล้องสำหรับยึดแขนและขา, เชือก, เลื่อย, มีดเหลา
	คนเลื่อยไม้	ไม้ไผ่, เศษไม้สำหรับเป็นรูปคน, ไม้เป็นปล้องสำหรับยึดแขนและขา, กาว, เลื่อย, มีดเหลา
	คนตำข้าว	ไม้ไผ่, เศษไม้สำหรับเป็นรูปคน, แผ่นไม้สำหรับวางเป็นฐาน, ไม้เป็นปล้องสำหรับยึดแขนและขา, กาว, เลื่อย, มีดเหลา
	ครกกระเดื่อง	ไม้ไผ่, แผ่นไม้สำหรับวางเป็นฐาน, เศษไม้, มีดเหลา
	ครกมอง	ไม้ไผ่, แผ่นไม้สำหรับวางเป็นฐาน, เศษไม้, มีดเหลา
	หน้าไม้	เศษไม้, เชือก, มีดเหลา
	ลูกข่างไม้	เศษไม้, มีดเหลา
	สัตว์ไม้	เศษไม้, มีดเหลา

ตารางที่ 1 แสดงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำของเล่น

จะเห็นได้ว่าของเล่นในกลุ่มที่ 1 นั้น วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้นั้นมีเพียงแต่ดอกเท่านั้น ไม่ได้มีอุปกรณ์อย่างอื่น ดังนั้นผู้สูงอายุจึงเลือกที่จะสอนของเล่นในกลุ่มนี้ก่อนเนื่องจากง่ายต่อการเตรียมอุปกรณ์และไม่มีควมสลับซับซ้อน เพราะเป็นงานसानเท่านั้น ส่วนกลุ่มอื่นๆ จะมีวัสดุและอุปกรณ์ค่อยๆเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญ อุปกรณ์บางอย่างสำหรับทำของเล่น เช่น มีดเหลา ซึ่งมี

ความคมมาก ดังนั้นผู้ที่จะมีดีหลายจึงต้องอาศัยทักษะและความชำนาญมากพอสมควรถึงจะใช้ อุปกรณ์ชนิดนี้ได้

2.2. เวลาในการทำ

ของเล่นบางอย่างอาจจะต้องใช้เวลาทำนานมากกว่าของเล่นชนิดอื่น ของเล่นในกลุ่มที่ 1, 2 และ 3 อาจจะใช้เวลาในการทำไม่มาก แต่ของเล่นในกลุ่มที่ 4 เป็นต้นไป ต้องใช้เวลาทำพอสมควร เช่น การทำลูกข่างไว้ นั้น ต้องใช้เวลาสำหรับรอให้กาวแห้งก่อนถึงจะสามารถทำในขั้นตอนต่อไปได้ บางครั้งอาจต้องใช้เวลาเป็นวัน แต่ของเล่นในกลุ่มที่ 4 บางอย่างอาจจะใช้เวลาในการทำไม่นานแต่ก็ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญในการทำเช่น หากผู้เรียนคนไหนไม่มีทักษะหรือความชำนาญมาก่อน ก็จะทำให้การทำช้าลง

“บางอันเราก็ไม่ได้ไปสอน เช่น ลูกข่างไว้ เพราะใช้เวลาทำนาน” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ลูกข่างใช้เวลาทำนาน แต่สอนได้นะ เพราะต้องติดกาว มาที่บ้าน ทำได้ด้วย ทำทิ้งไว้ ติดกาวไว้ พงุ่นี่มาต่อ เช่นวันเสาร์มาทำ วันพงุ่นี่ก็มาอีก ถ้าไม่แห้งก็ทำไม่ได้” (อ้อยชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“สอนงู สอนปลาเนี่ย มันง่ายและใช้เวลาไม่มาก เร็วด้วย ถ้าทำอย่างอื่นก็ยาก” (อ้อยแฉ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

2.3 ความซับซ้อนของขั้นตอนในการทำ

ของเล่นในกลุ่มหลังๆ ตั้งแต่ กลุ่มที่ 4 เป็นต้นมา นอกจากใช้เวลาในการทำนานขึ้นแล้ว ยังมีขั้นตอนปลีกย่อยและความละเอียดในการทำสูงขึ้นอีกด้วย เช่น สัตว์ทะเล ต้องมีวัสดุและอุปกรณ์หลายอย่าง วิธีการทำก็มีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การนำกะลามะพร้าวมาทำความสะอาด เอากระดาษทรายมาขัด จนมาเป็นกะลาที่เกลี้ยงเงาแล้ว นอกจากนั้นแล้วยังต้องทำรูปร่างให้เหมือนสัตว์ต่างๆ ที่ผู้ทำตั้งใจจะให้ เป็น เช่น หนู ผู้ทำจะต้องทำหู ทำตา จมูก หนวด หาง โดยค่อยๆ แต่งเติมลงไป และของเล่นในกลุ่มที่ 5 และที่ 6 ยิ่งต้องอาศัยความละเอียดในการทำมากขึ้นไปอีก เพราะต้องทำ

เศษไม้ให้เป็นตุ๊กตาให้เหมือนเป็นรูปคน ซึ่งผู้ทำจะต้องมีความละเอียด ดังนั้นของเล่นในกลุ่มที่ 5 และที่ 6 ผู้วิจัยจึงจัดระดับความยากให้อยู่ในขั้นสุดท้าย

2.4 การใช้จินตนาการในการประดิษฐ์

ของเล่นทุกชิ้นต่างเริ่มต้นที่จินตนาการของผู้ประดิษฐ์ แต่ของเล่นในกลุ่มที่ 6 นอกจากเป็นของเล่นที่ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญจากผู้ประดิษฐ์แล้ว ยังต้องจินตนาการอย่างสูงอีกด้วย เนื่องจากเป็นงานแกะและเหลาไม้ ให้เป็นรูปร่างต่างๆ อย่างที่ผู้ทำต้องการจะให้เป็นการที่มีเพียงเศษไม้แล้วสามารถที่จะประดิษฐ์เป็นรูปสัตว์ หรือรูปคนได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยจินตนาการของผู้ทำ เพื่อให้ของเล่นชิ้นนั้นออกมาสมกับความคิดที่ผู้ทำได้ตั้งใจไว้แต่แรก เช่น สัตว์ล้อ ผู้สูงอายุมีเพียงแต่เศษไม้ที่ไปขอมานั้น อาจมีรูปร่างและลักษณะเป็นเพียงท่อนไม้หรือเศษไม้เท่านั้น แต่ผู้สูงอายุกลับใช้จินตนาการสร้างให้เป็นรูปร่างต่างๆ ได้อย่างสวยงาม

3. กระบวนการทำของเล่น

ของเล่นพื้นบ้านที่บ้านป่าแดดนั้นมีหลายชนิด และแต่ละชนิดต่างมีกระบวนการทำที่แตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของความยากง่าย เวลาในการทำ รวมถึงรายละเอียดปลีกย่อยในการประกอบของเล่น ผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการทำของเล่นแต่ละชนิด ดังนี้

3.1 ของเล่นใน กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2

กระบวนการทำของเล่นพื้นบ้านที่เป็นกลุ่มที่ 1 และ 2 นั้นแบ่งออกเป็น

1. การจักตอกและเหลาให้นุ่ม
2. สานให้เป็นรูปสัตว์ต่างๆ
3. การเหลาแกนไม้

ตัวอย่างการทำของเล่นในกลุ่มที่ 1

นก ปลา กบ งูคุด

ทำจาก

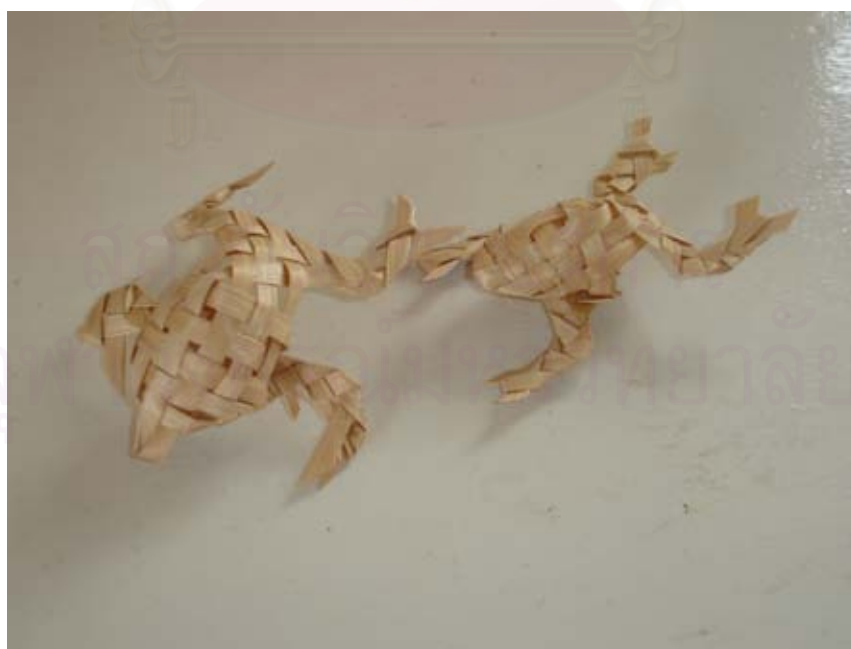
ตอกไม้ไผ่

วิธีทำ

- 1.ผ่าไม้แล้วนำมาเหลาให้บางจนได้ตอก
2. นำตอกมาสานให้เป็นรูปร่างต่างๆ

ภาพที่ 5 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 1 นก

ภาพที่ 6 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 1 กบ

ภาพที่ 7 แสดงตัวอย่างของเส้นในกลุ่มที่ 1 ๑ ชุด

ตัวอย่างการทำของเส้นในกลุ่มที่ 2

ดอกฝิ่น, กังหันลม

ทำจาก

ไผ่บง , ไผ่ซาง , ไผ่เหี้ยะ

วิธีทำ

1. ผ่าไม้แล้วนำมาเหลาให้บางจนได้ตอก
2. นำตอกมาพับเป็นใบพัด ในการการจะสานให้มีใบพัด 8 ใบ โดยใช้ตอก 4 เส้น การสานใบพัดต้องยาวพอสมควรเสมอกันจึงจะหมุนได้ดี ส่วนดอกฝิ่นก็นำตอกมาสานให้เป็นรูปร่าง
3. เหลาแกนไม้เสียบเข้ากับใบพัด หรือว่าดอกฝิ่น

ภาพที่ 8 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่ม 2 กิ่งหันลม

3.2 ของเล่นในกลุ่มที่ 3

กระบวนการทำ ของเล่นในกลุ่มที่ 3 สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ตัดไม้
2. เจาะรู
3. ปาด
4. เหลาแกนไม้

ตัวอย่างการทำของเล่นในกลุ่มที่ 3

ลูกข้างสะบ้า

ทำจาก

เมล็ดสะบ้า, ไม้ไผ่

วิธีทำ

1. นำเมล็ดสะบ้ามาเจาะรูตรงกลาง
2. เหลาแกนไม้เสียบเข้าไปตรงกลางรูที่เจาะไว้ โดยให้ด้านโคนไม้มีลักษณะที่แหลมกว่า ด้านปลายที่เราจะใช้ปั่น

3. ประกอบกัน โดยนำไม้ที่เหลาเรียบร้อยแล้วด้านที่เล็กกว่าใส่เข้าไปในลูกสะบ้าที่เจาะรูเอาไว้ แล้วตอกให้แน่น เพื่อเวลาที่เรานับลูกสะบ้าจะได้ไม่กระเด็นหลุดออกมา

ภาพที่ 9 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 3 ลูกข่างสะบ้า

งานปั้น

ทำจาก

ไม้ไผ่แก่ เช่น ไม้ไผ่ข้าวหลาม, ไม้บง

วิธีทำ

1. ตัดไม้ไผ่เป็นท่อนขนาดความกว้าง 1.5 ซม. ยาว 10 ซม. หนา 2 ซม. แล้วเจาะรูตรงกลาง
2. ใช้มีดเหลา ปาดทั้ง 2 ข้างให้เหมือนใบพัดเฮลิคอปเตอร์ โดยเฉือนไม้ 35 องศาทั้ง 2 ด้าน โดยเฉือนแต่ละด้านสลับกัน
3. เจาะรูตรงกลาง
4. เหลาไม้ไผ่ให้กลมเล็ก ขนาดความยาวประมาณ 15 ซม. สำหรับใส่เป็นแกนใบพัด
5. นำใบพัดประกอบเข้ากับแกนไม้

ภาพที่ 10 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 3 จานบิน

แมลงปอ

ทำจาก

แขนงไม้ไผ่ , ตอก

วิธีทำ

1. ตัดแขนงไม้ไผ่มา แล้วตัดบางส่วนออกให้มีลักษณะคล้ายกับแมลงปอ
2. เจาะรูข้างตัวแมลงปอ ข้างละ 2 รู ให้ระยะห่างกันเล็กน้อย ทั้ง 2 ข้าง
3. นำตอกมาตัดให้มีลักษณะคล้ายกับปีกแมลงปอจำนวน 4 ชิ้น
4. ประกอบปีกแมลงปอโดยติดกาวให้เข้ากับรูที่เจาะไว้ด้านข้างตัว
5. รอจนกาวแห้ง เราก็จะได้แมลงปอจากแขนงไม้ 1 ตัว

นกหวีด

ทำจาก

ไม้ซาง , ไม้เหี้ยะ

วิธีทำ

1. ตัดไม้ซางหรือไม้เหี้ยะขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 ซม. ความยาว 4 ซม.
2. เจาะรูไม้ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 ซม. ให้ค่อนไปทางด้านใดด้านหนึ่งของไม้แล้วใช้มีดปาดด้านที่เจาะรูให้เรียบตลอดแนว

3. ทำส่วนหลอดสำหรับเป่า โดยตัดไม้ซางหรือไม้เหี้ยขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 ซม. ความยาว 5 – 6 ซม.
4. ใช้มีดปาดปลายด้านหนึ่งของไม้ท่อนเป่าให้เฉียง
5. นำทั้ง 2 ส่วนมาประกบกัน โดยให้ส่วนที่ปาดออกของไม้ทั้ง 2 ท่อนประกบกันให้สนิท

กำหนด

ทำจาก

ไม้ไผ่แก่ เช่น ไม้เหี้ยะ ไม้จวก ฯลฯ

วิธีทำ

1. ตัดไม้ไผ่ขนาดเหมาะสมมือ ความยาว 15 ซม. เหลาแต่งให้สวยงาม แล้วเจาะรูให้ต่ำลงมาจากปากกระบอกประมาณ 3 ซม.
2. เหลาไม้ไผ่ทำส่วนใบพัด โดยให้ยาว 12 ซม. และกว้าง 3 ซม. แล้วเจาะรูตรงกลางเพื่อใส่แกนใบพัด
3. เหลาไม้ลักษณะกลมเพื่อทำแกนใบพัด ความยาวให้นำไม้แกนใบพัดใส่เข้าไปในกระบอก โดยให้เลยปากกระบอกประมาณ 2 ซม. แล้วใส่ประกอเข้ากับใบพัด
4. ใช้เชือกความยาว 30 ซม. มัดปมให้แน่น แล้วร้อยเข้าไปในไม้ไผ่ท่อนเล็กๆ ที่ใช้สำหรับดึงเชือก
5. สอดปลายเชือกอีกด้านหนึ่งผ่านรูเข้าไปในกระบอก แล้วมัดติดที่แกนใบพัด
6. ใส่แกนใบพัดเข้าไปในกระบอก แล้วหมุนใบพัดกระบอกจนสุดเชือก

ภาพที่ 11 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 3 กำหนด

3.3 ของเล่นในกลุ่มที่ 4

ของเล่นในกลุ่มที่ 4 ส่วนใหญ่จะเป็นของที่มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่า และมีกระบวนการทำที่ สลับซับซ้อนมากกว่า กลุ่มที่ 1 , 2 และ 3 ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. การใช้เลื่อยตัดไม้ หรือกะลา
2. การแต่งไม้ให้มีความเกลี้ยงเกลา
3. การใช้กระดาษทรายขัดผิวไม้ หรือกะลา
4. เจาะรู
5. เหลาไม้
6. ตัดกาว
7. แต่งเติมรูปร่างให้เป็นสัตว์ต่างๆ

ตัวอย่างการทำของเล่นในกลุ่มที่ 4

ลูกข้างไว้

ทำจาก

ไม้เหี้ยะ ไม้รวก

วิธีทำ

1. ใช้ไม้เฝื่อนี้อ่าง ส่วนใหญ่ใช้ไม้เหี้ยะ เลือกลำต้นแก่และแห้งมาตัดความยาวประมาณ 5 – 7 นิ้ว หรือเล็กกว่านี้ก็ได้ แต่ถ้าใหญ่เกินไปแรงเหวี่ยงจะไม่ค่อยมี
2. ตัดแผ่นไม้ขนาดเท่ากับปากของไม้เฝื่อนเจาะรูตรงกลาง ปิดหัว – ท้ายของตัวลูกข้าง ติดเข้ากับตัวลูกข้าง
3. เหลาไม้แกนเสียบเข้ากับรูที่เจาะ โดยเสียบเข้าอีกด้านหนึ่งทะลุไปอีกด้านหนึ่ง แล้ว เจาะรูตรงกลางไม้เฝื่อน เจาะแบบเฉียงและทแยงเข้าไปเป็นรู เหลาไม้เฝื่อนเจาะรูตรงปลาย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 12 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 ลูกข่างไว้

โก้งแก้ง

ทำจาก

ไผ่ซาง ไผ่บงป่า ซึ่งเป็นไผ่เนื้อแข็ง มีข้อหรือตาของไม้ถี่ เพื่อทนทานรับน้ำหนักของผู้เล่นได้

วิธีทำ

1. ใช้ไม้ไผ่ 2 ลำ ขนาดพอเหมาะความยาวประมาณ 2-3 เมตร หรือตามชอบใจใช้มีดเหลาลำไม้ไผ่ให้เรียบ เหลือแขนงหรือกิ่งไผ่ที่แข็งแรงไว้สำหรับเหยียบเดิน
2. ทำท่อนไม้ที่ไว้เหยียบ โดยหาไม้ไผ่ที่ใหญ่กว่าไม้ 2 ท่อนแรก ตัดให้ยาวประมาณ 30 ซม. แล้วเจาะรูใส่เข้าไปในไม้ท่อนแรก
3. ประกอบกันโดยใส่ไม้ท่อนสำหรับเหยียบเข้าไปจนสุด ให้ขัดกับแขนงไผ่ที่เหลือไว้ของไม้ท่อนแรก ถ้าแขนงไผ่ไม่แข็งแรง จะต้องหาไม้ทำเป็นเดือยหรือสลักใส่ไว้

ก๊อบแก๊บ

ทำจาก

กะลามะพร้าว

วิธีทำ

1. นำกะลามะพร้าวที่ขูดเนื้อใช้ไปหมดแล้ว เลือกเฉพาะซีกที่มีรูจาวมะพร้าว กะลาที่เลือกใช้จะต้องลูกค่อนข้างโต มีลักษณะแบนๆ เพราะจะได้เหยียบได้ถนัดเท่า

2. ใช้เชือกหรือปอ ยาวประมาณ 1-2 เมตร ร้อยเข้าที่รูจาวของกะลา ถ้ารูเล็กเกินไปให้ใช้เชือก หรือตะปู เจาะขยายรูให้กว้างขึ้น แล้วมัดปมปลายเชือกทั้ง 2 ข้าง
3. ดึงเชือกสำรวจดูว่าแข็งแรงดีหรือไม่ เพื่อไม่ให้หลุดจากรูกะลาเวลาเดินและวิ่ง

พญาลีมงาย

ทำจาก

ไม้ไผ่ทุกชนิด เกาวัลย์ เชือกปอ ไม้จ้อ

วิธีทำ

1. ตัดไม้ไผ่ขนาดกว้าง 30 ซม. ยาว 15 ซม. แล้วเจาะรูด้านหัว – ท้าย ให้ทะลุถึงกลางปล้องและเจาะร่องตรงกลางไม้ไผ่
2. ใช้เชือกหรือปอยาว 30 ซม. ใสเข้าไปที่กลางท่อนไม้ไผ่
3. ใสท่อนไม้เข้าไปที่เชือกทั้ง 2 ฝั่ง แล้วเอาปลายเชือกใส่ในรูกระบอกไม้จ้อมัดปมที่ปลายเชือกไว้เพื่อไม่ให้หลุด

ภาพที่ 13 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 พญาลีมงาย

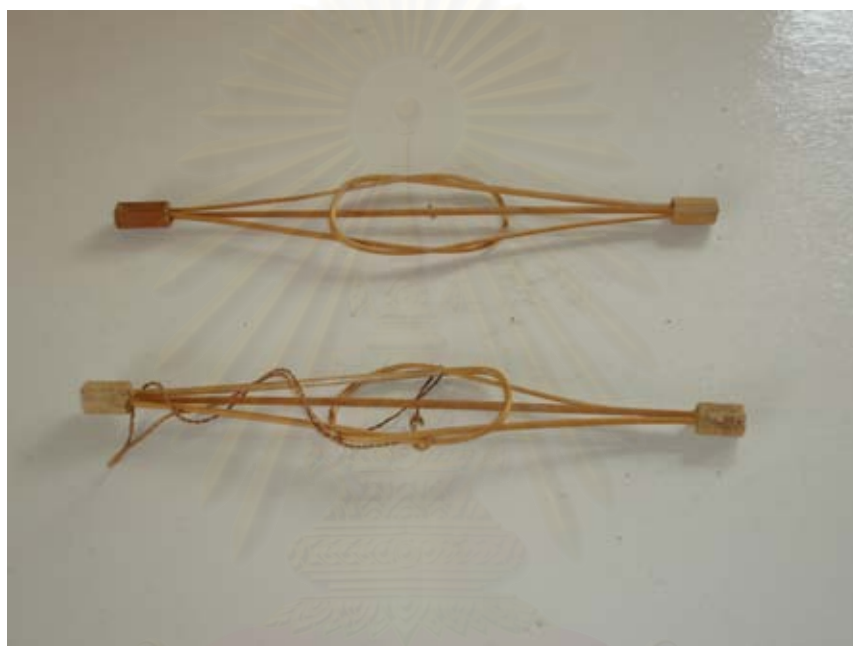
พญาลีมแลง

ทำจาก

ไม้ไผ่ทุกชนิด เกาวัลย์ เชือกปอ ไม้จ้อ

วิธีทำ

1. เหล่าไม้ไฟให้กลม ขนาดเล็กพอที่จะตัดได้ ความยาว 18 นิ้ว 2 ท่อน และ 9 นิ้ว 1 ท่อน
2. เอาไม้ไฟที่เหลือแล้วความยาว 18 นิ้ว มาตัดให้โค้งแล้วใส่ประกอบกกัน
3. ใส่ไม้ความยาว 9 นิ้วคั่นไว้ตรงกลาง
4. นำเชือกหรือปอความยาว 15 นิ้ว มามัดให้เป็นห่วง แล้วใส่ไปที่ไม้ท่อนกลาง และหาไม้ไฟขนาดเล็กมาใส่เป็นจุดที่หัวท้าย

ภาพที่ 14 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 พญาลิ้มแลง

สัตว์กะลา

ทำจาก

กะลามะพร้าว เศษไม้ ยางยืด เชือก เมล็ดพืช

วิธีทำ

1. นำกะลามะพร้าวลูกแก่มาแกะเปลือกออก ควรใช้มะพร้าวที่แห้งและไม่มีน้ำขังข้างใน เพื่อที่จะงานในการนำเอาเนื้อข้างในออก ไม่ใช้มะพร้าวดิบเพราะจะทำให้เกิดเชื้อรา ไม่แข็งแรงทนทานและสีสันทไม่สวยงาม นำกะลามะพร้าวมาผ่าครึ่งเป็น 2 ซีกตามแนวตั้ง ซีกที่มี 2 ตา จะนำไปทำกระต่ายหรือหนู ส่วนซีกที่มี 1 ตาจะนำไปทำกระต่ายหรือหนู ส่วนซีกที่มี 1 ตาจะนำไปทำเต่า เพราะใช้ส่วนของ 1 ตาเจาะรูใส่หัวเต่า

2. นำกะลามาขัดแต่งให้สะอาด แล้วเจาะรูตรงกลางและบากร่อง 2 ร่องทั้ง 2 ข้างของกะลาเพื่อร้อยยางยืด
3. ทำล้อโดยใช้เศษไม้มาเหลาเป็นลักษณะกลมและค้อยตรงส่วนกลางไม่ให้คล้ายกับหลอดด้ายรูปล้อรถ โดยต้องมีขนาดเล็กกว่ากะลา แล้วบากหัวท้ายทั้ง 2 ฝั่งเล็กน้อยพอวางรัดใส่ได้
4. แต่งกะลาเป็นรูปร่างสัตว์ต่างๆ ตามใจชอบ เช่น ถ้าทำเป็นเต่าก็เหลาไม้มาใส่เป็นหัวและหาง ถ้าทำเป็นกระต่ายและหนูก็ติดตาด้วยเมล็ดพืช เช่น เมล็ดมะแคระ
5. นำกะลากับล้อมาประกอบกัน โดยใส่ยางรัดที่ลูล้อแล้ว ใช้เชือกความยาว 50 ซม. มัดลูล้อไว้ แล้วพันเชือกตามลูล้อไปทางด้านหัว นำปลายเชือกอีกข้างไปสอดออกทางกะลาด้านบนที่เจาะรูไว้ นำปลายเชือกมัดติดกับท่อนไม้ท่อนเล็กๆ ไว้ดัง

ภาพที่ 15 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 สัตว์กะลา

ถึมถึม

ทำจาก

ไผ่ซาง

วิธีทำ

1. เลือกไผ่ลำต้นแก่ ถากผิวไผ่ตามแนวยาวกว้างประมาณ 1 – 2 ซม.

2. เจาะรูตรงกลางปล้อง และใช้มีดปลายแหลมเสาะด้านข้างที่ตากทั้งสองด้านทำเป็นสาย
3. นำไม้มา 2 อันเพื่อสอดไว้ได้สาย ทำบาร์คล้ายบาร์ กีตาร์แต่มี 2 อัน และทำไม้ที่มีความกว้างประมาณครึ่งนิ้ว มาผ่าหัวท้ายแล้วนำไปเสียบไว้ที่สาย (ไม้ดีด)
4. หลังจากนั้นนำไม้มาสานทำปก แล้วเอาไปรัดไว้กับสายเพื่อให้มีเสียงไพเราะยิ่งขึ้น

ภาพที่ 16 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 4 ถึ้มถึ้ม

3.4 ของเล่นในกลุ่มที่ 5

ของเล่นในกลุ่มที่ 5 มีความละเอียดในขั้นตอนการทำดังนี้

1. ตัดไม้
2. เหลาไม้
3. เจาะรู
4. การตัดไม้
5. การทำฐาน
6. การประกอบไม้ให้เป็นตัวคน

ตัวอย่างการทำของเล่นในกลุ่มที่ 5

บาร์โตะ

ทำจาก

ไม้เหี้ยะ กิ่งไม้รวก ฯลฯ ฐานทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้คู้

วิธีทำ

1. เลือกกิ่งไม้เหี้ยะสำหรับทำเสา 2 เสา (ตรงตามีกิ่งเล็กๆ แดกอีก 3 กิ่ง) แล้วเจาะรูได้ตา 1 รู
2. เหล่าไม้เหี้ยะทำแกนเสียบระหว่างตัวคนกับเสา
3. ตัดไม้ทำเป็นตัวคน
4. ตัวฐานทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วนำไปประกอบเข้ากับเสา
5. ตัดไม้อีก 2 กิ่งยาว 1-2 นิ้ว เพื่อเสียบปากกาหรือดินสอ (ประยุกต์ให้เป็นอุปกรณ์สำนักงาน สำหรับเสียบปากกาหรือดินสอได้ด้วย)

ภาพที่ 17 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 5 บาร์โตะ

อมรเทพ

ทำจาก

ไผ่ซาง ไผ่บง ไผ่รวก ไผ่ไร่ ไผ่ข้าวหลาม

วิธีทำ

1. เลือกไม้ไผ่เหลา แล้วเจาะรูด้านละ 2 รู นำไปตัดโดยการมัด
2. ทำตัวคนประกอบเข้าด้วยกัน
3. เมื่อตัดไม้ไผ่เป็นรูปตัว U ได้ที่แล้ว นำเชือกร้อยรูกับตัวคน เป็นอันเสร็จ

ภาพที่ 18 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 5 อมรเทพ

3.5 ของเล่นในกลุ่มที่ 6

กระบวนการทำของเล่นในกลุ่มที่ 6 มีดังนี้

1. ตัดไม้
2. เหลาไม้
3. การประกอบไม้ให้เป็นตัวคน
4. การติดกาว
5. การแกะสลักไม้

ตัวอย่างการทำของเล่นในกลุ่มที่ 6

คนเลื่อยไม้ (สล่าเลื่อยไม้)

ทำจาก

ไม้ซาง ไม้บง

วิธีทำ

1. เลือกปล้องไม้ 1 ปล้อง วัดขนาดความยาว 5 - 10 ซม. ผ่าออกเป็น 2 ส่วน
2. เจาะรูตรงปลายปล้องด้านละ 2 รู สำหรับทำเสา เหล่าเสาไม้ 4 เสา เสียบลงไป
3. ตัดปล้องไม้ขนาดเล็กอีกหนึ่งปล้อง เจาะร่องตามยาวตรงกลาง ทำที่นอนสูง
4. เมื่อได้ฐาน (ห้างเลื่อยไม้) ก็ตัดส่วนประกอบของคนจำนวน 2 คน และเลื่อย 1 อันนำมาประกอบเข้าด้วยกัน
5. ทำคันทโยกขึ้น - ลง ได้ฐาน

ภาพที่ 19 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 คนเลื่อยไม้ (สล่าเลื่อยไม้)

คนตำข้าว

ทำจาก

ไผ่ซาง ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้สัก

วิธีทำ

1. เลือกไม้ไผ่ตัดลำปล้องแบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้านใดด้านหนึ่งออกเพื่อใช้เป็นฐาน
2. เศษไม้เนื้อแข็งใช้ทำแขน ขา หัวคน และมองตำ
3. ตัดไม้ไผ่ทำเป็นตัวครกติดกับฐานโดยใช้กาว
4. ประกอบตัวคนเข้ากับฐาน มองตำ แล้วเจาะรูตรงแขนเชื่อมกับฐานด้านล่างที่ใช้ทำแกนโยกขึ้นลง

ภาพที่ 20 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 คนตำข้าว

สัตว์ไม้

ทำจาก

ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้สัก

วิธีทำ

นำมาแกะสลักให้เป็นรูปร่างสัตว์ต่างๆ เช่น วัว ควาย

ภาพที่ 21 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 สัตว์ไม้

ภาพที่ 22 แสดงตัวอย่างของเล่นในกลุ่มที่ 6 สัตว์ซึก

ลูกข่างไม้

ทำจาก

ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้คู้ ไม้สัก

วิธีทำ

นำมาแกะสลักให้เป็นรูปกรวยข้างล่างจะมีหัวเพื่อใช้พันกับเชือก
สรุปกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้านได้ดังนี้

กระบวนการทำของเล่นของเล่นพื้นบ้าน	ของเล่น กลุ่มที่ 1-2	ของเล่น กลุ่มที่ 3	ของเล่น กลุ่มที่ 4	ของเล่น กลุ่มที่ 5	ของเล่น กลุ่มที่ 6
1. จักตอก	●				
2. สาน	●				
3. เหลาแกนไม้	●	●			
4. เจาะรู		●	●	●	
5. ปาด		●			
6. ตัดไม้		●	●	●	●
7. การแต่งไม้ให้มีความเกลี้ยงเกลา			●		
8. การขัดไม้ด้วยกระดาษทราย			●		
9. ติดกาว			●		●
10. เหลาไม้			●	●	●
11. แต่งเติมรูปร่างให้เป็นสัตว์ต่างๆ			●		
12. การตัดไม้				●	
13. การทำฐาน				●	
14. การประกอบไม้ให้เป็นตัวคน				●	●
15. การแกะสลัก					●

ตารางที่ 2 แสดงการสรุปกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้าน

ส่วนที่ 2. การวิเคราะห์ของเล่นพื้นบ้านในด้านกระบวนการสื่อสาร

1. ผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา (Sender)

ผู้ส่งสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในบ้านป่าแดด ผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่มีอายุ ตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป และเป็นสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ผู้ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นผู้สร้าง

ฐานะทางเศรษฐกิจให้ครอบครัว โดยมีอาชีพเหมือนกับคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน คือ การเป็นเกษตรกร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นช่างไม้ ช่างสร้างบ้าน แต่พออายุมากขึ้น ไม่สามารถที่จะออกไปทำงานได้เหมือนเดิม จึงต้องอยู่กับบ้าน ในหนึ่งวันผู้สูงอายุแทบจะไม่มีบทบาทอะไรนอกจากการเฝ้าบ้าน และเลี้ยงหลาน ทำของเล่นให้หลานได้เล่น และรอให้ลูกหลานเป็นคนเลี้ยงดู แต่ถ้าหลานโตพอที่จะเข้าโรงเรียนได้แล้ว ผู้สูงอายุก็กลายเป็นบุคคลที่ไม่มีบทบาทในบ้าน

ต่อมาเมื่อเกิดการรวมกลุ่มการทำของเล่นพื้นบ้านขึ้นมา คือ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ที่มีสมาชิกในกลุ่มถึง 30 กว่าคน ซึ่งก่อนที่จะมารวมกลุ่มกันนั้น ผู้สูงอายุเหล่านี้ต่างทำนา ทำไร่ ทำสวน และมีประสบการณ์การทำของเล่นพื้นบ้านให้ลูกหลานเล่นอยู่บ้าง เช่น ก๊อบแก๊บ โกงแก๊ง และลูกช่างไม้ แต่ไม่ค่อยมีความหลากหลายเหมือนปัจจุบัน จากเดิมที่เคยทำของเล่นให้หลานเล่นในบ้าน ต่อมาได้เพิ่มบทบาทใหม่ขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ ผู้สูงอายุเหล่านี้ต่างมีบทบาทในการฟื้นฟูภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน และภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านที่มีอยู่นั้น ถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ผู้สูงอายุจึงช่วยกันทำของเล่นพื้นบ้านขึ้นมาจากความทรงจำในอดีต สิ่งที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เคยทำให้เล่นครั้งยังเด็กๆ ของเล่นพื้นบ้านจึงได้ผลิตออกมาให้ลูกหลานของตนเอง รวมไปถึงเด็กๆ ในหมู่บ้านป่าแดดได้เล่นกัน

ความเป็นมาของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่

กลุ่มคนเฒ่าคนแก่แห่งบ้านป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นกลุ่มที่ริเริ่มจากนักพัฒนาอิสระ คุณวีรพงษ์ กังวานนวกุล หรือ คุณเบิ้ม ที่เล็งเห็นความสำคัญและต้องการจะทำงานกับผู้สูงอายุ ที่คนอื่นมักมองข้ามความสำคัญไปแต่สำหรับนักพัฒนาอิสระท่านนี้ กลับมองตรงกันข้าม ทั้งยังมีความเชื่ออยู่เสมอว่า ผู้สูงอายุมีภูมิปัญญา มีความรู้พร้อมที่จะเผยแพร่ และถ่ายทอด เพียงแต่ขาดบุคคลหรือองค์กรที่จะสนับสนุน

การก่อตั้งจึงเริ่มขึ้น จากการพูดคุยและสอบถามความต้องการ รวมถึงความพร้อมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าว จากคำบอกเล่าของคุณวีรพงศ์

“ตอนเริ่ม ผมทำคนเดียวตั้งแต่แรกเลย ตอนนั้นเริ่ม

ประสานจากท่าน จากอะไร เขาไม่ค่อยสนใจเขาหัวเราะ เขาบอกไม่เอา ไม่ทำ สมัยก่อนเรื่องคนเฒ่าคนแก่เขาไม่ค่อยสนใจ ทำไมไม่ทำเรื่องเด็กประมาณนั้น ตอนนั้นยังไม่ได้คุยเรื่องขายของเลย ผมเลยเดินไปคุยกับคนเฒ่าคนแก่ที่บ้าน ทีละบ้านให้เขาเข้าใจ เรายังไม่ได้คุยกันเรื่องงาน แต่คุยกันว่าเขาอยากทำอะไร พอเขามา

คุยด้วยกันก็เลยเริ่มๆ ทำ” (คุณวีรพงษ์ กังวานนวกุล สัมภาษณ์
12 ธันวาคม 2548)

“...เบ็มก็เข้ามาศึกษาว่าเมื่อก่อนทำของเล่นกันยังไง ก็ให้
อู๋ยทำมาให้ดู มาหาที่บ้านอู๋ยขึ้น ว่าอู๋ยเคยเล่นอะไรบ้าง ทำให้ดู
หน่อย เราก็ทำจานบิน กำหมุ่น เขาเลยบอกว่า อู๋ยทำเยอะๆ...”
(อู๋ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

จากจุดเริ่มต้นที่คุณวีรพงษ์เข้าไปพูดคุยกับผู้สูงอายุที่บ้านป่าแดดทำให้ของเล่นพื้นบ้าน จึงค่อยๆ
เริ่มผลิติดอกมาทีละชิ้น สองชิ้น จากความทรงจำของผู้สูงอายุเหล่านี้

ในกลางปี 2541 คุณวีรพงษ์และชาวบ้านได้จัดประชุมเพื่อพูดคุยถึงสถานการณ์ทั่วไปของ
หมู่บ้าน ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ และค้นหาความต้องการของผู้สูงอายุ แม้ในการประชุมครั้ง
แรกจะมีผู้เข้าร่วมเพียง 6 คน รวมทั้งวีรพงษ์ด้วยก็ตาม แต่นั่นก็เป็นการปูทางไปสู่การก่อตั้ง “กลุ่ม
คนเฒ่าคนแก่” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในเวลาต่อมาในฐานะกลุ่มผู้สูงอายุที่รวมตัวกันฟื้นฟูของเล่นพื้น
บ้านให้หวนกลับมาโลดแล่นสังคมไทยอีกครั้ง (รุ่งนภา สุขมล, อ้างถึงแล้ว)

ในปี พ.ศ. 2542 ชื่อเสียงของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เริ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและได้รับความ
สนใจจากสังคมภายนอกมากขึ้น และในปีนี้เอง กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระ
นางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยการเสด็จมาเยือนอำเภอแม่สรวย และทรงตรวจเยี่ยมโครงการบ้าน
เด็กในป่าใหญ่ บ้านห้วยหญ้าไทร ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย กลุ่มคนเฒ่าคน
แก่ ได้ถวายของเล่นพื้นบ้าน เช่น บาริเต๊ะ จานบิน งูคุด ให้ทรงทอดพระเนตรพร้อมทั้งถวายราย
งานเรื่อง ความสำนึกร่วมในการรักษาป่าของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเป็นที่พอพระทัยเป็นอย่างยิ่ง
และทรงปรารภรณาทิจะให้กิจกรรมของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ดำเนินต่อไป จึงได้พระราชทานทุนทรัพย์
ในการดำเนินกิจกรรมให้แก่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ จำนวน 30,000 บาท และทุนสนับสนุนการดำเนิน
งานให้แก่คุณวีรพงษ์ จำนวน 20,000 บาท สร้างความปลาบปลื้มเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ
ให้กับสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นที่สุด

นอกจากนั้นสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เช่น โทรทัศน์ ได้แก่ รายการทุ่งแสงตะวัน นิตยสาร ได้
แก่ นิตยสารสารคดี หนังสือพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน หนังสือพิมพ์เชียงใหม่โพสต์
เป็นต้น ที่ให้ความสนใจในกิจกรรมของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นประเด็นที่ตอบรับ

“ปีผู้สูงอายุสากล” ที่สนใจและใส่ใจในศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ปราบฏการณดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสนิยมของเล่นพื้นบ้านกลุ่มผู้ที่สนใจและเห็นคุณค่าของของเล่นพื้นบ้าน และกลุ่มพ่อแม่ที่ใส่ใจในการเลือกสรรของเล่นที่มีคุณภาพให้กับลูก สังคมยังได้กลับมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้มากขึ้น ผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ จึงถือได้ว่า เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับจากหลายฝ่าย

ภาพที่ 23 แสดงภาพสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่

แต่กว่าที่ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ จะเดินทางมาถึงจุดนี้ได้ ย่อมมีอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นมากมาย ช่วงแรกของการก่อตั้งกลุ่ม เป็นต้นมา กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้เผชิญปัญหาต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัญหาเรื่องการเงิน

ปัญหาเรื่องการเงินเกิดขึ้นในช่วงแรกจากการที่ไม่มีหน่วยงานใดมาสนับสนุนการทำงานของกลุ่มอย่างจริงจัง ของเล่นพื้นบ้านที่ได้ผลิตออกมานั้นมีมาก แต่ไม่สามารถที่จะจัดหาตลาดรองรับที่แน่นอนได้ ทำให้เกิดภาวะผลิตภัณฑ์ตกค้างและการขาดเงินหมุนเวียนในกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางด้านการเงินโดยนำเห็ดที่ชาวบ้านเพาะปลูกในชุมชนมาแปรรูปเป็นสินค้าเห็ดหยองออกจำหน่ายเพื่อนำรายได้มาปรับสัดส่วนดุลบัญชี ทำให้สามารถชำระค่าตอบแทนแก่ผู้สูงอายุได้และมีเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน (รุ่งนภา สุขมล, อ้างถึงแล้ว)

แต่ปัจจุบันได้มีการจำหน่ายหุ้นให้กับกลุ่มสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ และนำเงินนั้นมาหมุนเวียนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม รวมทั้งมีการสั่งซื้อของเล่นเป็นจำนวนมากพอที่สามารถสร้างกำไรให้กลุ่มอยู่ได้ และสมาชิกในกลุ่มก็จะได้รับเงินปันผล

2. ปัญหาเรื่องการใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนภูมิปัญญาดั้งเดิม

ต่อมาเมื่อกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้มีชื่อเสียงในการทำของเล่นพื้นบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุในกลุ่มต่างมีรายได้ในการทำของเล่นขาย และช่วงที่กำลังโด่งดังเป็นที่รู้จักและของเล่นเป็นที่ต้องการสำหรับคนทั่วไปนั้น จึงทำให้มีรายการสั่งซื้อเป็นจำนวนมากขึ้นมา ทำให้ทำกันไม่ทัน จึงได้ตัดไม้ไม่ใช้ตามฤดูกาล ผลที่ตามมา คือ ไม้ไม่มีความคงทน จึงต้องหันมาใช้วัสดุอื่นๆ เช่น แล็กเกอร์มาเคลือบเนื้อไม้ให้มีความคงทน ทำให้เกิดต้นทุนการผลิตที่แพงขึ้น

“...มันมีอยู่ช่วงก่อน ช่วงโอท็อปใหม่ๆ ชื่อส่วานมา รัฐเขามาส่งเสริม เราก็หลงทางกันไปพักหนึ่ง ไม้ดีไม่ใช่ ไม้ใช้มีดแบบเดิม ใช้เครื่องมือจักตอก ใช้น้ำยาเคลือบ สุดท้ายก็ไปไม่รอด ทำกันอยู่ 2 ปี กลุ่มแตกกระจายกันอยู่พักหนึ่ง สุดท้ายก็กลับมารวมตัวกันใหม่ ทำเหมือนเดิม สิ่งที่ทำกันอยู่ดีที่สดุแล้ว แล็กเกอร์สารเคมีต่างๆ ไม่เอา แล้วเราก็ตัดไม้ตามฤดูกาลนี้ดีที่สุดแล้ว ทนกว่าด้วยดีกว่า ไม่ต้องซื้อหาอะไรมากมายเดอบก็ไม่ต้อง ลงทุนก็สูง เชื่อรัฐอยู่พักหนึ่ง สุดท้ายก็รู้ว่าเชื่อตัวเองดีที่สุด ยอมให้ลูกค้าทรรอลูกค้าบางคนไม่เข้าใจ ทำไม่ถึงทำตามออเดอร์ไม่ได้ เพราะเรามีความเชื่อว่าถ้าตัดไม้ไม่ตามฤดูกาลมันก็จะไม่ทน” (คุณวีรพงษ์ กังวานนวกุล สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2548)

ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขจากความคิดที่ว่า ความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมนั้นเป็นความเชื่อที่ดีและถูกต้องที่สุด ทำให้ตอนนี้ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ต่างก็กลับมาใช้ความรู้แบบเดิมๆ ในการ

ทำของเล่นที่บ้าน อาจจะล่าช้าทำไม่ทันรายการสั่งซื้อบ้าง แต่ผู้สูงอายุต่างก็พอใจในสิ่งที่ตนเองได้ทำ

3. ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจกัน

ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจกันเป็นเรื่องที่บั่นทอนความเหนียวแน่นของกลุ่ม เนื่องจากสมาชิกบางส่วนไม่เข้าใจแนวคิดและเป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาที่มุ่งเน้นในการฟื้นฟูภูมิปัญญาพื้นบ้านและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ลูกหลานในบ้านป่าแดด และการที่ผู้สูงอายุได้นำของเล่นมาส่งให้กลุ่มแล้วไม่ได้รับคำตอบแทนทันทีจึงเกิดความไม่เข้าใจในหมู่สมาชิก

สมาชิกส่วนหนึ่งจึงได้ไปรับรายการสั่งซื้อจากพ่อค้าคนกลางโดยตรง โดยไม่ผ่านกลุ่ม ซึ่งการที่พ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าโดยตรงจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกบางส่วนนี้ ทำให้มีรายได้ทันที ไม่ต้องรอเหมือนกับส่งให้กลุ่ม เป็นผลทำให้สมาชิกได้ออกไปทำของตนเอง ว่างงานเอง และภายในระยะเวลาไม่นานนักสมาชิกที่แยกตัวออกไปรับงานจากพ่อค้าคนกลางกลับต้องไม่มีงานทำ เนื่องจากสินค้าที่ทำส่งไปนั้นล้นตลาด ที่สำคัญสินค้าดังกล่าวไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เนื่องจาก ไม่ได้มาจากกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ไม่มีสัญลักษณ์ “กลุ่ม ฒ” เหมือนกับของเล่นที่ผ่านกลุ่มออกไปจำหน่าย และสมาชิกที่แยกตัวออกไปเหล่านี้ไม่สามารถที่จะไปเป็นวิทยากรตามโรงเรียนต่างๆได้ เนื่องจากการรับงานเป็นวิทยากร ต้องผ่านกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ จึงทำให้สมาชิกจำนวนหนึ่งได้กลับมาเข้าในกลุ่มอีกครั้ง

แต่ก็ยังมีสมาชิกที่เหลืออีกจำนวนไม่น้อยที่ยังเข้าใจแนวคิดและเป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา ยังคงทำของเล่นส่งกลุ่มเหมือนเดิม

“ใครว่าจะยุบกลุ่ม ทุกวันนี้เราก็ทำไม่ทันอยู่แล้วเลิกไป
ทำไม่ ทำไปเรื่อยๆ ถ้าไม่มีกลุ่มจะทำได้ยังไง คนจะติดต่อกับเราได้
ที่ไหน เหมือนกับคนที่กำลังจะทำกลุ่มใหม่ (กลุ่มคนเฒ่าคนแก่เดิม
ที่แยกตัวออกไป) ก็คงกำลังคิดอยู่ว่าจะไปหาตลาดได้จากที่ไหน
ทำยังไง ขายยังไง” (สมาชิกกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ สัมภาษณ์ 26
ธันวาคม 2548)

“ตอนนี้พวกนั้นก็ไม่ได้ทำ เพราะว่าไม่มีที่ขาย เราได้ขายตลอด มันก็มาชวนอู้ยเหมือนกันนะ อู้ยก็บอกว่า อู้ยไม่เกี่ยว อันนี้มันเป็นงานของคุณวีรพงษ์ เขาหาให้เราทำ ไม่ใช่เอาเราไปทำชื่อเสียงให้เขา....” (สมาชิกกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

สมาชิกในกลุ่มที่เข้าใจแนวคิดและเป้าหมายเหล่านี้ ปัจจุบันยังได้ทำของเล่นส่งให้กลุ่ม และมีรายการสั่งซื้อตลอดจนไม่มีว่าง สร้างความสุขและรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้ไม่น้อยเลยทีเดียว บางท่านมีรายได้มากพอที่สามารถจะส่งหลานเรียนหนังสือได้ นอกจากนี้จะไม่เป็นภาระให้บุตรหลานได้เลี้ยงดูแล้ว ยังมีศักยภาพที่จะสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้ครอบครัวได้อีกด้วย

“..อู้ยนี้ช่วยส่งเสียให้ลูกหลานได้เรียนนะ ให้ได้เข้าโรงเรียนที่ลำพูนนี้แหละ...” (อู้ยแฉ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

ปัจจุบันภายใน “พิพิธภัณฑสถานเล่นได้” ที่เปิดตัวอย่างเป็นทางการไปเมื่อวันเด็ก (14 มกราคม 2549) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของบ้านป่าแดด มีของเล่นมากขึ้นกว่าร้อยละ 100 ผู้สูงอายุต่างบรรจงสร้างสรรค์มันขึ้นมา เพื่อให้ลูกหลานในหมู่บ้าน ได้เล่น ได้ศึกษา เรียนรู้ รวมทั้งเป็นที่ศึกษาดูงานของบุคคลทั่วไปที่สนใจในของเล่นพื้นบ้าน

นอกจาก พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ จะเป็นที่ดูงานสำหรับคนทั่วไปแล้ว กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ยังได้มีการสนับสนุน และเผยแพร่ผลงานของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุแห่งบ้านป่าแดดนี้ให้เป็นที่รู้จักกันมากยิ่งขึ้น โดยมีโครงการ **ของเล่นเดินทาง** ขึ้นมา โดยให้ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกในกลุ่มออกไปตระเวนสอนทำของเล่น ตามโรงเรียนต่างๆ เริ่มจากโรงเรียนในหมู่บ้าน และโรงเรียนใกล้เคียง โรงเรียนเกือบทุกโรงเรียนในอำเภอแม่สรวย และเริ่มออกไปตามต่างอำเภอทั่วจังหวัดเชียงราย รวมทั้งต่างจังหวัด และออกงานแสดงศิลปะพื้นบ้านอยู่เป็นประจำ จึงทำให้กลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น

สิ่งที่เป็นผลตามมาคือ ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองกลับมามีคุณค่าอีกครั้ง มีชีวิตชีวา สบายใจ ซึ่งมีผลทำให้ร่างกายแข็งแรง กระฉับกระเฉง จากที่เคยป่วยไข้บ่อยๆ กลับทำให้อาการเหล่านั้นทุเลาลงไป

นอกจากนั้นผู้สูงอายุมีรายได้จากการทำของเล่นขาย โดยมีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เป็นผู้จัดหาตลาดเพื่อให้ของเล่นเหล่านี้ได้กระจายออกไป สำหรับผู้ที่สนใจและเห็นคุณค่าของของเล่นที่มองภายนอกอาจจะไม่มีราคาแพงหวดเหล่านี้แต่มีราคาทางใจที่ไม่อาจเปรียบเทียบเป็นเงินได้เลย

สำหรับแนวทางของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่เผยแพร่ภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านนอกเหนือจากการทำของเล่นทำของเล่นในที่ต่างๆ ผ่านกิจกรรม **ของเล่นเดินทาง** แล้ว ยังมีสื่อที่เกี่ยวกับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ดังต่อไปนี้

1. เว็บไซต์ www.gum-moon.com
2. หนังสือสอนทำของเล่นพื้นบ้าน
3. หนังสือเกี่ยวกับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เช่น ของเล่น ความหมายที่มากกว่า
4. ซีดี แนะนำกลุ่มคนเฒ่าคนแก่
5. ซีดี สอนทำของเล่นพื้นบ้าน
6. การผลิตโปสเตอร์ของกลุ่ม
7. ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่นอกเหนือจากของเล่น

ฯลฯ

กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ นับตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงวันนี้ เข้าปีที่ 8 แล้ว และยังพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ และยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ของเล่นพื้นบ้านนั้นได้รับการเผยแพร่และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

นอกเหนือจากกลุ่มคนเฒ่าคนแก่แล้ว ยังมีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านนั้นคือ กลุ่มยุวมัคคุเทศก์

กลุ่มยุวมัคคุเทศก์

กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2545 ประกอบไปด้วยกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น ที่มีความสนใจในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน ด้วยจิตสำนึกและการเห็นคุณค่าของ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จึงได้มีการรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุ ก่อนที่จะมาเป็นกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ กลุ่มเยาวชนเหล่านี้ต้องผ่านการเข้าค่ายที่โรงเรียนบ้านป่าแดดก่อน จากนั้นหากใครสนใจก็สามารถที่จะสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ ในการก่อตั้งกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ครั้งแรกนั้นมีสมาชิกในกลุ่มยุวมัคคุเทศก์เฉพาะหมู่ 3 บ้านป่าแดด จำนวน 4 คน จากสมาชิกทั้งหมดของตำบลป่าแดดกว่า 30 คน และสมาชิกในกลุ่มดังกล่าวก็มีเพิ่มมากขึ้น จนปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด

ประมาณ 100 กว่าคน เนื่องจากสมาชิกเดิมต่างเติบโตและต้องไปเรียนหนังสือที่อื่นกันบ้าง ทำให้บางครั้งไม่มีเวลาว่างพอที่จะทำกิจกรรมกับกลุ่มได้ จึงได้มีการรับสมัครสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้น

หน้าที่และภารกิจของกลุ่มยุวมัคคุเทศก์

1. **เป็นตัวแทนในการทำกิจกรรมต่างๆ** ร่วมกับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เช่น การออกงานของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ดังนั้นเยาวชนในกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ จึงเป็นเหมือนตัวแทนของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านต่อจากผู้สูงอายุ แต่ก่อนที่จะมาทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น เยาวชนในกลุ่มยุวมัคคุเทศก์นี้ต้องผ่านการฝึกฝน การเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุจนมีความชำนาญก่อนถึงจะได้รับมอบหมายหน้าที่ให้เป็นตัวแทนในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

“ต้องทำของเล่น ไปเรียนกับอู๋ยขึ้น อู๋ยหน่อ
อู๋ยก้วน อู๋ยน้อย แถวบ้านนี้แหละ” (ด.ช. สมชาย ยาวะริน
สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์ 2549)

2. **เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน** ต่อผู้ที่มีความสนใจ ซึ่งเยาวชนเหล่านี้ถูกฝึกให้ทำของเล่นตั้งแต่ยังเล็ก และตอนนี้จึงสามารถที่จะเป็นผู้ถ่ายทอด และทำหน้าที่คอยดูแลและให้กับคนที่มาดูงาน นอกจากนั้นแล้วยังออกเดินทางไปกับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เพื่อเผยแพร่งานในชุมชนให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ในการทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาแทนผู้สูงอายุ นับว่าเยาวชนในกลุ่มยุวมัคคุเทศก์นี้เป็นกลุ่มที่เป็นผู้นำในการถ่ายทอดภูมิปัญญา (Opinion leader) ซึ่งทำหน้าที่รับการถ่ายทอดการทำของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุแล้วนำมาถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับเพื่อนๆ หรือบุคคลที่สนใจในการทำของเล่นอีกทอดหนึ่ง

“สอนसानงู สานปลา ให้กับคนที่มาดูงาน” (ด.ช.
สมชาย ยาวะริน สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์ 2549)

“สอนसानงู สานปลา ส่วนใหญ่เป็นงานसान อัน
อื่นที่เป็นอุปกรณ์ที่เป็นอันตราย เป็นเหล็กที่เผาไฟแล้วเอา

มาเจาะรูก็ไม่สอน เป็นอันตราย” (ด.ช. อติศัย สุภาวระ
สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

3. เป็นผู้ทำหน้าที่ต้อนรับ ผู้ที่มาเยี่ยมชม “พิพิธภัณฑ์เล่นได้” นอกจากทำหน้าที่ต้อนรับแล้ว ยังต้องนำแขกเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เล่นได้ และเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของเกมเล่นพื้นบ้าน เช่น การสาธิตการทำของเล่นพื้นบ้าน สาธิตการเล่น สอนให้เล่นของเล่นพื้นบ้าน การอธิบายถึงที่มาที่ไปของของเล่นแต่ละชนิดว่าเป็นอย่างไร ตลอดจนตอบข้อซักถามต่างๆ จากผู้ที่มาดูงาน

ในการทำกิจกรรมต่างๆของกลุ่มยุวมัคคุเทศก์นั้นจะเป็นเวลาที่นอกเหนือจากการเรียน หรือการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์นั่นเอง

ผู้สูงอายุมีบทบาท ทั้งที่เป็นทั้งผู้ผลิตของเล่นให้เด็กได้เล่น และเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา แต่เดิมก่อนที่จะมารวมกลุ่มกันทำของเล่นพื้นบ้าน ผู้สูงอายุที่ต้องดูแลหลานอยู่กับบ้าน ได้ทำของเล่นพื้นบ้านให้หลานๆ ได้เล่นอยู่ก่อนแล้ว จึงอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้ผลิตของเล่นแต่ไม่มีการสอนให้เด็กทำของเล่น และมีบทบาทใหม่เพิ่มขึ้นหลังจากการรวมกลุ่มทำของเล่นพื้นบ้านขึ้นมา นั่นคือ การที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญา หรือสอนการทำของเล่นให้กับเด็กและผู้สนใจทั่วไป ได้ทำของเล่นเป็นหรือสอนให้เป็นผู้ผลิตของเล่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1. ผู้สูงอายุในฐานะผู้ผลิตของเล่นให้เด็กเล่น

จากความคิดที่ว่า ของเล่นในสมัยนี้มีราคาแพง ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองบางคนอาจจะไม่มีเงินซื้อของเล่นพวกนี้ให้กับลูกๆ นอกจากนั้นของเล่นสมัยใหม่ยังแฝงไปด้วยอันตรายจากวัสดุที่ทำ จึงได้มีการทำของเล่นพื้นบ้านให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานของตนได้เล่น ความเป็นจริงในอดีตของเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ผู้สูงอายุได้เคยสัมผัส และผ่านการเล่นตั้งแต่สมัยผู้สูงอายุเป็นเด็กๆ จากความทรงจำ จึงทำให้ประดิษฐ์ของเล่นดังกล่าวขึ้นมา โดยที่ใช้วัสดุที่หาได้รอบๆ บ้าน ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ หรือตอก เพียงสองเส้น ก็สามารถที่จะทำเป็นของเล่นให้หลานๆ ได้เล่นกันอย่างสนุกสนาน

ผู้สูงอายุจะทำหน้าที่ในการทำของเล่นให้กับเด็กๆ ให้เด็กได้เล่นเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่จะไม่มีการสอน หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กๆ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงเป็นเพียงผู้ผลิตของเล่นให้ลูกหลาน หรือเด็กทั่วไปได้เล่นเท่านั้น

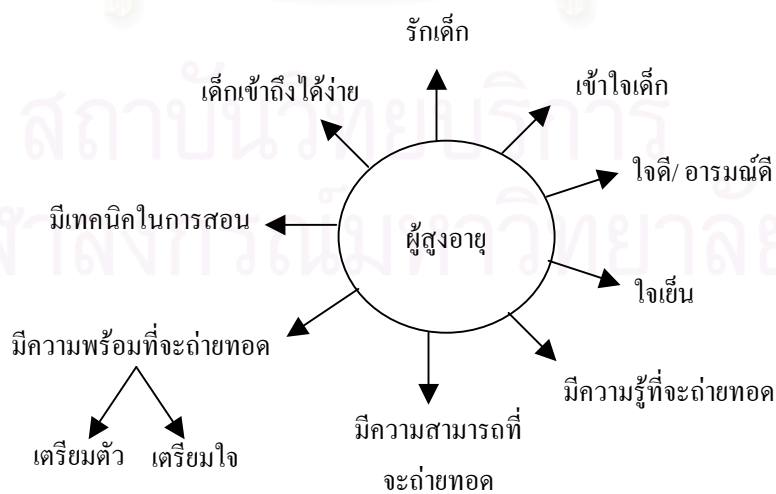
1.2. ผู้สูงอายุในฐานะผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

นอกจากทำของเล่นเพื่อให้ลูกหลานได้เล่นแล้ว การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเล่นพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาดังกล่าวได้สูญหายไปพร้อมกับวัยอันร่วงโรยของผู้เฒ่าผู้แก่แห่งบ้านป่าแดด ผู้วิจัยได้แบ่งรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

- 1.2.1 คุณลักษณะของผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน
- 1.2.2 ความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร
- 1.2.3 กลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำการถ่ายทอด

1.2.1 คุณลักษณะของผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนบ้านป่าแดดนั้น ผู้สูงอายุไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวได้ จากการสังเกตกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ จำนวน 6 ท่าน ซึ่งทั้ง 6 ท่านนี้ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กๆ บ้านป่าแดดและเด็กๆ จากที่อื่นที่เข้ามาศึกษาดูงานอยู่เป็นประจำ ผู้วิจัยจึงได้สรุปคุณลักษณะต่างๆ ของผู้สูงอายุที่จะมาถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กๆ ได้ ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 24 คุณลักษณะของผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

- รักเด็ก

ผู้สูงอายุที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นต้องรักเด็ก ชอบเด็ก และไม่รู้สึกรำคาญเด็ก เพราะบางครั้งเด็กอาจกวนใจ จุกจิกบ้าง ผู้สูงอายุจะต้องเข้าใจ ถ้าหากว่าไม่รักเด็กและไม่ชอบก็อาจจะทำงานกับเด็กไม่ได้

“เด็กนี้ อู๋ชอบนะไม่เหงาดี” (อู๋หน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“ดี ชอบ เด็กมาหาที่บ้าน” (อู๋ก้วน ไชยวงศ์ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในบางครั้งที่เด็กอาจจะถามมาก ซึ่งผู้วิจัยได้สอบถามว่า รำคาญหรือไม่ ผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา มักจะตอบว่า “เป็นธรรมดา เขาอยากรู้ เลยต้องถาม” หรือเด็กบางคนกวนใจผู้สูงอายุให้ทำของเล่นให้ แต่ผู้สูงอายุไม่ได้แสดงอาการรำคาญออกมาเลย ยังอธิบายเหตุผลอย่างใจเย็น เช่น ต้องรอให้เพื่อนที่มาก่อนได้ก่อนเป็นต้น ทำให้เด็กที่รู้จักการรอคอย นอกจากนั้นยังมีสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสตลอดเวลาขณะที่เด็กๆ กำลังรุมล้อมที่จะผู้สูงอายุทำของเล่นให้

- เข้าใจเด็ก

ผู้สูงอายุต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ต้องเข้าใจเด็ก ในที่นี้หมายถึงเข้าใจธรรมชาติของเด็กว่าไม่สามารถบังคับได้ หรือไม่สามารถให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ทุกอย่าง ธรรมชาติของเด็กมักจะเป็อง่าย อยากรู้ก็ทำไม่อยากรู้ก็ทิ้งไปได้ง่ายๆ เช่นกัน นอกจากนั้นแล้วเด็กยังมีสมาธิที่จดจ่อน้อยกว่าผู้ใหญ่ ไม่สามารถที่จะทำอะไรได้นานๆ หรือฟังอะไรได้นานๆ

“เด็กบางคนนั่งทำได้แป๊บเดียว ไม่เอาแล้ว ให้เราทำต่อให้” (อู๋หน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ทำไงได้เราเป็นคนสอน หวานอมขมกลืนบ้าง บางทีก็ปวดหัวเหมือนกัน บางทีเราสอนทำ งานงูมาได้ครึ่งตัวแล้ว มันก็ไม่เอาดี๊ๆ ก็ต้องเริ่มใหม่” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

- ใจดีและอารมณ์ดี

ผู้สูงอายุต้องเป็นคนที่ใจดี และอารมณ์ดี ไม่หงุดหงิดง่าย ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือว่าผู้ใหญ่ ต่างก็ชอบที่จะอยู่ใกล้คนที่ใจดีและอารมณ์ดี ทำให้ผู้ที่ใกล้ชิดมีความสุขและอยากมาเรียนด้วย

“พอสอนได้ซักพัก ซักครึ่งตัว อุ้ยทำให้เหนื่อย ก็จำเป็นทำงานเสริมให้มันไป” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“บางทีเราเริ่มทำให้นะ ครึ่งตัวแล้ว มันก็แกะออก เราก็ทำให้มันไม่อีก เป็นครูเราต้องใจดีไว้ก่อน” (อุ้ยกวน ไชยวงศ์ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

- ใจเย็น

ผู้ที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา นั้นจะต้องใจเย็น เพราะการจับเด็กมาอยู่รวมๆกันไม่ต่างอะไรกับ “จับปูมาใส่กระดัง” ย่อมมีเสียงดัง กวนใจ และไม่ตั้งใจฟังบ้างซึ่งเป็นธรรมชาติของเด็กๆ ส่วนหนึ่ง อาจเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุไม่ใช่ “ครู” ในโรงเรียนที่เด็กจะต้องเกรงและกลัว ดังนั้นความใจเย็นจึงต้องเป็นคุณลักษณะของผู้ที่จะถ่ายทอด

“สอนเด็กนี้ ต้องใจเย็นๆ ใจเย็น ยิ้มไว้ก่อน พูดด้วย ยิ้มด้วย” (อุ้ยกวน ไชยวงศ์ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“สอนเด็กนี้ บางคนก็ทำเป็นบางคนก็ทำไม่เป็นนะ ใจคนที่ทำยังไงก็ไม่เป็นนี่ก็โวยวาย เดือดร้อน ไม่เห็นหัวเราหรอก มันมาล้อมไว้หมด อุ้ยๆดูให้เหนื่อย อุ้ยดูเหนื่อย ได้ยัง ได้ยัง สอนไปหูชาไป จีจ๋า จีจ้อ อยู่ข้างหู” (อุ้ยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

มีความรู้ที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา

ผู้ที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านได้นั้น ต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะถ่ายทอด เป็นอย่างดีถึงจะถ่ายทอดได้ ผู้สูงอายุมีองค์ความรู้เรื่องของเล่นพื้นบ้าน เช่น ในเรื่องของวัสดุและ อุปกรณ์ที่จะนำมาทำเป็นของเล่น วิธีการทำของเล่น รวมทั้งวิธีเล่น เป็นอย่างดี เนื่องจากของเล่น เหล่านี้ต่างออกมาจากความทรงจำของผู้สูงอายุที่ได้พยายามรื้อฟื้นขึ้นมา เพื่อให้คงอยู่ต่อไป

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้สูงอายุได้มีการแสวงหาความรู้ในการทำของเล่นอยู่ตลอดเวลา เพราะ ของเล่นบ้านป่าแควมีมากกว่าร้อยละ ๗๐ ดังนั้นจึงแบ่งกันทำของเล่นตามความถนัดของแต่ละคน แต่ถ้าผู้สูงอายุท่านไหนต้องการที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมก็จะให้เพื่อนๆผู้สูงอายุด้วยกัน ช่วยกันสอน เช่น บางคนถนัดแต่สานงููด แต่ไม่ถนัดสานกบ เมื่อมารวมกลุ่มกันก็จะให้เพื่อนๆช่วยสอนเพื่อให้ตนเองเกิดความชำนาญมากขึ้น เพื่อที่จะสามารถไปถ่ายทอดให้กับเด็กๆได้ (สังเกต 14 มกราคม 2549)

- มีความสามารถที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา

นอกจากจะมีความรู้ในเรื่องที่จะถ่ายทอดแล้ว ต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดเช่นกัน ซึ่งอาจจะไม่ได้เป็นกับทุกคน บางคนอาจรู้เรื่องนั้นๆ ดี แต่ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดได้ ผู้สูงอายุต้อง ชอบสอน ชอบเล่าเรื่อง ถึงจะสามารถถ่ายทอดได้ดี การที่ผู้สูงอายุเป็นคนชอบเล่าเรื่องราวต่างๆ สามารถที่จะสร้างความสนใจให้กับเด็กๆได้เป็นอย่างดี เพราะเด็กย่อมอยากรู้ อยากเห็นในเรื่องที่ตนเองสนใจ

- มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา

เมื่อมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแล้ว ก็ต้องมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยเช่นกัน ความพร้อมในที่นี้แบ่งออกเป็น

ก. ความพร้อมในการเตรียมตัว เตรียมอุปกรณ์ที่จะทำการสอน

“ถ้าเค้าให้ไปสอนที่โรงเรียน พ่อก็จะเตรียมอุปกรณ์ไป เช่น กังหันลม พ่อก็จะเตรียมตอกไป เตรียมด้ามมันไป เชือกด้วย” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“สมมุติเขาให้เราไปสอนกำหนุน จานบิน เราก็ต้องตัดกระบอกไม้ไผ่ไป สั่งให้เขาตั้งเตาถ่านไว้ เหล็กเราเอาไปด้วย ไปเจาะรู” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“บางที่เวลาสอนใช้ทางมะพร้าว ใช้ใบมันสอนก่อน แทนที่จะใช้ตอกเลย เราจะได้ไม่ต้องหอบตอกไปเยอะ เอาใบมะพร้าวสอนก่อน” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“เวลาที่เราจะไปสอน เราก็เอาของที่เราจะไปสอน ก็จะมีมีดเหลาหนึ่งเล่ม มีตอกเราเอาไปเองหมด” (อุ้ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

ข. ความพร้อมในการเตรียมใจ เตรียมที่จะต้องไปพบกับลูกศิษย์ที่เป็นเด็กๆ เตรียมใจรับกับปัญหาและความวุ่นวายระหว่างที่ทำการสอน

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา บางครั้งต้องทำหน้าที่ในการสาธิตการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับบุคคลที่มาดูงานที่ พิพิธภัณฑ์เล่นได้ ซึ่งบางครั้งผู้ที่มาดูงานไม่ได้มีนัดเวลาที่แน่นอนไว้ ผู้สูงอายุจึงต้องมีความพร้อมตลอดเวลาทั้งในเรื่องของอุปกรณ์การเตรียมตัว และการเตรียมใจ เมื่อมีผู้ประสานงานกลุ่มมาบอกให้ไปสาธิต ผู้สูงอายุเหล่านี้พร้อมที่จะไปสาธิตอยู่ตลอดเวลา แต่อาจจะมีปบบ้างในเรื่องของเวลาที่นัดหมาย หากท่านใดไม่ติดภารกิจส่วนตัว ก็จะไปสาธิตให้กับคนที่มาดูงานได้ตลอดเวลา

- มีเทคนิคในการสอน

ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ผู้สูงอายุต้องสามารถสร้างเทคนิคต่างๆ ที่จะสามารถมัดใจเด็กๆ ให้อยู่กับของเล่นที่ตั้งใจจะทำ ผู้สูงอายุต้องมีเทคนิคที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากอายุของเด็กๆ ก็ไม่เท่ากัน ความสนใจก็ย่อมแตกต่างกันด้วย

จากการสังเกตของผู้วิจัย เทคนิคในการทำให้เด็กๆ ตั้งใจฟัง คือ การเล่าที่มาของของเล่นที่กำลังทำการสอนอยู่ให้เด็กฟังก่อน เช่น สอนงู ก็จะเล่าเรื่องผู้ชายจะจับผู้หญิงในสมัยก่อนให้ฟัง ว่าจับมือกันไม่ได้เลยต้องทำขึ้นมาแล้วให้ผู้หญิงใส่มือเข้าไป แล้วดึงออกไม่ได้ ผู้ชายต้องเป็นคนเอาออกให้ก็ได้จับมือผู้หญิง เด็กๆ ก็จะสนใจขึ้นมา แล้วถามผู้สูงอายุอยู่เสมอว่า จริงหรือเปล่า แล้วทดลองเอามือใส่ลงไปพอดึงออกไม่ได้ก็จะให้เพื่อนเพื่อนดึง ส่วนใหญ่เด็กที่ไม่เคยเล่นมาก่อนจะรู้สึกแปลกใจว่าทำไมถึงดึงไม่ออก ต่างก็ทดลองเล่นด้วยความสนุกสนาน จากนั้นจึงเริ่มเรียนสานงู โดยที่ผู้สูง

อายุเป็นคนเริ่มต้นให้เด็ก แล้วบอกวิธีสาน หลังจากนั้นจึงให้เด็กๆ ได้ทำเอง จนถึงสุดท้ายผู้สูงอายุจะเป็นคนที่เก็บงานให้เรียบร้อย

- เด็กเข้าถึงได้ง่าย

นอกจากคุณลักษณะต่างๆ ข้างต้นแล้ว การเข้าถึงได้ง่ายของผู้สูงอายุ ก็มีส่วนทำให้เด็กๆ อยากร่วมเล่น ผู้สูงอายุต้องมีลักษณะที่เด็กสามารถเข้าถึงได้ ไม่มีความรู้สึกเกรงหรือกลัว เวลาที่เด็กอยู่ใกล้ มีความเป็นกันเองจึงจะสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ดี โดยแบ่งออกเป็นดังนี้

- ด้านกายภาพ บุคลิกท่าทางของผู้สูงอายุเป็นคนใจดี หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ลักษณะเป็นผู้สูงอายุที่ใจดี ไม่ดุ ทำให้เด็กๆ ไม่กลัวที่จะอยู่ใกล้
- ด้านจิตวิทยา ผู้สูงอายุต่างมีจิตวิทยาในการเข้าหาเด็กและให้เด็กสามารถเข้าถึง เข้าใจเด็ก ในด้านต่างๆ ว่าเด็กในแต่ละวัยไม่เหมือนกัน เด็กที่โตย่อมมีเหตุผลและเชื่อฟังมากกว่าเด็กที่ยังเล็กอยู่
- ด้านสังคม ความสัมพันธ์ของคนในชนบทโดยเฉพาะที่บ้านป่าแดด มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแบบเครือญาติ และรู้จักกันหมดเกือบทั้งหมู่บ้าน มีความเป็นกันเองระหว่างเพื่อนบ้าน เด็กๆ ส่วนใหญ่ต่างก็รู้จักผู้สูงอายุอยู่แล้ว จึงทำให้เด็กๆ เข้าถึงตัวของผู้สูงอายุได้ไม่ยาก และผู้สูงอายุได้มีโอกาสไปสันทนาการทำของเล่นตามที่ต่างๆ มากมาย ดังนั้นการเข้าสังคมของผู้สูงอายุจึงไม่ได้เป็นปัญหา ทำให้เด็กๆ ต่างชื่นชอบที่จะอยู่ใกล้ มีความเป็นกันเองกับผู้สูงอายุสูง
- ด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ค่านิยมความเชื่อของสังคมชนบท ต้องเคารพผู้อาวุโส และถือว่าเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญา ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านของเล่นและเรื่องราวต่างๆ จากผู้สูงอายุ ทำให้เด็กได้เรียนรู้

1.2.2 ความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

จากการศึกษาพบว่าก่อนที่ผู้สูงอายุจะทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านนั้น ผู้สูงอายุได้มีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสารดังนี้

1.2.2.1. เพศของผู้รับสาร

เพศของผู้รับสารในที่นี้คือ เด็ก นั้นไม่ได้มีส่วนที่ทำให้ผู้สูงอายุแยกของเล่นระหว่าง เพศหญิง หรือว่าเพศชายแต่อย่างใด เนื่องจากของเล่นทุกอย่างนั้นเหมาะกับทุกเพศทุกวัยที่มีความสนใจในการเล่นที่บ้านดังกล่าว

“ไม่แยก เพราะว่ามันเป็นของเล่นที่เล่นได้ทุกเพศทุกวัย ผู้หญิงเล่นได้ ผู้ชายก็เล่นได้ อยู่ที่ว่ามันจะสนใจเล่นกับเราหรือเปล่า พอมันได้เล่นก็มันก็สนุก” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ชอบสนามมากกว่า แต่เด็กผู้ชายบางคนก็ชอบมากกว่าเด็กผู้หญิงเสียอีกนะ สนามอะไรพวกนี้ มันบอกว่าจะเอาไปจับสาว มันบอกอย่างนี้ เพราะเราเล่าเรื่องเมื่อก่อนให้มันฟัง” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...เด็กผู้หญิงบางคนก็ชอบเล่นลูกข่าง...”(อุ้ยชื่น อุ้นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

จะเห็นได้ว่าของเล่นดังกล่าวไม่ได้มีการแบ่งแยกในเรื่องเพศที่ชัดเจน ทั้งการทำ และการเล่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชอบของเด็กในแต่ละคนมากกว่าว่าจะชอบของเล่นชนิดนั้นหรือไม่ หรือต้องการที่จะทำเป็นหรือไม่ และวัตถุประสงค์ของเด็กที่ต้องการเอาไปทำอะไรที่นอกเหนือจากการเล่นธรรมดา จากข้อความข้างต้น วัตถุประสงค์ของเด็กผู้ชายมันจะเอาไปดูไปเล่นกับเพื่อนผู้หญิงเพื่อที่จะได้ถือโอกาสจับมือผู้หญิง ซึ่งจุดประสงค์ของเด็กผู้ชายนั้นนอกเหนือจากความสนุกที่ได้เล่นแล้วยังมีจุดประสงค์อย่างอื่นด้วยเช่นกัน

1.2.2.2 อายุ

การถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้พิจารณาก่อนการสอน คือ อายุของผู้รับสาร จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้สูงอายุจะแบ่งเด็กออกเป็น “เด็กเล็ก” กับ “เด็กโต” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้การกระบวนกรทำของเล่นแบ่งเกณฑ์ระหว่าง “เด็กเล็ก” กับ “เด็กโต” ในความคิดของผู้สูงอายุ ดังนี้

- เด็กเล็ก หมายถึง เด็กที่มีอายุระหว่าง 7-10 ปี หรือ ตั้งแต่ชั้น ป. 1- ป. 4
- เด็กโต หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป หรือ ตั้งแต่ชั้น ป.5 ขึ้นไป

ในกระบวนการทำของเล่นที่บ้าน จะเริ่มตั้งแต่ง่ายไปหายาก โดยที่ผู้สูงอายุจะให้เด็กทำในสิ่งที่ง่าย ๆ หลังจากนั้นผู้สูงอายุจะทำการแยกเด็กในขั้นตอนของการเตรียมอุปกรณ์ เช่น เด็กโตผู้สูงอายุก็จะสอนการจักตอกและสาน ส่วนเด็กเล็กก็ให้สานอย่างเดี่ยวโดยที่ไม่จำเป็นต้องจักตอก และการทำของเล่นที่อยู่ในระดับยากขึ้นและมีความซับซ้อนในขั้นตอนของการทำ รวมทั้งการใช้อุปกรณ์ที่มีอันตรายมากยิ่งขึ้น เช่น เหล็กสำหรับเจาะรู มีดเหลา เลื่อย ทั้งนี้ผู้สูงอายุต่างดูแลในขั้นตอนทำอย่างใกล้ชิด

“ถ้าเป็นเด็กเล็กเกินไปไม่สามารถที่จะประกอบได้ ยากไป เขาก็ไม่ต้องทำ อู๋ก็เตรียมอุปกรณ์มาให้หมด เพียงแต่ว่าเขาประกอบเท่านั้นเอง ก็จะมีอุปกรณ์มาให้” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

“ถ้าเด็กโตมาหาที่บ้าน ม.1 ม.2 เราก็จะสอนให้จักตอกก่อน” (อู๋โย สุภาวระ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ถ้าเป็นเด็กเล็กๆ ต้องใช้ตอก ถ้าเป็นเด็กโตก็ให้ทำมีด” (อู๋ยี่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“แต่ก็มีบางส่วนนะ ที่เล่นอย่างเดี่ยว แต่ทำไม่เป็น อู๋ยี่นอยากได้ แต่ไม่ยอมทำ ก็มีบางคนอยากทำด้วยตัวเองให้สำเร็จ เป็นบางคน ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะของเด็ก เด็กเล็กก็ไม่จำเป็นต้องทำ แต่ขั้นโตๆ ต้องทำเอง ถ้าทำไม่เสร็จเขาก็ไปหาอู๋ยี่นที่บ้าน” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุได้พิจารณาก่อนการสอนทำของเล่นโดยใช้อายุเป็นตัววัด เนื่องจากความสามารถในการรับสารของแต่ละช่วงอายุนั้นไม่เหมือนกัน ระดับความยากง่ายของการทำของเล่นจึงมีความแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้เมื่อเด็กเล็กได้โตขึ้นไป ผู้สูงอายุก็จะปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้เข้าสู่ระดับยากขึ้น

1.2.2.3 ทักษะและความสามารถของเด็ก

จากการศึกษาพบว่าทักษะของเด็กผู้ที่จะได้รับการถ่ายทอดเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้พิจารณา เนื่องจาก การทำของเล่นแต่ละอย่างทีนอกเหนือจากการสานนั้น ได้มี

อุปกรณ์ที่สำคัญและจะขาดไม่ได้คือ มีดเหลา ซึ่งมีความคม เด็กที่ยังมีทักษะไม่ดีพออาจจะทำให้เกิดอันตรายได้ และเด็กแต่ละคนก็มีความสามารถและทักษะในการใช้มีดเหลาไม่เหมือนกัน เด็กบางคนอาจเพิ่งได้เคยเห็น แต่เด็กบางคนอาจจะเคยจับ เคยทำมาบ้าง เพราะที่บ้านเด็กก็มีมีดเหลา ได้เห็นผู้ปกครองใช้ หรือเป็นลูกหลานของผู้สูงอายุที่ได้ทำของเล่นอยู่แล้ว ทำให้เด็กคุ้นเคย แต่ในการสอนทำของเล่นนั้น ผู้สูงอายุจะให้ใช้ก็ต่อเมื่อเด็กนั้นมีทักษะในการใช้มีดเหลาที่ดีแล้ว เนื่องจากประสบการณ์การสอนการทำของเล่นของผู้สูงอายุบางคน เคยมีเด็กถูกมีดบาดมือ แม้แต่ผู้สูงอายุเอง หากไม่ระวังก็ถูกบาดมือบ่อยๆ เช่นกัน

“ของบางอย่างสอนไม่ได้หรอก เพราะมันต้องเหลา ต้องใช้มีด ถ้าเป็นเด็กเล็กๆ ต้องใช้ดอก” (อ้อยชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“แบบนี้ ครอบมอญนี่ ไม่สอน เพราะว่ามันมีมีด ไม่กล้าสอน นักเรียนเขาไม่คุ้นกับการใช้มีดหรอก แล้วเวลาเรามาทำเองนี่ มีดต้องคมๆ อ้อยเลยไม่กล้าสอน จะสอนพวกงู นก มากกว่า” (อ้อยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

“เวลาไปสอนก็เลือกเอาอันง่ายๆ ที่ไม่ต้องใช้มีด” (อ้อยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

“เวลาสอนนี่ ต้องเอาที่ง่ายไป ไม่ใช่มีดเหลา เพราะเด็กทำไม่เป็น มีดเรามันคม เขาไม่จับมีดแบบเรา” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“ไม่สอน สงสารมัน มีดมันต้องคม ไม่คมไม่ได้นี่ เด็กสมัยนี้เกิดมาก็ไม่ได้จับมีดแล้ว จับแต่ปากกาดินสอ อย่างนี้เขาทำไม่เป็นกันหรอก ไม่กล้าสอน เพราะเด็กถือมีดไม่เป็น จับไม่เป็นกลัว” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

“สอนทำปลา ทำงู ส่วนใหญ่เป็นसान อันอื่นเป็นอุปกรณ์ที่เป็นอันตราย เป็นเหล็กเผาไฟแล้วเอามาเจาะรู ก็ไม่ค่อยสอนเท่าไร” (ด.ช. อติศัย สุภาวะ 26 ธันวาคม 2548)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุ ไม่ให้เด็กหยิบจับอุปกรณ์ที่เป็นอันตราย เช่น มีดเหลา เลย เนื่องจากกลัวเด็กได้รับอันตราย

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในเวลาที่ผู้สูงอายุทำการสอน หากต้องใช้อุปกรณ์ มีเวลา ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ทำให้ เช่น การเหลาด้ามจับของกังหัน ผู้สูงอายุจะให้เด็กเป็นผู้สานตัวใบพัดของกังหัน และจะเป็นผู้เหลาด้ามจับให้เด็ก และเด็กก็ไม่กล้าที่จะจับต้องอุปกรณ์นี้แต่อย่างใด

1.2.2.4 ความสนใจ

จากการศึกษาพบว่า ของเล่นกับเด็กเป็นของคู่กัน ส่วนใหญ่แล้วสนใจที่จะเล่นแต่ไม่ได้หมายความว่าสนใจที่จะทำของเล่นกันทุกคน ความสนใจของเด็กจึงแบ่งออกเป็น

- ก. สนใจที่จะเล่น
- ข. สนใจที่จะทำของเล่น
 - สนใจตามธรรมชาติ
 - สนใจแบบมีเงื่อนไข

ดังนั้นก่อนการทำของเล่นผู้สูงอายุจึงต้องพิจารณาถึงความต้องการและความสนใจของเด็กด้วย

“ตอนที่กำลังจะเริ่มต้น เด็กบางคนที่มีมันไม่เอามันก็ได้ครึ่งตัวที่เราสอนเท่านั้นไม่ทำต่อ แต่เด็กที่อยากได้ อยากทำเป็นมันจะตั้งหน้าตั้งตาทำ ถามต่อถ้าทำเสร็จว่าต้องทำยังไงอีก บางคนถ้ามันสนใจก็สนใจจริงๆนะ” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ถ้าสนใจ ถ้าเด็กคนไหนอยากทำเป็นก็มาหา มาสอนให้หน่อย เขาจะเอาไปทำเองที่บ้าน ทำเล่นเอง” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“เป็นบางคน บางคนก็ถามมาก บางคนสนใจก็สนใจ บางคนไม่สนใจก็ไม่สนใจ เราก็ไปเข้าค่ายกับเขา สอนเขาทำ ถ้าสนใจก็มา ไม่เอาก็ไม่เอา” (อ้อยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“บางคนก็ทำไม่เป็น ไม่ทำด้วย ทำให้หน่อย ตัวเท่าไหราก็ว่ามา ซื่อเอา เราก็ตามใจพวกแกละกัน ไม่รู้จะว่ายังไง” (อ้อยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า ผู้สูงอายุได้มีการวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนที่จะทำการสอนทั้ง 4 หัวข้อข้างต้น ทำให้ผู้สูงอายุได้ทราบว่าเมื่อวัย ทักษะ ความสนใจของเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกันผู้สูงอายุจึงสามารถเลือกของเล่นที่จะทำการสอนได้ต่อไป

1.2.3 กลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำการถ่ายทอด

1.2.3.1.การเชื่อมโยงของเล่นกับนิทาน

เด็กๆ กับนิทานเป็นของคู่กันเพื่อให้ของเล่นมีความน่าสนใจมากขึ้น ผู้สูงอายุได้นำของเล่นมาผูกเชื่อมโยงกับตัวเอกในนิทานเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับเด็กๆ เช่น เรื่อง กระต่ายกับเต่า ในนิทานอีสป จะเห็นได้ว่าตัวเอกสองตัวนี้เป็นไม้เบื่อไม้เมา เป็นคู่แข่งกันมาแต่ไหนแต่ไร ในเมื่อมะพร้าวต้องผ่าเป็นสองซีกเพื่อที่จะได้มาทำเป็นของเล่น ผู้สูงอายุก็เลยนำตัวเอกสองตัวนี้มาทำเป็นของเล่นคู่กัน ให้เป็นคู่แข่งกันตลอดไป

“เราต้องบอกวิธีเล่น วิธีทำ เราต้องแนะนำเขาหมดว่าสาเหตุมันเกิดจากอะไร เช่น พ้อเอากะลามะพร้าวมาทำเต่า ถ้าถามว่ามายังไง เราก็จะบอกว่า มะพร้าว 1 ลูก มันผ่าได้ 2 ซีก ก็จะมีเต่ากับกระต่าย นิทานเต่ากับกระต่ายมันวิ่งแข่งกันมาตั้งแต่สมัยไหน เขาเลยเอามะพร้าว 1 ลูก มาทำได้ 2 อย่างคือ เต่ากับกระต่าย เอาไว้วิ่งแข่งกัน เราก็เล่า เล่าประวัติให้ฟังว่าเป็นมาแบบนี้...”(อ้อยไย สุภาวะ 17 ธันวาคม 2548)

1.2.3.2.การสาธิต

จากการศึกษาพบว่า การสาธิตเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กๆ ได้ดูเป็นตัวอย่างก่อนการปฏิบัติจริง ซึ่งตามธรรมชาติของเด็กแล้วอยุ่อยากรู้ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากลอง เมื่อได้มาเห็นผู้สูงอายุสาธิตการทำของเล่นให้ดู อยุ่อยากรู้อยากลองและอยากรู้อยากจะทำด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น

“อ้อยทำให้ดูก่อน แล้วอีกรอบหนึ่งให้เราทำตาม” (ด.ช.อดิศักดิ์ สุภาวะ สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

“เราก็สอนพับตอก ให้เขาทำตาม พอเสร็จหมดแล้วเราก็ประกอบให้เขา” (อ้อยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“เราเอาเหล็กเจาะทำเป็นรูให้ดูก่อน แล้วก็ให้ทำตาม” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

1.2.3.3. ให้เพื่อนรุ่นเดียวกันสอนกันเอง

นอกจากที่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุโดยตรงแล้ว ผู้สูงอายุมักมีกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งคือ การให้เพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันสอนกันเอง โดยเพื่อนที่จะเป็นผู้สอนนั้นต้องทำเป็นก่อน ทำให้เด็กรู้สึกสนุกไปกับทำของเล่น นอกจากนั้นยังเป็นการสอนให้เด็กรู้จักถึงการช่วยเหลือกัน ไม่ทิ้งกัน

“บางคนพอทำเป็นแล้วก็ไปสอนเพื่อนอีกต่อหนึ่ง บางครั้งคนเก่งๆ ก็จะอยู่กับเรา พอพวกเขา ก็จะสอนต่อให้เพื่อน” (อ้อยไย สุภาวะ 17 ธันวาคม 2548)

“...บางทีก็สอนเพื่อนให้ทำด้วย ขนาดว่าเพื่อนบอกว่าทำไม่เป็น มันก็ยังบอกว่าไม่เป็นไร เดี่ยวเราจะสอนให้ ทำแบบนี้ละ ทำแบบนี้ละ เออ ก็สอนกันเหมือนกันนะ...” (อ้อยหน่อ คำแดง 17 ธันวาคม 2548)

“พวกที่เป็น ทำเป็นแล้วก็ไปสอนคนอื่นต่อ พวกที่ทำไม่เป็นก็มาให้ผู้สอนให้” (ด.ช. อติศัย สุภาวะ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

1.2.3.4. เป็นการสื่อสารแบบแนวนอน (Horizontal Communication)

จากการศึกษาพบว่า ด้วยความรู้สึกของเด็กที่มีต่อผู้สูงอายุนั้น เด็กรู้สึกเสมอว่าผู้สูงอายุเป็นคุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นครู ทำให้รู้สึกว่าอยู่ในระดับเดียวกันไม่ได้เป็นคำสั่งเหมือนที่ครูสั่งการบ้าน ไม่จำเป็นต้องกลัวผู้สูงอายุเหมือนกับครูที่โรงเรียน และการสอนก็ไม่ได้มีกฎบังคับที่ตายตัว ทำให้เด็กรู้สึกถึงความเป็นกันเองในระหว่างที่ผู้สูงอายุสอนให้ทำของเล่น

“...ยิ่งอุ้ยใจดี ไม่ดู เด็กยิ่งได้ใจ ไม่เชื่อฟัง...” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

“อุ้ยใจดี ไม่น่าเบื่อ” (ด.ญ. จรรยา บุญส่ง สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“นั่งดูเฉยๆ ก็ได้ถ้าไม่ทำ อุ้ยก็ไม่ว่าอะไร ใจดี ไม่ดู ไม่กลัวอุ้ยด้วย” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในขณะที่ผู้สูงอายุสอนทำของเล่นให้กับเด็กๆ อยู่นั้น อุ้ยไม่ได้สั่งไม่ได้บอก ว่าต้องทำ จะทำหรือไม่ทำก็ได้ เพราะไม่มีการสอบให้คะแนน ถ้าไม่ทำหรือทำไม่เป็นผู้สูงอายุก็จะเป็นคนทำให้เล่น ทำแล้วให้ไปส่งครูเอง ดังนั้นการสื่อสารจึงเป็นแบบแนวนอน ไม่ได้มีคำสั่งที่เป็นทางการใดๆ เกิดขึ้นระหว่างการถ่ายทอดภูมิปัญญา

1.2.3.5. การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ (Nonformal Communication)

จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุใช้การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการในเรื่องการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยที่บ้านของผู้สูงอายุเป็นสถานที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา หรือแม้กระทั่งโรงเรียนบรรยากาศก็เป็นแบบไม่เป็นทางการ ให้ความรู้สึกที่สบายกับเด็กๆ ไม่เครียด ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างราบรื่น

นอกจากนั้นการให้ความเป็นกันเองของผู้สูงอายุ ทำให้เด็กไม่รู้สึกที่กลัวและเกรง เด็กจึงเรียนรู้ด้วยความสนุกสนาน

“เขามานั่งล้อมเรา สอนคนนั้นนิด คนนี้นิดหนึ่ง บางทีก็อุ้ยๆ ดูให้หน่อย...” (อุ้ย แอ สุธรรมมา 20 ธันวาคม 2548)

ในระหว่างการเรียนการสอนนั้น ภายในห้องเรียนจะไม่มีโต๊ะหรือเก้าอี้ให้นักเรียนนั่ง แต่จะเป็นการนั่งล้อมวงกับพื้น โดยมีผู้สูงอายุอยู่ที่กลางวงคอยสอนให้เด็กๆ ทำ นอกจากนี้จะเป็นบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการแล้ว การนั่งกับพื้นทำให้สามารถวางวัสดุอุปกรณ์ได้มากกว่าการนั่งบนเก้าอี้

1.2.3.6. การจัดกลุ่มที่เหมาะสม

ผู้สูงอายุมีความสามารถในการแบ่งกลุ่ม ได้ตามความเหมาะสมได้เป็นอย่างดี ว่ากลุ่มหนึ่งควรมีตั้งแต่ 5-7 คน จึงจะทำให้การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดประสบผลสำเร็จ ทำให้เด็กเกิดความรู้และความเข้าใจ เมื่อเกิดความเข้าใจจึงอยากทำต่อและอยากทำให้สำเร็จ

“...เด็กประมาณ 6-7 คน ต่อหนึ่งกลุ่ม...” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“แบ่งเป็นกลุ่มๆ ย่อยออกไป สมมุติว่ามา 10 คน ก็แบ่งทำงู 5 คน กังหัน 5 คน ถ้าทำเสร็จก็สลับกัน...” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...เปลี่ยนกันเข้าทีละรอบ ถ้าโรงเรียนไหนมีหลายร้อยแล้วแต่เราจะแบ่งเป็นกี่รอบ...” (อุ้ยชื่น ชุ่มเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ถ้าไปสามคน ก็แบ่งเป็นสามกลุ่ม ไล่เข้าไป กลุ่มนี้จะเอาอะไร พอได้ก็เวียนกันไป จะเอางู ไข่ที่ได้ปลาแล้วก็ออกมาเอางู ไข่ที่ได้งูแล้วก็เอาปลา ส่วนพอสอนนก...” (อุ้ยชื่น ชุ่มเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...สอนกันคนละกลุ่ม เป็นกลุ่มไป...” (อุ้ยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

1.2.3.7. การสื่อสารแบบตัวต่อตัว (person to person)

นอกเหนือจากการแบ่งกลุ่มย่อยแล้วผู้สูงอายุยังได้ใช้การสื่อสารแบบตัวต่อตัวเข้ามาช่วยในการถ่ายทอดภูมิปัญญา จากผลการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่ใช้วิธีนี้ เนื่องจากเข้าถึงง่ายทำให้เด็กเข้าใจได้ง่ายที่สุด และเข้าใจได้ดีที่สุด

“สอนทีละเยอะๆ ดูแลไม่ทั่วถึง สมมุติว่าสอนทีละ 6 คน เราก็ให้นั่งเรียงกัน เราก็สอนไปที่ละคน จนถึงคนสุดท้าย พอถึงคนสุดท้ายก็พับเหมือนกันได้หมด พอเสร็จเราก็เอาคนสุดท้ายมาขึ้นต้นพับอันใหม่ต่ออีก ไล่ไปไล่มา เพราะครั้งหนึ่งทำอยู่ประมาณ 3-4 รอบ รอบที่ 4 เสร็จก็เสร็จ...” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...สอนทีละคน เราก็เริ่มให้เขา จากนั้นก็ทำเอง พอเห็นลายแล้วเขาก็ทำต่อได้...”
(อุ้ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุจัดกลุ่มเด็กให้เล็กลงก่อน และจากนั้นก็ทำการสอนไปที่ละคน จนกว่าจะทำได้แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารแบบตัวต่อตัวมีประสิทธิภาพต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน เพราะการสื่อสารแบบตัวต่อตัวนั้น ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะได้ตอบกันได้ทันทีในเวลาที่ไม่เข้าใจ

1.2.3.8. การสื่อสารสองทาง (Two – way Communication)

การสื่อสารสองทาง ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดให้กับเด็กที่เป็นผู้รับการถ่ายทอด การสื่อสารสองทางเกิดขึ้นเมื่อเด็กไม่เข้าใจในสิ่งที่ผู้สูงอายุสามารถที่จะซักถามข้อข้องใจได้ตลอดเวลาของการเรียนการสอน และผู้สูงอายุก็พร้อมที่จะตอบคำถามเด็กด้วยเช่นกัน

“เวลาไม่เข้าใจก็ถามอุ้ย อุ้ยก็ตอบทุกอย่าง” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“...คนไหนที่ไม่เข้าใจก็ถาม อุ้ยก็ตอบไป...” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

1.2.3.9. การใช้ภาษาถิ่น

การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านนั้นผู้สูงอายุในฐานะผู้ส่งสารนั้นได้ใช้ภาษาท้องถิ่นในการถ่ายทอด เนื่องจากผู้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นลูกหลานภายในหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นภาษาไม่ได้เป็นอุปสรรคในการถ่ายทอด หรือแม้แต่จะต้องไปรับบทบาทการเป็นครูจำเป็น ที่โรงเรียนก็ตาม แต่ครูจำเป็นทุกท่านก็ไม่ได้ใช้ภาษาไทยกลาง เหมือนกับครูที่โรงเรียนของเด็กๆ แต่อย่างไร เนื่องจากผู้สูงอายุเข้าใจดีว่าตนไม่ได้มีความชำนาญในการใช้ภาษาไทยกลาง เพราะฉะนั้นการถ่ายทอดโดยใช้ภาษาถิ่นจึงเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุถนัดที่สุด และสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ดีที่สุดเช่นกัน

“ภาษาเมืองเรานี้ดี ภาษาไทย (ภาษาไทยกลาง) คงไม่จบ เหนื่อยตาย” (อุ้ยแอสวรรรมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

2. เนื้อหา (Message)

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ผู้สูงอายุมีเนื้อหาของการถ่ายทอดตามรายละเอียดดังนี้

- 2.1 ความเป็นมาของของเล่น
- 2.2 ประโยชน์
- 2.3 ความยากง่าย
- 2.4 ความรู้เรื่องวัสดุและอุปกรณ์
- 2.5 วิธีทำ
- 2.6 วิธีเล่น

2.1.ความเป็นมาของของเล่นพื้นบ้าน

ในการสอนทำของเล่นพื้นบ้านแต่ละครั้ง ผู้สูงอายุมักจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับของเล่นพื้นบ้านให้เด็กๆ ได้ฟัง ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ตัวอย่างเช่น

พญาลี้มงาย / พญาลี้มแดง

ตำนานมีอยู่ว่ามีพญาคนหนึ่ง (พญา หมายถึง ผู้มีอำนาจเป็นเจ้าเมืองหรือขุนนางในอดีต) ได้ยินคำล่ำลือของของเล่นชิ้นนี้ จึงอยากทดลองสติปัญญา แต่ถึงอย่างไรไม่สามารถนำเอาเข็ชออกจากร่องได้ และพยายามหาหนทางเอาชนะให้ได้จนลี้มกินข้าวววาย (ข้าวเช้า) และข้างแดง (ข้าวเย็น) ในอดีตของเล่นชนิดนี้เกิดมาจากการว่างงานของเด็กเลี้ยงวัวเลี้ยงควายที่ไม่มีอะไรทำจึงคิดของเล่นชิ้นนี้ขึ้นมา ทดลองภูมิปัญญากันหากใครเอาเข็ชออกได้ก็ถือว่าเก่งที่สุด จึงเกิดความนิยมเล่นกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่

โก้งแก้ง

มีการขนานนามเรียกตามวัสดุที่สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นของเล่นชิ้นนี้ชนิดของการตั้งชื่อของเล่นประเภท โก้งแก้งหรือโก้งกาง เป็นลักษณะอาการ เก้งๆ กังๆ เหมือนคนตัวสูงยาว ขายาว ก้าวเท้าซ้ำทำอะไรไม่ค่อยถนัด

งูคุดหรืองูเกี่ยวสาว

“พุดให้ฟังก่อน เชนงูนี้ สมัยก่อนเขามีลูกชาย แล้วไปติดผู้หญิง อยากรู้ได้เขามา เป็นเมีย ไม่รู้จะทำอย่างไร จีบไม่เป็น พ่อก็เข้าใจก็สานงูให้ แล้วไปหาสาวให้สาวเอามือใส่ ใส่นี้ก็ เอาออกไม่ได้แล้วใครละจะเอาออก ผู้ชายก็เอาออกให้ พ่อเอาออกให้ก็ต้องพาไปหาพ่อแม่ ที่นี้ก็ได้ แต่งงานกัน เพราะจับมือลูกสาวเขาแล้ว พ่อเล่าเสร็จพวกเด็กๆ ก็ฮือฮา สอนหน่อยๆ อู้ยสอนหน่อย อยากรู้ทำ” (อู้ยแอ สุธรรมมา 20 ธันวาคม 2548)

“เล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนไม่มีของพลาสติก ไม่มีของสังเคราะห์มีแต่แบบนี้ ทำให้เด็ก เล่น เอาแขวนที่อู๋บ้าง พวกเขาก็นั่งฟังและคงจะคิดตามว่า คงจะจริงนะ สมัยก่อนมีของเล่นแบบนี้ ไม่เหมือนกับสมัยนี้นะ เล่าให้ฟังก็นั่งฟัง” (อู้ยหนอ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

กำหมุ่น

“กำหมุ่นนี้ แทนลูกไม้ เรียกว่าลูกเหียง สมมุติว่าหน้าร้อน ไม่มีนาทำ เราก็เอาลูก เหียงมาเล่น เวลาไปไร่ไร่ควายมันก็หมุ่น ถ้าไม่มีลูกเหียงก็เอามาแล้วเอาปีกไก่มาสองอัน มาเสียบทำเป็นลูกเหียง มันก็หมุ่นเหมือนกัน...เราก็บอกว่า เมื่อก่อนต้นไม้เยอะ แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีมาก ต้นไม้ถูกทำลายลงไป โคนเอามาปลูกบ้าน ก็เลยต้องทำกำหมุ่นมาแทน” (อู้ยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...แล้วอู้ยก็เล่าความเป็นมาให้ฟังว่า สมัยก่อนตอนที่อู้ยเด็กๆ พ่อแม่ของอู้ยได้ทำ ของเล่นพวกนี้มาให้อู้ยเล่น แล้วอู้ยก็คิดแล้วลองทำๆดู...” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

ความเป็นมาดังกล่าว จะทำให้เด็กๆ ได้รับทราบถึงภูมิปัญญาของคนในอดีตที่สร้างสรรค์ ของเล่นให้กับเด็กๆ โดยที่อาศัยเพียงวัสดุรอบตัวก็สามารถทำของเล่นให้กับลูกหลานได้ โดยไม่ต้องซื้อหาเหมือนกับของเล่นในสมัยนี้

2.2. ประโยชน์

นอกจากของเล่นพื้นบ้านที่ผู้สูงอายุได้ทำขึ้นมาเพื่อลูกหลานได้เล่นแล้วนั้น ยังมีเรื่องราวที่

บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับของเล่นว่าไม่ใช่เป็นเพียงแต่ของเล่น แต่มีประโยชน์อย่างไร เช่น โกงแก๊ง ของเล่นชนิดนี้ในอดีตเคยเป็นพาหนะในการเดินทางข้ามน้ำที่ไม่ค่อยมีความลึกเท่าใดนัก ใช้เดินข้ามโคลนหรือที่ขึ้นแฉะ เพราะเส้นทางไม่ค่อยสะดวกสบายเป็นป่าเขา และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนในสมัยก่อน ในการหาทิศทางของลมเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำงานอีกด้วย

“ต้องบรรยายว่าของเล่นแต่ละชิ้น ทำมาจากอะไร และมีประโยชน์อย่างไร เช่น กังหังลมเมื่อก่อน คนสมัยก่อนเวลาจะตีข้าว ถ้าคนไหนมีหัวคิดหน่อย ก็จะเอากังหันมาได้ลมดู ทำให้รู้ว่า ลมจะไปทิศไหน เราก็อยู่ต้นลม เวลาตีข้าวก็ไม่คัน ” (อู๋โย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

2.3. ความยากง่าย

ของเล่นแต่ชนิดมีกระบวนการทำที่ยากง่ายแตกต่างกันไป โดยผู้วิจัยได้แบ่งระดับความยากง่ายของกระบวนการทำของเล่นพื้นบ้านออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1	ได้แก่	นก, ปลา, กบ, งูคูด
กลุ่มที่ 2	ได้แก่	ดอกฝิ่น, กังหันลม
กลุ่มที่ 3	ได้แก่	ลูกข่างสะบ้า, ลูกข่างสตางค์, จานบิน, แมลงปอ, นกหวีด, บ้องถบ, กำหมูน
กลุ่มที่ 4	ได้แก่	ลูกข่างไว้, โกงแก๊ง, ก๊อบแก๊บ, พญาลืมกาย, พญาลืมแลง, สัตว์กะลา, ถิ่นถ่ม
กลุ่มที่ 5	ได้แก่	บาร์สูง, บาร์โต๊ะ, อมรเทพ
กลุ่มที่ 6	ได้แก่	สัตว์กระโดด, สัตว์ล้อ, สัตว์ชัก, คนเลื่อยไม้, คนดำข้าว, ครกกระเดื่อง, ครกมอง, หน้าไม้, ลูกข่างไม้, สัตว์ไม้, ฯลฯ

โดยมีเกณฑ์ในการจัดระดับความยากง่ายของของเล่นดังนี้

1. วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้
2. เวลาในการทำ
3. ขั้นตอนในการทำ
4. การใช้จินตนาการในการประดิษฐ์

จากการสังเกตของผู้วิจัย สำหรับการสอนหรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของผู้สูงอายุ นั้น การสอนสำหรับผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำของเล่นมาก่อน ผู้สูงอายุจะเริ่มต้นที่การสอนในกลุ่มที่ 1 และ 2 ทุกครั้ง ไม่ว่าจะผู้รับการถ่ายทอดหรือผู้ที่สนใจจะเรียนนั้น จะมีอายุเท่าไร เป็นผู้ใหญ่หรือว่าเป็นเด็กก็ตาม เนื่องจากการสอนทำของเล่นในกลุ่มที่ 1 และ 2 นั้นมีความง่าย และใช้เวลาในการสอนไม่นาน รวมทั้งผู้ที่มาดูงานมีเวลาไม่มากสำหรับการทำของเล่น หลังจากนั้น ผู้สูงอายุจะเป็นผู้เก็บงาน หรือประกอบ ให้เป็นรูปร่างอย่างที่ต้องการ ด้วยการตัดหรือแต่งด้วยมีด เหนียวด้วยตัวเอง และก็ให้ของเล่นดังกล่าวเป็นที่ระลึกกับผู้มาดูงาน

ส่วนเด็กเล็กที่มาดูงานด้วยนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะไม่ได้ทำด้วยตัวเอง ผู้สูงอายุจะเป็นคนทำให้ทั้งหมดทุกขั้นตอน และแม้จะไม่ได้ทำเอง แต่ทำให้เด็กได้เห็นกระบวนการทำของเล่น

2.4. ความรู้เรื่องวัสดุและอุปกรณ์

ผู้สูงอายุต่างมีความชำนาญในเรื่องการใช้อุปกรณ์ที่ใช้ทำของเล่นเป็นอย่างดี และยังคงอยุ่ระวังในเรื่องของการใช้อุปกรณ์ของเด็ก ในกรณีที่ต้องใช้อุปกรณ์ที่เป็นอันตราย พร้อมกันนั้นในระหว่างการสอนผู้สูงอายุยังได้สอดแทรกเนื้อหาในเรื่องของความหลากหลายของไม้ไผ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัสดุสำคัญในการทำของเล่นบ้านพื้นบ้าน รวมทั้งวัสดุที่นำมาใช้ทำของเล่นพื้นบ้าน โดยส่วนใหญ่ก็จะนำมาจากสิ่งที่หาได้รอบตัว ไม่ได้ซื้อหา รวมทั้งวัสดุที่เหลือใช้จากการปลูกสร้างบ้าน

“เด็ก ๆ ถ้าได้มามันไม่ฟังเสียงหรือ กู่นววยเลยแหละ แต่เราก็ระวังเรื่องมีด เพราะวันก่อนพ่อก็โดนมีดบาด” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...ไม้ที่ใช้ทำโก้งแก้งต้องให้พื้นหน้าผาก เพราะถ้าล้มมาจะได้ไม่มาเสียบคางของคนเล่น ถ้าต่ำกว่าพอล้มก็เสียบลงที่คาง” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ไม้นี้ก็เอามาจากบ้านเราในป่า ยังมีตอไม้เก่าๆ เยอะมาก ตอใหญ่ด้วยทำได้หลายอัน ล้มกันสมัยไหนก็ไม่รู้ บางทีก็ไปขอที่เหลือจากการปลูกบ้าน” (อุ้ยชื่น อุ้นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ไม้บง ไม้แต่ละอย่างไม่เหมือนกันนะ ของเล่นบางอย่างต้องใช้ไม้เหนียวอย่างอมรเทพ อย่างบางคนเล่นไม่เป็น ทำหักก็กลับมาให้อุ้มซ่อมอีก” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“ตอกนี่นะ ต้องไปเอาที่ลำห้วย มันลอกยาก ลำบากหน่อย” (อุ้ยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

“ไม่พวกัน เวลาที่เขาปลูกบ้านกัน อุ้ยก็ไปเอามา เศษไม้ทั้งนั้น เศษไม้ที่เขาตัดทิ้ง อุ้ยก็ไปเก็บมา เก็บมา” (อุ้ยแฉ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ครั้งหนึ่งอุ้ยขึ้น อุ้นเรือน เคยทำของเล่นให้ผู้วิจัยคือ สัตว์ทะเล(กระต่าย) ในขณะที่อุ้ยขึ้นกำลังทำของเล่นอยู่นั้น จะเดินไปรอบๆ บ้านเพื่อหาวัสดุมาทำให้ และบอกสอนผู้วิจัยทุกครั้งไปหยิบวัสดุชิ้นนั้นมา เช่นกะลาที่เขาทำ ก็จะมีบอกว่าต้องเลือกเอาที่มันลูกเล็กๆ หางก็ดึงมาจากต้นปอ แล้วมาพันเป็นเส้น เพื่อให้ได้หาง จากนั้นก็เหลากิ่งไม้เนื้ออ่อน มาแต่งให้เป็นหู และล้อ

จากการที่ผู้วิจัยเคยได้ปาดงานบิน โดยมีอุ้ยหน่อ และอุ้ยก้วน เป็นผู้ฝึกสอน อุ้ยทั้งสองจะบอกวิธีจับมีดเหลาให้กับผู้วิจัยให้ถูกต้อง โดยการหนีบด้ามของมีดเหลาไว้ จากนั้นให้จับตรงมีดตรงส่วนที่ไม่มีคม ผู้วิจัยสังเกตว่า คมของมีดเหลาจะอยู่ตรงส่วนปลายเท่านั้น แล้วค่อยๆปาดงานบิน ใช้ตอกแทนไม้บรรทัดในการวัดให้งานบินเท่ากันทั้งสองด้าน โดยที่มีรู อยู่ตรงกลาง แล้วขึงน้ำหนักของงานบินโดยการวางบนนิ้วมือหนึ่งๆ ถ้าไม่เอียงไปด้านใดด้านหนึ่งถือว่าใช้ได้

2.5. วิธีทำ

เป้าหมายของการถ่ายทอดภูมิปัญญาคือ ต้องการที่จะอนุรักษ์ให้ของเล่นพื้นบ้านยังคงอยู่ คู่ชุมชนบ้านป่าแดดตลอดไป หนึ่งในวิธีที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ได้คือ การสอนให้เด็กและเยาวชนทำของเล่นดังกล่าว การสอนของผู้สูงอายุไม่ใช่การเขียนบนกระดานเหมือนกับครูที่โรงเรียน เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ได้มีทักษะในการสอนแบบครู ไม่มีแบบแผนการเรียนการสอนที่แน่นอน การสอนของผู้สูงอายุจึงเป็นวิธีการที่ผู้สูงอายุทำเท่าที่จะทำได้ ผู้สูงอายุต้องการให้เด็กทำของเล่นเป็น ดังนั้นเนื้อหาที่ผู้สูงอายุบอกถึงวิธีทำนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการบอกแล้วให้ทำตาม หรือการทำไปพร้อมๆ กันกับเด็ก

“ไม่ได้ไปสอนหนังสือนี้ ไปสอนสานของเล่น” (อุ้ยก้วน ไชยวงศ์ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“สอนทำสัตว์ต่างๆ ไม่ได้สอนเป็นตัวหนังสือ สอนงู สอนसानงู” (อุ้ยแฉ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

“ก็บอกไป พับแบบนี้ งอแบบนี้ เอาอันนี้ลง แล้วเอาอีกเส้นหนึ่งมา ก็บอกไปแบบนี้ นะ ดูอุ้ยนะ อย่าดูที่อื่น ดูมืออุ้ย” (อุ้ยก้วน ไชยวงศ์ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“บางคนอยากได้งู งูที่มันใส่มือ เราก็เอาตอกให้ไปคนละสองเส้น หัดไปทำไป ทำแบบอุ้ยนี้ บางคนเอาตอกมาพับสองเส้น เราก็ต้องบอกว่าไม่ใช่ละ ใช้ตอกเส้นเดียวกันก่อน เส้นนั้นเอาไว้กมัด เอาอันนั้นลง แล้วเขาก็ถามต่อ เส้นนั้นจะยังงัยต่อ เราก็บอกไป เอาเส้นนั้นลงมาแล้วพับลงมา เหมือนเมื่อกี้ มันก็เป็นหัวงูออกมา” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“เวลาเราसानงู ให้เอามือสอดเข้าไปด้วยนะ จะง่าย” (อุ้ยแฉ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

2.6. วิธีเล่น

นอกจากจะสอนการทำของเล่นให้กับเด็กๆ แล้ว ผู้สูงอายุยังได้ทำของเล่นให้เด็กได้เล่น โดยเฉพาะแต่เด็กที่บ้านป่าแดดเท่านั้น ยังรวมถึงเด็กจากที่อื่น ที่มาดูงานโดยการบอกวิธีเล่นหรือสอนให้เด็กๆ

“อย่างหลานนี้ เป็นหลานของหลานอุ้ยอีกที ก็สอนให้เล่น เล่นลูกข้าง” (อุ้ยแฉ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในการสอนให้เด็กของเล่นนั้นผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเริ่มจากการสาธิตการเล่นให้เด็กได้ดูก่อน จากนั้นก็ให้เด็กลองเล่นลองจับของเล่นชิ้นนั้นดู เช่น พญาลิ้มแลง และ พญาลิ้มงาย ต่างมีวิธีเล่นที่แตกต่างกัน โดยที่พญาลิ้มงายต้องทำให้ก่อนไม่ที่อยู่คนละด้านให้มาอยู่ด้านเดียวกัน และแยกออกจากกันเวลาที่จะเริ่มเล่นใหม่ ส่วนพญาลิ้มแลงจะต้องเอาเชือกปอที่อยู่ในส่วนออกมาให้ได้ ซึ่งเป็นการฝึกทักษะของเด็กให้มีสมาธิได้เป็นอย่างดี ของเล่นสองอย่างนี้ผู้สูงอายุก็จะสาธิตการเล่นให้ดูก่อน

3. ช่องทางการสื่อสาร/สื่อ (Channel/Media)

ช่องทางการสื่อสาร/สื่อ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอันแบ่งออกเป็น

- 3.1 พื้นที่/ช่องทางการสื่อสาร (Channel)
- 3.2 เวลา (Time)
- 3.2 สื่อ (Media)

3.1. พื้นที่/ช่องทางการสื่อสาร (Channel)

ในการทำของเล่นพื้นบ้านและการถ่ายทอดภูมิปัญญาเล่นพื้นบ้านของผู้สูงอายุนบ้านป่าแดดมีพื้นที่/ช่องทางการสื่อสารดังนี้

- 3.1.1 บ้าน
- 3.1.2 โรงเรียน
- 3.1.3 วัด
- 3.1.4 พิพิธภัณฑ์เล่นได้

3.1.1.บ้าน

ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านมักจะอยู่เฉยๆ อยู่ที่บ้าน แต่สำหรับผู้สูงอายุที่บ้านป่าแดดที่เป็นสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ นั้น อยู่ที่บ้านพร้อมกับทำของเล่นพื้นบ้านเพื่อให้ลูกหลานได้เล่น หรือเพื่อขาย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นบ้านยังเป็นที่สาธิตการทำของเล่นหรือมาศึกษาดูงาน ทำให้การสื่อสารเป็นในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ คนที่มาดูงานรวมทั้งเด็กๆ ที่มาเรียนการทำของเล่นพื้นบ้านกับผู้สูงอายุมีการผ่อนคลาย มีความเป็นกันเองระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ที่มาดูงานรวมทั้งเด็กๆ

บริเวณบ้านของผู้สูงอายุที่ทำของเล่นจะเต็มไปด้วยเศษไม้ หรืออุปกรณ์ที่ใช้ทำของเล่น เช่น ดอกที่ตากแดดไว้เพื่อเตรียมไว้สำหรับทำของเล่นจำพวกสาน ไม้ไผ่ขนาดต่างๆกันไป ในการทำของเล่นพื้นบ้านที่บ้านของผู้สูงอายุนั้น มีทั้งการรวมกลุ่มกันทำที่บ้านของใครคนใดคนหนึ่ง หากของเล่นที่ทำนั้นมีการสั่งซื้อจำนวนมากไม่สามารถที่จะทำคนเดียวได้ จึงต้องมีการรวมกลุ่มและแบ่งหน้าที่กันทำ และแยกกันทำหากรายการสั่งซื้อมีไม่มาก สำหรับหมู่ที่ 3 บ้านป่าแดดนั้นมีบ้านที่ทำของเล่นอยู่ 3 หลัง นอกนั้นก็กระจายไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ

3.1.2. โรงเรียน

โรงเรียนบ้านป่าแดด เป็นสถานที่ที่เปิดโอกาสให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยใช้ห้องเรียนเป็นสถานที่สอน ยกโต๊ะและเก้าอี้ออกนอกห้อง แล้วให้ผู้สูงอายุนั่งสอนเด็กๆ กับพื้นและมี ส่วนสนับสนุนให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านประสบผลสำเร็จ โรงเรียนบ้านป่าแดดได้ มีนโยบายให้บรรจขของเล่นพื้นบ้านให้อยู่ในการเรียนการสอนแบบบูรณาการ แทนที่จะเล่นอย่าง เดียว แต่กลับนำมาเล่นเพื่อการศึกษา เล่นเพื่อการเรียนรู้ โดยการเชิญให้ผู้สูงอายุไปเป็นวิทยากร ในการทำของเล่น ให้เด็กๆ ในหมู่บ้านได้เรียนรู้กัน

3.1.3. วัด

วัดป่าแดด นอกจากจะเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชนแล้ว วัดป่าแดดยังมีส่วนสนับสนุน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน โดยเป็นสถานที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพราะบาง ครั้งพื้นที่ของ ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน หรือ พิพิธภัณฑ์เล่นได้ ไม่พอ สำหรับการประชุม หรือการ สอนทำของเล่น ทำให้ต้องอาศัยพื้นที่วัดเป็นที่ประชุม หรือว่าสอนการทำของเล่น ทั้งยังอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น แก้วน้ำดื่ม ไฟฟ้า หรือแม้กระทั่งห้องน้ำ วัดป่าแดด นอกจากจะเป็น ที่พึ่งเทศน์ ฟังธรรมของผู้สูงอายุแล้ว ยังเป็นเหมือนโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ของเล่นพื้นบ้านอีกเช่น กัน

3.1.4 พิพิธภัณฑ์เล่นได้

เป็นสถานที่จัดแสดงของเล่นให้ผู้มาดูงานหรือผู้ที่สนใจในของเล่นพื้นบ้านได้มาเยี่ยมชม การมีพิพิธภัณฑ์เล่นได้จึงถือได้ว่า เป็นสื่อเชิงรับ ของเล่นในพิพิธภัณฑ์เล่นได้นอกจากของเล่นของ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่แล้ว ยังมีของเล่นที่มาจากท้องถิ่นอื่นๆ มาจัดแสดง เพื่อให้เด็กและคนทั่วไปได้ เห็นของเล่นจากทั่วทุกภาค

นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์เล่นได้ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ของ อำเภอแม่สรวยให้กับเด็กๆ ในท้องถิ่น รวมทั้งบุคคลทั่วไปที่มาดูงานได้เห็นสภาพภูมิประเทศของ อำเภอแม่สรวยและบ้านป่าแดด ผ่านแผนที่ดาวเทียมขนาดใหญ่ภายในพิพิธภัณฑ์เล่นได้

และในกรณีที่ผู้สนใจอยากจะเรียนทำของเล่นกับผู้สูงอายุ ก็จะมีผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกใน กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้มาสาธิตการทำของเล่น พร้อมกับการสอนทำของเล่น พิพิธภัณฑ์เล่นได้จึง กลายเป็นพื้นที่ในการทำของเล่นของผู้สูงอายุ นอกเหนือจากการจัดแสดงของเล่นพื้นบ้านเพียง อย่างเดียว

ช่องทางการสื่อสารเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากมีส่วนสนับสนุนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน นอกเหนือจากการเรียนการสอนที่โรงเรียนแล้ว บ้านของผู้สูงอายุก็ถือได้ว่าเป็นช่องทางการสื่อสารที่เป็นผลมาจากการทำของเล่นที่โรงเรียนสำหรับเด็กที่สนใจในการทำของเล่นพื้นบ้านก็สามารถที่จะไปเรียนทำของเล่นต่อบ้านของผู้สูงอายุได้ และในส่วนของพิพิธภัณฑ์เล่นได้ ยังได้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านป่าแดดอีกแห่งหนึ่ง ที่เด็กนักเรียนจะเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องสภาพภูมิประเทศของอำเภอแม่สรวย เนื่องจากมีแผนที่ดาวเทียมขนาดใหญ่ให้เด็กๆ ได้เรียน นอกจากนี้ยังมีของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุบ้านแดด และของเล่นพื้นบ้านจากที่อื่นๆ ให้เด็กได้มาศึกษากัน และปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะให้พิพิธภัณฑ์เล่นกลายเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน โดยการจัดให้เป็นห้องเรียนนอกสถานที่ให้กับเด็กโรงเรียนบ้านป่าแดด

3.2. เวลา (Time)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนบ้านป่าแดด ผ่านเวลา วาระ และ โอกาสต่างๆ ดังนี้

- 3.2.1 การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน
- 3.2.2 งานวันเด็ก

3.2.1 การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน

กิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่เป็นการช่วยอนุรักษ์ และฟื้นฟูของเล่นพื้นบ้านไม่ให้สูญหาย นั่นก็คือ “การจัดการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน” โดยจัดอยู่ในการแข่งขันกีฬาสีของโรงเรียน ขึ้นมา เพื่อให้เด็กๆ ได้สนุกสนาน และได้ซึมซับเอากิจกรรมการเล่นของคนในสมัยก่อนไว้ โดยกิจกรรมดังกล่าว ได้ให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของเด็ก โดยการให้ผู้ปกครองได้ลงแข่งขันด้วย ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ผู้ปกครองของเด็กกับโรงเรียนได้เป็นอย่างดี

“เราทำตรงนี้ให้เข้ากับกิจกรรม เช่น พลศึกษา เราก็ทำให้เป็นการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เด็กก็ไปฝึกมา ก็อบแก็บ โกงแก๊ง ลูกข้างไว้ เวลาเล่นกีฬาสี เอากีฬาพื้นบ้านมาผสมกับกีฬาของเรา เช่น ม้าก้านกล้วยก็เอาแข่งขันขี่ม้ากัน วิ่งธรรมชาติกับขี่ม้า มันแตกต่างกันอย่างไร เราก็เอามาสอดแทรก” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

3.2.2 งานวันเด็ก

กิจกรรมงานเด็ก ในวันที่ 14 มกราคม 2549 ภายใต้ชื่อว่า “วันเด็กของผู้ใหญ่ วันใหญ่ใหญ่ของเด็กๆ ภาค 2” ขึ้นมา ซึ่งภายในงานนี้ ยังได้มีการเปิด “พิพิธภัณฑ์เล่นได้” ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน อย่างเป็นทางการ คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้งานวันเด็กได้เกิดขึ้นมา ภายในงานมีกิจกรรมต่างๆมากมาย เช่น การสอนอักษรล้านนา, การหุงข้าวด้วยกระบอไม้ไผ่, การแสดง “ซอ” ของเด็กๆ, การสอนทอผ้า และการตัดตุ๊ก ที่ขาดไม่ได้คือการสอนทำของเล่นพื้นบ้านและการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กๆ ที่มาร่วมงาน ได้เรียนรู้ และได้เล่น เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น แข่งเล่น โกงเก็ง ก๊อบแก๊บ ซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนในการจัดสถานที่ การเป็นวิทยากร และกลุ่มแม่บ้านที่จะทำอาหารให้เด็กๆ ทำให้เด็กๆ ได้มีวันเด็กที่สนุกสนาน

จากการสังเกตจากผู้วิจัย ชุมชนการสอนการทำของเล่นพื้นบ้าน เป็นชุมชนที่เด็กๆให้ความสนใจเป็นพิเศษ กลุ่มของผู้สูงอายุนั่งเรียงกันอยู่ในเด็ทเพื่อรอให้เด็กๆ มานั่งเรียนทำของเล่น (แต่ส่วนใหญ่ มักจะขอจากผู้สูงอายุมากกว่านั่งตัวเอง) ซึ่งเด็กมีหลากหลายอายุ ทั้งเด็กในหมู่บ้าน และหมู่บ้านอื่น ผู้สูงอายุที่มาทำของเล่นให้เด็กๆนั้น จะทำคนละอย่างตามความถนัดของตนเอง และของเล่นที่ทำในวันนั้นเป็นของเล่นที่ทำได้ง่ายไม่ยุ่งยากในการใช้วัสดุ และอุปกรณ์มากนัก เช่น ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงส่วนใหญ่จะสอนหรือทำ งานประเภทสาน เช่น งูคูด ปลา กบ นก ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นผู้ชายจะสอนหรือทำของเล่นที่ยุ่งยากมากกว่า เช่น พญาลืมแลง กังหันลม ลูกข่างสะบ้า เป็นต้น (สังเกต 14 มกราคม 2549)

3.3 สื่อ (Media)

ของเล่นพื้นบ้านได้นำมาเป็นสื่อในกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

- 3.3.1 สื่อการเรียนการสอนที่โรงเรียน
- 3.3.2 กิจกรรมของเล่นเดินทาง

3.3.1 สื่อการเรียนการสอนที่โรงเรียน

ในปี 2544 เริ่มจากการตระหนักของ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านป่าแดด (เวทยาสมิทธิ์) ที่

จะนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดเป็นกิจกรรมสื่อการเรียนการสอนของโรงเรียน และเริ่มหาสิ่งของที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาบูรณาการ นั่นก็คือ ของเล่นพื้นบ้าน เพราะมีอยู่ในท้องถิ่น เพราะเด็กอาจจะมาจากต่างหมู่บ้านแต่ยังถือว่าอยู่ในพื้นที่เดียวกันซึ่งมีแต่ของเล่นพื้นบ้านเต็มไปหมด ดังนั้นจึงเริ่มเป็นแผนการเรียนการสอนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักๆ คือ

1. ต้องการอนุรักษ์ของเล่นพื้นบ้านไว้ไม่ให้สูญหายไป
2. ต้องการให้ผู้สูงอายุมาเป็นวิทยากร เพื่อให้ผู้สูงอายุ ได้ใกล้ชิดกับเด็กๆ

การเรียนการสอนแบบบูรณาการนี้ จะจัดให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมนี้ทุกชั้นเรียน และของเล่นที่ทำแต่ละสัปดาห์ก็ต้องไม่ซ้ำกันในแต่ละชั้น เนื่องจากวัสดุในหมู่บ้านมีจำกัด หากจัดให้มีการสอนทำของเล่นเหมือนกันทั้งโรงเรียนอาจจะทำให้นักเรียนหาวัสดุไม่ได้ และใช้ห้องเรียนเป็นที่สำหรับการทำกิจกรรม เดิมที่ได้จัดให้มีสัปดาห์ละหนึ่งวัน ต่อมาจึงได้เพิ่มขึ้นมาเป็นสัปดาห์ละสองวัน คือวันพฤหัสบดี และวันศุกร์ ผลปรากฏว่าเด็กๆ มาเรียนในวันที่มีการเรียนการสอนแบบบูรณาการเต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ เกือบทุกครั้ง

นอกจากการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้าน สร้างให้เด็กสามารถเป็นผู้ผลิตของเล่นพื้นบ้านแล้ว ของเล่นพื้นบ้านยังได้นำไปสู่การ บูรณาการในกลุ่มสาระความรู้ (วิชา) ต่างๆ เช่น ภาษาอังกฤษ ครูได้บูรณาการให้เข้ากับโค้งแก้งเนื่องจากโค้งแก้ง ได้ทำจากไม้ไผ่ จึงแต่งเพลงให้เด็กได้เรียนรู้ศัพท์ภาษาอังกฤษ ตัวอย่าง เพลง BAMBOO

เพลง BAMBOO

คำร้อง /ทำนอง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก

BAMBOO BAMBOO BAMBOO ฉันอยากจะรู้ BAMBOO คืออะไร
BAMBOO นั่นคือ ไม้ไผ่ (ซ้ำ) ประโยชน์มากมาย เพราะใช้ BAMBOO พวกเราเข้าใจ ปลูกไว้
BAMBOO

เพลง มาเล่น โกงแก้ง

คำร้อง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก

ทำนอง รองเท้าหน้าห้อง

อะไรกันเล่า ต้องใช้เท้าสองข้างด้วยกัน ท่านเสกสรรให้ใช้เดินฝึกทรงตัวได้ดี แสนสนุก ไม่เคยเล่นเลยก่อนนี้ แปลกใจอะไรกันนี้ของเล่นดีดี มีหมู่บ้านเรา

คุณปู่คุณย่าท่านคิดหาไม้ไผ่ที่เบา น่านำเอาของในพื้นบ้านมาเล่นดีไหม ไม่ต้องเช่าซื้อมาจากที่ใด “โก้งแก้ง” อันนี้เป็นไง ช่างถูกใจ หลายชายเหลือเกิน

นอกจากการแต่งเพลงแล้ว ของเล่นพื้นบ้านยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับสาระความรู้ในเกือบทุกสาระความรู้ ไม่ว่าจะเป็น การนำสาระความรู้การงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) โดยให้เด็กได้ประดิษฐ์กังหันลม แล้วนำไปสู่สาระความรู้วิทยาศาสตร์ ในเรื่อง พลังงานจากแรงลม ทำให้กังหันหมุนและแต่งเพลงเพื่อให้เด็กได้รับความสนุกเพลินเพลิน

เพลงกังหันต้านลม

คำร้อง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก

ทำนอง บั่วน้อยคอยรัก

กังหันลมหมุนอยู่ดูเพลินตา

ให้เรารู้ว่าหมุนมาจากแรง

ถ้านำกังหันมาต้านลม

สุขแสนชื่นชม หมายถึงรอมณีเรื่อยมา

เล่นช่วยกันนำพา

ให้บูรณา และเปลิดเพลินใจ

วอนสายลมช่วยบอก ภูมิปัญญา

ขอวอนพ่อกว่าอุ้ยมาจากใจ

ไม่เคยคิดจะเปลี่ยนไป

พวกหนูไม่หน่าย หนูนั้นได้วิชา

สองวันได้บูรณา กังหันนั้นมา ให้เราสุขใจ

ต่างคนต่างเล่นเพลินไป

กังหันไทยนั้นไม่ใช่แพง

คิดไปเล่นไปทุกแห่ง

กังหันนั้นได้ประโยชน์มากมาย

ความรู้ที่ได้ประโยชน์มากมาย

นอกเหนือจากการนำเอาของเล่นพื้นบ้านมา บูรณาการ สู่สาระความรู้ต่างๆ แล้ว ปัจจุบันที่โรงเรียนบ้านป่าแดด ยังได้นำเอา “ซอ” มาสู่การเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยเชิญผู้สูงอายุมาสอนการ “ซอ” ให้กับเด็กๆ เหมือนเช่นกับของเล่นพื้นบ้าน

3.3.2 กิจกรรม “ของเล่นเดินทาง”

กิจกรรม “ของเล่นเดินทาง” โดยให้ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ออกไปตระเวนสอนทำของเล่นพื้นบ้าน ตามโรงเรียนต่างๆ เริ่มจากโรงเรียนในหมู่บ้าน และโรงเรียนใกล้เคียง โรงเรียนเกือบทุกโรงเรียนในอำเภอแม่สรวย และเริ่มออกไปตามต่างอำเภอทั่วจังหวัดเชียงราย รวมทั้งต่างจังหวัด และออกงานแสดงศิลปะพื้นบ้านอยู่เป็นประจำ จึงทำให้กลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น

กิจกรรม “ของเล่นเดินทาง” จัดได้ว่าเป็นการสื่อสารเชิงรุก เพื่อให้คนทั่วไปได้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของผู้สูงอายุ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ที่เป็นทั้งผู้นุรักษ์ และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านดังกล่าวให้คนทั่วไปได้รู้จัก รวมทั้งเป็นการกระจายความรู้จากชุมชนของตนเองไปสู่ชุมชนอื่นๆ

“ช่วงที่ทำกลุ่มกันประมาณปีที่ 2 ที่ 3 โรงเรียนบ้านเราก็ตัดต่อให้ไปสอน ช่วงปี 44 ได้ไป 18 อำเภอ ในเชียงราย ไปตามโรงเรียนก็แบ่งกันไป 3 กลุ่ม กลุ่มไหนก็ 6 อำเภอ ไปนอน กลุ่มพอไปไกลสุด ไปเวียงชัย เชียงของ เวียงแก่น” (อ้อยชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“โรงเรียนบ้านเรา ครูเขามาบอกก็ไป ไปต่างอำเภอด้วย ปีที่แล้วแม่ก็ไปสอนที่ดอยหลวง ปีก่อนก็ไป” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ไปมาหมดแล้ว โรงเรียนใกล้เคียงนี่” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

“ทั้งเชียงรายนี่ไปมาหลายอำเภอแล้ว สอนที่ราชภัฏด้วย ห้วยสักก็ไป แม่จำ ไปจนถึงแม่ฟ้าหลวง บ้านมูเซอ” (อ้อยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

“เราทำกิจกรรมเมื่อเดือนที่แล้ว (พฤศจิกายน 2548) ไปที่กรุงเทพฯ ไปกับอ้อยชื่น ไปงานแสดงของเล่น” (อ้อยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

อาจกล่าวได้ว่า การมีพิพิธภัณฑ์เล่นได้ นอกจากจะเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กและบุคคลทั่วไปได้มาเจอกันแล้ว พิพิธภัณฑ์เล่นได้ยังเป็นการสื่อสารเชิงรับ หรือเป็นสื่อเชิงรับ ที่อยู่กับที่รอให้เด็กๆ หรือบุคคลที่สนใจทั่วไปได้แวะเวียนมาเยี่ยมชม มาดูงาน ส่วนกิจกรรม “ของเล่นเดินทาง

ทาง” เป็นการสื่อสารเชิงรุก หรือเป็นสื่อเชิงรุก ที่ออกไปหากลุ่มเป้าหมาย โดยการตระเวนสอนการทำของเล่นนอกพื้นที่นอกชุมชน เพื่อให้บุคคลภายนอกที่ไม่มีโอกาสมาเยี่ยมชมหรือมาดูงานที่บ้านป่าแดด ได้เห็นของเล่นที่บ้านจากบ้านป่าแดด และยังได้ร่วมทำของเล่นกับผู้สูงอายุ ทำให้ได้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาอีกทางหนึ่ง

4. ผู้รับสาร/ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา (Receiver)

ผู้รับสารหรือผู้ที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นที่บ้าน คือ เด็กและเยาวชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

- 4.1 เด็กที่เป็นเพียงผู้บริโภคของเล่น
- 4.2 เด็กที่สนใจจะเป็นผู้ผลิตของเล่น
 - 4.2.1 สนใจแบบมีเงื่อนไข
 - 4.2.2 สนใจตามธรรมชาติ

4.1. เด็กที่เป็นเพียงผู้บริโภคของเล่น

เด็กในกลุ่มนี้จะเป็นเพียงผู้บริโภคของเล่นที่บ้านเท่านั้น โดยไม่สนใจหรืออยากทำของเล่นเป็น เป้าหมายในการทำของเล่นที่บ้านของผู้สูงอายุบ้านป่าแดด คือ ต้องการที่จะให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นหลังได้เห็นของเล่นของปู่ย่าตายายที่มีอยู่ในอดีตจึงเกิดการฟื้นฟูของเล่นที่บ้าน และทำให้เด็กได้เล่นของเล่นดังกล่าว

เนื่องจากของเล่นกับเด็กเป็นของคู่กัน ที่บ้านป่าแดดนี้เองที่มีของเล่นที่บ้านมากมายได้มาง่ายๆโดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพงๆ เด็กๆ สามารถไปขอของเล่นตามบ้านผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่มาเล่นได้ ผู้สูงอายุพร้อมใจที่จะให้ลูกหลานได้เล่นเช่นกัน พร้อมกันนั้นผู้ปกครองยังไม่ต้องระวังว่าของเล่นดังกล่าวจะเป็นอันตรายต่อบุตรหลาน และไม่ต้องกลัวว่าลูกหลานจะไปเล่นที่ไหนที่ไกลหูไกลตา

พิพิธภัณฑ์เล่นได้ เป็นศูนย์รวมของของเล่นนานาชาติที่ผู้สูงอายุได้ทำมาเพื่อจัดแสดง และเพื่อให้เด็กๆ ในหมู่บ้านได้เล่นกัน

“...เล่นทุกอย่างที่ผู้ทำให้” (ด.ญ. จรรยา บุญส่ง สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“...ไปที่ศูนย์ ไปเล่นที่ศูนย์ ไปเล่นของเล่น” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“เด็กมันก็สารพัดอย่าง มีหลายแบบ บางที่มันก็มาเที่ยว บางที่มันก็มาเล่น มาเยี่ยม ถ้าไม่มีของเล่นก็ไม่ทำอะไรมาล่อเด็ก” (อัยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

เด็กที่เล่นของเล่นที่บ้านที่พิพิธภัณฑสถานได้ บ้างก็เล่นเพียงอย่างเดียวโดยไม่ได้สนใจที่จะทำ หรืออยากจะทำเป็น

“ทำไม่เป็นครับ สาณูก็ไม่เป็น เล่นของอู๋เขาบอกอู๋ว่า อู๋ทำของเล่นให้หน่อย อู๋ก็ทำให้ ทำลูกข่างไว้ให้เล่น มีอู๋อีกคนหนึ่งอยู่บ้านโน้นทำบั้งลมให้เล่น ชื่ออู๋บัน” (ด.ช. วิญญู สุธรรมมา สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย เด็กส่วนใหญ่ที่ต้องการเพียงเล่นของเล่นอย่างเดียวนั้นส่วนใหญ่มักจะเป็นเด็กที่มีอายุไม่เกิน 10 ขวบ จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ทำของเล่นมักจะบอกว่า เด็กในช่วงอายุนี้อย่างน้อยยังไม่สามารถที่จะทำของเล่นได้ และกลัวว่าการใช้อุปกรณ์บางอย่างเช่น มีดเหลาจะเป็นอันตรายต่อเด็กได้ ดังนั้นจึงไม่มีการสอนเด็กเล็กให้ทำของเล่นเท่าไร ยกเว้น เวลาที่ไปสอนบูรณาการของเล่นที่บ้านที่โรงเรียน เด็กเล็กอาจจะได้ทำของเล่นบ้าง หรือบางครั้งครูเพียงแต่สั่งให้เด็กนำของเล่นที่ผู้สูงอายุทำให้ไปส่งเท่านั้น

4.2. เด็กที่สนใจทำของเล่น

จากการศึกษาพบว่าการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ได้ขึ้นอยู่กับผู้ถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับผู้รับสารหรือว่าผู้ที่จะรับการถ่ายทอดนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นในการถ่ายทอดนั้น ไม่ใช่ทุกคนที่จะสนใจรับการถ่ายทอด แต่เป็นเพียงบางคนเท่านั้นที่สนใจ ดังนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าว ทั้งผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาจะต้องสัมพันธ์กับผู้รับสารหรือผู้รับการถ่ายทอดเช่นกัน แต่ความสนใจที่จะทำของเล่นของเล่นยังได้แบ่งออกเป็น

4.2.1 สนใจตามธรรมชาติ

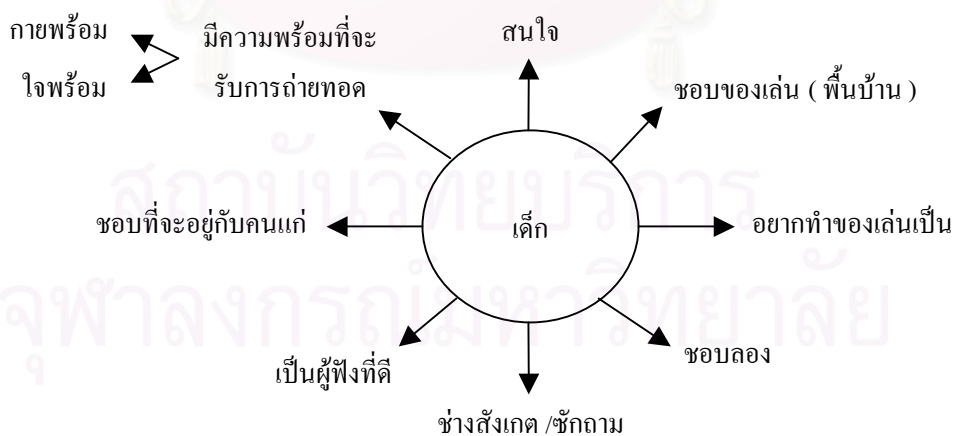
เด็กที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เป็นเด็กที่มีความสนใจอยากทำเป็น

“ของเล่นไม่มีอะไรที่สอนได้ดีเท่ากับระหว่างด้วยกัน ต้องสอนจากคนที่รู้จักกับคนที่เขาสนใจเท่านั้น” (คุณวีระพงศ์ กังวานนวกุล สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2548)

“บางคนที่สนใจ มันก็ถาม” (อ้อยชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ถามนะดี แสดงว่ามันสนใจ จะได้มีความรู้ พวกที่สนใจเขาก็จะมาหาถึงบ้านให้สอนดู สอนปลา อ้อยก็บอกตามลาย ทำยังไงได้ เราเป็นครู มีหน้าที่สอนเราก็ต้องสอน เขาถามนะดี ก็จะได้บอก จะได้เข้าใจ” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

ผู้วิจัยจึงได้สรุปคุณลักษณะของเด็กที่สนใจที่จะเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านกับผู้สูงอายุได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 25 แสดงคุณลักษณะของเด็กที่สนใจ

- มีความสนใจ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ให้กับผู้รับว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ หากผู้ที่ถ่ายทอดตั้งใจที่จะถ่ายทอดแต่ผู้รับไม่พร้อมที่จะรับหรือสนใจ การถ่ายทอดภูมิปัญญาก็ไม่สามารถที่จะประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นความสนใจของเด็กจึงเป็นเรื่องจำเป็นต่อกระบวนการถ่ายทอดเป็นอย่างมาก

- ชอบของเล่น (พื้นบ้าน)

เด็กกับของเล่นย่อมเป็นของคู่กัน ไม่มีเด็กคนไหนที่จะไม่ชอบของเล่นหรือปฏิเสธของเล่นได้ หากว่าของเล่นนั้นจะเป็นของเล่นที่พวกเขาต้องการ และของเล่นสมัยใหม่ มักจะมีสีสันสวยงาม บางประเภทมีเสียงที่ตื๋นตื้น ชวนให้เล่นให้ลอง แต่ของเล่นพื้นบ้านกลับมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับของเล่นสมัยใหม่เกือบทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นรูปร่าง สีสัน ที่แสนจะธรรมดา รวมทั้งเสียงก็ไม่ได้ตื๋นตื้นเร้าใจ เหมือนกับของเล่นทั่วไป

และในครั้งนี้นี้เด็กมีเงื่อนไขที่ต้องการทำของเล่น ไม่ใช่เล่นของเล่นเหมือนกับทุกครั้ง ดังนั้นเด็กที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน ต้องมีความรัก ความชอบของเล่นที่แสนจะธรรมดาด้วย ถึงจะมีแรงจูงใจในการเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้าน

“ทำของเล่นก็สนุกดี มีอะไรทำไม่น่าเบื่อเท่าไร ถ้าไม่มีอะไรทำก็คงน่าเบื่อ” (ด.ช. อติศัย สุภาวะ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2549)

“ของเล่นตอนแรกก็ยาก แต่ถ้าทำเป็นแล้วก็ง่าย” (ด.ช. อติศร สุภาวะ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2549)

- อยากทำของเล่นเป็น

เมื่อมีความสนใจ และความรักความชอบในของเล่นพื้นบ้านแล้ว ต่อมาก็คือ ความอยากในการที่จะทำของเล่นเป็น อาจจะเป็นเหตุผลที่ว่าไม่อยากรบกวนให้ผู้สูงอายุทำให้อบอุ่นๆ หรือว่าอยากทำเป็นเพื่อวันข้างหน้าจะได้อนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวต่อไป แต่เด็กจะต้องมีความรู้

ดีกว่าอยากทำเป็นเสียก่อน ถึงจะทำได้ เพราะถ้าไม่เกิดความอยากทำได้ ทำเป็น เด็กก็ไม่จำเป็นที่จะมาหาผู้สูงอายุ เพื่อรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าว

- ชอบลอง

เด็กส่วนใหญ่ที่เป็นคนสนใจใฝ่รู้ มักมีคุณลักษณะที่ชอบลอง อยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ทำดู เช่นกัน เมื่อเห็นผู้สูงอายุได้ทำของเล่น เด็กเหล่านี้ก็ต้องการที่จะทดลองทำด้วยตัวเอง

- ช่างสังเกต / ช่างซักถาม

บางครั้งการเรียนรู้อกับผู้สูงอายุก็มีบ้างที่อาจจะหลงลืม เพราะผู้สูงอายุไม่ได้มีแบบแผนตายตัวว่าจะต้องเริ่มสอน เริ่มเล่า จากสิ่งใดก่อน บางครั้งอาจจะหลงลืมที่จะอธิบายรายละเอียด บางอย่างไปบ้าง หากเด็กเป็นคนที่ช่างซักช่างถามหรือว่าช่างสังเกตก็จะทำให้เข้าใจมากขึ้น นอกจากนี้ อาจจะได้รับความรู้เรื่องราวอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับของเล่น และที่ไม่เกี่ยวข้องกับของเล่น แต่อาจจะเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อน ผู้สูงอายุบางคนก็ชอบที่จะให้เด็กถาม เพราะการถามหมายถึงการให้ความสำคัญ หรือให้ความสนใจในสิ่งที่เขากำลังเรียนรู้

- เป็นผู้ฟังที่ดี

นอกจากเป็นคนช่างสังเกต ช่างซักถามแล้ว ก็ต้องเป็นผู้ฟังที่ดีเช่นกัน ถ้าหากชอบถามแต่ไม่ชอบฟังแล้ว ก็ไม่เกิดประโยชน์ การฟังทำให้รับรู้เรื่องราวที่ดีและสามารถรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ดีเช่นกัน ทำให้ทำของเล่นได้อย่างที่ต้องการ

- มีความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

คุณลักษณะในข้อนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่สุดเช่นกัน หากผู้ถ่ายทอดพร้อมที่จะถ่ายทอดแต่ว่าผู้รับการถ่ายทอดไม่พร้อมที่จะรับก็ไม่เกิดประโยชน์ หรือว่าไม่ประสบผลสำเร็จ ความพร้อมในที่นี้หมายถึง

ก. ความพร้อมทางด้านร่างกาย มีการเตรียมพร้อม เตรียมอุปกรณ์ที่จะต้องใช้ เด็กที่ที่มีความพร้อมทางด้านร่างกายควรจะเป็นเด็กโต หรือช่วงอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป หรืออยู่ในช่วง ป. 5

เป็นต้นไป เนื่องจากเด็กในวัยนี้โตพอที่จะเรียนรู้ และบางคนอาจจะมีความสามารถในการใช้ อุปกรณ์บางอย่างได้แล้ว

ข. ความพร้อมทางด้านจิตใจ พร้อมที่จะรับฟังการถ่ายทอดจากผู้สูงอายุ โดยความสมัครใจ ไม่ท้อ หากจะทำไม่สวยหรือไม่ได้ตั้งใจ และพร้อมที่จะเริ่มต้นทำใหม่ด้วยความสุข

“...ถ้าคนไหนทำพอใช้ได้แต่ไม่สวย เราก็ให้ผ่านนะ แต่เราจะสอนอีกรอบ บอกเขาว่า ทำอีกรอบนะ...” (อุ้ยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...เราบอกว่าได้ แต่ไม่ค่อยสวย มันก็เอาอีก ได้ยัง ทำจนสวย...” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

4.2.2 สนใจแบบมีเงื่อนไข

สนใจแบบมีเงื่อนไข หมายถึง การที่เด็กสนใจที่จะทำของเล่นเพราะครูที่โรงเรียนสั่งมาในการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยการให้เด็กนักเรียนไปเรียนการทำของเล่นกับผู้สูงอายุ ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้านของผู้สูงอายุ โดยการทำเป็นรายงานการทำของเล่นไปส่งครูที่โรงเรียน หรือเป็นการเรียนการสอนในห้องเรียน หรือนำของเล่นที่ทำเสร็จแล้วไปส่งครู

“เรามีใบงานให้เด็กทำ เด็กต้องมีผลงาน ไฟล์ทบังคับ ต้องทำ เช่น ให้เขาทำงานบิน งานบินนี้ต้องใช้วัสดุอะไรบ้าง นักเรียนก็จะไปสัมภาษณ์ผู้ย...แล้วผู้ยก็จะเป็นคนให้ความรู้ ก็จะเป็นข้อๆ นักเรียนก็จดมา ทำยังไง ขั้นตอนการทำ ทำยังไง แล้วเล่นยังไง...” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

“...เราตั้งเด็ก เองงานให้เด็ก เด็กก็ไปถามสิ เราก็บอกให้นักเรียนไปถามชื่อของเล่นที่บ้านนี้ทำยังไง ไปสำรวจมา” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

“ไปหาผู้ยตอนเรียนบูรณาการ ผู้ยมาสอนที่โรงเรียนด้วย ไปหาผู้ยแสง ไปสัมภาษณ์ผู้ยแสง เกี่ยวกับของเล่น ว่าต้องทำอะไร มีขั้นตอนอย่างไร ให้อะไรทำ มีความเป็นมาอย่างไร ใครเป็นคนทำขึ้นมา ยากหรือเปล่า...” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“...ถ้าใครทำได้ก็เอาคะแนนไป ถ้าใครไม่มาก็ไม่ต้องไปเอาคะแนน ไม่ต้องไปหา ไม่ต้องมาดูแลคนแก่ เด็กมันก็มานะสิ ถ้าไม่มีคะแนน คงไม่มากันหรอก มากันเป็นกลุ่ม มาจดข้อมูล” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

“เพื่อนๆ ก็มาหาอุ้ย มาสองสามคน ให้อุ้ยสอนทำของเล่น ถ้าจะมาก็ตอนที่ต้องทำรายงาน” (ด.ช. อติศัย สุภาวะ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ส่วนหนึ่งที่ได้เด็กให้ความสนใจในการเรียนการทำของเล่นที่บ้านจากผู้สูงอายุ เนื่องจากเหตุผลที่ว่าคือ “คะแนน” ที่ครูจะให้ หากใครทำของเล่นกับผู้สูงอายุ หรือนำของเล่นมาส่งครู

แต่บางครั้ง “คะแนน” ของครูก็ทำให้เด็กอีกจำนวนหนึ่งนอกจากไม่ได้ความรู้เรื่องของเล่นที่บ้าน ยังต้องเสียเงินซื้อของเล่น เพราะเด็กกลุ่มนั้นไม่ได้ทำของเล่นกับผู้สูงอายุอย่างที่ครูตั้งใจจะให้ เป็น แต่กลับไปซื้อของเล่นจากผู้สูงอายุมาส่งครูแทน จึงเกิดประเภทเด็กพิเศษขึ้นมาอีกประเภทหนึ่งคือ **เด็กที่ไม่สนใจจะทำ**

“เด็กบางคนนั่งทำได้แป๊บเดียว ก็บอกให้เราทำต่อ พอเราถามว่า แล้วหนูจะทำเป็นหรือ เขาก็บอกว่า ไม่เป็นไร เอาส่งครูเฉยๆ เดียวก็ได้คะแนน ครูสั่งมาให้ได้มาคนละชิ้น แล้วเอาไปส่งครู ไปรอดครู ครูก็ให้คะแนน หว่าพวกเขาทำได้ก็เรานั้นแหละเป็นคนทำให้มัน..” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...บางคนก็ทำไม่เป็น ไม่ทำด้วย ทำให้เหนื่อย ตัวเท่าไรก็ว่ามา...ซื้อเอาเถอะ เราก็ตามใจพวกแก่ละกัน ไม่รู้จะว่ายังไง” (อุ้ยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ถ้าคนไม่สนใจจะมอง มันยังไม่มองเลย เช่น สาณู ตอนที่เราเริ่มต้น มันดู ดูแล้วก็เฉยๆ...” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ก็ไม่ได้หมายความว่ามันทำเป็นกันทุกคนซะที่ไหน บางคนก็ไม่เอา ไม่สนใจ (อุ้ยชิน อุ้นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“บางคนมันเอาก็เอา บางคนมันไม่เอาก็ไม่เอา ใ้คนที่ไม่เอา ทำยังไงก็ไม่เอา”
(อุ้ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

2.การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน โดยผ่านของเล่นที่บ้าน

ในการนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบปัญหาข้อที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 6 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1	ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในอดีต
ส่วนที่ 2	ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในปัจจุบัน
ส่วนที่ 3	กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก
ส่วนที่ 4	สื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์
ส่วนที่ 5	ประเภทของความสัมพันธ์
ส่วนที่ 6	ผลจากการทำของเล่นที่บ้าน

ส่วนที่ 1. ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในอดีต

ความเป็นสังคมชนบทในอดีตที่มีความใกล้ชิดผูกพัน ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นเหมือนญาติ เด็กและผู้สูงอายุต่างรู้จักกัน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตนั้น มีพื้นที่สาธารณะที่ทำให้คนทั้งสองวัยได้เจอกัน รวมทั้ง เวลา หรือ วาระโอกาส ต่างๆ ที่ทำให้คนทั้งสองวัยได้เจอกัน ดังนี้

1. การเป็นครอบครัวขยาย
2. โรงเรียน
3. เทคโนโลยี
4. กิจกรรมต่างๆ ผ่านงานบุญ งานพิธีต่างๆ
5. การมีพื้นที่สาธารณะ

1. การเป็นครอบครัวขยาย

ในอดีตสังคมไทยในชนบทส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่แบบพี่น้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เด็กและผู้สูงอายุต่างก็มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน เนื่องจาก ความเป็นครอบครัวขยาย ภายในบ้านประกอบไปด้วยคนหลายๆ รุ่นอยู่ด้วยกันไม่ว่าจะเป็น ปู่ย่าตายาย ลูกหลาน และผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นบุคคลที่คนในครอบครัวให้ความเคารพนับถือ เมื่อเด็กยังไม่ถึงวัยที่ไปโรงเรียน ปู่ย่าตายาย ก็จะเป็นคนที่ดูแลเลี้ยงดูหลานๆ พร้อมกันนั้นยังได้อบรมสั่งสอนแทนพ่อแม่เด็กอีกด้วย นอกจากนั้นแล้ว ยังได้หาของเล่นมาให้หลานได้เล่น ซึ่งทำจากวัสดุธรรมชาติ หรือ วัสดุเหลือใช้ที่อยู่รอบๆบ้าน

“เมื่อก่อนอ้อยไม่ได้ไปเที่ยวที่ไหนหรอก พ่อแม่หวง อยู่บ้านกับน้องมากกว่า อยากเล่นอะไร เขาก็ทำให้เล่นที่บ้าน” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

“อยู่บ้านก็เล่นที่ลานบ้านของเรานี่สิ หรือไม่ก็เล่นแถวนี้ เล่นตามใต้ถุนบ้าน ใต้ถุนยุงข้าว เล่นกับคนเฒ่าคนแก่ เล่นกับพ่อแม่ เขาก็สอนให้เราเล่น เมื่อก่อนเราก็อยู่ด้วยกัน พ่ออ้อย แม่อ้อย พ่อแม่เรา ลูกหลานอยู่ด้วยกันหมด ของเล่นก็เล่นแบบนี้ ตามประสาเด็ก คนแก่เขาทำให้ ทำให้เล่นก็เล่น เด็กๆ ก็เล่นกันเป็นกลุ่ม เขาทำชิงช้าให้เล่น ทำโก้งแก้งให้เล่น” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า บ้านเป็นสถานที่ที่ทำให้คนในครอบครัวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ความสัมพันธ์ของเด็กและผู้สูงอายุในอดีตจึงใกล้ชิด ผูกพันกัน นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านต่างก็มีส่วนที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กได้รู้จักใกล้ชิดกัน

“...บ้านเดียวกันนี้รู้จักกันหมด อ้อยไหนเป็นใคร รู้จักกันหมด บางที่ต่างบ้านก็รู้จักกัน ยิ่งเวลาหนาวๆ ก็ก่อไฟผิงกันเป็นกลุ่ม” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2549)

“เมื่อก่อนมันไม่มีที่เที่ยว คนแก่เขาก็ไปมาหาสู่กัน ไปเที่ยวหากันตามบ้าน ไปปรึกษาหารือกันในเรื่องต่างๆ...” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2548)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่านอกเหนือจากความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ใกล้ชิดอบอุ่นแล้ว ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านก็ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอีกเช่นกัน

2. โรงเรียน

ในอดีตผู้สูงอายุได้มีโอกาสเรียนหนังสือที่โรงเรียนใกล้บ้าน นั่นคือ โรงเรียนวัดบ้านป่าแดด โดยใช้พื้นที่วัดเป็นโรงเรียน ในขณะที่ผู้สูงอายุยังเด็กอยู่นั้นไม่มีโอกาสที่จะได้ไปเรียนหนังสือที่อื่น การศึกษาที่สูงสุดของโรงเรียนคือ ชั้น ป. 4 และที่สำคัญไม่ได้มีการเรียนพิเศษหรือการกวัดวิชาเหมือนในปัจจุบัน หลังจากเลิกโรงเรียนแล้วส่วนใหญ่ก็ต้องรีบกลับบ้านเพื่อไปช่วยพ่อแม่ทำงานหรือเลี้ยงน้อง จึงทำให้มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับพ่อแม่ หรือปู่ย่าตายาย

“...เลิกโรงเรียนก็ไปช่วยพ่อแม่ทำนา เสาร์ อาทิตย์ก็ต้องไป...” (อุ้ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

3. เทคโนโลยี

ในอดีตเทคโนโลยีไม่ได้ทันสมัยเหมือนเช่นในปัจจุบัน ไม่มีของเล่นที่ทันสมัย ไม่มีแม้แต่โทรทัศน์หรือคอมพิวเตอร์เหมือนเช่นในสมัยนี้ นอกเหนือจากที่บ้านและหมู่บ้านของตนเองแล้ว เด็กน้อยคนที่จะมีโอกาสได้ออกไปนอกหมู่บ้านหรือได้มีโอกาสพบเห็นสังคมอื่นๆ หรือคนอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากคนใกล้ชิด ทำให้เด็กในสมัยนั้นมีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุจะเป็นผู้ดูแลเด็กในเวลาที่พ่อแม่ไปทำงาน พร้อมกับหาของเล่นให้กับหลานๆ ด้วย

4. กิจกรรมต่าง ๆ ผ่านงานบุญ งานพิธีต่างๆ

นอกเหนือจากลานวัดแล้ว ยังมีเวลา หรือ วาระโอกาสที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กได้มาเจอกัน นั่นก็คือ งานบุญ งานประเพณี ต่างๆ

“สมัยก่อนนะที่เขาบวชพระ ตอนเตรียมของเขาก็ทำที่บ้านก่อน ผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่เขาก็มากัน เสร็จแล้วก็จะไปที่วัดกัน ถ้าวันที่เขาจะบวชวันรุ่งขึ้น ตอนกลางคืนก็เตรียมกวนขนมกัน เราเป็นเด็กก็นั่งจับกลุ่มกัน เล่นกันเป็นกลุ่มไม่ได้ไปเที่ยวที่ไหนอีก ก็เล่นกันอยู่ตรงนั้น ี่ๆ พอผู้ใหญ่เขากวนขนมเสร็จก็เรียกให้เด็กๆ ไปเอาขนม เขาเตรียมขนมให้เด็กๆ อีกหม้อหนึ่ง เด็กๆ ก็เสียดังเจียวจ้าว จะได้กินขนม” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2548)

“สมมุติว่าบ้านเรามีงานปอย (งานบุญ) ก็มีชื่อ เวลาที่เตรียมของงานปอย ก็เตรียมที่บ้าน หาช่างซ่อมมากัน เราก็ฟังรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ก็เดี๋ยวนะ ได้แต่ชน เวลาเขามาหาเสียง เขาก็เอาหนังสือกลางแปลงมาขาย ค่อยังวิ่งตามผู้ใหญ่อยู่เลย ก็วิ่งไปดูกันทั้งหมู่บ้าน ค่อยังเด็กอยู่ไปเองไม่ได้ ต้องไปกับผู้ใหญ่ เมื่อก่อนก็ไม่ค่อยชอบคนแก่เท่าไหร่นัก บ่น” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

งานบุญ งานพิธีต่างๆ ก็เป็นโอกาสหนึ่งที่ทำให้เด็กกับผู้สูงอายุได้มาเจอกันแบบรวมการเฉพาะกิจ เด็กๆ ต่างก็ชอบการรวมการเฉพาะกิจแบบนี้ เพราะนอกจากจะได้สนุกกับมหรสพแล้วยังได้กินขนม ที่นานจะได้กินที และที่สำคัญทำให้เด็กได้ใกล้ชิดกับคนรุ่นต่างๆ ในหมู่บ้าน เกิดความใกล้ชิดกันมาก

5. การมีพื้นที่สาธารณะ

ในอดีตนั้นวัดก็เป็นโรงเรียนเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้กับคนในอดีต เพราะไม่มีโรงเรียนเหมือนในปัจจุบัน เด็กจึงต้องไปเรียนหนังสือที่วัด หรือเรียกว่าโรงเรียนวัดนั่นเอง จึงทำให้วัดและลานวัดเป็นทั้งโรงเรียนและพื้นที่สำหรับให้เด็กๆ ได้เล่นกัน เพราะในสมัยก่อนไม่มีสนามเด็กเล่น เด็กส่วนใหญ่จึงได้ไปอยู่ที่วัดในเวลาว่าง

“ตอนเป็นเด็กอยู่ ก็ไปเล่นที่วัด เป็นนักเรียนอยู่ก็ไปอยู่วัด ไม่มีของเล่น ไม่มีสนามเด็กเล่นเหมือนสมัยนี้ เมื่อก่อนค่อยไปเข้าโรงเรียนที่วัด วัดเป็นโรงเรียน ค่อยก็จบโรงเรียนที่วัดนี้แหละ ไปเล่นที่วัดก็ไปเล่นทราย แต่ถ้าเป็นวันพระ เขาก็ไม่ให้เราไปโรงเรียน เพราะไปกวมนคนแก่ คนแก่จะฟังเทศน์ฟังธรรม พวกเด็กๆ จะไปกวมนทำให้หนวกหูไม่ได้ยินเสียงเทศน์ เขาก็เลยไม่ให้เราไปเล่นที่วัดในวันพระ” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

“สมัยก่อนไม่มีสนามเด็กเล่น ก็เล่นที่วัด ป่าทรายโน่น ไปเล่นกันเอง คนเฒ่าคนแก่ก็ไม่ค่อยให้เล่นเท่าไร เสียงดัง เขาจะฟังธรรม คนแก่เขาจะมารวมกันที่วัดป่าแดดนี้แหละ พอเล่นได้แป๊บเดียวเขาก็ไล่หนี ไม่อยากให้เล่น หนวกหูเขา รบกวนคนเฒ่าคนแก่จะฟังธรรม จี้จ้อ จี้จ้อ ได้เดียวเดียว เดียวก็โดนไล่ เราก็นั่งไปเล่นที่กลางทุ่ง ที่ที่ไม่มีใคร” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

“ตอนเป็นเด็ก โรงเรียนอยู่ที่วัด เรียนกับวัด โรงเรียนแบบนี้ไม่มี โรงเรียนปิดก็ไปหาเพื่อนที่วัด วันเสาร์ วันอาทิตย์ หยุดโรงเรียนก็ไปวัด ถ้าเป็นวันพระ อู้ๆ ก็จะไปฟังธรรม เป็นเด็กเราก็เสียดังทวนคนแต่คนแก่เขาจะฟังธรรม แต่ก่อนลานวัดมันกว้าง บางทีกลางคืน เดือนดับ เดือนเบ็ง (เดือนเพ็ญ) เขาก็แห่กลองปฐจา เป็นเด็กนี่ตอนกลางคืนก็ไปอยู่วัด รู้จักวันพระ เดี่ยวนี้วันพระวันศีล วันไหนก็ไม่ค่อยจะรู้จักกัน แต่ก่อนนี่วันเจ็ดค่ำ วันแปดค่ำ วันเดือนดับ เดือนเบ็ง เขารู้กันหมด คนแก่สมัยก่อนเขาารู้ได้เพราะกลองปฐจา สมมุติว่าวันนี้เป็นวันเจ็ดค่ำ พรุ่งนี้เป็นวันพระ ตอนเย็นประมาณซัก 2 ทุ่ม เขาก็จะตีกลองปฐจา แปดค่ำ เขาก็ถวายอาหาร กรวดน้ำ ทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรม เด็กๆ ก็เล่นอยู่แถวนั้น ไม่มีที่ไป ที่เที่ยวไม่มีเหมือนเดี๋ยวนี้” (อู๋ซิ่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

วัด หรือ ลานวัด เป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กได้มาเจอกัน ถึงแม้จะมีเรื่องราวที่ทำให้ผู้สูงอายุรำคาญใจอยู่บ้าง ผู้สูงอายุกับเด็กเหมือนกับไม้เบื่อไม้เมากันในวันพระ ที่เด็กๆ มักจะถูกไล่ให้ไปเล่นที่อื่นแต่ความเป็นจริงแล้ว เด็กกับผู้สูงอายุต่างมีโอกาสที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกัน ถึงแม้ว่าจะไปทำกิจกรรมกันคนละอย่าง คือ เด็กไปเล่นทรายที่ลานวัด แต่ผู้สูงอายุไปฟังธรรมที่วัด แต่ก็สามารถใช้พื้นที่เดียวกันอย่างลงตัว และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ คนในสมัยก่อนมีการฝึกให้เด็กๆ ได้รู้จักกับวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา โดยการสังเกตจากการตีกลองของวัด

ส่วนที่ 2. ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของเด็กและผู้สูงอายุในปัจจุบันมีหลายปัจจัยที่ทำให้เด็กและผู้สูงอายุอยู่กันคนละหัว ซึ่งอาจจะพอสรุปได้ดังนี้

1. การเป็นครอบครัวเดี่ยว
2. โรงเรียน
3. เทคโนโลยี
4. กิจกรรมอื่นๆ
5. การขาดพื้นที่สาธารณะ

1. การเป็นครอบครัวเดียว

ในอดีตสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นสังคมในเมืองหรือว่าสังคมในชนบท ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย ภายในครอบครัวจะประกอบไปด้วย พ่อแม่ ปู่ย่า หรือ ตายาย รวมทั้งลูกหลาน อยู่ด้วยกันหลายคน และทำให้เด็กๆ ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับ ปู่ย่า ตายาย เมื่อเด็กๆ ยังไม่ถึงเวลาที่ต้องไปโรงเรียน ในขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงาน ปู่ย่า หรือ ตายาย ก็จะเป็นคนอบรม เลี้ยงดูเด็กๆ แทนพ่อแม่ แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป สังคมไทย ได้กลายเป็นสังคมครอบครัวเดียวกันมากขึ้น ไม่เว้นแต่สังคมชนบท ครอบครัวจากเดิมที่เคยประกอบไปด้วยบุคคลหลายๆวัย แต่ครอบครัวปัจจุบันเหลือเพียง พ่อ แม่ และลูก เท่านั้น นานๆครั้ง หรือโอกาสพิเศษ วันพิเศษ (วาระพิเศษ) เท่านั้นที่จะทำให้คนต่างวัยได้มาเจอกันอย่างพร้อมเพียง เช่น เทศกาลสงกรานต์ หรือปีใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็ก ห่างเหินกันไป ทั้งเด็กและผู้สูงอายุต่างมีโอกาสได้ใกล้ชิดกันน้อยลง

“หลานอู๋ก็มาหาบ้าง วันเสาร์ อาทิตย์ บ้านอยู่ไกลกันพอสมควร อยู่ปากทางโน้น ไม่เหมือนสมัยเรา อยู่กับอู๋ อยู่บ้านหลังเดียวกัน...” (อู๋ชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

2. โรงเรียน

ปัจจุบันเด็กรู้จักโรงเรียนตั้งแต่ยังแบเบาะ บางคนอายุยังไม่ถึง 1 ขวบก็ต้องไปโรงเรียน เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงดู ดังนั้นเด็กจะคุ้นเคยโรงเรียน และครูมากกว่า พ่อแม่ หรือปู่ย่าตายาย แม้แต่บางครั้งปิดเทอม เด็กหลายคน ยังต้องไปเรียนพิเศษแทนที่ปิดเทอมเด็กๆ จะได้มีโอกาสไปเยี่ยมปู่ย่าตายายเหมือนแต่ก่อน ความสัมพันธ์ จึงห่างหายไป แม้แต่บางครั้ง บางครอบครัว ปู่ย่าหรือตายาย อาจจะอยู่บ้านเดียวกันกับเด็กๆ แต่เด็กก็มีโอกาสใกล้ชิดกับผู้สูงอายุได้น้อยเช่นกัน เพราะการบ้านจากที่โรงเรียน กับที่เรียนพิเศษ ก็ทำให้เวลาของเด็กๆ หายไป

นอกจากนั้นบางคนที่มีโอกาสได้ไปเรียนในตัวเมือง นานๆ ถึงจะมีโอกาสได้กลับบ้าน ก็ยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กห่างเหินไป

3. เทคโนโลยี

ปัจจุบันเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ไม่ว่าจะอยู่ไกลแค่ไหน เด็กๆ ชอบที่จะ

อยู่กับเทคโนโลยีมากกว่าผู้สูงอายุ เพราะเทคโนโลยีมีสิ่งที่น่าสนใจกว่า ในวันหนึ่งๆ ของเด็กนอกเหนือจากการเรียน ทำการบ้านแล้ว เด็กก็ยังมีโทรทัศน์ไว้เป็นเพื่อน แทบทุกบ้านต่างมีโทรทัศน์ และปัจจุบันรายการทางโทรทัศน์ก็มีเรื่องที่น่าสนใจมาก ทำให้เด็กยิ่งห่างเหินกับผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

นอกจากโทรทัศน์แล้ว ยังมีคอมพิวเตอร์ รวมทั้งอินเทอร์เน็ต ที่มีทั้งสีสัน และความน่าสนใจไม่แพ้กัน เทคโนโลยีเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ โดยเฉพาะวัยที่กำลังอยากรู้ อยากรู้อเห็น และความจำเป็นที่ต้องใช้งาน ทำให้เด็กต้องรู้จักและก็ต้องเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ ทำให้เวลาวันหนึ่งของเด็กๆ หมดไปอย่างรวดเร็ว และสิ่งที่จะให้ความสนอกกับบุคคลใกล้ชิด เช่น ปู่ย่าตายาย

“ที่ห้องนะ มีอยู่นั่นคนหนึ่ง อาทิตย์หนึ่งไปโรงเรียนอยู่วันเดียว เล่นเกมที่บ้าน ชาติเรียนเลยนะ” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

4. กิจกรรมอื่นๆ

จากอดีตกิจกรรมต่างๆ มักจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กๆ ได้มาเจอกับผู้สูงอายุ ผ่านงานบุญ หรืองานพิธีกรรมต่างๆ แต่สำหรับเด็กในปัจจุบันกิจกรรมอื่นที่นอกเหนือจากการเรียน ชีวิตเด็กในปัจจุบันยังผูกติดกับเพื่อน และชอบทำกิจกรรมกับเพื่อน วันเสาร์ อาทิตย์ นอกจากทำการบ้านแล้ว เด็กก็ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ทั้งจากที่โรงเรียนและจากกลุ่มเพื่อน เช่น การทำรายงาน ไปเล่นกีฬา กับเพื่อนๆ กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กห่างเหินกับผู้สูงอายุ

“ตอนอยู่ประถมนี้ได้ทำแต่ตอนนี้มีรายงานเยอะ ไม่ค่อยได้ทำของเล่นกับขี้เท่าไร” (ด.ช. อติศัย สุภาวะ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“เด็กสมัยนี้ สบาย ไม่ต้องทำงานบ้าน โรงเรียนหยุดทั้งวันไปเล่น ไม่รู้จักเวลา กินข้าวเลยก็มี” (อู๋ชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในวันเสาร์หรือว่าวันอาทิตย์เด็กนักเรียนมักจะปั่นจักรยานไปเที่ยว หรือตอนเย็นมักจะเห็นเด็กนักเรียนไปเล่นกีฬา ซ้อมกีฬา หรือวิ่งรอบสนามโรงเรียน จากการสอบถามพบว่า เป็นการบ้านที่ครูสอนพลได้สั่งให้นักเรียนต้องวิ่งรอบสนามฟุตบอลคนละ 100 รอบ และเด็กต้องนัดกันวิ่งเป็นกลุ่มเพื่อจะสมรอบในวิ่งรอบสนาม โดยมีเพื่อนๆ ที่มาด้วยเป็นพยาน

5. การขาดพื้นที่สาธารณะ

เมื่อวัดกลายเป็นพื้นที่ของผู้สูง หรือเรื่องของผู้สูงอายุที่จะไปฟังเทศน์ ฟังธรรม กันในวันพระ ไม่เกี่ยวกับเด็ก ซึ่งในอดีตวัดเคยเป็นพื้นที่ ที่ทำให้คนสองวัยมาพบกัน ถึงแม้จะต่างกิจกรรม แต่ก็สามารถใช้พื้นที่ร่วมกันได้ และเช่นเดียวกันโรงเรียนกลายเป็นพื้นที่สำหรับเด็ก ต่างคนอาจจะคิดว่าพื้นที่ใครก็พื้นที่ใครไม่สามารถที่จะล้ำเขตกันได้ ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กเหมือนอยู่กันละชั้น ไม่มีทางที่จะได้มาเจอกัน การขาดพื้นที่ ที่จะใช้ร่วมกันจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนแก่กับเด็กห่างกันไป

ผู้วิจัยได้สรุปและเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตและความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในปัจจุบันดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ในอดีต	ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ในปัจจุบัน
<p>1. การเป็นครอบครัวขยาย ภายในครอบครัวประกอบไปด้วยบุคคลหลายๆ รุ่น อยู่ในบ้านเดียวกัน ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กได้มีโอกาสได้ใกล้ชิดกัน</p> <p>2. โรงเรียน เด็กในอดีตไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือมากเหมือนกับเด็กปัจจุบัน และการศึกษาภาคบังคับมีถึงแค่ชั้น ป. 4 เท่านั้น จากนั้นยังไม่มีโอกาสไปเรียนที่อื่นนอกเหนือจากภายในหมู่บ้านตัวเอง</p> <p>3. เทคโนโลยีไม่ทันสมัย เทคโนโลยีในอดีตไม่ทันสมัยเหมือนปัจจุบัน ไม่มีเกม ไม่มีคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต ทำให้เด็กไม่มีทางเลือกในการเล่นของเล่นหรือทำกิจกรรมเหมือนในปัจจุบัน</p>	<p>1. การเป็นครอบครัวเดี่ยว ภายในครอบครัวประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และลูก ส่วนปู่ ย่า ตา ยาย อยู่อีกบ้านหนึ่ง ทำให้เด็กขาดโอกาสที่ได้ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ</p> <p>2. โรงเรียน เด็กในปัจจุบันเข้าโรงเรียนตั้งแต่ยังเล็กๆ และบางคนยังได้มีโอกาสได้ไปเรียนหนังสือที่นอกเหนือ จากหมู่บ้านตัวเอง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กห่างเหินกัน</p> <p>3. เทคโนโลยีทันสมัย การมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีเกม คอมพิวเตอร์ รวมทั้งอินเทอร์เน็ตทำให้เด็กมีโอกาส มีทางเลือกในการเล่นหรือการทำกิจกรรมมากกว่าในอดีต</p>

<p>4. กิจกรรมอื่นๆ เช่น งานบุญ งานบวช งานบุญประเพณีต่างๆ เป็นช่องทางหรือการสร้างโอกาสให้เด็กกับผู้สูงอายุได้มาเจอกัน แม้จะทำกิจกรรมต่างกัน เด็กมากินขนมในงานแต่ผู้สูงอายุมาช่วยงาน แต่ก็ทำให้คนทั้งสองวัยมาเจอกันได้</p> <p>5. การมีพื้นที่สาธารณะ เช่น ลานวัด แม่เด็ก และผู้สูงอายุจะมีกิจกรรมที่แตกต่างกัน เช่น เด็กอาจจะไปเล่นทรายที่วัด แต่ผู้สูงอายุไปทำบุญ แต่วัดก็กลายเป็นพื้นที่ ที่ทำให้คนทั้งสองวัยได้มาเจอกัน ถึงแม้จะมีการแย่งชิงพื้นที่วัดกันบ้าง เพราะเด็กมักส่งเสียงดังทำให้ฟังธรรมไม่รู้เรื่อง</p>	<p>4. กิจกรรมอื่นๆ เช่น ทำรายงาน ทำการบ้าน กิจกรรมที่เปลี่ยนไปจากอดีต เพราะการทำรายงาน การทำการบ้าน ผู้สูงอายุไม่มีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเหล่านี้กับเด็กได้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองวัยห่างเหินกัน</p> <p>5. การขาดพื้นที่สาธารณะ เด็กในปัจจุบันไม่มีโอกาสได้ไปวัด และมองว่าการไปวัดเป็นเรื่องของผู้สูงอายุเท่านั้น นอกจากนั้นการที่เด็กต้องไปโรงเรียนทำให้ผู้สูงอายุคิดว่าโรงเรียนเป็นพื้นที่ของเด็กเช่นกัน ทำให้ไม่มีพื้นที่สาธารณะที่จะทำให้คนทั้งสองวัยได้มาเจอกัน</p>
--	--

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตและปัจจุบัน

ส่วนที่ 3. กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก

จากการที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กนั้นมีความห่างเหินกัน เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น การเป็นครอบครัวเดี่ยวในสังคมปัจจุบัน การที่เด็กต้องไปโรงเรียน การที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยสอดคล้องกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน การมีกิจกรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกกำลังกาย การมีสังคมกับเพื่อนที่โรงเรียน รวมถึงการขาดพื้นที่สาธารณะที่จะทำให้เด็กมีโอกาสได้พบปะกับผู้สูงอายุ จากการศึกษาพบว่า กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กที่ห่างเหินกัน คือ การเพิ่มช่องทางการสื่อสารของของเล่นพื้นบ้านบ้านป่าแดด ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การสอนที่บ้าน
2. การสอนไปที่โรงเรียน
3. สนามเด็กเล่น

4. พิพิธภัณฑสถานเล่นได้

5. ลานวัด

1. การสอนที่บ้าน

ตั้งแต่ที่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้เริ่มผลิตของเล่นมาตั้งแต่ปี 2541 จากเดิมที่เคยทำของเล่นให้กับลูกหลานของตัวเองเล่น ต่อมาได้ขายเป็นวงกว้างไปสู่เด็กๆ บ้านใกล้เรือนเคียง จนถึงปัจจุบัน บ้านของผู้สูงอายุ นอกจากจะเต็มไปด้วยของเล่นนานาชนิดแล้ว ยังเต็มไปด้วยเด็กๆ ที่มาขอให้ผู้สูงอายุสอนทำของเล่น ทั้งในช่วงหลังเลิกเรียน และวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ของเล่นพื้นบ้านและกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จึงได้กลายเป็นสื่อให้บุคคลอื่นๆ ทั่วประเทศ ที่สนใจในของเล่นพื้นบ้านได้แวะเวียนมาหาผู้สูงอายุ หรือฝากเนื้อฝากตัวเพื่อขอเป็นลูกศิษย์โดยการให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สอนการทำของเล่นพื้นบ้าน รวมทั้งผู้สูงอายุยังได้อนุเคราะห์ลานบ้านให้เป็นที่ประชันขันแข่งของเล่นของเด็กๆ อีกเช่นกัน

“พอมาทำของเล่น เด็กๆ มันก็มากันเต็มบ้านเลย มาแข่งกันเล่น แข่งเล่นจนบินว่าใครบินสูงกว่ากัน อวดกัน ไล่คนที่ปั่นไม่เป็นพูดกันเอง ว่าของใครสูงกว่า บางทีเวลามาหาที่บ้าน นั่งไปนั่งมา เดียวก็เข้ามาหา เดียวก็มาอ้อนเวลาที่มันอยากได้ มันจะมวนเวียนอยู่แถวนี้ “ไม่ไปไหน เวลาเรานั่งสนามงูอยู่ก็จะเข้ามา “อู๋ยขออะ” นี่ต้นมะพร้าวที่บ้านอยากจะโค่นมันนะ แต่ก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรไปสอนเด็กๆ ทำของเล่น” (อู๋ยหน่อ คำแดง 17 ธันวาคม 2548)

“ถ้าอยู่เฉยๆ เหงาไปไม่สนุกหรอก ไม่มีเด็กมาหา ทำของเล่นก็ไม่เหงานะ เด็กมาหา อู๋ยชอบนะเวลาเด็กมาก็จะ จี๋จ๋า จี๋จ๋า กัน สนุกดี เด็กมันก็สารพัดอย่าง มีหลายแบบ บางทีมันก็มาเที่ยว บางทีมันก็มาเยี่ยม ถ้าไม่มีของเล่น ก็ไม่มีอะไรมาล่อเด็กๆ ตั้งแต่มาทำของเล่นนี้ ไม่ค่อยเจ็บเป็นอะไร เมื่อก่อนนี้เข้าโรงพยาบาลบ่อย สองสามวันไปที่ เวียนหัว ตั้งแต่มาทำงานแบบนี้ หายไปเรื่อยๆ ไม่ค่อยเจ็บ มันเพลินนอกเพลินใจ หนึ่งละ มีเงินใช้ สองมีลูกหลานมาหา คนที่ไม่เคยมาหา ก็มา บ้านไหนเมืองไหนไม่รู้จักก็มาหา ถ้าไม่มีของเล่นเราจะได้เจอกันหรือเปล่า” (อู๋ยแสง สุธรรม มา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

“เด็กๆ ถ้ามันมาไม่ฟังเสียงหรอก อนุวายเลยแหละ แต่เราก็ระวังเรื่องมีด” (อู๋ยไย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“เด็กมันมารูมอยู่แล้ว เขารู้ อู๋สอนหนูหน่อย บางที่เราทำไม่ทันจะเสร็จก็จ้องกันไว้แล้ว ตัวนี้หนูขอ ตัวนี้ผมขอ คนอื่นที่เขาไม่ได้ทำของเล่น เด็กๆมันก็ไม่เห็นไปหา呢 อย่างคนแก่คนอื่นที่ไม่ได้ทำของเล่นเด็กมันก็ไม่ไปหา” (อู๋แอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

“มีของเล่นหรรอก มันก็เลยมาหาที่บ้าน” (อู๋ขึ้น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

บ้านของผู้สูงอายุที่เคยเจ็บเหงา จากที่ไม่ค่อยมีเด็กมาเล่น กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง เพราะของเล่นพื้นบ้านที่บรรดาผู้สูงอายุ บรรจงทำขึ้นมาเพื่อให้เด็กๆ ที่ถือว่าเป็นลูกหลานได้เล่นได้สนุกกัน ทำให้บรรยากาศให้สรมย์ก่อนกลับมาอีกครั้ง สร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุที่ลูกหลานให้ความสำคัญ เมื่อมีความสุขทางใจ สิ่งก็ตามมาคือสุขภาพของบรรดาผู้สูงอายุเหล่านี้กลับแข็งแรง กระปรี้กระเปร่า ขึ้นมาอีกครั้ง

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้สูงอายุเหล่านี้ต่างมีหน้าตาที่แจ่มใส มีมิตรไมตรี และพร้อมที่จะต้อนรับบุคคลที่มาเยือน รวมทั้งตัวของเด็กๆ ต่างก็มีความสุขกับของเล่นที่ผู้สูงอายุทำให้

ภาพที่ 26 แสดงภาพผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน

ภาพที่ 27 แสดงภาพผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน

ภาพที่ 28 แสดงภาพผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน

2. โรงเรียน

โรงเรียนบ้านป่าแดด เป็นช่องทางการสื่อสารอีกที่หนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กได้มาเจอกัน ทั้งนี้ เนื่องจากโรงเรียนบ้านป่าแดด ได้มีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการขึ้นมา โดยนำเอา ภูมิปัญญาท้องถิ่น “ของเล่นพื้นบ้าน” มาเป็นสื่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการและที่สำคัญ ยังได้มีการเชิญ ผู้สูงอายุ มาเป็นวิทยากรในการทำของเล่นพื้นบ้าน

“คิดว่าคนแก่อยู่บ้านก็เหงา เรายาน่าจะเชิญมาเป็นวิทยากรให้กับเด็ก อันดับแรกครู ก็มาประชุมกันก่อน สักว่าของเล่นพื้นบ้านอยู่ที่บ้านใครบ้าง สักว่าก็ถามผู้แต่ละคน ผู้ก็ ออยากมากัน ออยากมาให้ความรู้กับเด็กๆ ออยากให้สืบทอดความรู้ไป เราก็สังเกตแล้ว ว่ามันเป็นสิ่งที่ดี ผู้บอกมา รู้สึกหนุ่มขึ้นมาอีกเยอะ คือ ตัวของท่านมีค่าขึ้นมาอีกเยอะ ไม่ได้อยู่บ้านเฉยๆ ไม่มีประโยชน์ เพราะถ้าไม่มีของเล่นก็คิดไม่ออกเหมือนกันว่าจะเอาผู้มาทำอะไร แล้วเด็กจะไปหาผู้ หรือเปล่า อยู่ๆเด็กมันก็อาจจะไม่ไป เพราะของเล่นพวกนี้มันธรรมดาเหลือเกิน” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

จากความตระหนักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กลัวว่ามันจะหายไปจากชุมชน และความต้องการที่จะอนุรักษ์และปูพื้นฐานให้เด็กได้สำนึกในภูมิปัญญาดังกล่าว ก็นำไปสู่ การทำให้โรงเรียนเป็นพื้นที่ หรือเป็นช่องทางการสื่อสาร ที่ให้บุคคลทั้งสองวัยได้มาเจอกัน ส่วนโอกาสและพื้นที่นี้จะมีได้ตลอดไปหรือไม่ ครูกาบแก้วได้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

“จะอยู่ต่อไปได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับโรงเรียนของเราจะให้โอกาสกับเด็กหรือเปล่า เพราะที่นี้เป็นเหมือนเวทีให้เด็กได้ทำการเล่น อยู่ที่ครู เพราะลำพังให้เด็กไปหาผู้ที่บ้าน คงยาก เพราะบางคนผู้ก็ไม่มีหลาน ไม่มีของเล่นให้เล่น เพราะของเล่นเดี๋ยวนี้มีมาก เด็กมีสิทธิ์เลือก ตัวเลือกเยอะ เขาไม่อยากจะเล่นก็ไม่เล่น เพราะฉะนั้น ถ้าเราไม่ช่วยอนุรักษ์ ไม่ช่วยกันปูพื้นฐาน ไม่ช่วยกันสร้างความตระหนักให้กับนักเรียน มันก็คงจะค่อยๆ หายไป จะใช้แต่ผู้มันลำบาก ยิ่งอยู่กับผู้ เด็กยิ่งได้ใจ ไม่ฟัง ผู้ใจดี ไม่ดุ” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า การที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านได้นั้น หลายๆ ฝ่าย ต้องช่วยกันดูแล โรงเรียนเป็นเพียงแต่ ผู้ให้พื้นที่ให้โอกาสทางการสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก

เท่านั้น ส่วนที่เหลือก็ต้องอาศัยความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือแม้แต่องค์กร ที่ยังต้องให้การช่วยเหลือในเรื่องนี้ต่อไป

3. สนามเด็กเล่น

สนามเด็กเล่นของโรงเรียนบ้านป่าแดด ตั้งอยู่ที่ด้านหน้าอาคารเรียน มีความแตกต่างจาก สนามเด็กเล่นทั่วไป คือ ไม่มีชิงช้า ไม่มีม้าหมุน แต่มีอย่างอื่นที่ประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ต่างๆ เช่น ยางรถยนต์ ไม้ เศษเหล็ก ที่มีภายในหมู่บ้าน โดยอาศัยความร่วมมือจาก โรงเรียน กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียน กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ มาสร้างของเล่นให้กับเด็กๆ ลูกหลานของตนที่โรงเรียนบ้านป่าแดด

โดยที่เป็นของเล่นชิ้นใหญ่ๆ ซึ่งจะแตกต่างไปจากของเล่นในพิพิธภัณฑ์เล่นได้ เด็กๆ สามารถขึ้นขี่ ขึ้นเล่น ได้เหมือนกับของเล่นในสนามเด็กเล่นทั่วไป แต่จะมีลักษณะพิเศษตรงที่ไม่เหมือนกับอื่นๆ เช่น มีก้านกลมขนาดใหญ่ แต่ต้องใช้แรงปั่นจากเด็กๆ ก้านถึงจะหมุน วัสดุที่ใช้ก็นำเอาวัสดุเหลือใช้ จากรถจักรยานมาทำ เช่น โช้ หรือที่ปั่น เป็นต้น หรือจะเป็นม้า แต่ไม่ใช่ม้าหมุน เป็นม้าที่วิ่งได้บนรางที่ทำไว้ ให้เด็กๆ ได้ลากม้าไปตามราง พร้อมกับนั้นก็ยังสามารถขี่ม้าตัวนี้ได้อีกด้วย

ของเล่นที่สนามเด็กเล่นนั้น จึงกลายเป็นพื้นที่ ที่ทำให้คนวัยต่างๆ มาพบกัน ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและออกแบบของเล่นเหล่านี้ รวมทั้งช่วยกันออกกำลังกาย แรงใจ โดยที่โรงเรียนบริจาคพื้นที่ ผู้ปกครองบริจาควัสดุอุปกรณ์และบริจาคแรงกาย แรงใจ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้บริจาคทุนทรัพย์บางส่วน ส่วนเด็กๆ ได้บริจาคความหวัง (หวังที่จะให้เป็นสนามเด็กเล่นที่สามารถแต่งเติมจินตนาการของพวกเขาได้) และเสียงเชียร์ ทำให้สนามเด็กเล่นอบอวลไปด้วยความรัก จากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ รวมทั้งผู้สูงอายุ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 29 แสดงภาพของเล่นในสนามเด็กเล่น

ภาพที่ 30 แสดงภาพของเล่นในสนามเด็กเล่น

4. พิพิธภัณฑสถานเล่นได้

พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ อาจจะเป็นคำที่ไม่คุ้นหูสำหรับหลายๆคน แต่สำหรับคนบ้านป่าแดดแล้ว พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ เป็นมากกว่าพิพิธภัณฑสถานธรรมดา คือไม่ได้มีป้ายห้ามจับ เพราะกลัวของจะเสียหาย แตกหัก เหมือนกับพิพิธภัณฑสถานอื่นๆ แต่ที่นี้กลับเป็นที่ ที่ให้เด็กๆ ได้เล่นตามใจชอบ จะหยิบจับหรือเล่นจนพังคามือ ก็ไม่ต้องกลัวใครจะมาดุว่า ว่ากล่าว แต่จะมีเหล่าผู้สูงอายุเป็นหน่วยซ่อมบำรุงให้ของเล่นได้มีเล่นอยู่ตลอด ซึ่งตามความหมายของผู้ที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งขึ้นมา คือ นำคำว่า พิพิธภัณฑสถาน และ เล่นได้ มารวมกัน โดยมีแนวความคิดดีๆ ดังนี้

“พอพูดถึงพิพิธภัณฑสถานปิ๊ป เขาก็จะเอาของเก่ามารวมกัน เราก็บอกว่าของเก่าที่มันมีอยู่ให้มันอยู่บ้านใครบ้านมันนะดีแล้ว เวลาใครมาเขาจะได้ไปเที่ยวดู เอามารวมกันเขาก็ไม่ได้ไปดู ไม่ใช่ทำพิพิธภัณฑสถานมาเป็นโกดังเก็บของเก่า เราเลยบอกว่า พิพิธภัณฑสถาน มันเป็นของเก่าแต่คำว่าเล่นได้มันเป็นคำใหม่ เราทำเพื่อให้สาธารณชนได้เห็น concept ว่าเราต้องการให้เห็นอะไร ไม่อย่างนั้น ก็ไม่มีแหล่งการเรียนรู้แบบใหม่ ทั้งหมดบ้าน ทั้งตำบล ผมพาไปดูพิพิธภัณฑสถานเกือบทั่วประเทศ ตั้งแต่ เชียงรายลงไป พาไปดูพิพิธภัณฑสถานบ้านจำทวี ที่พิษณุโลก ที่นั่นเป็นของเก่าหมดเลย ของพื้นบ้านเก่าๆ คนที่สามารถอธิบายได้อย่างมีสีสันคือ คุณพรสิริ ลูกสาวลุงจำ แต่ว่าถ้าเขาไม่อยู่ที่นั่นก็จะนิ่งๆ คนมาก็ชื่นชม แต่ไม่รู้ความหมาย อันนี้เราก็เอาข้อดี ข้อเสียตรงนี้มา เสร็จแล้วเราก็ไปพิพิธภัณฑสถานเด็กที่กรุงเทพฯ แค่นี้ก็สนุกแล้ว เด็กมันได้ปฏิบัติการ แต่ว่าของมันเป็นเหล็กกับไฟเบอร์เป็นของไฮเทค เราก็เลยเอาใจหทัยมาเอาของพื้นบ้านมาปรับเอา แล้วให้มันมีแอ็คชั่น ให้เล่นได้ เอาใจหทัยมา แล้วก็ไปอะควาเลียมที่บางแสน ไปยืนดูปลาที่สนุกสนาน มันมีชีวิต เราก็เลยเอาสิ่งที่ไปเห็นมาทั้งหมดทั่วประเทศ มาออกแบบ” (คุณวีรพงศ์ กังวานนวกุล สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2548)

พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ที่บ้านป่าแดด เปิดตัวอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2549 หรือวันเด็กที่ผ่านมาโดยมีเด็กๆ หลายร้อยคนมาร่วมกันเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ ภายในพิพิธภัณฑสถานเป็นที่จัดแสดงของเล่นต่างๆ ทั้งที่มาจาก กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ได้ประดิษฐ์คิดค้นเพื่อให้เด็กๆ ได้เล่น และของเล่นที่มาจากที่ต่างๆ ของประเทศไทย นอกจากของเล่นพื้นบ้านแล้ว พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ยังเป็นแหล่งความรู้ และภูมิปัญญามากมาย ทั้งของใช้ต่างๆ ที่อาจจะไม่เคยพบเห็นที่ไหนมาก่อน หรือเป็นคนตรีพื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรมแขนงต่าง เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้วพิพิธภัณฑสถานได้ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นตอนว่าจะนำที่ส่วนนี้ไปเป็น ส่วนหนึ่งของโรงเรียน เป็นห้องเรียนนอกสถานที่ โดยที่มีแผนที่ดาวเทียมขนาดใหญ่ โดยกลุ่มผู้ก่อตั้งต้องการให้คนในพื้นที่ได้

เห็นภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่ตนเองอยู่ ว่าเป็นอย่างไร ในแผนที่นี้สามารถอธิบายประวัติศาสตร์ได้ รวมถึงอธิบายความหลากหลายได้ ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องมือทางวิชาการให้คนอธิบายทางด้านเนื้อหา เมื่อมีคนเข้ามาก็เห็นว่ารูปร่างแม่สรวยเป็นอย่างไร

และสิ่งสำคัญที่สุด พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ กลายเป็นช่องทางสื่อสารหนึ่งในหลายๆ ช่องทางที่ทำให้ผู้สูงอายุ และเด็กได้มาเจอกัน ไม่เฉพาะแต่กับเด็กที่บ้านป่าแดดเท่านั้น แต่สำหรับทุกคนที่มาจากที่อื่น ที่มาดูงาน โดยพิพิธภัณฑสถานนี้กลายเป็นที่สำหรับสาธิตการทำของเล่นพื้นบ้านให้ผู้มาเยี่ยมชมได้มาเรียนรู้ และทำของเล่นร่วมกับผู้สูงอายุ ทำให้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุได้

นอกจากจะเป็นพื้นที่ให้เด็กกับผู้สูงอายุได้มาเจอกันแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะของเล่นนอกจากผู้สูงอายุจะเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นแล้ว คนในชุมชนก็มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับของเล่นที่จะนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานเล่นได้แห่งนี้เช่นกัน

“ในที่จัดแสดง เามาจากสิ่งทีุ่ทุกคนชอบมากที่สุด เามาจากมุมมองของคนในชุมชน เพราะว่าพื้นที่จำกัด” (คุณวีรพงศ์ กังวานนวกุล สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2548)

พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ เปิดให้บุคคลทั่วไปได้เข้าชมและมาดูงาน ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ ตั้งแต่เวลา 9.00 น.- 17.00 น. และเปิดปิดทำการช่วงเวลาพิเศษ ในกรณีที่มีบุคคลภายนอกมาดูงาน โดยไม่เก็บค่าเข้าชม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 31 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้

ภาพที่ 32 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้

ภาพที่ 33 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้

ภาพที่ 34 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้

ภาพที่ 35 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้

ภาพที่ 36 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เล่นได้

5. ลานวัด

วัดหรือลานวัด แต่เดิมาก็เคยเป็นลานเพลิน สำหรับเด็กๆ ในรุ่นก่อนๆ ให้ได้มาเล่นกองทราย และเป็นโอกาสทำให้เด็กได้มีโอกาสได้พบปะกับผู้สูงอายุ แต่ปัจจุบันวัดส่วนใหญ่กลับเป็นพื้นที่ของผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ หน้าที่ที่จะต้องไปวัดก็คือผู้สูงอายุ เด็กไม่จำเป็นต้องไปเพราะยังไม่ถึงวัย โดยเฉพาะวัยรุ่น กับ วัด อยู่ห่างกันเหมือนคนละโลก วัดกลายเป็นที่น่านี้อสำหรับเด็กและวัยรุ่น เป็นที่ที่ไม่จำเป็นต้องไป แต่ไม่ใช่กับวัดบ้านป่าแดด เพราะลานวัดหรือใต้ศาลาการเปรียญของวัดบ้านป่าแดด ได้กลายเป็นพื้นที่ ที่เด็กและผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้ที่มาศึกษาดูงานของกลุ่มคนเผ่าคนแก่ได้มาพบกัน และลานข้างวัดก็กลายเป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆ มากมาย เช่น กลายเป็นสถานที่จัดงานวันเด็ก ให้วันเด็กของผู้ใหญ่ วันใหญ่ใหญ่ของเด็กเด็ก เป็นวันที่มีความหมายมากที่สุดอีกวันหนึ่งในความทรงจำของเด็กๆ

ส่วนที่ 4. สื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์

การสื่อสารเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กรุ่น นอกเหนือจากการมีพื้นที่สาธารณะที่จะต้องใช้ร่วมกันแล้ว ยังต้องมีสื่อกลาง หรือ กาวใจ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนทั้งสองวัยให้มาพบกันได้มากที่สุด และยิ่งช่วยในการลดช่องว่างระหว่างวัยได้ด้วยเช่นกัน

1. สื่อของเล่นพื้นบ้าน
2. สื่อบุคคล

1. สื่อของเล่นพื้นบ้าน

ของเล่นพื้นบ้าน จากที่เคยเป็นแต่ของที่มีไว้เล่นสำหรับเด็กๆ แต่กลับเปลี่ยนเป็นสื่อ เมื่อมีหน้าที่ขึ้นมา คือ ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ได้มาพบเจอกัน ในช่องทางสื่อสารต่างๆ ที่เปิดให้เป็นพื้นที่สำหรับการสื่อสาร เช่น บ้าน โรงเรียน เป็นต้น

และนอกเหนือจากการทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้สูงอายุกับเด็กแล้ว เป็นสื่อกลางที่นำพาให้คนจากที่อื่นๆ ได้มาพบเจอกับผู้สูงอายุอีกด้วยเช่นกัน

“คนหนึ่งเป็นคนพัทลุงก็มาหา มานานเหมือนกัน พักที่บ้านวัด มาเที่ยว มาเยี่ยม บ้านเรานี่แหละ ไม่รู้ว่าถูกใจกันยังไง กลับมาซื้อผ้าถุงมาฝากอ้อยด้วย” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

“ปีก่อนก็มีเด็กมาจากกรุงเทพมาอยู่ที่นี้ มาทำทุกอย่าง เพราะอยากทำเป็น มาอยู่ที่นี้ทั้งวัน ตามทุกอย่างที่อยากรู้” (อ้อยชื่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากเด็กที่เป็นลูกหลานและเด็กในหมู่บ้านแล้วยังมีคนจากที่ต่างๆ มาหาผู้สูงอายุเป็นประจำ เพราะของเล่นพื้นบ้านเป็นสิ่งทำให้ผู้สูงอายุและคนจากที่ต่างๆ ได้มาเจอกัน และทำกิจกรรมร่วมกัน

และปัจจุบันของเล่นที่นอกเหนือจากเป็นสิ่งแทนความรักแล้ว ของเล่นพื้นบ้านได้กลายมาเป็น สื่อพิเศษ ที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กที่ทำท่าว่าจะห่างเหินอยู่กันคนละชั่ว ให้กลับมาใกล้ชิดกันเหมือนกับในอดีตของเล่นพื้นบ้านกลายเป็นสิ่งที่ นำพาให้คนสองวัยได้พูดภาษาเดียวกันได้ โดยไม่มีเรื่องวัยเข้ามาเกี่ยวข้อง

“ถ้าไม่มีของเล่น ก็ไม่มีอะไรมาล่อให้เด็กๆ มาหา” (อ้อยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

นอกจากนั้นแล้วของเล่นพื้นบ้านยังจัดได้ว่าเป็นสื่ออีกหลายๆ ประเภทไม่ว่าจะเป็น

1. สื่อเฉพาะกลุ่ม กล่าวคือ เป็นสื่อที่มีไว้สำหรับกลุ่มเด็กๆ ในการเล่น
2. สื่อเฉพาะกิจ ที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนในการถ่ายทอดภูมิปัญญา
3. สื่อวัตถุ เพราะเป็นสิ่งของที่สามารถจับต้องได้ เช่น ลูกข่างไม้ เป็นต้น

การพัฒนาของสื่อของเล่นพื้นบ้าน

ของเล่นพื้นบ้านบ้านป่าแดดนั้น เกิดขึ้นจากที่ผู้สูงอายุได้ช่วยกันคิดค้นขึ้นมาจากความทรงจำในอดีตที่เคยได้เล่น ได้สัมผัส พร้อมกันนั้นจึงอยากให้ลูกหลานได้เล่นเช่นเดียวกับผู้สูงอายุในอดีต ของเล่นจึงเริ่มถูกผลิตขึ้นทีละชิ้นสองชิ้นจากผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งจึงได้ของเล่นมาหลากหลาย

ชนิด ของเล่นบางอย่างที่ผู้สูงอายุเคยเล่นกันตอนเด็กๆ เช่น ลูกเหยิง ลูกเหยิงจะมีปีกเวลาโยน ขึ้นฟ้าปีกก็จะหมุน แต่ปัจจุบันเมื่อป่าไม้ลดลง ลูกเหยิงก็เริ่มหายาก เด็กๆ ไม่ค่อยรู้จัก ผู้สูงอายุ จึง ได้ทำ กำหมุน กับ จานบิน ผู้สูงอายุจึงได้จำลองจากลูกเหยิง เป็นต้น หรือผู้สูงอายุบางคนที่ได้ ออกไปตามที่ต่างๆ ได้เห็นของเล่นจากที่อื่นจึงได้กลับมาทำบ้าง

“ช่วยกันคิดคนละอย่าง สองอย่าง พอคนนั้นคิดได้ ก็มานั่งคุยกัน ก่อนเราเห็นลูก เหยิง เราจะทำอะไรกันดี ก็ทำจานบินบ้าง กำหมุนบ้าง ได้มาคนละเล็ก คนละอย่าง” (อุ้ยโย สุภาวะ สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“ทำไป คิดไป เห็นของคนอื่นบ้าง” (อุ้ยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

เมื่อได้ของเล่นพื้นบ้านมาแล้ว บางส่วนอาจมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ เพื่อให้ทันต่อยุคสมัย ของเด็กๆ

“...เสาร์ อาทิตย์ ก็ไปเล่นที่ศูนย์ ไปเล่นของเล่น ไม่เบื่อ เพราะมีของเล่นใหม่ๆ มา เรื่อยๆ อุ้ยเป็นคนคิดขึ้นมา..” (ด.ช. ภูษพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 ธันวาคม 2548)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ของเล่นที่พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ นอกจากจะเห็นเป็นอันเดิมแล้ว ผู้วิจัยสังเกต ว่ามีของเล่นใหม่ๆ ก็เพิ่มขึ้นมา หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น กำหมุน นอกจากจะมีกำหมุนธรรมดาแล้ว ยังมีกำหมุนที่เป็นเฮลิคอปเตอร์ โดยที่ตัวของเฮลิคอปเตอร์ทำ จากไม้ นำมาเหลาให้เป็นรูปทรงดังกล่าว แล้วเอากำหมุนมาใส่เป็นใบพัด พร้อมกันนั้นยังสามารถ ดึงใบพัดให้หมุนได้แบบกำหมุน และกำหมุนลูกสะบ้า

ภาพที่ 37 แสดงกำหมุนที่ทำจากลูกสะบ้า

ภาพที่ 38 แสดงกำหมุนแบบเฮลิคอปเตอร์

ของเล่นไม่ได้มีเพียงแต่ผู้สูงอายุที่บ้านป่าแดดเท่านั้น ภายในพิพิธภัณฑ์เล่นได้ ยังมีของเล่นในท้องถิ่นอื่นๆ ได้มาจัดแสดงและให้เด็กได้เล่นอีกด้วย จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑ์เล่นได้ ได้เล่าว่า ของเล่นจะมีมาจากที่อื่นด้วย ทั้งจากการซื้อหา หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างการไปร่วมกิจกรรมกับท้องถิ่นอื่น หรือได้มาจากผู้ที่สนใจมาเยี่ยมชมดูงานแล้วมีของที่ระลึกมาฝาก ทำให้พิพิธภัณฑ์เล่นได้นอกจากจะมีของเล่นจากบ้านป่าแดดแล้ว ยังมีของเล่นของภาคต่างๆ อีกมากมายหลากหลายอย่าง

นอกจากนั้นแล้ว ของเล่นที่พิพิธภัณฑ์ ยังมีของเล่นที่ไม่ใช่ของเล่นอย่างเดียว จึงมีอุปกรณ์ในการทำมาหากิน แต่ถูกย่อส่วนให้มีขนาดเล็กลงพอที่จะให้เด็กๆ นั้นนำมาเล่นได้ด้วยความสะดวกมือ เช่น กระดัง สุ่มไก่ ยอ ช้องใส่ปลา ขนาดจิ๋ว

“พวกจำลองวิถีชีวิตนี่มาหลังๆ เมื่อก่อนเขาไม่ได้ทำไว้เล่น คือ มันเป็นชีวิตจริง”
(คุณวีรพงษ์ กังวานนวกุล สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2548)

ภาพที่ 39 แสดงภาพที่ปั้นฝ้าย

ภาพที่ 40 แสดงภาพส้อมจับปลา

ภาพที่ 41 แสดงภาพส้อมไก่

2. สื่อบุคคล

สื่อบุคคลในที่นี้หมายถึง ครู ที่ทำหน้าที่เป็นแม่สื่อให้คนทั้งสองวัยได้มาเจอกัน โดยผ่านการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยเอาคะแนนมาเป็นตัวแถมให้กับเด็กๆ ที่ไปหาผู้สูงอายุ

“ก็ครูสั่งให้มานี่ ครูบอกให้มาช่วยอ้อย มาดูอ้อยทำงาน ว่าเขาทำอะไร ไปเรียนมา วันข้างหน้าจะเอาไว้ในพิพิธภัณฑ์ ถ้าใครทำได้ก็เอาคะแนนไป ถ้าใครไม่มาก็ไม่ต้องเอาคะแนน ไม่ต้องไปหา ไม่ต้องมาดูแลคนแก่ เด็กมันก็มานะสิ ถ้าไม่มีคะแนน คงไม่มากันหรอก มาเป็นกลุ่ม มาจดข้อมูล” (อ้อยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

“เรามีใบงานให้เด็กทำ เด็กต้องมีผลงาน ไฟล์ทบังคับ ต้องทำ เช่น ให้เขาทำงานบิน งานบินนี้ใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง นักเรียนก็จะไปสัมภาษณ์อ้อย จากนั้นอ้อยกับนักเรียนก็ได้พูดคุยกัน อ้อยก็ไม่เหงา”(ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก 4 มกราคม 2549)

“ครูบอกว่าเอาของเล่นของอ้อยมาเอาให้เพื่อนๆดู ครูยังบอกอีกว่าถ้าใครไปเฝ้าอ้อย ให้อ้อยทำของเล่นให้ ไม่ต้องเสียตังค์ ขออ้อยมา พี่โตๆ ก็มาเรียนทำกับอ้อย บางคนก็ปั่นจักรยานมาหาอ้อย บางทีก็มาเที่ยวหา มารู้จักกับอ้อย พี่ๆ ก็มาเล่นด้วย ถ้าไม่มาเอาของเล่น พี่ๆ ก็มาหา มาช่วยอ้อยทำของเล่น” (ด.ช. วิญญู สุธรรมมา สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“ตอนนี้ก็ยังไปหาอ้อยบ้างบางครั้ง บางทีก็ไปเล่นของเล่นที่ศูนย์ บางทีก็ไปหาพ่ออ้อย แม่อ้อยเอง แถวบ้านไร่ ไปหาอ้อยแดง เสาร์ อาทิตย์ ก็ไปที่ศูนย์ไปเล่นของเล่น ไม่เบื่อ เพราะมีของเล่นใหม่ๆ มาเรื่อยๆ อ้อยเป็นคนคิดขึ้นมา อ้อยได้ทำของเล่น อ้อยก็สนุกเหมือนกันนะ ไม่เหงานะ” (ด.ช.ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

“เสาร์ อาทิตย์ ไม่มีอะไรทำ ครูกาบแก้วให้ทำ ให้ประดิษฐ์ของเล่น ให้ไปเรียนกับอ้อย” (ด.ญ. จรรยา บุญส่ง สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า นอกจากครูจะสั่งให้เด็กๆ ไปเรียนทำของเล่นกับผู้สูงอายุแล้ว ผลที่ตามมาจากการเรียนของเล่น คือเด็กได้รู้จักกับผู้สูงอายุ แม้แต่เวลาที่ไม่ได้มีการเรียนการสอนแบบบูรณาการแล้ว เด็กบางคนยังไปมาหาสู่กับผู้สูงอายุ อยู่สม่ำเสมอ

ส่วนที่ 5 ประเภทของความสัมพันธ์

ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์นอกเหนือจาก การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ ดังนี้

1. ผู้สูงอายุ —————> เด็ก
2. ผู้สูงอายุ —————> ผู้สูงอายุ
3. เด็ก —————> เด็ก
4. ผู้สูงอายุ —————> ครู
5. ผู้สูงอายุ —————> คนในชุมชน

1. ผู้สูงอายุ กับ เด็ก

จากเดิมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กนั้น ห่างไกลกันมาก เด็กมักจะไม่ค่อยชอบอยู่กับผู้สูงอายุ หรือไม่อยากพูดคุยกับผู้สูงอายุ เพราะเห็นว่าผู้สูงอายุกับตนอยู่คนละสมัย ไม่ค่อยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็กในปัจจุบัน ทั้งยังสอนในสิ่งที่เด็กไม่อยากฟัง ทำให้เด็กมองว่าผู้สูงอายุน่าเบื่อ พูดไม่รู้เรื่อง

“เด็กสมัยนี้ เขาไม่ชอบให้เราสอนหรือสอนไม่เหมือนเมื่อก่อน สอนไปเขาก็หาว่าเราพูดมาก” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“อู๋ยที่บ้านบางทีก็น่าเบื่อเหมือนกัน บ่น พูดมาก” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

ของเล่นพื้นบ้านจึงกลายเป็นสื่อ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กได้เป็นอย่างดี จากที่เคยอยู่กันคนละขั้ว กลับมาพูดคุย พบปะกันมากขึ้น จากที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนแล้ว สิ่งที่ได้รับกลับมาจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาคือ ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างคนทั้งสองวัย ผู้สูงอายุได้อยู่กับเด็กมากขึ้น เข้าใจเด็กมากขึ้น และได้เรียนรู้กันและกันมากขึ้น และตัวเด็กก็อยากอยู่ใกล้ผู้สูงอายุมากขึ้น เพราะผู้สูงอายุมีของเล่นนั่นเอง

“เด็กก็ชอบถามอู๋ย มากมาย ล้อมหน้า ล้อมหลัง....เป็นการเชื่อมโยงคนแก่กับเด็กให้เข้าหากัน” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

“เวลาสอนนะ บางทีเด็กๆ มันก็มาเอาใจ อู๋ยกินน้ำหรือเปล่า กินขนมหรือเปล่า อะไรไม่รู้ละเอามาให้กิน” (อู๋ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

การที่เด็กมาล้อมหน้า ล้อมหลังผู้สูงอายุ ซึ่งดูเหมือนจะวุ่นวาย แต่ความวุ่นวายนั้นก็เต็มไปด้วยความสุขทั้งผู้สูงอายุและเด็ก ผู้สูงอายุการที่มีเด็กมารายล้อม เอาอกเอาใจ ถามไถ่เรื่องอาหารว่าง ทำให้มีความสุข สดชื่น และมีความรู้สึกว่าเป็นคนที่มีความสำคัญมีเด็กมารุม ส่วนเด็กก็มีความสุข เพราะผลจากการล้อมหน้าล้อมหลังก็จะได้รับความรู้จากผู้สูงอายุ และที่สำคัญได้ของเล่นจากผู้สูงอายุ

“ถ้าเล่นเกมกับอยู่กับอู๋ย อยู่กับอู๋ยดีกว่า” (ด.ช. อติศัย สุภาวะ สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2548)

“ตอนนี้ไม่ได้ทำงานส่งครูแล้ว แต่ก็ยังไปหาอู๋ยอยู่ แต่นานๆ ไปสักครั้งหนึ่ง” (ด.ช. ณัฐพงศ์ ชัยเลิศ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

จะเห็นได้ว่าเด็กบางคนเลือกที่อยู่กับผู้สูงอายุมากกว่าเล่นเกม เพราะผู้สูงอายุมีของเล่นที่สนุกกว่าเกม แถมยังไม่ต้องเสียเงินซื้อ และความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กก็ดีขึ้น ถึงแม้จะไม่ได้มีการเรียนการสอนแบบบูรณาการแล้ว อย่างน้อยของเล่นที่บ้านก็นำคนทั้งสองวัยให้มารู้จักกัน จากนั้นถึงแม้ว่าจะไม่ต้องทำของเล่นส่งครูแต่เด็กก็ยังแวะเวียนไปหาผู้สูงอายุอยู่เสมอ ยังเป็นบุคคลที่เด็กให้ความรัก ความเคารพ และความระลึกถึง

2. ผู้สูงอายุ กับ ผู้สูงอายุ

การได้เข้ามารวมกลุ่มทำของเล่นที่บ้านร่วมกันของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุต่างมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ได้ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสอนทำของเล่นที่บ้านให้กับเด็กๆ การทำกิจกรรม “ของเล่นเดินทาง” กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ต่างทำให้ผู้สูงอายุได้ใกล้ชิดกันเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

“เมื่อก่อนถ้าไม่มีใครตายจากกันไป ก็ไม่ค่อยได้เจอกันหรอก นี่เพิ่งจะมารวมกัน เป็นกลุ่มเป็นก้อนก็ตอนที่ตอนเราเริ่มแก่ เริ่มทำของเล่นพื้นบ้านกันนี่แหละ”(อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2549)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ก่อนหน้าที่จะมารวมกลุ่มกันนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน อาจจะห่างเหินกันไปบ้าง จะสังเกตได้ว่าหากไม่มีงาน ไม่ว่าจะป็นงานบุญ หรืองานศพ ผู้สูงอายุไม่ค่อยมีโอกาสได้พบปะกันมากนัก แต่เมื่อได้มาทำของเล่น ได้มากิจกรรมร่วมกันทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้พบปะกันมากขึ้น

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มทำของเล่นพื้นบ้าน หรือกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ จะมีการรวมกลุ่มกันทำของเล่นตามบ้านของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง หากมีงานเข้ามาจนทำไม่ทัน เพราะการรวมกลุ่มช่วยกันทำงานทำให้ได้งานมากกว่าและเสร็จเร็วกว่าการนั่งทำคนเดียว บ้านของผู้สูงอายุคนดังกล่าวจะมีซุ้มทำของเล่น และป้ายที่ติดไว้ที่หน้าซุ้มว่า “กลุ่มคนเฒ่าคนแก่” ติดที่หน้าซุ้มด้วย

นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสที่ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้พบปะพูดคุย เรื่องที่คุยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับของเล่น หรือเรื่องภายในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ และเรื่องการเดินทางไปสอนทำของเล่นในที่ต่างๆ มาเล่าสู่กันฟัง เพราะบางที่การเดินทางไปสอนทำของเล่นพื้นบ้าน ไม่ได้ไปด้วยกัน ต่างแยกกันไปสอนตามโรงเรียนต่างๆ ผู้สูงอายุจึงนำเรื่องต่างๆเหล่านี้มาเล่าสู่กันฟัง แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน เรื่องเล่าส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องที่สนุกเกี่ยวกับพื้นที่ที่ได้ไปสอน หรือเรื่องของเด็กๆที่เป็นลูกศิษย์ รวมทั้งเรื่องความเป็นไปของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่

และเป็นที่น่าสนใจว่า นอกเหนือจากเรื่องของเล่นและเรื่องราวของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่แล้ว ช่องทางการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุมีจำกัดมาก ไม่มีการพูดคุยในเรื่องอื่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของละครทางโทรทัศน์เลย เรื่องการเมือง เนื่องจากผู้สูงอายุมักช้านอนแต่หัวค่ำ และตื่นนอนแต่เช้า

3.เด็ก กับ เด็ก

ของเล่นพื้นบ้านยังสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กด้วยกัน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุ ทำให้เด็กได้รู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีการช่วยกันทำของเล่นพื้นบ้าน การช่วยสอนเพื่อนหากเพื่อนทำไม่ทันหรือว่าไม่เข้าใจ คนที่เข้าใจแล้วก็จะช่วยสอนให้ ทั้งลดภาระให้กับผู้สูงอายุเหนื่อยน้อยลงอีกด้วย

นอกจากนั้นเด็กๆ ยังได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนด้วยตนเองจากการเล่นของเล่น
 ทั้งแข่งกันเพื่อความสนุกสนาน เป็นต้น

“เด็กๆ มันมาแข่งเล่นกัน แข่งเล่นจานบิน ว่าใครบินสูงกว่ากัน อดกัน ไข่คนที่ปั้น
 ไม่เป็นพุดกันเองว่า ของใครสูงกว่ากัน” (อุ้ยหน่อ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“เพื่อนๆ ก็มาเล่นที่บ้าน มาเล่นของเล่นที่อุ้ยทำให้” (ด.ช. วิญญู สุธรรมมา
 สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปดูสื่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการของเล่นพื้น
 บ้านที่โรงเรียนบ้านป่าแดด (เวทยาสมิทธิ์) ได้พบว่าสื่อการเรียนการสอนบางอย่าง นักเรียนเป็นผู้
 ทำขึ้นมา จากการบูรณาการของเล่นพื้นบ้าน ครูได้เล่าว่า นักเรียนจะทำงานกันเป็นกลุ่มและ
 ทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น การนำปฏิทินมาทำภาพพลิกของเล่นพื้นบ้าน พร้อมกับขั้นตอน
 การทำของเล่นในแต่ละอย่าง ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็น
 ผลมาจากการทำงานเรื่องของเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ

4. ผู้สูงอายุ กับ ครู

ของเล่นพื้นบ้านสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สูงอายุกับครูได้ เพราะครูจะ
 ต้องเป็นผู้ที่เชิญผู้สูงอายุมาทำการสอนให้เด็กนักเรียนทำของเล่นพื้นบ้าน ซึ่งครูอาจจะเคยรู้จักหรือ
 ไม่เคยรู้จักกับผู้สูงอายุมาก่อน แต่ของเล่นทำให้ครู กับ ผู้สูงอายุได้พบกันมากขึ้น มีความสัมพันธ์ ที่
 ดีต่อกันและเข้าใจมากขึ้น มีการพบปะพูดคุย และยังเป็นผู้ร่วมงานที่ดีต่อกัน รวมทั้งการหาแนว
 ทางเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ของเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

“คิดว่าคนแก่อยู่บ้านก็เหงา เราย่น่าจะเชิญมาเป็นวิทยากรให้กับเด็ก...เราก็เลย
 ประชุมกัน สำนวญว่าของเล่นพื้นบ้านอยู่ที่บ้านใครบ้าง จากนั้นก็สำนวนแล้วถามอุ้ยแต่ละคน อุ้ยก็
 อยากร่วมกัน อยากร่วมให้ความรู้กับเด็กๆ...” (ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2549)

5. ผู้สูงอายุ กับ คนในชุมชน

ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จากการที่เป็นสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ทำให้ผู้สูงอายุในกลุ่มได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนต่างๆ และกลุ่มคนในชุมชนก็มีโอกาสเข้ามาร่วมกิจกรรมของกลุ่มเช่นกัน เช่น งานวันเด็กที่ผ่านมา ภายใต้ชื่องาน “วันเด็กของผู้ใหญ่ วันใหญ่ใหญ่ของเด็ก ภาค ๒” ที่สมาชิกทั้งชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดงานนี้ขึ้นมา ภายในงานยังมีกิจกรรมอื่นๆ มากมาย เช่น การสอนอักษรล้านนา การสอนทอผ้า การสอนทำของเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ต้องอาศัยประสบการณ์จากผู้สูงอายุเข้ามาเป็นผู้ถ่ายทอด ผู้สูงอายุต่างก็เป็นที่รู้จัก เป็นที่รักและเคารพ ของคนในชุมชน

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในระหว่างที่ผู้สูงอายุทำของเล่นอยู่ที่บ้านนั้น มักจะมีเพื่อนบ้านหรือคนอื่น ๆ ต่างแวะเวียนมาหาผู้สูงอายุอยู่เป็นประจำ ทั้งแวะมาถามไถ่ทุกข์สุข หรือพูดคุยในเรื่องต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุไม่เหงา ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุบางคนอยู่ต้อยคนเดียวเนื่องจากคู่สมรสได้เสียชีวิตลงไป และลูกหลาน ต่างไปมีครอบครัว และไม่ได้อยู่บ้านหลังเดียวกันก็ตาม การทำของเล่นทำให้ผู้สูงอายุไม่เหงา พร้อมกันนั้นยังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในหมู่บ้าน และคนที่มาจากที่อื่น

5. เด็ก กับ เด็ก

ของเล่นพื้นบ้านยังสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กด้วยกัน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุ ทำให้เด็กได้รู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีการช่วยกันทำของเล่นพื้นบ้าน การช่วยสอนเพื่อนหากเพื่อนทำไม่ทันหรือว่าไม่เข้าใจ คนที่เข้าใจแล้วก็จะช่วยสอนให้ ทั้งลดภาระให้กับผู้สูงอายุเหนื่อยน้อยลงอีกด้วย

นอกจากนั้นเด็กๆ ยังได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนด้วยกันเองจากการเล่นของเล่นที่แข่งกันเพื่อความสนุกสนาน เป็นต้น

“เด็กๆ มันมาแข่งเล่นกัน แข่งเล่นจานบิน ว่าใครบินสูงกว่ากัน อดกัน ใ้คนที่บินไม่เป็นพูดกันเองว่า ของใครสูงกว่ากัน” (ผู้ย่นอ คำแดง สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“เพื่อนๆ ก็มาเล่นที่บ้าน มาเล่นของเล่นที่ขี้ยทำให้” (ด.ช. วิญญู สุธรรมมา สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2549)

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปดูสื่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการของเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียนบ้านป่าแดด (เวทยาสมิทธ์) ได้พบว่าสื่อการเรียนการสอนบางอย่าง นักเรียนเป็นผู้ทำขึ้นมา จากการบูรณาการของเล่นพื้นบ้าน ครูได้เล่าว่า นักเรียนจะทำงานกันเป็นกลุ่มและทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น การนำปฏิทินมาทำภาพพลิกของเล่นพื้นบ้าน พร้อมกับขั้นตอนการทำของเล่นในแต่ละอย่าง ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานเรื่องของเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ

ส่วนที่ 6 ผลจากการทำของเล่น (Impact)

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้สูงอายุได้ทำของเล่นพื้นบ้าน ทั้งการถ่ายทอดภูมิปัญญา และ การเชื่อมความสัมพันธ์ ของเล่นพื้นบ้านทำให้ผู้สูงอายุและเด็กได้รับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ตามมา ได้แก่

1. การเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนของผู้สูงอายุ
2. เรื่องของสภาพจิตใจและร่างกาย
3. ของเล่นพื้นบ้านเป็นทางเลือกสำหรับเด็ก

1.การเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนของผู้สูงอายุ

จากประสบการณ์การทำของเล่น และความทรงจำในอดีตที่เคยได้เล่นของเล่น ผู้สูงอายุจึงได้ผลิตของเล่นพื้นบ้านออกมาให้ลูกหลานได้เล่น และได้เพิ่มบทบาทขึ้นมาจากผู้ผลิตมาเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านหรือการที่ได้เป็นครูพิเศษ ของเด็กนักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ สอนให้เด็กได้ทำของเล่นและการสร้างให้เด็กเป็นผู้ผลิตของเล่นได้เอง ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน จึงกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุกลายเป็น “แหล่งเรียนรู้ของชุมชน” หรือเป็น “ศูนย์กลางของความรู้ในชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนและนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มาดูงาน หรือบุคคลทั่วไปที่สนใจของเล่นพื้นบ้าน ได้มาศึกษาดูงานกับผู้สูงอายุ รวมทั้งเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุ

นอกจากความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้านแล้ว ผู้สูงอายุยังมีองค์ความรู้ในแขนงต่างๆ อีกมากที่จะถ่ายทอดให้กับเด็กๆ และผู้ที่สนใจ โดยได้สอดแทรกความรู้ต่างๆ เหล่านี้ในระหว่างที่ทำการสอนการทำของเล่นพื้นบ้านไปพร้อมๆกัน ทำให้เด็กและผู้สนใจสามารถซึมซับ และได้รับความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาต่างๆ จากผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

“...ปีก่อนมีเด็กมาจากกรุงเทพฯ มาอยู่ที่นี่ เพราะอยากทำของเล่นเป็น มาอยู่ทั้งที่นี้ทั้งวัน เพราะอยากรู้คำเมือง เราก็สอนกันไป รู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ถ้าเราว่าให้เขา เขาก็หัวเราะ เพราะไม่รู้เรื่อง แต่ตอนหลังก็รู้เพราะมาอยู่ที่นี่นาน บางคนก็มาถามเรื่องประวัติแม่สรวย ประวัติพระธาตุจอมแจ้งว่าเป็นอย่างไร...” (อุ้ยซิ่น อุ่นเรือน สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2548)

“...สอนอย่างอื่นด้วย นักเรียนที่มาเอาข้อมูล บางทีเราก็บอกคำจ้อย ซอ คำที่บ่าวสาวเขาพูดกันในสมัยก่อน เราก็เป็นบ้างไม่เป็นบ้าง อันไหนที่พูดได้ก็สอน” (อุ้ยแอ สุธรรมมา สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2548)

2. เรื่องของสภาพทางจิตใจและร่างกาย

จากเดิมที่ผู้สูงอายุเป็นเสมือนไม้ใกล้ฝั่ง ไม่มีคุณค่า อยู่ไปวันๆ รอให้ลูกหลานเลี้ยงดู แต่การที่ได้มาทำของเล่นทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น เนื่องจากการได้พบปะพูดคุย กับคนทั่วไป ลูกหลาน และคนอื่นๆ ผู้สูงอายุยังได้มีโอกาสเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ได้ออกไปนอกหมู่บ้าน ได้มีประสบการณ์จากการไปเยี่ยมชม หรือว่าท่องเที่ยวตามที่ต่างๆ โดยผ่านกิจกรรม ของเล่นเดินทาง ทำให้ผู้สูงอายุได้กลายมาเป็นคนสำคัญอีกครั้ง มีคนมาให้ความสนใจ รวมทั้งกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นกลุ่มต้นสังกัดของผู้สูงอายุยังเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนแขนงต่างๆ และยังเป็นที่ยู๊จักของคนทั่วไป ทำให้ผู้สูงอายุเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

เมื่อกลายเป็นบุคคลที่เป็นที่สนใจ จึงมีผู้ที่มาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขใจ นอกจากนั้นการทำของเล่นยังทำให้ผู้สูงอายุได้รับความเพลิดเพลิน ไม่เบื่อ ไม่ว่าง และที่สำคัญไม่เหงา

“มันเพลินอก เพลินใจ ... คนที่ไม่เคยมาก็มา บ้านไหนเมืองไหนไม่รู้จักกันก็มาหา” (อุ้ยแสง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2548)

นอกจากนั้นแล้ว การทำของเล่นพื้นบ้าน ยังทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในเรื่องของภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน ทำให้คนในชุมชนและบุคคลทั่วไปที่สนใจในเรื่องของเล่นพื้นบ้านได้มีความรู้

เมื่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุก็ส่งผลถึงทางร่างกายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป อาจจะมีโรคประจำตัวกันอยู่บ้างตามธรรมดาของผู้สูงอายุ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง อาการปวดตามร่างกาย เป็นต้น

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้สูงอายุถึงแม้จะมีอายุมากแล้ว แต่ยังแข็งแรง สามารถไปไหนมาไหนได้สะดวก หน้าตาสดใส เหตุผลก็มาจาก การที่มีสุขภาพใจที่ดี ย่อมส่งผลถึงสุขภาพกายที่ดีด้วยเช่นกัน และที่สำคัญผู้สูงอายุไม่ได้หักโหมทำงาน หรือนั่งท่าของเล่นทั้งวัน เหนื่อยก็สามารถพักได้

“ตั้งแต่มาทำของเล่นนี้ ไม่ค่อยเจ็บเป็นอะไร เมื่อก่อนนี้เข้าโรงพยาบาลบ่อย สองสามวันไปที เวียนหัว ตั้งแต่มาทำงานแบบนี้ หายไปเรื่อยๆ ไม่ค่อยเจ็บ” (ผู้แสดง สุธรรมมา สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2549)

3. ของเล่นพื้นบ้านเป็นทางเลือกสำหรับเด็ก

ในปัจจุบันขณะที่เด็กๆ ได้มีของเล่นที่มีความหลากหลาย มีสีสันสวยงาม รวมทั้งเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวยให้เด็กๆ ได้มีของเล่นที่แตกต่างกันออกไปจากในอดีต ไม่ว่าจะเป็นเกม หรือคอมพิวเตอร์ รวมทั้งอินเทอร์เน็ต ดังนั้นของเล่นพื้นบ้าน จึงเป็นเพียงทางเลือกอีกทางหนึ่งที่นอกเหนือจากของเล่นที่ทันสมัยและมีสีสันสวยงาม และหาซื้อได้ทั่วไป เด็กที่บ้านป่าแดดจึงมีของเล่นเหล่านี้ไว้เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งเท่านั้น ในเวลาที่เด็กเบื่อของเล่นแบบเดิมๆ

นอกจากนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองก็ไม่จำเป็นต้องเสียเงินซื้อของเล่นที่มีราคาแพงให้ลูกเล่น ทั้งยังหมดกังวลในเรื่องของสีหรือสารเคมีต่างๆที่อาจจะเป็นอันตรายต่อลูกหลานของตนเอง ของเล่นพื้นบ้านจากเดิมที่มีไม่กี่ชนิด ผู้สูงอายุได้ทำการพัฒนารูปแบบของเล่นในแบบต่างๆมากขึ้นทำให้เด็กได้มีของเล่นที่มีความหลากหลายมากขึ้น นับเป็นเรื่องที่ดีที่เด็กได้มีโอกาสเลือกที่จะเล่นของเล่นกันมากขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านกับระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นพื้นบ้าน

เนื่องจากการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน และการสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องระหว่างเด็กและผู้สูงอายุ ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีการศึกษา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นหลัก

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ ผ่านทางเว็บไซต์ของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ คือ www.gum-moon.com ข้อมูลดังกล่าวจะประกอบไปด้วย ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ บทความต่างๆ ตามหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างๆที่รวบรวมอยู่ในเว็บดังกล่าว รวมทั้งเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมของกลุ่มทำให้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่ม ความเป็นมาของกลุ่ม และการดำเนินการของกลุ่ม

หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้โทรศัพท์ไปยังผู้ก่อตั้งและผู้ประสานงานของกลุ่ม คือ คุณวีรพงศ์ กังวานนวกุล หรือคุณเบิ้ม เพื่อแนะนำตัวเองก่อนเข้าพื้นที่ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

แนะนำหนังสือที่เกี่ยวกับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทราบรายละเอียดของกลุ่มมากขึ้น จากนั้นผู้วิจัยก็ได้เดินทางไปยังจังหวัดเชียงรายเพื่อไปสำรวจพื้นที่ที่จะทำการวิจัยในเบื้องต้น

หลังจากนั้นได้ผู้วิจัยได้ประสานความร่วมมือไปยังผู้ประสานงานของกลุ่ม คือ คุณวีรพงศ์ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยในครั้งนี้ และคุณวีรพงศ์ได้แนะนำให้รู้จักกับกลุ่มเป้าหมาย

2. การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เมื่อทราบว่าไม่มีใครเป็นกลุ่มเป้าหมายบ้างผู้วิจัยจึงได้สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย และสอบถามข้อมูลทั่วไป และยังไม่มีการสัมภาษณ์ในช่วง 3 ครั้งแรกในการลงพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นในการลงพื้นที่ครั้งที่ 4 จึงเริ่มสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยที่ผู้วิจัยมีแนวคำถาม (Interview guide) ที่เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ นอกจากนั้นยังได้สอดแทรกและปรับเปลี่ยนคำถามตามความเหมาะสม และเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ต้องการ โดยมีการจัดบันทึกการสัมภาษณ์ และจัดบันทึกจากการสังเกตในแต่ละครั้ง

สำหรับกลุ่มเป้าหมายของการทำวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน และผู้นำ เช่น ครู ผู้ประสานงาน โดยมีวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายดังนี้

- **กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุ** ผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคยโดยการให้เห็นหน้าบ่อยๆ และทุกครั้งที่ลงพื้นที่ ต้องไปเยี่ยมทุกคนที่ให้สัมภาษณ์ ถึงแม้ว่าในวันนั้นจะไม่ได้ไปสัมภาษณ์ก็ตาม เนื่องจากในพื้นที่นี้มักจะมีคนมาดูงานอยู่เสมอ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงคุ้นเคยกับคนแปลกหน้า และเตรียมตัวสำหรับการตอบคำถาม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำตัวให้คุ้นเคย เพื่อที่จะได้ไม่เป็นคนแปลกหน้า และสร้างความคุ้นเคยให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกที่สุด ส่วนคำถามที่จะต้องถามผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนให้ฟังง่ายและเข้าใจง่ายเช่นกัน เช่น เมื่อต้องการจะถามในเรื่องกลวิธีในการถ่ายทอดและสร้างความสนใจให้กับเด็กในขณะที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาทำอย่างไร ผู้วิจัยจะใช้ถามว่า “อ๋อสอนเด็กยังไง อ๋อไม่ใช่ครู แล้วทำอย่างไรให้เด็กตั้งใจฟัง” หรือ “อ๋อสอนเหมือนกับที่คุณครูสอนเด็กในห้องเรียนหรือเปล่า เขียนหนังสือบนกระดานหรือเปล่า” เป็นต้น นอกจากนี้ คำตอบต่างๆ ที่ได้ อาจจะได้จากการสังเกตในขณะที่ผู้สูงอายุกำลังสนทนากันอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่หัวข้อในการสนทนาจะ

เป็นเรื่องเกี่ยวกับ การทำของเล่นส่งที่ศูนย์ (ส่งกลุ่มคนเฒ่าคนแก่) การทัวรการ สอนทำของเล่นในที่ต่างๆ ผ่าน กิจกรรมของเล่นเดินทาง เป็นต้น

- กลุ่มที่ 2 เด็กและเยาวชน ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าถึงค่อนข้างลำบาก เพราะเด็กและเยาวชนจะไม่คุ้นเคยกับคนแปลกหน้าเหมือนกับผู้สูงอายุ เทคนิคที่ผู้วิจัยใช้ คือ การสร้างความเป็นกันเองให้ได้มากที่สุด โดยการใช้ขนมเป็นตัวดึงดูดให้เด็กๆเข้ามา หรือการสร้างบรรยากาศให้เป็นการพูดคุยมากกว่าเป็นการสัมภาษณ์ เพื่อไม่ให้เด็กเกร็งจนเกินไป ผู้วิจัยได้ให้เพื่อนๆ มานั่งรวมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ แต่ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายเป็นอันดับแรก และกลุ่มเพื่อนก็คอยเป็นกองเชียร์อยู่ห่างๆ และคอยช่วยตอบอยู่ห่างๆและพูดคุยถกเถียงกันเองในกลุ่ม และผู้วิจัยจะทำได้ที่ไม่สนใจกับการสนทนาในกลุ่มเด็กๆ ซึ่งข้อมูลการสนทนาเหล่านี้จัดว่าเป็นข้อมูลที่สำคัญ นอกจากนั้นเวลาที่ผู้วิจัยตั้งคำถาม ผู้วิจัยจะสอดแทรกคำถามที่อยากรู้ลงไปกับคำถามทั่วไป ซึ่งบางครั้งกลุ่มเป้าหมายอาจยังไม่รู้ตัวว่าถูกถาม และที่สำคัญผู้วิจัยจะหลีกเลี่ยงการจดบันทึกให้กลุ่มเป้าหมายเห็น จะจดบันทึกจากการสังเกตหลังจากที่สัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้วเพราะการจดบันทึกต่อหน้ากลุ่มเป้าหมาย จะทำให้กลุ่มเป้าหมายเกร็งกับการที่จะตอบคำถามและอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่ผู้วิจัยได้บันทึก รวมทั้งบรรยากาศจะเป็นทางการไป
- กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้นำ กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มที่เข้าถึงง่ายที่สุด และกลุ่มเป้าหมายพร้อมที่จะตอบคำถามมากที่สุดเช่นกัน กลุ่มผู้นำบางครั้งอาจจะไม่ใช่บุคคลที่มีตำแหน่งอยู่ในกลุ่ม กลุ่มผู้นำที่ผู้วิจัยได้เลือกที่จะทำการสัมภาษณ์ อยู่ในส่วนที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติการจริง เช่น ครู ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ครูที่เป็นผู้ปฏิบัติการ เป็นผู้เขียนแผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการของเล่นที่บ้าน รวมทั้งเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุกับเด็ก

ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการลงพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2548 ถึงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549 และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุ จำนวน 6 ท่าน จากสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ทั้งหมด 30 กว่าท่าน เด็กและเยาวชน จำนวน 6 ท่าน และกลุ่มผู้นำ จำนวน 3 ท่าน

ปัญหานำการวิจัยข้อที่ 1 : การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นนั้น ประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

1. ผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

- **คุณลักษณะของผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน**

ผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านในที่นี้หมายถึงผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ การถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นไม่ใช่ผู้สูงอายุทุกคนที่จะทำการถ่ายทอดได้ พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่จะเป็นผู้ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้นั้นมีคุณลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. รักเด็ก ผู้สูงอายุต้องเป็นคนที่รักเด็ก ชอบเด็ก
2. เข้าใจเด็ก เข้าใจธรรมชาติของเด็กว่าไม่สามารถให้เป็นที่ไปตามที่ต้องการได้ รวมทั้งเข้าใจธรรมชาติของเด็กในด้านสมาธิจดจ่อน้อยกว่าผู้ใหญ่
3. ใจดีและอารมณ์ดี ต้องเป็นคนที่ใจดีและอารมณ์ดี ไม่หงุดหงิดง่าย
4. ใจเย็น การจับเด็กมาอยู่รวมกันย่อมมีเสียงดังสร้างความรำคาญให้กับผู้สูงอายุบ้าง และบางคนอาจจะไม่ตั้งใจเรียนดังนั้นผู้สูงอายุต้องใจเย็นค่อยๆ สอนเด็กอย่างไม่รำคาญ
5. มีความรู้ที่จะทำการถ่ายทอด ต้องมีความรู้เรื่องของเล่นพื้นบ้านเป็นอย่างดี
6. มีความสามารถที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา ผู้สูงอายุต้องเป็นคนที่ชอบเล่า ชอบสอน สามารถถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งอธิบายเรื่องต่างๆ ได้ดี
7. มีความพร้อมที่จะทำการถ่ายทอด ความพร้อมแบ่งออกเป็น
 - 7.1 ความพร้อมในการเตรียมตัว เตรียมอุปกรณ์
 - 7.2 ความพร้อมในการเตรียมใจ
8. มีเทคนิคในการสอน เทคนิคในการสร้างความสนใจให้กับเด็กๆ
9. เด็กเข้าถึงง่าย โดยแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้
 - 9.1 ด้านกายภาพ บุคลิกต้องใจดี ไม่ดุ
 - 9.2 ด้านจิตวิทยา มีจิตวิทยาในการเข้าหาเด็ก
 - 9.3 ด้านสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก

9.4 ด้านวัฒนธรรม ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญารวมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ

□ ผู้ส่งสารมีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

1. **เพศของผู้รับสาร** ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านนั้น ผู้สูงอายุไม่ได้แบ่งเพศของผู้รับสาร เนื่องจากของเล่นพื้นบ้านนั้นเหมาะสมกับทุกเพศ ทุกวัย ของเล่นบางอย่างถึงแม้จะเป็นของเล่นของผู้ชายแต่ผู้หญิงกลับชอบเล่นมากกว่า หรือบางอย่างที่เป็นของเล่นของผู้หญิงที่เกี่ยวกับงานสาน แต่เด็กผู้ชายกลับชอบมากกว่า ซึ่งอาจจะมีเหตุผลของความชอบที่แตกต่างกันไป

2. **อายุของผู้รับสาร** วัยของผู้รับสารนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้พิจารณาก่อนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ผู้รับสารแต่ละวัยมีผลต่อการเลือกของเล่นที่จะทำการถ่ายทอดของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุได้พิจารณาถึงวัยของผู้รับสารแล้ว ก็จะเลือกของเล่นที่จะทำการสอนให้เหมาะสมกับวัย

3. **ทักษะและความสามารถของผู้รับสาร** ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน ผู้สูงอายุได้พิจารณาถึงทักษะและความสามารถของผู้รับสาร เนื่องจากเด็กไม่คุ้นเคยกับการใช้อุปกรณ์บางอย่างที่ใช้ทำของเล่น เช่น มีด ผู้สูงอายุจึงได้พิจารณาเป็นคณฯ ไป ว่าคนไหนที่มีทักษะในการใช้มีด หรือ อุปกรณ์ที่เป็นอันตรายอื่น ๆ

4. **ความสนใจของผู้รับสาร** ผู้รับสารแต่ละคนมีความสนใจไม่เหมือนกัน การถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านจะประสบผลสำเร็จได้ ต้องขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้รับสารเกี่ยวกับของเล่นชนิดต่างๆ รวมทั้งมีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับของเล่นจากผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน

● กลยุทธ์ในการสื่อสารของผู้ส่งสารหรือผู้ทำการถ่ายทอด

ผู้สูงอายุควรมีกลวิธีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสร้างความสนใจ ดังนี้

1. **การเชื่อมโยงกับนิทาน** การนำของเล่นที่จะนำมาถ่ายทอดมาเชื่อมโยงกับนิทานทำให้ของเล่นชิ้นนั้นน่าสนใจมากขึ้น เพื่อให้เห็นว่าต้นตอของของเล่นนั้นมาจากไหน และทำไมถึงได้ทำเป็นรูปแบบนั้น

2. **การสาธิต** โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน จากนั้นจึงให้เด็กได้ทำตาม ซึ่งการสาธิตจะทำให้เด็กได้เข้าใจ และเกิดความอยากรู้ อยากรลอง

3. **การสื่อสารแบบสองชั้นตอน** เพื่อนสอนกันเองทำให้เด็กรู้สึกว่าจะอยากจะทำ เพราะเห็นเพื่อนทำเป็น การสอนกันเองทำให้เด็กฝึกรู้จักช่วยเหลือกัน ซึ่งถือเป็นกลวิธีอีกอย่างหนึ่งที่ผู้สูงอายุใช้ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

4. **เป็นการสื่อสารแบบแนวนอน (Horizontal Communication)** การสื่อสารแบบแนวนอนนี้ จะเป็นการสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกว่าจะอยู่กับคุณปู่ คุณย่า คุณตา หรือคุณยาย ไม่ได้อยู่กับครูที่จะต้องสั่งให้ทำ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ทำให้เด็กรู้สึกไม่เกร็งเวลาได้เรียน

5. **การสื่อสารในบรรยากาศที่แบบที่ไม่เป็นทางการ (Nonformal Communication)** โดยใช้บ้านเป็นสถานที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา หรือแม้กระทั่งที่โรงเรียนแต่จะเป็นการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการเหมือนกับครูสอนเด็กในห้องเรียน บรรยากาศจะเต็มไปด้วยความสนุกสนานและเป็นกันเอง

6. **การจัดกลุ่มที่เหมาะสม** ผู้สูงอายุได้มีการแบ่งกลุ่มเด็กให้เป็นกลุ่มย่อยๆ โดยที่มีจำนวนเด็กไม่เกิน 7 คนต่อหนึ่งกลุ่ม เพื่อสะดวกในการถ่ายทอด ซึ่งสามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงและโต้ตอบกันได้ในเวลาที่ไม่เข้าใจ

7. **การสื่อสารแบบตัวต่อตัว (person to person)** เป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพราะในการสอนบางครั้งต้องอาศัยกลยุทธ์นี้ สอนทีละคนๆไป ซึ่งจะทำให้เด็กได้เข้าใจได้ดี และเข้าใจได้ง่ายที่สุด มีปัญหาหรือไม่เข้าใจก็สามารถถามได้ทันที

8. **การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)** การสื่อสารแบบสองทางเกิดขึ้นในระหว่างที่เด็กไม่เข้าใจสามารถที่จะซักถามข้อข้องใจผู้สูงอายุได้ในขณะที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านได้

3.9 การใช้ภาษาถิ่น เนื่องจากทั้งผู้สูงอายุและเด็กต่างก็เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน การใช้ภาษาท้องถิ่นจึงเป็นภาษาที่ทุกคนเข้าใจร่วมกันได้ ทำให้ไม่มีปัญหาในการสื่อสาร

2. เนื้อหา

เนื่องจากช่วงเวลาในการทำของเล่นยาวนาน ผู้สูงอายุจึงมีเวลามากพอที่จะสอดใส่เนื้อหาเหล่านี้ขณะทำการสอน

- **ความเป็นมาของของเล่น**

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านนั้น เนื้อหาที่ผู้สูงอายุได้บอกเล่าให้กับเด็กฟังนั้น คือความเป็นมาของของเล่นชนิดต่างๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ทำให้เด็กได้ทราบถึงภูมิปัญญาของคนในอดีตที่สร้างสรรค์ของเล่นให้กับเด็ก

- **ประโยชน์**

ประโยชน์ของของเล่นพื้นบ้านนอกจากจะทำขึ้นมาเพื่อให้ลูกหลานได้เล่นแล้ว ของเล่นบางอย่างยังมีประโยชน์ที่ได้จากของเล่นอีกด้วย

- **ความยากง่าย**

ของเล่นนั้นมีความยากง่ายในการทำที่แตกต่างกันไป ผู้สูงอายุมีเนื้อหาในการสอนที่แตกต่างกันออกไปเช่นกัน บางอย่างก็สอนง่าย บางอย่างก็ยาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ผู้รับสารก่อน

- **ความรู้เรื่องวัสดุและอุปกรณ์**

ในการทำของเล่นนั้นมีวัสดุและอุปกรณ์ในการทำของเล่นมากมาย ผู้สูงอายุได้สอดแทรกเนื้อหาในเรื่องของวัสดุต่างๆ เช่น ไม้ไผ่ที่จะนำมาทำของเล่นนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างไร อุปกรณ์ทำที่มีอันตรายควรทำอย่างไร เป็นต้น

- **วิธีทำ**

เนื้อหาที่ผู้สูงอายุได้บอกถึงวิธีทำคือ การบอกเล่าแล้วให้ทำตามหรือการทำให้เป็นตัวอย่างก่อนแล้วให้เด็กทำตาม หรือการทำไปพร้อมๆกับเด็ก

- **วิธีเล่น**

นอกเหนือจากการสอนให้ทำแล้วผู้สูงอายุยังได้สอนให้เด็กๆ ได้เล่นของเล่น โดยจะทำการสาธิตการเล่นให้ดูก่อนแล้วให้เด็กลองเล่นดู

3. ช่องทางการสื่อสาร/สื่อ

- **พื้นที่/ช่องทางการสื่อสาร (channel)**

1. **บ้าน** บ้านของผู้สูงอายุเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุทำของเล่นที่บ้าน รวมทั้งเป็นที่สาธิตการทำของเล่นหรือมาศึกษาดูงาน

2. **โรงเรียน** โรงเรียนบ้านป่าแดดเป็นสถานที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มาถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กนักเรียน โดยการเชิญผู้สูงอายุเหล่านี้มาเป็นวิทยากร

3. **วัด** วัดป่าแดดมีส่วนสนับสนุนในการอนุเคราะห์พื้นที่ให้กับผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของ เล่นพื้นบ้านโดยการสาธิต และการสอนการทำของเล่นให้กับเด็กนักเรียนและผู้สนใจที่เข้ามาดูงาน

4. **พิพิธภัณฑ์เล่นได้** เป็นสถานที่จัดแสดงของเล่นพื้นบ้านให้กับผู้ที่มาเยี่ยมชม และเป็นสำหรับสาธิตการทำของเล่น และการถ่ายทอดการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับผู้สนใจของผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่

- เวลา (Time)

1. การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เพื่อให้เด็กๆ ได้สนุกสนานและซึมซับเอากิจกรรมการเล่นของคนในอดีตไว้

2. งานวันเด็ก งานวันเด็กได้มีกิจกรรมต่างๆมากมาย เช่น การสอนอักษรล้านนา การตัดตุ๊ก การสอนทอผ้า และการสอนการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กๆ ที่สนใจ รวมถึงการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กได้เล่น เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ

- สื่อ (Media)

1. สื่อการเรียนการสอนที่โรงเรียน โดยผ่านการเรียนการสอนแบบบูรณาการ และได้เชิญผู้สูงอายุมาเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวให้กับเด็กๆ ของเล่นพื้นบ้านได้นำไปสู่การบูรณาการในกลุ่มสาระความรู้ (วิชา) ต่างๆ เช่น ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2. กิจกรรม “ของเล่นเดินทาง” ผู้สูงอายุได้มีโอกาสออกไปสอนทำของเล่นพื้นบ้านตามโรงเรียนต่างๆ ทั้งจังหวัดเชียงรายและต่างจังหวัด ซึ่งกิจกรรม ของเล่นเดินทางนี้ถือได้ว่าเป็นสื่อรุก ที่ทำให้คนทั่วไปได้เห็นศักยภาพของผู้สูงอายุแห่งบ้านป่าแดดในการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าว

4. ผู้รับสารหรือผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้ส่งสารจะมีกระบวนการหรือกลวิธีต่างๆ แล้ว ผู้รับสารต้องมีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดเช่นกัน ดังนั้นผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องสัมพันธ์กัน

- เด็กที่ต้องการเล่นของเล่น

เด็กในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่แล้วสมัครใจที่จะเล่นของเล่นมากกว่าที่จะมาฝึกหรือมาเรียนทำของเล่นกับผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงได้ทำของเล่นให้กับเด็กกลุ่มนี้ได้เล่นมากกว่าที่จะสอนทำของเล่น

- **เด็กที่สนใจทำของเล่น**

1. **เด็กที่สนใจตามธรรมชาติ** เป็นเด็กที่มีความสนใจที่จะทำด้วยความสมัครใจและเป็นไปอย่างธรรมชาติที่อยากรู้ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากทำ โดยมีความสนใจดังต่อไปนี้

- 1.1 สนใจ เด็กที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นต้องเป็นคนที่สนใจในของเล่นที่บ้าน
- 1.2 ชอบเล่นของเล่น (ที่บ้าน) เด็กต้องมีความรักและความสนใจรวมทั้งความชอบส่วนตัวในของเล่นที่บ้าน
- 1.3 อยากรู้อยากทำของเล่นเป็น อยากรู้อยากทำของเล่นจึงอยากรู้อยากทำเพื่อที่จะได้ไม่ต้องรบกวนให้ผู้สูงอายุทำให้อายุเข้าๆ หรือต้องการทำเพื่ออนุรักษ์ของเล่นที่บ้านไว้
- 1.4 ชอบลอง เด็กต้องชอบทดลองทำ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากลองทำ
- 1.5 ช่างสังเกต/ช่างถาม เด็กต้องช่างสังเกตซักถามในสิ่งที่ตนเองสนใจ หรือไม่เข้าใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ รวมทั้งการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับของเล่นมากขึ้น
- 1.6 เป็นผู้ฟังที่ดี การที่เด็กเป็นผู้ฟังที่ดีก็จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้การทำของเล่นที่บ้าน
- 1.7 มีความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 1.7.1 ความพร้อมทางด้านร่างกาย โดยมีอายุที่เหมาะสมในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ
 - 1.7.2 ความพร้อมทางด้านจิตใจ พร้อมที่จะรับฟังการถ่ายทอดจากผู้สูงอายุด้วยความสมัครใจ

2. **สนใจแบบมีเงื่อนไข** เป็นความสนใจในการทำของเล่นที่บ้านแบบมีเงื่อนไข โดยที่ต้องทำรายงานเรื่องของเล่นที่บ้านไปส่งครู ทำให้เด็กกลุ่มนี้ต้องมาเรียนทำของเล่นที่บ้านกับผู้สูงอายุ

ปัญหานำการวิจัยข้อที่ 2 : การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นที่บ้าน

1. ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กในอดีต

ผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตนั้นมีผูกพันใกล้ชิด เนื่องจากสาเหตุดังต่อไปนี้

- **การเป็นครอบครัวขยาย**

ครอบครัวในอดีตคนหลายๆ รุ่นอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ทำให้มีโอกาสที่จะพบปะพูดคุย ในเวลาที่พ่อแม่ออกไปทำงานนอกบ้าน ปู่ย่า หรือ ตายาย ที่อยู่บ้านจะเป็นคนที่ดูแลเลี้ยงดู รวมทั้งอบรมสั่งสอนหลานๆ แทนพ่อแม่ ทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพันกันมาก นอกจากบ้านแล้ว

- **โรงเรียน**

ในอดีตเด็กไม่ได้มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อยที่จะได้ไปเรียนหนังสือที่อื่น นอกจากนั้นการเรียนการสอนชั้นสูงสุดก็มีเพียงชั้น ป. 4 เท่านั้น เด็กไม่มีรายงาน ไม่มีการบ้านมากเหมือนปัจจุบัน รวมทั้งไม่ต้องไปเรียนพิเศษ ในเวลาต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน ทำให้เด็กมีโอกาสใกล้ชิดกับพ่อแม่หรือว่าปู่ย่าตายาย

- **เทคโนโลยี**

ในอดีตไม่มีเทคโนโลยี ไม่มีของเล่นที่มีสีสันสวยงามทันสมัย ไม่มีโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เหมือนในปัจจุบัน ทำให้เด็กต้องเล่นของเล่นที่พ่อแม่ หรือปู่ย่าตายายเป็นคนทำให้ ทำให้เด็กมีโอกาสใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ

- **กิจกรรมต่าง ๆ ผ่านงานบุญ งานพิธีต่างๆ**

ผู้สูงอายุกับเด็กที่ไม่ใช่ลูกหลานกันต่างก็มาพบกันในงานพิธีต่างๆ เช่น งานบุญบวชพระ เป็นต้น กิจกรรมและสถานที่ต่างๆ เหล่านี้ต่างก็เป็นส่วนที่เสริมให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กได้ใกล้ชิดกัน

- **การมีพื้นที่สาธารณะ**

การมีพื้นที่สาธารณะที่ทำให้คนในวัยต่างๆ ได้มาพบกัน คือ ลานวัด ทั้งที่ผู้สูงอายุและเด็กมาทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุมาฟังธรรม ส่วนเด็กมาเล่นกองทราย แต่ก็มีการใช้พื้นที่ร่วมกันอย่างลงตัว

2. ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุและเด็กในปัจจุบัน

มี

ผู้สูงอายุกับเด็กในปัจจุบันมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างห่างเหินกัน เนื่องจากสาเหตุต่างๆดัง

- **การเป็นครอบครัวเดี่ยว**

การเป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่เป็นครอบครัวขยาย มีบุคคลหลายๆ รุ่น อยู่ในบ้านเดียวกัน แต่ครอบครัวปัจจุบันเหลือเพียง พ่อ แม่ และลูก เท่านั้น นานๆครั้ง หรือโอกาส พิเศษ วันพิเศษ (วาระพิเศษ) เท่านั้นที่จะทำให้คนต่างวัยได้มาเจอกันอย่างพร้อมเพรียง

- **โรงเรียน**

การที่เด็กต้องไปโรงเรียน เวลาเกือบทั้งวันของเด็กจึงหมดไปกับการเรียนหนังสือที่โรงเรียน ดังนั้นเด็กจะคุ้นเคยโรงเรียน และครูมากกว่า พ่อแม่ หรือปู่ย่าตายาย แม้แต่บางครั้งปิดเทอม เด็กหลายๆคน ยังต้องไปเรียนพิเศษแทนที่

- **เทคโนโลยี**

การที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้ไม่ว่าจะเป็น โทรทัศน์ หรือ อินเทอร์เน็ต สิ่งต่างๆเหล่านี้ มีความน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น สีสัน ความทันสมัย และความจำเป็นที่ต้องใช้งาน เช่น คอมพิวเตอร์ ทำให้เวลาของเด็กก็หมดไปกับสิ่งเหล่านี้เช่นกัน

- **กิจกรรมอื่นๆ**

กิจกรรมอื่นๆ เช่น การเล่นเกมกีฬาเพื่อนๆ ในวันหยุด การทำกรรบ้าน หรือรายงาน เพื่อส่งครู เป็นต้น กิจกรรมต่างๆเหล่านี้ทำให้เด็กห่างเหินกับผู้สูงอายุ

- **การขาดพื้นที่สาธารณะ**

เช่น ลานบ้าน ลานวัด ที่จะทำให้คนทั้งสองวัย ทั้งผู้สูงอายุกับเด็กได้มาเจอกันเหมือนในอดีต

3. กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก

กลยุทธ์การแก้ไข คือ การเพิ่มพื้นที่ / ช่องทางการสื่อสารของของเล่นพื้นบ้านซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่จะทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กได้มาเจอกัน ซึ่งประกอบไปด้วย

- **บ้าน**

ลานบ้านของผู้สูงอายุที่จัดทำของเล่น กลายเป็นที่นัดพบของเด็กๆ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้ทำของเล่นให้ รวมทั้งเป็นสถานที่แข่งขันการเล่นของเล่นพื้นบ้าน สร้างความสนุกสนานและบรรยากาศที่เต็มไปด้วยสนิทสนมรักใคร่ชอบพอรหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก

- **โรงเรียน**

เกิดจากความ ตระหนักในเรื่องของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านโดยเฉพาะของเล่นพื้นบ้านของครูโรงเรียนบ้านป่าแดด จึงได้มีการเชิญกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาดังกล่าวมาถ่ายทอดให้กับเด็กๆ รวมทั้งบรรจุให้อยู่ในการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนจึงกลายเป็นพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มาเจอกับเด็กๆ

- **สนามเด็กเล่น**

สนามเด็กเล่น เกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจ กลุ่มคนต่างๆในชุมชน เพื่อให้เด็กๆ ได้มีของเล่นที่หน้าตาแปลกกว่าสนามเด็กเล่นทั่วไป ทำให้สนามเด็กเล่นกลายเป็นที่รวมตัวของคนในชุมชน

- **พิพิธภัณฑ์เล่นได้**

กลายเป็นช่องทางการสื่อสารหนึ่งในหลายๆช่องทางที่ทำให้ผู้สูงอายุ และเด็กได้มาเจอกัน ไม่เฉพาะแต่กับเด็กที่บ้านป่าแดดเท่านั้น แต่สำหรับทุกคนที่มาจากที่อื่น ที่มาดูงาน โดยพิพิธภัณฑ์นี้กลายเป็นที่สำหรับสาธิตการทำของเล่นพื้นบ้านให้ผู้มาเยี่ยมชมได้มาเรียนรู้ และทำของเล่นร่วมกับผู้สูงอายุ

- **ลานวัด**

วัดบ้านป่าแดด เป็นที่สาธารณะที่ผู้สูงอายุได้สาดิการท่าของเล่นให้กับบุคคลต่างๆ ที่สนใจ รวมทั้งเป็นที่จัดงานวันเด็ก ให้กับเด็กๆที่บ้านป่าแดดเช่นกัน

4.สื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์

การสื่อสารในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนบ้านป่าแดด นั้น มีสื่อกลางที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของคนทั้งสองวัยคือ

- **ของเล่นพื้นบ้าน**

ได้กลายมาเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก เพราะของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อที่นำพาให้คนทั้งสองวัยได้มาพบกัน และเป็นสื่อที่เต็มไปด้วยความรักที่ผู้สูงอายุได้ทำให้กับเด็กๆที่เป็นลูกหลาน และที่ไม่ใช่ลูกหลาน นอกจากนั้นยังกลายเป็นสื่อการเรียนการสอนในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ไม่ให้สูญหายไป

- **สื่อบุคคล**

ครูได้เป็นเหมือนแม่สื่อที่ทำให้คนทั้งสองวัยได้มาเจอกัน ทั้งโอกาสที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยที่ได้ให้นักเรียนหรือเด็กๆ เข้าไปหาผู้สูงอายุเพื่อรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อสร้างความตระหนักให้กับเด็กนักเรียนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าวและยังเชื่อมโยงให้ผู้สูงอายุที่เคยไม่มีความสำคัญให้กลับมามีความสำคัญอีกครั้งหนึ่ง ผู้สูงอายุจึงกลายเป็นที่รักของเด็กๆ ทำให้ลดช่องว่างระหว่างวัยได้

5.ประเภทของความสัมพันธ์

ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กแล้ว ยังได้เชื่อมสัมพันธ์กับบุคคลในกลุ่มต่างๆ ดังนี้

- **ผู้สูงอายุ กับ เด็ก**

ของเล่นพื้นบ้านกลายเป็นสื่อ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กได้เป็นอย่างดี จากที่เคยอยู่กันคนละชั่ว กลับมาพูดคุย พบปะกันมากขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างคนทั้งสองวัย ผู้สูงอายุได้อยู่กับเด็กมากขึ้น เข้าใจเด็กมากขึ้น และได้เรียนรู้กันและกันมากขึ้น และตัวเด็กก็อยากอยู่ใกล้ผู้สูงอายุมากขึ้น เพราะผู้สูงอายุมีของเล่นนั่นเอง

- **ผู้สูงอายุ กับ ผู้สูงอายุ**

การได้เข้ามารวมกลุ่มทำของเล่นพื้นบ้านร่วมกันของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุต่างมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ได้ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสอนทำของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กๆ การทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ต่างทำให้ผู้สูงอายุได้ใกล้ชิดกันเหมือนกับอดีตที่ผ่านมา

- **เด็ก กับ เด็ก**

ของเล่นพื้นบ้านยังสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กด้วยกัน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้านจากผู้สูงอายุ ทำให้เด็กได้รู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีการช่วยกันทำของเล่นพื้นบ้าน นอกจากนั้นเด็กๆ ยังได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนด้วยกันเองจากการเล่นของเล่น ทั้งแข่งกันเพื่อความสนุกสนาน เป็นต้น

- **ผู้สูงอายุ กับ ครู**

ของเล่นพื้นบ้านทำให้ครู กับ ผู้สูงอายุได้พบกันมากขึ้น มีความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกันและเข้าใจมากขึ้น มีการพบปะพูดคุย และยังเป็นผู้ร่วมงานที่ดีต่อกัน รวมทั้งการหาแนวทางเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ของเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

- **ผู้สูงอายุ กับ คนในชุมชน**

ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จากการที่เป็นสมาชิกในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ทำให้ผู้สูงอายุในกลุ่มได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนต่างๆ และกลุ่มคนในชุมชนก็มีโอกาสเข้ามาร่วมกิจกรรมของกลุ่มเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ปัญหานำการวิจัยข้อที่ 1 : การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน จากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร

จากงานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับเรื่องราวของเล่นพื้นบ้าน และกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ของบ้านป่าแดดแห่งนี้ เช่น งานวิจัยของ ลัดดา กังวานนวกุล (2545) ที่ศึกษาเรื่อง บริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นหลัง ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน จากคนเฒ่าคนแก่ สู่คนรุ่นหลัง อย่างเป็นทางการ และมีปัจจัยหลายประการที่สนับสนุนกระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลายประการ

แต่ในงานวิจัยดังกล่าว ยังไม่ได้ระบุถึง ปัจจัยด้าน **การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านแต่อย่างใด** ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงมีความแตกต่างกับงานวิจัยดังกล่าว เพราะได้ศึกษาถึงกระบวนการสื่อสาร และองค์ประกอบของการสื่อสาร เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

จากการวิจัยพบว่า การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา เริ่มต้นจากผู้ส่งสาร ในที่นี้หมายถึงผู้สูงอายุ ซึ่งมีคุณลักษณะต่างๆ ที่โดดเด่นดังนี้ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องที่จะทำการถ่ายทอดและเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอด เข้าใจเด็ก รวมทั้งเป็นผู้ที่มีเทคนิคในการสอน นอกจากนั้นผู้สูงอายุนั้นยังมีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร ทั้งในเรื่อง เพศ วัย ทักษะและความสามารถ และความสนใจของผู้รับสาร

จากการที่ผู้สูงอายุได้มีคุณลักษณะที่โดดเด่น รวมทั้งมีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสารในด้านต่างๆ เหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ มณฑล ไบบัว (2536 : 34 - 36) ว่าผู้ส่งสารที่ดีควรมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐานคือ

1. เป็นผู้ที่มีเจตนาแน่วแน่ที่จะให้ผู้อื่นรับความประสงค์ของตน
2. เป็นผู้ที่มีความเข้าใจเพียงพอในเนื้อหาเรื่องราวที่ตนมีความประสงค์ที่จะสื่อสารกับผู้อื่น ผู้ส่งสารต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างถ่องแท้
3. เป็นผู้ที่มีความพยายามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนจะสื่อสารด้วย
4. เป็นผู้รู้จักใช้กลวิธีที่เหมาะสมในการนำเสนอต่อผู้รับสาร

ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้สูงอายุมีความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้านเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องการทำของเล่นพื้นบ้าน เรื่องวัสดุที่นำมาทำ รวมทั้งมีประสบการณ์การทำของเล่นพื้นบ้านมาก่อนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุกลิน อุณวิจิตรและประวิทย์ เอกเจริญสุข ศึกษาเรื่อง บทบาทของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดในการพัฒนาสังคม ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุบ้านป่าแดดเป็นครูผู้ถ่ายทอดทักษะและภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535) ที่ศึกษาเรื่อง ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ พบว่า ผู้สอน คือ ผู้ใหญ่ที่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ

นอกจากนั้น งานวิจัยของ พวงทอง นิลยัม (2538) ที่ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้ใหญ่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่นและของเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านเก่า อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้ใหญ่ในครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับลูกหลานของตนเอง โดยมีการเล่นและของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด รวมทั้งสอดคล้องกับ พรรณี สุวัตติ (2527) ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยกิจกรรมการเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า บุคคลที่สอนให้นักเรียนรู้จักของเล่นพื้นเมือง คือ ปู่ ย่า ตา ยาย และนักเรียนชอบให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน และต้องการจะช่วยกันทำของเล่นจากวัสดุในท้องถิ่น

ส่วนกลยุทธ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้วิจัยได้สรุปออกมาเป็นข้อหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

- **การสาธิต**

จากผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุได้สาธิตการทำของเล่นให้เด็กๆ ได้ดูเป็นตัวอย่าง รวมทั้งแนะนำของเล่นต่างๆ ให้เด็กๆ ได้รู้ ก่อนที่จะให้เด็กได้ทดลอง รวมทั้งปฏิบัติจริง ซึ่งเด็กๆ ได้เห็นการสาธิตมาก่อนแล้ว จึงเด็กสามารถทำตามได้

การสาธิตการทำของเล่นให้เด็กๆ ได้ดูเป็นตัวอย่าง สอดคล้องกับแนวคิดของ โรเจอร์ส (Rogers, 1995) คือ วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์ตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการทำให้ดู ให้ลงมือทำ และให้เลียนแบบที่ดีของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปราชญ์ชาวบ้านยึดถือมานับว่าประสบความสำเร็จและกระทำกันมาเป็นระยะยาวนานนั้น นับเป็นการเรียนรู้ที่นักศึกษารุ่นใหม่เรียกว่า “Learning by doing” ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุด

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ ชนะคำ (2547) ที่ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านใช้การสาธิตในการสื่อสารเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสาธิตประกอบคำบรรยาย โดยปราชญ์ชาวบ้านเห็นว่า การสาธิตให้ดูจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายขึ้น

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ (2540) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ที่พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านนั้น ถ่ายทอดโดยการบอกเล่าลักษณะ การอธิบาย แนะนำ โดยการสาธิตในลักษณะการแสดง การทำให้ดู

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535) ศึกษาเรื่อง ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอน และปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน และ วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา (2537) ศึกษาเรื่องกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า โดยใช้วิธีการสอนแบบปากเปล่า และการสาธิต

- **เป็นการสื่อสารแบบแนวนอน**

การสื่อสารแบบแนวนอน (Horizontal Communication) จะเป็นการสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณปู่ คุณย่า คุณตา หรือคุณยาย ไม่ได้อยู่กับครูที่จะต้องสั่งให้ทำ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ทำให้เด็กรู้สึกไม่เกร็งเวลาได้เรียน

จากผลการศึกษาพบว่าสอดคล้องกับ เสนาะ ตีเยาว์ (อ้างถึงใน รุ่งนภา มุกดาอนันต์, 2544) กล่าวว่า การสื่อสารในแนวนอนเป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในระดับเดียวกัน จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพราะพื้นฐานของการสื่อสารนี้ขึ้นอยู่กับบรรยากาศของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ที่เกิดขึ้นโดยความสมัครใจของแต่ละคน โดยไม่ต้องมีสิ่งจูงใจ

- **การสื่อสารแบบสองขั้นตอน**

จากผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมักกลยุทธ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการให้เพื่อนรุ่น

เดียวกันสอนกันเอง โดยที่ให้คนที่ทำของเล่นเก่งแล้วไปสอนเพื่อนที่ยังทำไม่ได้ หรือทำไม่ค่อยเป็น นอกจากนี้จะเป็นเพื่อนรุ่นเดียวกันสอนกันแล้ว และผลการวิจัยยังพบอีกว่า ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ เพื่อให้เยาวชนในกลุ่มนี้ทำหน้าที่สอนทำของเล่นให้กับเยาวชน หรือผู้ที่สนใจทั่วไป

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ลาซาร์เฟลด์ และคณะ (Lazarsfeld and others) (อ้างถึงใน พัทธนี เที่ยจรรยา และคณะ, 2538) ชาวสารจะไปถึงคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำความคิดเห็นในครั้งแรก และกลุ่มผู้นำความคิดเห็นจะเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารต่อไปยังประชาชนอื่นๆ ในขั้นที่ 2

จากการศึกษายังพบว่า กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเด็กๆ ทั่วไปถึงความสามารถในการทำของเล่นที่บ้าน ที่นอกเหนือจากผู้สูงอายุ

เช่นเดียวกับ ปรมะ สตะเวทิน (2540) กล่าวว่า การสื่อสารแบบสองขั้นตอนนั้น ในสังคมแต่ละสังคมจะมีบุคคลซึ่งเป็นผู้นำความคิดเห็น ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารไปยังประชาชนคนอื่นๆ

ส่วนมาร์กาเร็ต มีด (อ้างในสันติสุข กฤษดากร 2541 : 52) ได้กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ในชุมชน เป็นการเรียนรู้หรือการได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นเพื่อนกันอาจเรียนรู้มาพอๆกัน

- **การสื่อสารแบบตัวต่อตัว**

จากการศึกษาพบว่า การสื่อสารแบบตัวต่อตัว (person to person) เป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นที่บ้าน เนื่องจากทำให้เด็กเข้าถึงง่ายที่สุด และเข้าใจได้ดีที่สุด นอกจากนี้ยังสามารถซักถามข้อสงสัยได้ และผู้สูงอายุทั้งหมดเลือกที่จะทำการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

จากผลการศึกษาข้างต้นพบว่าสอดคล้องกับแนวคิดของ ลาซาร์เฟลด์ และ แมนเชล (Lazarsfeld and Manzel 1968 : 97) (อ้างถึงใน รุ่งนภา มุกดาอนันต์, 2544) ที่กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทสำคัญเพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเองและเป็นส่วนตัว ก่อให้

เกิดความคุ้นเคย ซึ่งช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดได้ง่ายขึ้น การพูดคุยอย่างเห็นหน้าค่าตานี้ ในแง่จิตวิทยาแล้วทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึกว่าได้รับรางวัลทันที อย่างน้อยที่สุด ก็คือในด้านการแสดงความคิดเห็นของตนต่อผู้พูด

และยังสอดคล้องกับประมะ สตะเวทิน (2543 : 35) ที่ได้ให้ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคล ว่าหมายถึง การสื่อสารที่ประกอบไปด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (person to person) กล่าวคือทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรงในขณะที่คนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นๆจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร

เช่นกันกับที่ โรเจอร์ส และชูแมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker) (อ้างถึงในวรรณา สุชาติ สุธาธรรม, 2539 : 29) ให้ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลว่า เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลเพื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจก็สามารถสอบถาม หรือขอข่าวเพิ่มเติมจากแหล่งสารทันที ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขในการส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน

และสอดคล้องกับ พรทิพย์ ชนะคำ (2547) ที่พบว่า ประชาชนชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ใช้กลยุทธการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นหลัก เนื่องจากเป็นกลยุทธที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด เช่นเดียวกับ รุ่งนภา มุกดาอนันต์ (2544) ที่ศึกษาเรื่องกลยุทธการสื่อสารของประชาชนบ้านเรืองภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งพบว่า การสื่อสารแบบตัวต่อตัว เป็นกลยุทธที่เหมาะสมที่สุดต่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านกับประชาชน และประชาชนบ้านใช้กลยุทธนี้ทั้งหมดเนื่องจากทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่ายที่สุด

เนื้อหา (Message)

เนื้อหาที่ผู้ส่งอายุถ่ายทอดให้กับเด็กนั้น เป็นการบอกถึง ความเป็นมาของของเล่นพื้นบ้าน ประโยชน์ วัสดุและอุปกรณ์ที่นำมาทำเป็นของเล่นพื้นบ้าน วิธีทำของเล่น วิธีเล่น รวมทั้งจัดระดับความยากง่ายในการสอนทำของเล่น โดยสอดแทรกเนื้อหาและเรื่องเล่าในระหว่างที่ทำของเล่น และเนื้อหาเป็นเรื่องที่เด็กเข้าใจง่าย และมีความสนุกสนาน

สอดคล้องกับแนวคิดของ มณฑล ไบบัว (2536 : 39) ที่กล่าวว่า การตัดสินใจของผู้ส่งสาร ในการเลือกและเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร เป็นรูปแบบที่เรากำหนดเพื่อส่งออกไปยังผู้รับสาร สาร ที่ถูกจัดเตรียมไว้อย่างดี ทั้งในเรื่องของการเรียนรู้ ลำดับความ ระดับความยากง่าย รูปแบบการใช้ ภาษาจะทำให้สารนั้นมีคุณสมบัติที่ดีในการสื่อสาร

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ ชนะคำ (2547) ที่ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การ สื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัด บุรีรัมย์ใช้เนื้อหา และคำพูดในการสื่อสารเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจน เข้าใจง่าย หลีกเลียง ศัพท์เทคนิคที่ชาวบ้านไม่เข้าใจหรือ ไม่รู้จัก ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านมีความเข้าใจสูงสุดในเรื่องที่ ปราชญ์ชาวบ้านต้องการจะถ่ายทอด

ช่องทางการสื่อสาร (Channel/media)

ช่องทางการสื่อสาร หมายถึง การมีพื้นที่สำหรับให้เกิดการสื่อสารเกิดขึ้น ซึ่งผู้ส่งสารหรือผู้ สูงอายุ และผู้รับสารหรือเด็ก ได้มีพื้นที่พบปะ พูดคุย หรือทำกิจกรรมร่วมกัน และจากการศึกษา พบว่าที่บ้านป่าแดด มีพื้นที่หรือช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ บ้าน โรงเรียน วัด และพิพิธภัณฑสถานได้

จากการศึกษาที่ค้นพบ สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2547) ที่กล่าวว่า ใน แ่งของตัว C ในแบบจำลอง S – M – C – R จะมีความหมายถึง 2 อย่างคือ 1. ตัว C จะหมายถึง channel ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสาร และ media ซึ่งแปลว่าสื่อ ระหว่างความหมายทั้งสองนี้ คำว่า “ช่องทางการสื่อสาร” จะมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่า เพราะอาจหมายถึง วาระ โอกาส พื้นที่ที่จะเกิด การสื่อสารขึ้นได้

สำหรับ พื้นที่หรือช่องทางการสื่อสารของของเล่นบ้านป่าแดดนั้น แยกออกเป็นด้านพื้นที่ คือ บ้าน บ้านของผู้สูงอายุ เป็นพื้นที่สำหรับการทำของเล่นให้กับลูกหลานของตนเอง และเป็นพื้นที่ สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กและเยาวชน ที่สนใจจะทำของเล่น และ เป็นที่สาธิตการทำของเล่นสำหรับผู้สนใจทั่วไปที่เข้ามาดูงาน

โรงเรียนเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้มาถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้กับ เด็กนักเรียนในโรงเรียน

วัด คนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าเป็นพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ แต่สำหรับวัดป่าแดดแล้วได้ออกุเคราะห์เนื้อที่ดังกล่าวให้กับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีเด็กๆมาเป็นผู้รับการถ่ายทอด รวมถึงบุคคลที่สนใจทั่วไป

พิพิธภัณฑ์เล่นได้ สำหรับเด็กบ้านป่าแดดโชคดีกว่าเด็กที่อื่น เนื่องจากมีของเล่นให้เล่นมากมายอยู่ในพิพิธภัณฑ์เล่นได้ เด็กสามารถเล่นของเล่นได้โดยที่ไม่ต้องกลัวว่าใครจะมาดุว่ากลัวว่าของจะพัง นอกจากนี้จะเป็นพื้นที่สำหรับเด็กแล้วยังเป็นพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุที่จะมาถ่ายทอดหรือมาทำของเล่นให้กับเด็กๆ อีกด้วย จึงกลายเป็นพื้นที่สาธารณะหรือช่องทางการสื่อสารที่ทำให้คนทั้งสองวัยได้มาพบกัน

สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2547) ที่กล่าวว่า ช่องทางการสื่อสารเรื่องของการเล่น และของเล่นพื้นบ้าน คือ พิพิธภัณฑ์เล่นได้ ที่มีคุณลักษณะเดิมๆ ของพิพิธภัณฑ์ทั่วไปคือ เป็นสถานที่รวบรวมสิ่งของที่เป็นของเล่นพื้นบ้านไม่ให้สูญหาย และเป็นสถานที่ทำหน้าที่เป็น “ห้องเรียนนอกระบบ” คือให้ความรู้แก่ผู้มาเยือน และมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์อื่นๆ คือ สามารถจับต้องได้

ลานวัด ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนแก่ ควรมีการรื้อฟื้นให้เป็นพื้นที่สำหรับเด็ก เพราะเมื่อเด็กๆ มาเล่นที่วัด ก็มีโอกาที่จะทำให่วัดทำหน้าที่เป็น “จุดนัดพบ” ระหว่างคนสองวัย คือ เด็กๆ และคนเฒ่าคนแก่

นอกจากด้านพื้นที่แล้ว ผลการวิจัยพบว่า ยังมีเวลา วาระ หรือ โอกาส ที่ทำให้คนทั้งสองวัยคือผู้สูงอายุ กับเด็ก ได้มาพบกัน นั่นคือ งานวันเด็ก ภายใต้ชื่องานว่า “วันเด็กของผู้ใหญ่ วันใหญ่ใหญ่ของเด็กๆ2” โดยที่มีลานข้างวัดเป็นพื้นที่สำหรับจัดงาน ภายในงานนอกจากจะมีกิจกรรมต่างๆ มากมายแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ผู้สูงอายุที่จะดูห่างไกลกับกิจกรรมงานวันเด็ก กลับเข้ามา มีบทบาทในงานวันเด็ก โดยเป็นผู้ที่ทำของเล่นให้เด็กเล่น ถือได้ว่าเป็นของขวัญวันเด็กจากผู้สูงอายุที่ได้มอบให้กับเด็ก นอกจากงานวันเด็กแล้ว ยังมีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน จัดอยู่ในการแข่งขันกีฬาของโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็น วาระ โอกาส ที่มีไม่มีบ่อยนัก เพียงปีละหนึ่งครั้งแต่ก็สามารถเป็นโอกาสที่ดี ที่ทำให้เด็กได้มาเจอกับผู้สูงอายุ

จากการศึกษายังพบว่า ของเล่นพื้นบ้านยังได้กลายเป็นสื่อ ประเภท สื่อเชิงรุก ที่เข้าไปหากกลุ่มเป้าหมายโดยผ่าน กิจกรรมการเรียนการสอนที่โรงเรียน และ กิจกรรมของเล่นเดินทาง ที่ให้ผู้สูงอายุออกเดินทางพร้อมของเล่นไปตระเวนสอนการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กในท้องถิ่นอื่นๆ

ผลการวิจัยได้สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2547) ที่กล่าวว่า นอกเหนือจากสื่อที่เป็นช่องทางนำพาข่าวสารเรื่องของเล่นพื้นบ้านไปยังที่ต่างๆ แล้ว การคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ ซึ่งถือเป็น “วาระ / โอกาส / พื้นที่” ที่จะเปิดตัวของเล่นพื้นบ้าน ซึ่งกิจกรรมของเล่นเดินทางถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่เป็นการทำให้ของเล่นพื้นบ้านเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปได้อีกทางหนึ่ง

ผู้รับสาร (Receiver)

ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของเด็กที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา นั้น มีลักษณะที่โดดเด่น เช่น มีความสนใจและอยากทำของเล่นเป็น อยากได้ของเล่นจึงอยากทำเป็นเพื่อที่จะได้ไม่ต้องรบกวนให้ผู้สูงอายุทำให้บ่อยๆ หรือต้องการทำเพื่ออนุรักษ์ของเล่นพื้นบ้านไว้ หรือการเป็นคนช่างสังเกต/ช่างถาม เด็กต้องช่างสังเกตซักถามในสิ่งที่ตนเองสนใจ หรือไม่เข้าใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ รวมทั้งการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับของเล่นมากขึ้น รวมทั้งเป็นคนที่มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ สอดคล้องกับ เบอร์กูน และรัฟฟ์เนอร์ (Burgoon and Ruffner) (อ้างถึงใน มณฑล ไบ บัว, 2536 : 43) ได้กล่าวไว้ว่า ประสิทธิภาพของการสื่อสารจะเพิ่มขึ้นเมื่อมีปฏิริยาโต้ตอบจากผู้รับสารมากขึ้น การที่เด็กสังเกตและซักถามในสิ่งที่ตนเองไม่เข้าใจในระหว่างที่ทำของเล่นอยู่ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญามีประสิทธิภาพมากขึ้น และผลที่ตามมาคือ เด็กสามารถที่จะทำของเล่นเองได้

จากการศึกษาวิจัยพบว่าของเล่นพื้นบ้านที่บ้านป่าแดดสามารถที่ดำรงอยู่คู่กับชุมชนได้นั้น มีปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ปริมาณของเล่นพื้นบ้านที่มีเพียงพอ และมีมากมายหลายชนิด รวมทั้งมีการพัฒนาหรือการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้บริโภคหรือได้เล่นรวมทั้งรับการถ่ายทอดกระบวนการทำของเล่นได้ตลอดโดยไม่ซ้ำ
2. การตระหนักและการให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของโรงเรียนและครู โรงเรียนบ้านป่าแดด (เวทยาสมิทธ์) ทำให้เกิดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการของเล่นพื้นบ้าน โดยการเชิญผู้สูงอายุไปเป็นครูสอนทำของเล่นพื้นบ้าน ทำให้องค์ความรู้ดังกล่าวไม่สูญหาย
3. ในด้านการผลิต นอกจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเพื่อให้เป็นผู้ผลิตของเล่นพื้นบ้านแล้ว วัสดุหลักที่นำมาทำเป็นของเล่นพื้นบ้าน เช่นไม้ไผ่

ในพื้นที่บ้านป่าแดดมีมากมายหลายชนิด อีกทั้งยังหาได้ง่าย และมีปริมาณที่เพียงพอต่อการทำของเล่นพื้นบ้าน

4. การแพร่กระจายของเล่นพื้นบ้าน ผู้เด็กและเยาวชน เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เด็กส่วนใหญ่ในหมู่บ้านคุ้นเคยกับของเล่นดังกล่าว และยังสามารถเล่าเรื่องราว รวมทั้งวิถีเล่นของเล่นพื้นบ้านให้กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
5. การสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ทำให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของของเล่นพื้นบ้าน และการสร้างกระแสให้เกิดการอนุรักษ์และหวงแหนของเล่นพื้นบ้าน
6. สภาพแวดล้อมภายในหมู่บ้าน ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม เทคโนโลยียังเข้าถึงได้ไม่มาก รวมทั้งการคมนาคมเข้าออกหมู่บ้านยังไม่ค่อยสะดวก เนื่องจากยังไม่มีรถประจำทางผ่านหมู่บ้าน การเข้าออกต้องอาศัยรถส่วนตัวและอาศัยรถของเพื่อนบ้าน จึงทำให้เด็กๆ ไม่ค่อยมีโอกาสออกไปข้างนอกหมู่บ้าน จึงสนใจของเล่นพื้นบ้านทั้งการเล่นและการเป็นผู้ผลิต ทำให้ของเล่นพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ได้

ปัญหานำการวิจัยข้อที่ 2 : การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนโดยผ่านของเล่นพื้นบ้าน

ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อ

จากงานวิจัยของ ชุกกิ้น อุนวิจิตรและประวิทย์ เอกเจริญสุข (2545) ที่ศึกษาเรื่อง บทบาทของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดด ในการพัฒนาสังคม ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า ผู้สูงอายุบ้านป่าแดดได้พัฒนาตนเองจากการเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่บ้านมาเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี เป็นครูผู้ถ่ายทอดทักษะและภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน เป็นผู้คอยกระตุ้นเตือนให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างในการสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ของชุมชนผ่านของเล่นพื้นบ้าน และของเล่นพื้นบ้านนำมาเป็นสื่อกลางในการความสัมพันธ์ระหว่างคนวัยต่างๆ

แต่ทว่าในงานวิจัยชิ้นนี้ ยังไม่ได้ระบุ หรือ ชี้ชัด ในเรื่องของ **การสื่อสารเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์โดยมีของเล่นเป็นสื่อกลาง** แต่อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในครั้งนี้จึงมีความแตกต่างกับงานวิจัยดังกล่าว คือ การนำเสนอในเรื่องของ ของเล่นที่กลายมาเป็นสื่อ ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

กาญจนา แก้วเทพ (2546 : 13) กล่าวว่า สิ่งใดที่จะเป็นสื่อ จะหมายความว่า สิ่งนั้นสามารถจะ “นำพา” สิ่งอื่นๆ ที่ไปไกลกว่าตัวมันเอง “ของเล่นมิใช่เป็นแค่ของเล่น แต่เป็นมากกว่าของเล่น” และของเล่นนั้นสามารถจะเป็น “สื่อชนิดพิเศษ” เนื่องจากมีคุณวิเศษ 3 ประการ คือ 1. เป็นสื่อที่ส่งความสุข 2. เป็นสารที่ใช้แทนความรัก และ 3. เป็นสื่อที่เปี่ยมไปด้วยสุนทรียะ

จากการศึกษาพบว่า ของเล่นพื้นบ้าน เป็นสื่อที่แทนความรัก จาก ปู่ ย่า ตา ยาย สู่หลานได้ดี เพราะผู้สูงอายุได้ทำของเล่นขึ้นมาเพื่อให้หลานได้เล่น ด้วยความรักหลาน จึงถือได้ว่าของเล่นพื้นบ้านที่ผู้สูงอายุทำให้หลานเล่นนั้น เป็นของที่ทำขึ้นและสื่อถึงความรักที่มีต่อหลานของตนเอง ที่สำคัญของเล่นที่บ้านป่าแดด ไม่ต้องซื้อ สามารถนำเศษวัสดุที่เหลือจากการใช้งาน และวัสดุที่หาได้ทั่วไปที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น เศษไม้ ไม้ไผ่ กะลามะพร้าว มาทำเป็นของเล่นให้หลาน

สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2547) ที่กล่าวว่า ของเล่นเป็นสื่อรักหรือสื่อชีวิต เนื่องจากเป็นสื่อรักแทนใจจากผู้ให้ถึงผู้รับ เป็นสื่อที่ให้ชีวิตชีวาแก่ผู้รับ ดังที่มีผู้กล่าวว่า ของเล่นเป็นเป็นยาอายุวัฒนะสำหรับเด็กๆ สื่อรัก/ สื่อชีวิตแบบนี้จะสามารถเสริมสร้างศักยภาพที่มีติดตัวมนุษย์มาทุกคนให้แบ่งบานได้อย่างเต็มที่ และความสำคัญของสื่อไม่ได้อยู่ที่ราคาแต่อยู่ที่ความรักและความห่วงใย เป็นความต่อเนื่องมาจากเรื่องความรักที่มีอยู่ในสื่อ เรื่องความรักเป็นคุณค่าเป็นนามธรรม จึงไม่เฉพาะเอามูลค่าหรือราคาไปเป็นมาตรฐานวัดได้ การรับรู้เช่นนี้มีอยู่ในสายตาเด็กๆ มากกว่าผู้ใหญ่ เพราะเด็กๆ จะชื่นชอบของเล่นจากความสนุกสนานที่อยู่ในตัวของเล่นหรืออาจจะห่วงแหนของเล่นที่เต็มไปด้วยความรักจากผู้ให้ เช่นเดียวกับการสังเกตของผู้วิจัย เมื่อได้เห็นหลานๆ ของผู้สูงอายุเหล่านี้ ได้รับของเล่น สีหน้าและแววตาของเด็กมีความสมหวัง และชื่นชมกับของเล่นที่ตนได้รับมา ซึ่งของเล่นที่ได้มานั้น บางอันไม่ได้มีรูปร่าง สีล้นที่สวยงาม ขวนจับต้องแต่อย่างไร ที่สำคัญไม่ได้มีราคาแพง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กๆ รู้สึกว่าเป็นของตนเองที่ผู้สูงอายุได้ทำให้

ของเล่นพื้นบ้านนอกจากที่จะเป็นสื่อรักที่ส่งจาก ปู่ ย่า ตา ยาย ให้กับหลานแล้ว การศึกษายังพบว่า ของเล่นพื้นบ้านบ้านป่าแดดยังเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก เพราะของเล่นจากที่เคยมีไว้ให้เด็กๆ ได้เล่น กลายมาเป็น กาวใจหรือสื่อ ทำให้กลุ่มคนต่างๆ เหล่านี้ได้มาพบกัน ให้สามารถพบปะพูดคุย เข้าหากันได้ โดยไม่มีเรื่องวัยเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นยังมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น จากเคยอยู่คนละที่ กิจกรรมที่เคยทำคนละอย่าง เช่น เด็กไปเล่น ผู้สูงอายุไปวัด ของเล่นพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นสื่อในการเชื่อมโยงให้คนทั้งสองวัยมาทำกิจกรรมร่วมกันได้ และของเล่นกลายเป็นประเด็นในการพูดคุยระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก เช่น การที่เด็กๆ

ถามผู้สูงอายุเกี่ยวกับของเล่นในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น ความเป็นมา ประโยชน์ หรือแม้กระทั่งวิธีเล่น ผู้สูงอายุต้องสอนให้เด็กเล่นของเล่น เด็กจึงต้องการที่จะมาอยู่มาใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เพราะมีของเล่นเป็นสื่อ หรือเป็นหัวใจ ให้ความสัมพันธ์ของคนทั้งสองวัยแน่นแฟ้นมากขึ้นนั่นเอง

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กแล้ว จากการศึกษายังพบว่า ของเล่นพื้นบ้าน ยังเป็นสิ่งกลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น ผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุ เด็กกับเด็ก ผู้สูงอายุกับครู และผู้สูงอายุกับคนในชุมชน

ของเล่นพื้นบ้านสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง **ผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุ** จากเดิมที่เคยห่างเหินกันไป หากไม่มีงานพิธีกรรมต่างๆ โอกาสที่เจอกันน้อยมาก แต่หลังจากได้มาร่วมกันทำของเล่น ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาส พบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน เพราะความถนัดในการทำของเล่นพื้นบ้านของผู้สูงอายุแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน การได้มาทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ผู้สูงอายุได้ฝึกทักษะ ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้น นอกจากนั้น ยังทำให้ผู้สูงอายุไม่เหงาเพราะมีเพื่อนที่ได้พูดคุยกันได้ถูกคอ และเข้าใจกัน เป็นเพราะอยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกัน

ผู้สูงอายุกับครู จากการที่ผู้สูงอายุได้มีโอกาสไปเป็น ครูพิเศษ ในการสอนเด็กทำของเล่นให้กับนักเรียนที่โรงเรียน ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสพบปะพูดคุยกับครูที่โรงเรียน และมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2547) กล่าวว่า ของเล่นเป็นสื่อเชื่อมสายสัมพันธ์ ดังคำที่ว่า "สื่อ" นั้นในความหมายหนึ่งที่ย่อมาจากคำว่า "แม่สื่อแม่ชัก" ซึ่งหมายความว่า เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างของสองสิ่ง คนสองคนให้เข้ามาหากัน ดังนั้น เมื่อเราตรวจดูรูปแบบการเล่นแต่ละชนิด เราก็จะพบว่า ของเล่นนั้นอาจจะเป็นสื่อเกี่ยวร้อยระหว่างเด็กกับตัวเอง เด็กกับเพื่อนๆ เด็กกับโลกภายนอก ฯลฯ และสอดคล้องกับ บุญทอม นีภรรยา (2544) ที่กล่าวว่า ของเล่นจะมีสถานะเป็นสื่อที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนสองวัย คือเด็กและคนแก่ให้เข้ามาเชื่อมต่อกัน ของเล่นจึงมิใช่เป็นเพียงเรื่องของเด็ก ๆ เท่านั้น หากแต่ "ของเล่น" สามารถเป็นสื่อที่ใช้สานสายใยรักภายในครอบครัวให้กระชับมั่นคงยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังสอดคล้องจากงานวิจัยของ ชุกฉัตร อุนวิจิตรและประวิทย์ เอกเจริญสุข (2545) ศึกษาเรื่อง บทบาทของคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดในการพัฒนาสังคม ผลการวิจัยพบว่า ของเล่นพื้นบ้านถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนวัยต่างๆ และสร้างความหมายในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

และการวิจัยยังพบว่า ของเล่นพื้นบ้านยังสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง **เด็กกับเด็ก** ทำให้เด็กได้รู้จักเพื่อนใหม่ ได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่น รวมทั้งเรียนรู้ถึงกฎกติกา มารยาทในการเล่นของเล่นร่วมกัน รวมทั้งฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในการช่วยกันทำของเล่นพื้นบ้าน เมื่อของเล่นกลายเป็นสื่อทำให้เด็กได้มาเล่นด้วยกัน สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2547) ที่กล่าวว่า การเล่นเป็นการสื่อสารแบบหนึ่ง สามารถแบ่งเป็น 3 แบบ คือ 1.เป็นการสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal communication) เป็นการสื่อสารที่ทั้งผู้ส่งและผู้รับเป็นบุคคลเดียวกัน เมื่อเทียบกับของเล่นแล้วก็คือการที่เด็กเล่นกับตัวเอง หรือเล่นกับของเล่นตามลำพัง 2. เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) การสื่อสารแบบนี้จะมีผู้ส่งผู้รับฝ่ายละ 1 คน ที่มาสื่อสารกัน เมื่อพิจารณาในแง่การเล่น ก็เริ่มเป็นการที่เด็กก้าวออกไปเล่นกับคนอื่น ๆ ที่เป็นเด็กด้วยกัน แต่ยังมีปริมาณน้อยคน คือ เพียงหนึ่งคน และ 3. การสื่อสารเป็นกลุ่ม (group communication) เป็นรูปแบบที่ขยายปริมาณผู้ส่งสารมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลจาก 2 คน มาเป็นมากกว่า 2 คน และเมื่อผู้ส่งสารมีจำนวนมากขึ้น การสื่อสารก็เริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงต้องมีกฎกติกา มารยาทบางอย่างเพิ่มขึ้น

การวิจัยพบว่า การเล่นของเล่นพื้นบ้านที่เป็นการสื่อสารภายในตนเอง เช่น การเล่น อมรเทพ การเล่นบาร์สูง และบาร์โต๊ะ เป็นต้น ส่วนการเล่นที่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ต้องมีการแข่งขันระหว่างกัน คือมีสองฝ่าย เช่น การเล่นลูกข่างไว้ ถ้าลูกข่างใครหยุดหมุนก่อนก็เป็นฝ่ายแพ้ เป็นต้น การเล่นลูกข่างไม้ ที่จะมีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ขว้างลูกข่างลงก่อน และอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องขว้างตามให้ลูกข่างอีกฝ่ายหนึ่งหยุดหมุน จึงจะเป็นผู้ชนะ และการแข่งขันการเล่นจานบิน ถ้าใครปั่นขึ้นสูงที่สุดก็เป็นผู้ชนะเช่นกัน การเล่นของเล่นพื้นบ้านนอกจากจะเด็กๆ จะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน และผ่อนคลายแล้ว ยังช่วยให้เด็กได้มีสังคมระหว่างกลุ่มเพื่อน การรู้จักแพ้รู้จักชนะ และการให้อภัย ทำให้เด็กรู้จักกับน้ำใจนักกีฬา และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธณี เจริญสุข (2526) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของครูอนุบาลเกี่ยวกับเครื่องเล่นจำเป็นต่อการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นว่เครื่องเล่นประเภทต่างๆ มีความสำคัญ และสามารถช่วยเสริมและเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เช่น ด้านอารมณ์และสังคม เด็กเล่นด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน ช่วยผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดของเด็ก ช่วยส่งเสริมการเล่นร่วมกันของเด็ก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์ (2536) ศึกษาเรื่อง ผลของการใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านไทยที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การนำเกม

การเล่นพื้นบ้านไทยมาใช้จัดกิจกรรม เพื่อฝึกทักษะทางสังคม ทำให้เด็กได้ฝึกการเคารพต่อ
เกณฑ์กติกาของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มการแสดงออกและการแก้ไขปัญหากลุ่ม
การมีมารยาท การช่วยเหลือผู้อื่นขณะได้เล่น ทั้งนี้เพราะทักษะสังคมดังกล่าวได้สอดแทรกอยู่ใน
ขั้นตอนของการเล่น

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพที่จะเป็นบุคคลที่สามารถถ่ายทอด
ภูมิปัญญา ควรมีการส่งเสริมและนำไปใช้ประโยชน์สำหรับท้องถิ่นอื่นๆ ในเรื่องของการ
ให้ผู้สูงอายุมิบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. การส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้มีพื้นที่สาธารณะในการ
ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่หลากหลาย
3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ควรส่งเสริมต่อไป คือ การฝึกหัดให้เยาวชนในท้องถิ่นได้
มีการรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านต่างๆที่นอกเหนือ จากของเล่นพื้นบ้าน
4. นอกเหนือจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาในเรื่องของความรู้ และทักษะในการทำของ
เล่นพื้นบ้านแล้ว ควรสร้างจิตสำนึกให้เด็กได้รู้สึกหวงแหน และการอนุรักษ์ของเล่นพื้น
บ้านไว้ให้อยู่กับชุมชนตลอดไป
5. ในเรื่องของการพัฒนาของเล่นพื้นบ้าน ควรให้มีการอนุรักษ์และส่งเสริมให้ใช้วัสดุ
ธรรมชาติต่อไป รวมทั้งเทคนิคในการตัดและรักษาเนื้อไม้แบบภูมิปัญญาดั้งเดิม ไม่
ควรส่งเสริมการใช้สารเคมี เช่น สีทาไม้ เพื่อให้เกิดสีส่น หรือแล็กเกอร์เพื่อให้เกิดความ
คงทน
6. ไม่ควรส่งเสริมการทำของเล่นพื้นบ้านให้เป็นเชิงพาณิชย์มากเกินไป เพราะอาจจะทำให้
ทรัพยากรไม้ไผ่ หรือไม้ ถูกใช้ไปในปริมาณที่มาก และไม่พอเพียงต่อความต้องการ
อาจจะทำให้สูญเสียระบบนิเวศน์

7. ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ในการทำของเล่น ควรสร้างความตระหนักให้กับเยาวชน รวมทั้งคนในชุมชน หันมาใส่ใจในเรื่องของการปลูกป่าทดแทนในส่วนที่ถูกตัดไป เพื่อให้ทรัพยากรเหล่านี้อยู่กับชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารของเครือข่ายกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ว่ามีกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอย่างไร รวมทั้งศึกษาถึงอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานของกลุ่ม และเมื่อมีการแยกตัวของสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มเดิมมีวิธีการสื่อสารอย่างไรเพื่อให้กลุ่มกลับมาเข้มแข็งเหมือนเดิม
2. ควรศึกษาในเรื่องการสื่อสารเพื่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เนื่องจากการนำวัสดุธรรมชาติโดยเฉพาะไม้มาทำของเล่นที่บ้านแล้ว ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีความตระหนักในเรื่องทรัพยากรป่าไม้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้และการพัฒนาให้ป่าไม้มีความยั่งยืนตลอดไป โดยควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ของเล่นที่บ้าน
3. ควรศึกษาถึงการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากของเล่นที่บ้าน เพราะในพื้นที่บ้านป่าแดดนี้มีภูมิปัญญาที่ควรจะศึกษาและแนวทางในการอนุรักษ์ให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. มองของเล่นให้เป็นสื่อ. วารสารวิจัยสังคม. ปีที่ 26 ฉบับที่ 1, 2546.
- กาญจนา แก้วเทพ. มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ. อีกครั้งกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม. เอกสารงานประชุมเชิงวิชาการ 25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ : บทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย กรุงเทพฯ , 2546.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2542.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. ผลของการเล่นของเล่นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ ของเด็กประถมวัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ชุกลิน อุณวิจิตรและประวิทย์ เอกเจริญสุข . บทบาทของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดในการพัฒนาสังคม. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2545.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. การสื่อสารระหว่างบุคคล. กรุงเทพฯ : สารมวลชน , 2526.
- บวร งามศิริอุดม และคณะ. ของเล่นพื้นบ้านภาพกลางเพื่อการพัฒนาเด็ก. กรุงเทพฯ : สยามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) , 2544.
- บุญทอม นีภธรรม. คนเฒ่าคนแก่กับของเล่นพื้นบ้าน จุดบรรจบของคุณสองวัย. วารสารวัฒนธรรมไทย. 38,5 (มิถุนายน-กรกฎาคม) : 63-65, 2544.
- บุษบา สุธีธร. พฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล. เอกสารชุดวิชา หน่วยที่ 6 มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช สาขาวิชานิเทศศาสตร์, 2531.

ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ประมะ สตะเวทิน. เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 1- 8 พิมพ์ครั้งที่ 10
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537.

ประภาศรี นันทนันถมิต. เอกสารประกอบการสัมมนา "ของเล่น... กับลูก...", (ม.ป.ป.).

ประเวศ วะสี. ความสุขถ้วนหน้า. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2530.

ปัทมาพร ชเลิศเพชร และคณะ. โครงการกระบวนการชุมชนในการนำการเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อ
และกิจกรรมการสอนในโรงเรียน ต. สี่ทิวหม้อ อ.สิงนคร จ. สงขลา. รายงานการวิจัย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

ปัทมาวดี บุณย์สวัสดิ์. 2536. ผลของการใช้เกมการเล่นพื้นบ้านของไทย ที่มีต่อการพัฒนาทาง
สังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประถมศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

พรธณี สุวัฒน์. การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สาม ที่เรียน
ด้วยกิจกรรมการเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือ กับกิจกรรมตามแผนการ สอนของ
กระทรวงศึกษาธิการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษาบัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

พวงชมพู ไชยอาลา. การสื่อสารเพื่อการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543.

พวงทอง นิลยี่ม. บทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัวในการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่นและของ
เล่นเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเก่า อำเภอโคกสำโรง จังหวัด
ลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.

พันธ์ี เจริญสุข. ความคิดเห็นของครูอนุบาลเกี่ยวกับเครื่องเล่นที่จำเป็น ต่อการเตรียม ความพร้อมของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

มณฑล ไบบัว. หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. โอเดียนสโตร์, 2536.

มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ. การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

รุ่งนภา มุกดาอนันต์. กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

รุ่งนภา สุขมล. ของเล่นความหมายที่มากกว่า : กระบวนการและเทคนิคการพลิกฟื้นศิลปะชุมชน กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548 .

ลัดดา กังวาลนวกุล. การศึกษาบริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นหลัง กรณีศึกษา ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย การศึกษาอิสระประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน สำนักบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย , 2545.

วรวิทย์ องครุรักษา. กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า บ้านแม่ซ้าย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.

วิรัช ลภีรัตนกุล. การประชาสัมพันธ์ พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2546.

ศักดิ์ วดีศิริศักดิ์. ทฤษฎีการสื่อสารมวลชนอิทธิพลและผลกระทบ. เชียงใหม่ : ธนาพรธุรกิจ, 2540.

สวณิต ยมาภัย. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1 – 8 พิมพ์ครั้งที่ 10 นนทบุรี
: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2536.

ภาษาอังกฤษ

Barker, Larry L. Communication. New Jersey : Prentice – Hall, 1981.

Larzarfeld, Paul P.and Menzel,Herbert” Mass Media and Personal Influence. The Science of Human Communication. New York : The basic Book, 1968.

Rogers, Everett M. “ Communication Channels “. Handbook of Communication.
Chicago : McNelly College Publishing, 1978.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ส่วนที่ 1. รายชื่อของผู้ที่ให้สัมภาษณ์

1. อ้อยไย สุภาวะ
2. อ้อยชื่น อุ่นเรือน
3. อ้อยแอ สุธรรมมา
4. อ้อยแสง สุธรรมมา
5. อ้อยหน่อ คำแดง
6. อ้อยก้วน ไชยวงศ์
7. คุณวีรพงษ์ กังวานนวกุล
8. คุณอ่อนแก้ว อุปละ
9. ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก
10. ด.ช. อติศร สุภาวะ
11. ด.ช. อติศัย สุภาวะ
12. ด.ช. ณ์ฐพงษ์ ชัยเลิศ
13. ด.ช. สมชาย ยาวะริน
14. ด.ช. วิญญู สุธรรมมา
15. ด.ญ. จรรยา บุญส่ง

ส่วนที่ 2. แนวคำถามที่ใช้กับกลุ่มเป้าหมายแนวคำถามสำหรับผู้สูงอายุ

1. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

- การสอนให้เด็กๆ ทำของเล่นพื้นบ้าน เป็นการสอนแบบไหน บอกเล่า สาธิต
- การสอนที่เป็นแบบแผนเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ
- ผู้สูงอายุได้จัดประเภทของเล่นหรือไม่ ว่าของเล่นชนิดไหนเหมาะที่จะสอนกับเด็กผู้ชายของเล่นชนิดไหนเหมาะสำหรับเด็กผู้หญิง

- ผู้สูงอายุได้แบ่งกลุ่ม หรือจัดกลุ่มเด็กก่อนทำการสอนหรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือไม่
- ผู้สูงอายุมีเทคนิควิธีสื่อสารในการสอนให้เด็กทำของเล่นอย่างไร
- ในขณะที่ทำการสอนเด็กทำของเล่นที่บ้าน ถ้าหากว่าเด็กไม่ตั้งใจฟัง ผู้สูงอายุมีวิธีการทำให้เด็กตั้งใจฟังอย่างไร
- ในกรณีที่สอนทำของเล่นไปแล้ว หากเด็กทำไม่เป็น ผู้สูงอายุทำอย่างไร
- ในระหว่างที่ทำการสอนทำของเล่นที่บ้านอยู่นั้น ผู้สูงอายุได้สอดแทรก หรือบอกเล่าความเป็นมาให้กับเด็กๆ ฟังหรือไม่
- นอกจากการสอนทำของเล่นที่บ้านแล้ว ผู้สูงอายุได้มีโอกาสไปสอนเด็กทำของเล่นที่อื่นอีกหรือไม่
- ก่อนที่ผู้สูงอายุไปสอนเด็กๆ ทำของเล่นที่บ้าน ผู้สูงอายุได้มีการเตรียมตัว หรือเตรียมอุปกรณ์อย่างไร
- ผู้สูงอายุได้เปิดโอกาสให้เด็กได้ซักถาม เวลาที่ไม่เข้าใจหรือไม่
- หากเด็กชอบซักถาม หรือสงสัยขณะที่ทำ การสอน ผู้สูงอายุรำคาญเด็กๆ หรือไม่
- นอกเหนือจากการสอนทำของเล่นแล้ว ผู้สูงอายุได้สอนให้เด็กๆ ได้เล่นของเล่นหรือไม่
- นอกเหนือจากความรู้เรื่องของเล่นที่บ้านแล้ว ผู้สูงอายุได้สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ ด้วยหรือไม่ เช่น วัสดุที่ใช้ทำ หรืออุปกรณ์ที่ใช้ทำ
- ในการสอนทำของเล่นเด็กทุกคนหรือไม่ที่สนใจในการเรียนทำของเล่นจากผู้สูงอายุ

2. การสื่อสารเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสูงอายุกับเด็กและเยาวชน

- ในขณะที่ผู้สูงอายุยังเด็กอยู่นั้น ผู้สูงอายุได้มีโอกาส พบปะญาติตายาย หรือผู้สูงอายุคนอื่นๆ หรือไม่
- และถ้าหากได้พบปะ หรือพูดคุยกัน พบกันที่ไหน
- ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กๆ ในเวลาที่ผู้สูงอายุเป็นเด็กนั้นเป็นอย่างไร
- ของเล่นที่ผู้สูงอายุเล่นในอดีตนั้นเป็นอย่างไร
- ใครเป็นผู้ทำของเล่นให้ผู้สูงอายุเล่นในตอนที่ยังเป็นเด็ก
- ก่อนที่ผู้สูงอายุจะมารวมกลุ่มกันทำของเล่นที่บ้าน ผู้สูงอายุได้มีโอกาสพบปะกับเด็กๆ มากน้อยแค่ไหน หรือมีโอกาสได้พูดคุยกับเด็ก ทั้งที่เป็นลูกหลานของตนเอง และเด็กๆ ในหมู่บ้าน มากน้อยแค่ไหน อย่างไร
- ผู้สูงอายุกับเด็กได้มีโอกาสพบปะหรือสอนเด็กทำของเล่นที่ไหนบ้าง
- หลังจากที่ทำของเล่นแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กๆ เป็นอย่างไร
- หลังจากที่ได้ทำของเล่นและได้ใกล้ชิดกับเด็กๆ แล้วผู้สูงอายุเป็นอย่างไรบ้าง ทั้งด้านสุขภาพและจิตใจ

แนวคำถามสำหรับเด็กและเยาวชน

1. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

- เด็กมีการเตรียมตัวอย่างไรบ้าง ก่อนที่จะไปเรียนการทำของเล่นพื้นบ้านกับผู้สูงอายุ
- ผู้สูงอายุสอนให้เด็กทำของเล่นอะไรบ้าง

- เวลาที่ไม่เข้าใจวิธีการทำของเล่นพื้นบ้าน เด็กได้ถามผู้สูงอายุหรือไม่ อย่างไร
- นอกเหนือจากวิธีการทำของเล่นพื้นบ้านแล้ว เด็กยังได้ถามผู้สูงอายุเกี่ยวกับเรื่องใดอีกบ้าง
- ในขณะที่ทำของเล่นพื้นบ้าน ผู้สูงอายุเคยดุเด็กหรือไม่ หากเด็กทำไม่ได้
- เด็กไปเรียนการทำของเล่นกับผู้สูงอายุที่ไหนบ้าง
- นอกจากการสอนทำของเล่นแล้ว ผู้สูงอายุได้สอนให้เด็กเล่นของเล่นหรือไม่

2. การสื่อสารเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์

- ก่อนทำของเล่นเด็กได้มีโอกาสพบปะ พูดคุยกับผู้สูงอายุมาน้อยแค่ไหน
- หลังจากที่ได้ทำของเล่นแล้วทำให้เด็กอยากอยู่ใกล้ อยากพูดคุยกับผู้สูงอายุมากขึ้นหรือไม่
- เวลาที่เด็กอยากให้ผู้สูงอายุทำของเล่นให้ พูดอย่างไร และต้องไปหาผู้สูงอายุที่ไหน
- ผู้สูงอายุทำของเล่นอะไรให้เด็กๆบ้าง และเด็กๆชอบของเล่นที่ผู้สูงอายุทำให้หรือไม่
- ระหว่างที่ผู้สูงอายุทำของเล่นให้เล่น กับไม่ได้ทำของเล่นเด็กๆ ชอบอย่างไรมากกว่ากัน

แนวคำถามสำหรับกลุ่มผู้นำ

1. แนวคำถามสำหรับครู

- ทางโรงเรียนมีวัตถุประสงค์อย่างไรในการให้ผู้สูงอายุมาสอนการทำของเล่นให้เด็ก
- ในการเชิญให้ผู้สูงอายุมาสอนการทำของเล่นทางโรงเรียนได้เชิญอย่างเป็นทางการหรือไม่
- ครูทราบได้อย่างไรว่าเด็กต้องการเรียนทำของเล่นพื้นบ้าน

- ครูได้ถามความต้องการของนักเรียนหรือไม่ว่าต้องการเรียนทำของเล่นอะไรบ้าง ในแต่ละวันที่มีการเรียนการสอนเรื่องของเล่นพื้นบ้าน
- นอกเหนือจากการเชิญให้ผู้สูงอายุมาเป็นผู้สอนให้เด็กทำของเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียนแล้ว ครูให้เด็กไปเรียนทำของเล่นกับผู้สูงอายุที่ไหนอีกบ้าง
- ทางโรงเรียนมีนโยบายที่จะให้ของเล่นพื้นบ้านอยู่ในระบบการเรียนการสอนต่อไปหรือไม่ อย่างไร
- นอกเหนือจากภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านแล้ว โรงเรียนมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านแขนงอื่นอีกหรือไม่
- ครูได้ผลิตสื่อการเรียนการสอนเรื่องของเล่นพื้นบ้านอย่างไร
- นักเรียนมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อหรือไม่ อย่างไร

2. แนวคำถามสำหรับกลุ่มผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มคนเฒ่าคนแก่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

- กลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีเป้าหมายในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างไร
- ทางกลุ่มเลือกผู้สูงอายุที่จะทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากอะไร
- กลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีส่วนสนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างไร
- กลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านออกสู่ภายนอกชุมชนอย่างไร ผ่านกิจกรรมอะไรบ้าง
- ภายในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่มีปัญหาอะไรบ้าง
- พิพิธภัณฑสถานเกิดขึ้นได้อย่างไร มีลักษณะแตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานอื่นอย่างไร

- ในการเผยแพร่ผลงานของกลุ่ม ทางกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้ขอความร่วมมือจากคนในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างของสื่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการของโรงเรียนบ้านป่าแดด(เวทยาสมิทธ์)
ในการสนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

เพลงมาเล่นโก้งแก้ง

ทำนอง ร่องทำนอง

อะไรกันเล่า ต้องใช้เท้าสองข้างด้วยกัน ท่านเสกสรรให้ใช้เดินฝึกทรงตัวได้ดี แสนสนุก ไม่
เคยเล่นเลยก่อนนี้ แปลกใจอะไรกันนี่ของเล่นดีดีมีหมู่บ้านเรา

คุณปู่คุณย่าท่านคิดหาไม้ไผ่ที่เบา นำนำเอาของในพื้นบ้านมาเล่นดีใหม่ ไม่ต้องเข้าซื้อมา
จากที่ใด “โก้งแก้ง” อันนี้เป็นไง ช่างถูกใจหลานชายเหลือเกิน

เพลงกังหันตำนานลม

คำร้อง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก

ทำนอง บั้วน้อยคอยรัก

กังหันลมหมุนอยู่ดูเพลินตา

ให้เรารู้ว่าหมุนมาจากแรง

ถ้านำกังหันมาตำนานลม

สุขแสนชื่นชม หมายภิรมณ์เรื่อยมา

เล่นกันช่วยกันนำพา

ได้บูรณา และผลิตเพลินใจ

วอนสายลมช่วยบอก ภูมิปัญญา

ขอวอนพ่ร้ายว่า อู้อยู่มาจากใจ

ไม่เคยคิดจะเปลี่ยนไป

พวกหนูไม่หน่าย หนูนั้นได้วิชา

สองวันได้บูรณา กังหันนั้นมา ให้เราสุขใจ

ต่างคนต่างเล่นเพลินไป

กังหันไทยนั้นไม่ใช่แพง

คิดไปเล่นไปทุกแห่ง

กั๊กันนั้นได้ประโยชน์มากมาย
 ความรู้ที่ได้ประโยชน์มากมาย

เพลงปิ่นก้านกล้วย

เธอกับฉัน เธอกับฉัน มาเรามารู้จักกันไว้ ก้านกล้วยนี่คือ สิ่งที่จะได้เรียนต่อไป ของไทยๆ
 มากมายหลายหลาก

ยิ้มกันไว้ ยิ้มกันไว้ แล้วยิ้มให้ก้านกล้วยก้านนี้ มองให้เป็นประโยชน์ที่จะได้จากก้านกล้วยนี้
 ของฟรีๆฉันให้เธอ

เธอกับฉัน เธอกับฉัน มาสู้กันด้วยปิ่นดีใหม่ แต่ฉันมีปิ่นที่จะให้เธอเอาไว้ OH ! ปิ่นอะไร อ้อ
 ปิ่นก้านกล้วย

เพลงจานบิน

คำร้อง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก

ทำนอง บัวตุมบัวบาน

จานบินน้อยลอยมา	ในนภาช่างน่าชม
ฉันเห็นมันพุ่งขึ้นไป	จึงอยากได้มาลอยลม
ถ้าใครได้ชมชื่นใจ	
จานบิน	มันหมุนอย่างไร
ก็ลองใช้สัมผัสสองมือ	อีกทั้งอากาศดันไปดังหวิว
หมดแรงก็คือ	ฮือ ฮือ ก็ตกลงมา

เพลงเล่นลูกข่าง

คำร้อง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก

ทำนอง โด เร มี

เล่นลูกข่าง เล่นลูกข่างดีกว่า ฉันขอเวลา ชัก 3 นาที เล่นลูกข่างด้วยกันดีดี ถ้าหยุดหมุนนี้
 อย่างเพิ่งหนีก็แล้วกัน

พอลูกหมุนเร็ว เสียงไวก็ออก ไม่หยุดเสียงหรรอก นอกจากนั่งเท่านั้น เด็กเล็ก เด็กโต เขาก็
 ชวนกันสู้ พยายามเรียนรู้จากอู้อยู่ทุกวัน

บางคนถือลูกข่างมาด้วย ให้ผู้ช่วยคอยช่วยสอนเล่นให้ฉัน ฉันเล่นได้ดี เรียนก็รู้เรื่อง ครูให้
คะแนนนี่เองเป็นของรางวัล

เพลง BAMBOO

BAMBOO BAMBOO BAMBOO ฉันอยากจะมี BAMBOO คืออะไร
BAMBOO นั่นคือไม้ไผ่ (ซ้า) ประโยชน์มากมาย เพราะใช้ BAMBOO
พวกเราเข้าใจ ปลูกไว้ BAMBOO

เพลง Frutt of Thailand

คำร้อง ครูกาบแก้ว พวงเงินมาก
ทำนอง บัณฑิตน้อยคอยรัก

Coconut Coconut Coconut มะพร้าว
Orange Rambutan Durian and Banana and Papaya มา มากับ Mango
Cantaloop Jackfruit Pineapple Corn and Coconut Coconut

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวรัตติกาล เจนจัด เกิดเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2520 สำเร็จการศึกษา
ปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อปีการศึกษา 2542 และเข้าศึกษาต่อระดับ ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์
พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย